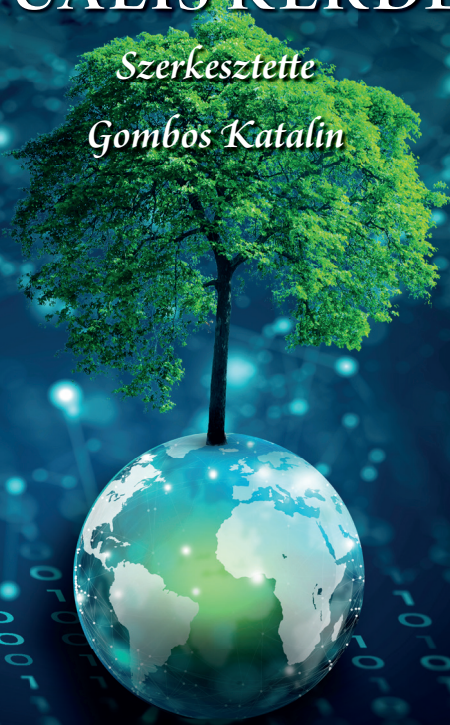

A FENNTARTHATÓ ÉS DIGITÁLIS BELSŐ PIAC AKTUÁLIS KÉRDÉSEI

*Szerkesztette
Gombos Katalin*

LUDOVIKA
EGYETEMI KIADÓ

A FENNTARTHATÓ ÉS DIGITÁLIS BELSŐ PIAC
AKTUÁLIS KÉRDÉSEI

A FENNTARTHATÓ ÉS DIGITÁLIS BELSŐ PIAC AKTUÁLIS KÉRDÉSEI

Szerkesztette:

Gombos Katalin

LUDOVIKA
EGYETEMI KIADÓ

BUDAPEST, 2025

A tanulmánykötet az NMHH-val kötött, EM-1/1/2022. számú együttműködési megállapodásban részletezett feladatok végrehajtása céljából készült.

A kötet szerzői

Gombos Katalin
Kozák Kornélia
Magyar Laura Anna
Selnicean László
Simon Károly László

Somssich Réka
Strihó Krisztina
Szirbik Miklós
Sziebig Orsolya Johanna
Szűcs Anikó Edit

Szakmai lektorok
Orbán Endre
Szegedi László

Kiadja a Nemzeti Közzolgálati Egyetem
Ludovika Egyetemi Kiadó

A kiadásért felel: Deli Gergely rektor
Székhely: 1083 Budapest, Ludovika tér 2.
Kapcsolat: kiadvanyok@uni-nke.hu

Felelős szerkesztő: Vida Krisztina
Olvasószerkesztő: Resofszki Ágnes
Tördelőszerkesztő: Tihanyi József
Korrektor: Farkas Nagy Judit, Gergely Zsuzsánna

DOI: https://doi.org/10.36250/01284_00
ISBN 978-963-653-216-1 (elektronikus PDF) | ISBN 978-963-653-217-8 (ePub)

© A szerkesztő, 2025
© A szerzők, 2025
© Kiadó, 2025
Minden jog védve.

A mű elektronikus változata
a CC BY-NC-ND 4.0 nemzetközi licenc
feltételeinek megfelelően felhasználható.
<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>

TARTALOM

GOMBOS KATALIN	
A fenntartható és digitális belső piac hatása a jogérvényesítésre	7
KOZÁK KORNÉLIA	
Zöld átállás a fogyasztói jogok területén	37
MAGYAR LAURA ANNA	
Úton a zöld fogyasztóvédelem felé: a zöld állításokról szóló irányelv fogyasztóvédelmi célkitűzései és kihívásai	57
STRIHÓ KRISZTINA	
Digitális lábnyom és az online platformok az EU-ban	101
SIMON KÁROLY LÁSZLÓ	
Digitális technológia és családjog	123
SELNICEAN LÁSZLÓ	
21. századi megoldások a versenyjogi jogérvényesítésben	143
SOMSSICH RÉKA	
Fenntarthatósági elemek a belső piaci jogalkotásban	169
SZŰCS ANIKÓ EDIT	
A zöld átállás eszközei az EU szabályozáspolitikájában	195

SZIRBIK MIKLÓS

- A kiberbiztonságra vonatkozó NIS 2 irányelv
hatásai a német és magyar jogban – feloldhatók
a kiberbiztonság és a versenyképesség közötti ellentétek? 223

SZIEBIG ORSOLYA JOHANNA

- Fenntartható, digitális és ellenálló piac építése az Európai
Unióban, a zöld demokráciák tükrében 247

- A kötet szerzői 271

A FENNTARTHATÓ ÉS DIGITÁLIS BELSŐ PIAC HATÁSA A JOGÉRVÉNYESÍTÉSRE¹

ABSZTRAKT

A 21. század digitális forradalma, a természeti és társadalmi környezetünk gyors változásai ráirányították a figyelmet a digitalizáció, a fenntarthatóság és az ezekkel összefüggő jogérvényesítési lehetőségek kérdéseire. A digitalizáció és a fenntarthatóság jelenségeihez a jogérvényesítés eszköztárának is alkalmazkodnia kell, mert csak ezzel biztosítható a joghoz, alapjogokhoz való diszkriminációmentes, egyenlő hozzáférés, valamint a hatékony magánjogi és közjogi igényérvényesítés. Különösen fontos az információkkal való megfelelő rendelkezés és tájékozottság a környezeti jogaink tekintetében, a tájékozott döntéshozatal az online térben is, a felhasználói, a fogyasztói tudatosság az ügyletkötések során. Az igazságszolgáltatáshoz való egyenlő hozzáférés biztosítása érdekében a jogalkalmazók részéről is szükséges egy holisztikus szemléletű jogértelmezési tevékenység. A magas szintű fogyasztó- és adatvédelem – a jogalkalmazás eddigi tapasztalatai alapján – összekapcsolható az online piacokba és szolgáltatásokba vetett bizalom növelésével. Kulcsszavak: fenntarthatóság, digitalizáció, digitális belső piac, adatvédelem, közérdekű és magánérdekű jogérvényesítés

¹ A tanulmány az NMHH-val kötött, EM-1/1/2022. számú együttműködési megállapodásban részletezett feladatok végrehajtása céljából készült.

THE IMPACT OF THE SUSTAINABLE
AND DIGITAL INTERNAL MARKET ON
LEGAL ENFORCEMENT OPTIONS

ABSTRACT

The digital revolution of the 21st century and the rapid changes in our natural and social environment have focused attention on the issues of digitalisation, sustainability and related legal enforcement options.. The tools of law enforcement must also adapt to the phenomenon of digitalisation and sustainability, as this is the only way to ensure non-discriminatory and equal access to law and fundamental rights, as well as effective enforcement of private and public law claims. In particular, it is important to have adequate information and knowledge of our environmental rights, to make well-informed decisions in online spaces and be conscious users and consumers when entering into transactions. A holistic approach to legal interpretation is also needed by law practitioners to ensure equal access to justice. A high level of consumer and data protection can also be linked to increasing trust in online markets and services, based on the experiences to date in applying the law.

Keywords: sustainability, digitalisation, digital single market, data protection, enforcement of public and private interests

BEVEZETÉS: A 21. SZÁZAD JOGI
KIHÍVÁSAI AZ EURÓPAI UNIÓBAN

A 21. század számos olyan új kihívás elé állította az Európai Uniót, amellyel korábban nem szembesült.² A klímaváltozás hatásai érzékelhető mértékben befolyásolják mindennapi életünket, tevékenységeinket. A természeti és társadalmi környezetünk gyors változásai ráirányították a figyelmet a fenntarthatóság kérdéseire. A digitalizáció és általában a modern technológiák számos hatásával kell számolnunk. Az első lépések az adatvédelem terén történtek,

² Lásd GOMBOS 2022.

amelyről elmondható, hogy a 2016-ban megalkotott általános adatvédelmi rendelet (GDPR) a felhasználói adatok egy része tekintetében védelmet ad az online térben bonyolódó ügyletek során. A 21. század a fogyasztóvédelmi szabályok³ jelentős átalakulását, modernizációját hozta,⁴ és a belső piac szempontjából különösen nagy jelentőségű a digitális szolgáltatásokról (DSA)⁵ és a digitális piacról (DMA)⁶ szóló rendeletek megalkotása. Az amszterdami szerződéssel létrehozott jog érvényesülése térségének fontos építőelemei az alapjogok tiszteletben tartása és a kölcsönös bizalom elvének érvényesülése, ami a 21. században csak az új technológiák használatával valósulhat meg hatékonyan. A fenntarthatósági és digitális kihívásokra reflektáló jogvédelmi célkitűzések megvalósítása különböző alapjogi aspektusokon, az Alapjogi Charta által védett alapjogokon és uniós jogi értékeken keresztül, az Európai Unió Bírósága (a továbbiakban: Bíróság) esetjogát vizsgálva látható.

A FENNTARTHATÓSÁG DEFINITÍV KÉRDÉSEI

Az Európai Unió értékek mentén szerveződik, saját értékklauzulája szerint az emberi méltóság, a szabadság, a demokrácia, az egyenlőség, a jogállamiság, valamint az emberi jogok – ideértve a kisebbségekhez tartozó személyek jogait – tiszteletben tartásának értékein alapul. Ezek az értékek közösek a tagállamokban, a pluralizmus, a megkülönböztetés tilalma, a tolerancia, az igazságosság, a szolidaritás, valamint a nők és a férfiak közötti egyenlőség társadalmában.⁷ Célja a béke, az általa vallott értékek és népei jólétének előmozdítása.⁸ A béke, biztonság és szabadság gyakran idézett hármas integrációs jelmondatából,⁹ az egymást váltó Európai Bizottságok aktuális munkaprogramjaiból és a 21. század új kihívásaiból egyenesen következik egy fenntarthatóságra vonatkozó idea, amely részben a környezet minőségét

³ A fogyasztóvédelmi politikáról részletesebben például KOZÁK 2022.

⁴ GOMBOS 2024: 305–312.

⁵ Lásd szabályairól részletesebben KOLTAY et al. 2024a.

⁶ Lásd szabályairól részletesebben KOLTAY et al. 2024b.

⁷ Az Európai Unióról szóló szerződés (a továbbiakban: EUSZ) 2. cikk.

⁸ EUSZ 3. cikk (1) bekezdés.

⁹ Ez a meghatározó három érték már Churchill 1946-os zürichi beszédében is megjelent.

magas szinten szavatoló, a környezeti erőforrásainak megőrzésére figyelmes és polgárainak egészséges életkörülményeket biztosító Európai Uniót feltételez, de más oldalról egyben jelenti a fenntartható társadalom megteremtését is. A fenntarthatóság és fenntartható fejlődés napjaink egyik legmeghatározóbb környezeti és társadalmi vonatkozású kifejezése. Hans Carl von Carlowitz már a 17. században – ugyan csak az erdőgazdálkodáshoz kapcsolt kifejezésként – meghatározta a fenntarthatóság három alappillérét (környezeti, gazdasági és társadalmi).¹⁰ Ez a kategorizálás tudományos szempontból nagy hatást gyakorolt, ezeket az alappilléreket – a 20. századtól hozzátéve az emberi tényezőt mint negyedik alappillért – a mai napig alkalmazzuk.¹¹

A fogalmat más-más hangsúllyal¹² és vizsgálódási fókusszal több tudományterületen¹³ is használjuk.¹⁴ A környezettudomány, azon belül értve a környezetjogot, ezt a fogalmat használja minden olyan megoldási javaslatra, amely megszabadítja a világot az ember gazdasági tevékenységei által kiváltott környezeti katasztrófák veszélyeitől. Az elmélet¹⁵ elismeri és a fenntarthatóság céljának tekinti az egymást követő nemzedékek megfelelő életminőséghez való egyenlő jogának biztosítását, és az ezzel összefüggésben álló köteleességek teljesítését. A fenntarthatóságnak fontos összetevője a méltányosság, amely értelmezhető generációkon belül és az egyes generációk között is.¹⁶ A Világ Tudományos Akadémiáinak Nyilatkozata szerint: „a fenntarthatóság az emberiség jelen szükségleteinek kielégítése, a környezet és a természeti erőforrások jövő generációk számára történő megőrzésével egyidejűleg.”¹⁷

¹⁰ CARLOWITZ 1713.

¹¹ BOSSELMANN 2017: 17–20.

¹² Lásd BULLA 2012; DARVAY–NEMCSÓK–FERENCZY 2016.

¹³ A természet-, a jog-, a gazdaság-, a politikatudomány, valamint a mára már multidiszciplináris összefoglaló területként is említett környezettudományok területét is érintően.

¹⁴ GOMBOS–SZIEBIG 2021.

¹⁵ Lásd BECKERMAN 1994; BÁNDI 2013a.

¹⁶ Bővebben BÁNDI 2013b; GOLUB–MAHONEY–HARLOW 2011.

¹⁷ The Declaration of World's Scientific Academies 2000.

A fenntartható fejlődés fogalma is sokkal régebbi, mint annak mai szóhasználat szerinti jogi elvként való létezése.¹⁸ Már a 19. század környezeti mozgalmai lobogójukra tűzték ezt a kifejezést, de igazi ismertséget Rachel Carson – elsősorban mezőgazdasági kemikáliákkal foglalkozó, és ennek kapcsolt kategóriájaként környezetvédelmi gondolatként megjelent – *Silent Spring* című könyve¹⁹ alapján szerzett, definíciókénti meghatározását pedig az ENSZ Brundtland Bizottsága 1987-ben közreadott jelentéséhez kötik.

A fenntartható társadalmat vizsgálta Lester R. Brown *Building*²⁰ és *A növekedés határai* címet viselő művében,²¹ az ő mára ikonikussá vált megfogalmazása szerint:

„a társadalom fenntartható, amely képes nemzedékeken át fennmaradni, amely elég előrelátó, elég rugalmas és elég erős ahhoz, hogy ne ássa alá saját fizikai vagy társadalmi éltető rendszerét. [...] Rendszerelméleti szemlélettel úgy is fogalmazhatnánk, hogy fenntartható az a társadalom, amelynek vannak információs, szociális és intézményi mechanizmusai, melyek folyamatosan ellenőrzik azokat a pozitív visszacsatolási hurkokat, amely a népesség és a tőke exponenciális növekedését okozzák.”²²

A fenntarthatóság társadalmi aspektusa maga a társadalmi fenntarthatóság. A fogalom összetettségét jelzi az UNESCO megfogalmazása, amely szerint:

„a fenntartható társadalom legfontosabb ismérvei, együttesen szükséges alapvető követelményei: szociális igazságosság, amelynek az alapja a lehetőségekhez való hozzáférés esélyegyenlőségének biztosítása, és a társadalmi terhekből való közös részesedés; az életminőség folytonos javítására való törekvés; a természeti erőforrások fenntartó használata, amelynek

¹⁸ BOSSELMANN 2017: 8–54.

¹⁹ CARSON 1962.

²⁰ BROWN 1981.

²¹ MEADOWS et al. 1972: 205.

²² SZLÁVIK 2013: 17–22.

megvalósításához a társadalom környezet-tudatos és környezet-etikus magatartása szükséges; a környezetminőség megőrzése.”²³

A fenntartható társadalom legfontosabb ismérvei a környezettudatos és környezetetikus, a környezetminőség megőrzésére törekvő magatartás; a természeti erőforrások fenntartó használata; az életminőség javítására való tudatos törekvés, ami az anyagi jólét és szociális igazságosság mellett a lehetőségek biztosításával az esélyegyenlőség megteremtését célozza mind az egészséges környezeti feltételek, mind a demokratikus jogok területén. A társadalmi fenntarthatóság²⁴ sokszínű elméleti²⁵ megközelítéseiben közös, hogy a társadalmi fenntarthatóság fontos eleme a legtágabb értelemben vett lehetőségekhez – beleértve ebbe a joghoz – való egyenlő hozzáférés biztosítása, az életminőség javítására tett intézkedések, a természeti erőforrások fenntartható használatára és a környezetminőség megőrzése egyenlő jogának biztosítására tett intézkedések,²⁶ és az ezzel összefüggésben álló köteleességek.

A DIGITÁLIS BELSŐ PIAC FOGALMI KÉRDÉSEI

A belső piac fogalmát hagyományosan az Európai Unió működéséről szóló szerződés (a továbbiakban: EUMSz) 26. cikk (2) bekezdése értelmében akként definiáljuk, hogy az egy olyan, belső határok nélküli térség, amelyben az alapító szerződések rendelkezéseivel összhangban biztosított az áruk, a személyek, a szolgáltatások és a tőke szabad mozgása.²⁷ Az Európai Unió egységes belső piaca arra épül, hogy hozzájuthatunk más tagállam termékeihez, az EU-n belül szabadon mozoghatunk, vállalhatunk munkát más tagállamban, a diákok széles körben kapnak lehetőséget tanulmányaik más tagállamban való folytatására. A szakképesítések, diplomák kölcsönös

²³ UNESCO [é. n.]

²⁴ MCKENZIE 2004.

²⁵ FINE LICHT – FOLLAND 2019.

²⁶ DEMPSEY et al. 2011.

²⁷ Erről átfogóan lásd például SZEGEDI–SZIRBIK 2022.

elismerése hozzásegíti a munkavállalókat és vállalkozókat az európai mobilitáshoz. A vállalkozások más tagállamban is nyújthatnak szolgáltatásokat, ott szabadon letelepedhetnek, és a határon átnyúló tőkemozgások útjában álló akadályokat is lebontják. A tisztességes gazdasági verseny jogi keretei a vállalkozások és a fogyasztók érdekeit is szem előtt tartják és védik.

Napjaink digitális átalakulása lényegesen befolyásolja ezt a belső piacot. A fogyasztói szokások jelentős megváltozásával a belső piaci kereskedelmi ügyletek nagy része áthelyeződött az online térbe. A digitális tér minden napjaink szerves részévé vált, azt használjuk – többek között – az egymással való kommunikációra, vásárlásra, információk megszerzésére, szórakozásra. Ehhez pedig – gyakorta szinte észrevétlenül, egy-egy klikkeléssel – digitális szolgáltatásokat veszünk igénybe. A digitális szolgáltatások szolgáltatói számára kinyílt a világ, jelentősen könnyebb – határokon átnyúlóan is – új piacokra lépni, ott szolgáltatásokat kínálni. Ezért a klasszikus egységes belső piaci alapszabadságok digitális térbe helyeződött elemeit szokás digitális belső piacnak nevezni. A Bizottság megfogalmazásában a digitális egységes piac olyan piac, amelyben biztosított az áruk, a személyek, a szolgáltatások és a tőke szabad mozgása, és ahol az egyének és vállalkozások akadálymentesen, a fogyasztó- és adatvédelmi szabályok messzemenő betartása és tisztességes versenyfeltételek mellett végezhetik internetes tevékenységeiket. A digitális gazdaság új piacokat tár fel, jobb minőségű szolgáltatást és nagyobb választékot biztosít kedvezőbb árak mellett, valamint új munkalehetőségeket kínál. A digitális egységes piac új lehetőségeket kínál az induló vállalkozásoknak, a már létező vállalkozások pedig a közel 500 millió lakost felölelő piac méretét kihasználva tovább növekedhetnek.²⁸

A digitális térbe helyeződött egységes belső piac új fogalmi keretének kialakulásában fontos tényező volt, hogy az információs és kommunikációs technológiák ma már a gazdaságot minden szegmensében átszövik, ezért nem külön ágazatként jelennek meg, ami miatt szabályozásuk sem lehetséges szektorális módon.²⁹ Az Európai Unió e folyamatra válaszul

²⁸ ANGAL 2020: 5.

²⁹ PELLE 2023.

megalkotta a digitális egységes piaci stratégiáját,³⁰ amely három pillérre épül. Eszerint az internetes termékeket és szolgáltatásokat elérhetőbbé kell tenni az európai fogyasztók és vállalkozók számára – ehhez gyorsan meg kell szüntetni az internetes és a fizikai szegmens közötti legfontosabb különbségeket, vagyis a tagállamközi internetes tevékenység útjában álló akadályokat. Továbbá meg kell teremteni a digitális hálózatok és szolgáltatások fellendülését elősegítő feltételeket – ehhez nagy sebességű, biztonságos és megbízható infrastruktúrára és tartalomszolgáltatásra, valamint az innovációt, a beruházást, a tisztességes versenyt és az egyenlő versenyfeltételeket biztosító szabályozási környezetre van szükség. Végül az európai digitális gazdaság növekedési potenciálját kell maximalizálni: ez az IKT-infrastruktúrába (információs és kommunikációs technológia) és a felhőalapú szolgáltatásba, valamint a *big data* technológiákba, továbbá a kutatás-fejlesztésbe való beruházást igényel, amelynek révén növelhető az ipari versenyképesség, a közszolgáltatások színvonala, valamint a befogadás és a készségek és képességek szintje.³¹

PÉLDÁK A BÍRÓSÁG LEGÚJABB GYAKORLATÁBÓL

A fenti elméleti megközelítésnek és kategorizálásnak kézzelfogható eredménye az, hogy a Bíróság alkalmazza annak megállapításait saját értelmező gyakorlata során. Úgy is fogalmazhatnánk, hogy az elméleti megközelítés a gyakorlatban is hasznosul, amit a legjobban a Bíróság esetjogából vett szemelvényekkel tudunk igazolni. Vegyünk néhány példát a közelmúlt ítélkezési gyakorlatából!

³⁰ Európai digitális egységes piaci stratégia 2015. Lásd még értékelésére Összekapcsolt digitális egységes piac mindenki számára 2017.

³¹ STRIHÓ – SZEGEDI 2023: 130–131.

*Perelőfeltételek és a magas szintű
környezetvédelem követelménye*

A fenntarthatósági kérdések és a jogvédelem metszéspontjába azok az ítéletek helyezhetők, amelyekben a Bíróság az emberi egészség, az állatok egészsége és jólléte, a környezet, valamint a felhasználók és fogyasztók érdekei magas szintű védelmének biztosítására vonatkozó jogi előírásokat, továbbá a fenntarthatósági és környezetvédelmi szabályok érvényesülésével kapcsolatos, tagállami és uniós bíróságok előtti keresetek megindításának perelőfeltételeit értelmezi. A közelmúltban hozott ítéletében a Bíróság a környezetvédelmi előírások szigorú betartásának követelményét fogalmazta meg.

A C-626/22. sz. ügyben³² a Bíróság az ipari kibocsátásokról (a környezetszennyezés integrált megelőzése és csökkentése) szóló, 2010. november 24-i 2010/75/EU európai parlamenti és tanácsi irányelvet értelmezte az EUMSz 191. cikkel, valamint az Európai Unió Alapjogi Chartájának 35. és 37. cikkével összefüggésben. Az alapeljárás felperesei a Tribunale di Milano előtt indítottak közérdekű keresetet Taranto település és a szomszédos települések körülbelül 300 ezer lakosát megillető környezeti jogok védelme érdekében, miután azt észlelték, hogy a Taranto településen üzemelő acélipari üzem, az Ilva SpA in Amministrazione Straordinaria (a továbbiakban: Ilva) környezetszennyező tevékenysége az üzemeltetési engedélye megújítására irányuló, elhúzódó eljárás tartama alatt is folytatódik.

A Bíróság az Ilva tevékenysége által okozott környezetszennyezés és az emberi egészség ebből eredő károsodása tekintetében úgy foglalt állást, hogy Olaszország az ilyen létesítmény irányelv szerinti üzemeltetési engedélyének kiadására vagy újraértékelésére irányuló eljárások szerves részeként köteles előírni az érintett létesítmény tevékenysége hatásainak előzetes értékelését mind a környezetre, mind pedig az emberi egészségre gyakorolt hatások tekintetében. Az illetékes hatóságnak a létesítmény üzemeltetési engedélyének az irányelv alapján történő kiadása vagy újraértékelése keretében az érintett ipari tevékenység jellege és típusa alapján előreláthatóan keletkező szennyező anyagokon kívül figyelembe kell ven-

³² C-626/22. sz. ügy.

nie minden olyan szennyező anyagot is, amely tudományosan károsnak minősített kibocsátás tárgyát képezi, és amelyet az érintett létesítmény kibocsáthat, ideértve az e tevékenység során keletkező olyan szennyező anyagokat is, amelyeket az e létesítményre vonatkozó eredeti engedélyezési eljárás során nem értékelték. Az irányelvvel ellentétben az olyan nemzeti szabályozás, amelynek értelmében a létesítmény üzemeltetője számára az e létesítmény üzemeltetési engedélyében a környezet és az emberi egészség védelmére vonatkozóan előírt intézkedéseknek való megfelelésre biztosított határidő több alkalommal meghosszabbítható olyan esetben is, ha a környezet és az emberi egészség sértetlenségét érintő, súlyos és jelentős veszélyekre derült fény. Amennyiben az érintett létesítmény tevékenysége ilyen veszélyekkel jár, mindenképpen indokolt az üzemeltetési engedélyének kiadására vagy újraértékelésére irányuló eljárás lefolytatásáig e létesítmény üzemeltetésének felfüggesztése.³³

Az ügy jogérvényesítés szempontjából érdekes sajátossága az is, hogy a Bíróság szerint az a körülmény, hogy az alapeljárásban a tagállami bíróság előtt folyamatban lévő jogvita magánszemélyek között áll fenn, önmagában nem eredményezheti az előzetes döntéshozatal iránti kérelem elfogadhatatlanságát.³⁴ Az irányelvek nem keletkeztethetnek magánszemélyekre vonatkozó kötelezettségeket, következésképpen azokra önmagukban nem is lehet magánszemélyekkel szemben nemzeti bíróságok előtt hivatkozni,³⁵ azonban amikor a jogalanyok nem magánszeméllyel, hanem egy tagállammal szemben hivatkozhatnak valamely irányelvre, akkor ezt attól függetlenül tehetik meg, hogy az utóbbi milyen minőségében jár el. El kell ugyanis kerülni, hogy a tagállam előnyt szerezhessen az uniós jog általa történt megsértéséből.³⁶ Márpedig a tagállammal és annak közigazgatási szerveivel azonosnak kell tekinteni azokat az – akár magánjogi – szervezeteket vagy szerveket, amelyek valamely hatóság irányítása vagy felügyelete alatt állnak, vagy amelyeket

³³ 2010/75/EU irányelv 8. cikke (2) bekezdésének második albekezdése értelmében.

³⁴ C-626/22. sz. ügy 57. pont, és lásd ebben az értelemben: C-486/18 sz. ügy 35. pont.

³⁵ C-626/22. sz. ügy 58. pont; C-383/21. és C-384/21. sz. ügy 36. pont, valamint az ott hivatkozott ítélkezési gyakorlat.

³⁶ C-626/22. sz. ügy 59. pont; C-383/21. és C-384/21. sz. ügy 37. pont, valamint az ott hivatkozott ítélkezési gyakorlat.

valamely tagállam közfeladat ellátásával bízott meg, és amelyek ebből a célból a magánszemélyek közötti jogviszonyokra alkalmazandó szabályokból következőkhöz képest többletjogosultságokkal rendelkeznek.³⁷ Az olasz jog³⁸ az Ilva üzemet ilyen többletjogosultságokkal rendelkező, nemzetstratégiai jelentőségű ipari létesítménynek minősíti, így a perelhetőség során az állammal esik egy tekintet alá.³⁹

A C-148/23. sz. ügyben a Bíróság a megújuló energiaforrásból előállított energia támogatásáról, valamint a 2001/77/EK és a 2003/30/EK irányelv módosításáról és azt követő hatályon kívül helyezéséről szóló, 2009. április 23-i 2009/28/EK európai parlamenti és tanácsi irányelv rendelkezéseit a jogbiztonság és a bizalomvédelem elvével, valamint az Európai Unió Alapjogi Chartája 16. cikkével összefüggésben értelmezte. Itt az alapeljárás alperesei (21 gazdasági társaság) a fotovoltaikus energia kivételével megújuló energiaforrásokból villamos energiát előállító olyan létesítmények tulajdonosai, amelyek az ilyen villamos energia termeléséhez a zöld bizonyítványok rendszerében meghatározott támogatásban részesültek, és ezért zöld bizonyítványokat adhattak el más üzemeltetőknek annak érdekében, hogy azok teljesíteni tudják az említett villamos energia bizonyos mennyiségének az olasz villamosenergia-rendszerbe való betáplálására vonatkozó kötelezettségüket.

A Bíróság az uniós joggal összeegyeztethetőnek ítélte az olyan nemzeti szabályozást, amely azzal összefüggésben, hogy a megújuló energiaforrásokból előállított villamos energia termelését támogató olyan rendszert, amely a villamos energia nemzeti hálózatba betáplálандó kibocsátási egységein és a villamos energiát előállító vállalkozások részére kiállított zöld bizonyítványok kiadásán alapul, egy olyan nemzeti villamosenergia-támogatási rendszerrel váltja fel, amely az e vállalkozások számára ösztönző betáplálási tarifa biztosításán alapul, az utóbbi rendszerben való részesüléshez előírja, hogy az ilyen vállalkozásoknak az e támogatás nyújtásának feltételeire vonatkozóan megállapodást kell kötniük az említett rendszer kezelésével

³⁷ C-626/22. sz. ügy 60. pont; C-383/21. és C-384/21. sz. ügy 38. pont, valamint az ott hivatkozott ítélkezési gyakorlat.

³⁸ 207/2012. sz. rendkívüli törvényerejű rendelet 1. cikk (1) bekezdés.

³⁹ C-626/22. sz. ügy 61–62. pont.

és ellenőrzésével megbízott, állami ellenőrzés alatt álló jogalannyal, köztük azoknak a vállalkozásoknak is, amelyek létesítményeik üzembe helyezésének időpontjára tekintettel a kibocsátási egységeken és a zöld bizonyítványok kiadásán alapuló nemzeti támogatási rendszerben részesültek.⁴⁰

Online fogyasztói jogok

Az online fogyasztói jogok közül is jónéhányat értékelt már a Bíróság a jogérvényesítési lehetőségek szemszögéből. A fogyasztói tudatosság növelése fontos célkitűzése a modernizált fogyasztóvédelmi jognak, és nagy jelentősége van annak, hogy olyan jogalkalmazási környezet jöjjön létre, amelyben a fogyasztó tudatosan hozza meg azt a döntést, hogy megköti-e a kereskedővel a szerződést, vagy sem. Az elállási jog központi jelentőségű az online ügyletek esetén, ami egyfajta gondolkodási időt enged a fogyasztó számára a megkötött ügylettől való indoklás nélkül szabadulásra, hiszen az elállási jog gyakorlása megszünteti a feleknek a távollevők között vagy az üzlet-helyiségen kívül kötött szerződés teljesítésére vonatkozó kötelezettségét. Az elállási időszak a szolgáltatási szerződés és a nem tárgyi adathordozón szolgáltatott digitális tartalom szolgáltatására vonatkozó szerződés esetében a szerződés megkötésének napjától számított tizennégy nap elteltével jár le.

A C-565/22. sz. ügyben⁴¹ a fogyasztó tanulási platformra való előfizetése esetén a szerződés automatikus meghosszabbodása során a fogyasztót megillető elállási jog terjedelmét vizsgálva a Bíróság megállapította, hogy a digitális tartalom szolgáltatására vonatkozó szerződéstől való elállás egyszer illeti meg a fogyasztót. A Bíróság a 2011/83 irányelv 6. cikke (1) bekezdése e) pontjának és 8. cikke (2) bekezdésének megfelelően a távollevők között kötött szerződésnek ezen irányelv értelmében vett egyik lényeges jellemzőjének minősítette az e szerződés tárgyát képező szolgáltatások teljes árát.⁴² Az ilyen szerződés megkötése előtt a kereskedőnek egyértelműen és érthető módon tájékoztatást kell nyújtania

⁴⁰ C-148/23. sz. ügy.

⁴¹ Elemzését lásd GRUDLER 2023.

⁴² C-565/22. sz. ügy 44. pont.

a fogyasztónak a teljes árról. Ha az elektronikus úton megkötendő, távollévők közötti szerződés fizetési kötelezettséget keletkeztet a fogyasztó számára, a kereskedőnek egyértelműen és jól látható módon, valamint közvetlenül a megrendelés fogyasztó általi megtétele előtt fel kell hívnia a fogyasztó figyelmét az e szerződés tárgyát képező szolgáltatások teljes árára. E körben a kereskedőnek gondoskodnia kell arról, hogy a fogyasztó a megrendelés megtételekor kifejezetten tudomásul vegye, hogy a rendelés fizetési kötelezettséget von maga után. Ha a megrendelés megtétele gomb vagy hasonló funkció aktiválásával jár, a gombot vagy hasonló funkciót könnyen olvasható módon kizárólag a „fizetési kötelezettséggel járó megrendelés” vagy ennek megfelelő, egyértelműen megfogalmazott felirattal kell ellátnia, amely jelzi, hogy a megrendelés a kereskedő javára teljesítendő fizetési kötelezettséget von maga után. A Bíróság kimondta, hogy amennyiben a kereskedő nem tartja be e követelményt, a szerződés vagy a megrendelés a fogyasztót nem köti.⁴³ A Bíróság a korábbi ítélkezési gyakorlatát⁴⁴ megerősítve kimondta, hogy a kereskedőnek kifejezetten tájékoztatnia kell a fogyasztót az érintett szerződés tárgyát képező szolgáltatások áráról.

Az elállási jog szempontjából a fenti követelmények teljesülésének – amit a Bíróság visszautalt a kérdést előterjesztő bíróság vizsgálati körébe – azért van jelentősége, mert a fogyasztónak a távollévők között kötött és szolgáltatásnyújtásra vonatkozó szerződéstől való elálláshoz való jogának célja akkor teljesül, ha e szerződés megkötését megelőzően e fogyasztó egyértelmű, érthető és kifejezett tájékoztatást kapott az említett szerződés tárgyát képező szolgáltatások áráról. Ez független attól, hogy a fizetési kötelezettség nyomban, a szerződés megkötésekor, vagy azt követő későbbi időpontban vált esedékessé.⁴⁵ Ha a szerződés megkötésekor a szolgáltatás ingyenes volt, és a kereskedő egyértelműen, érthetően és kifejezetten tájékoztatja a fogyasztót arról, hogy ezen ingyenes időszakot követően – amennyiben a fogyasztó ezen időszak alatt nem állt

⁴³ C-565/22. sz. ügy 45. pont.

⁴⁴ C-249/21. sz. ügy 25–30. pontja.

⁴⁵ C-565/22. sz. ügy 47. pont.

el a szerződéstől vagy nem mondta fel azt – e szolgáltatás díjkötelessé válik, a fogyasztót ismételt ellátási jog az említett szerződés visszerhes szerződéssé való átalakulását követően, vagy a visszerhes szerződés határozott időre történő meghosszabbodása esetén sem illeti meg,⁴⁶ feltéve, hogy az említett szerződés megkötésekor a kereskedő egyértelműen, érthetően és kifejezetten tájékoztatja a fogyasztót, hogy az említett kezdeti ingyenes időszakot követően e szolgáltatásnyújtás díjkötelessé válik. Ez az ügy is rámutat az online szerződések esetén a szerződéskötés sajátosságaira.

Az online térben a (digitális) aláírás nélküli klikkeléssel⁴⁷ vagy űrlap internetes oldalra való feltöltésével is megtehető egy jognyilatkozat, létrejöhet szerződés. A C-76/23. sz. ügyben a Bíróság utazási szerződéssel összefüggésben a légi fuvarozó által törölt járat esetén az utasnak járó kártalanítás körében⁴⁸ vizsgálta az utas beleegyezésének formáját. A Bíróság megállapította, hogy amennyiben a kártalanításra jogosult utas előzetesen világos és teljes körű tájékoztatást kapott az őt illető választási lehetőségekről, az „írással beleegyezése” magában foglalhatja többek között azt, hogy kifejezetten, véglegesen és egyértelműen utazási utalvány formájában elfogadja a jegyárért járó visszatérítést. Az utas által kitöltött űrlapnak az üzemeltető légi fuvarozó internetes oldalára történő elküldését, anélkül, hogy ezen űrlap tartalmazná az utas saját kezű vagy digitális aláírását, az utas által megtett beleegyező jognyilatkozatnak kell tekinteni. A Bíróság kimondta, hogy a légi járatnak az üzemeltető légi fuvarozó általi törlése esetén úgy kell tekinteni, hogy az utas „írással beleegyezését” adta a jegy árának utazási utalvány formájában történő visszatérítéséhez, amikor e légi fuvarozó internetes oldalán olyan online űrlapot töltött ki, amellyel a visszatérítés ilyen módja mellett döntött, amely kizárja a pénzösszeg formájában történő visszatérítést, amennyiben ezen utasnak lehetősége volt arra, hogy hatékony és tájékozott döntést hozzon, és ennél fogva tájékozottan beleegyezzen jegye árának utazási utalvány, nem pedig pénzösszeg formájában történő visszatérítésébe, ami azt feltételezi, hogy az említett légi fuvarozó tisztes-

⁴⁶ C-565/22. sz. ügy 48. pont.

⁴⁷ C-322/14. sz. ügy.

⁴⁸ A légi utasok jogaira és a Bíróság gyakorlatára vonatkozóan lásd átfogóan ORBÁN 2024.

séges módon világos és teljes körű tájékoztatást nyújtott az említett utas rendelkezésére álló különböző visszatérítési módokról.

*Adatvédelem, adatkezelés a felhasználói
jogérvényesítési lehetőségek szemszögéből*

A 21. században megnőtt az online ügyletekkel összefüggő adatkezelés, adatvédelem jelentősége is. Sok tanulsággal szolgált a C-604/22. sz. ügy,⁴⁹ amelynek egyik szereplője az IAB (*Interactive Advertising Bureau*) Europe, egy belgiumi székhelyű nonprofit egyesület, amely európai szinten képviseli a digitális reklám- és marketingágazatban tevékenykedő vállalkozásokat. Az IAB Europe tagjai közé tartoznak többek között azok a vállalkozások, amelyek jelentős bevételre tesznek szert reklámfelületek honlapokon vagy alkalmazásokon történő értékesítéséből. Az IAB Europe kifejlesztett egy átláthatósági és hozzájárulási keretet, a *Transparency & Consent Framework*-öt (a továbbiakban: TCF), amely irányelvekből, utasításokból, műszaki előírásokból, protokollokból és szerződéses kötelezettségekből álló olyan szabályok kerete, amelyek lehetővé teszik mind valamely honlap vagy alkalmazás szolgáltatója, mind pedig adatközvetítők vagy reklámplatformok számára, hogy jogszerűen kezeljék valamely honlap vagy alkalmazás felhasználójának személyes adatait. A TCF meg kívánt felelni az általános adatvédelmi rendeletnek (a továbbiakban: GDPR)⁵⁰ abban az esetben, ha tagjai az OpenRTB protokollt, vagyis a *Real Time Bidding* (a továbbiakban: RTB) esetében leggyakrabban használt protokollok egyikét alkalmazzák. Az RTB a felhasználói profilok internetes reklámfelületek adásvétele céljából való, valós idejű és automatizált elektronikus árverésen történő értékesítésének rendszere. Tekintettel az IAB Europe tagjai által a felhasználói profilokhoz kapcsolódó személyes adatok tömeges cseréjére szolgáló e rendszer keretében alkalmazott bizonyos gyakorlatokra, az IAB Europe a TCF-et olyan megoldásként mutatta be, amely alkalmas arra, hogy biztosítsa az említett árverési rendszer általános adatvédelmi ren-

⁴⁹ Elemzését lásd GRUDLER 2024; RANÇON 2024.

⁵⁰ Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2016/679 rendelete.

deletnek való megfelelését. Ha a felhasználó reklámfelületet tartalmazó honlapot vagy alkalmazást tekint meg, a reklámtechnológiai vállalkozások, és különösen az adatközvetítők és a reklámpatformok, amelyek több ezer hirdetőt képviselnek, valós időben, a háttérben licitálhatnak annak érdekében, hogy e reklámfelületet algoritmusokat használó, automatizált árverési rendszeren keresztül megszerezzék annak érdekében, hogy az említett felületen kifejezetten az ilyen felhasználó profiljához igazodó, célzott reklámokat jelenítsenek meg. Az ilyen célzott reklámok megjelenítése előtt azonban be kell szerezni az említett felhasználó előzetes hozzájárulását. Így, amikor a felhasználó az első alkalommal megtekint egy honlapot vagy alkalmazást, egy hozzájárulás-kezelő platform (*Consent Management Platform*, a továbbiakban: CMP) jelenik meg egy felugró ablakban, amely lehetővé teszi e felhasználó számára egyrészt, hogy hozzájárulását adja a honlap vagy az alkalmazás szolgáltatója részére a személyes adatainak előzetesen meghatározott célokból, például különösen marketing- vagy reklámcélokból történő gyűjtéséhez és kezeléséhez, vagy ezen adatoknak bizonyos szolgáltatókkal való megosztásához, másrészt pedig, hogy a GDPR rendelet 6. cikke (1) bekezdésének f) pontja értelmében vett, a szolgáltatók által érvényesíteni kívánt jogos érdekeken alapuló különböző adatkezelési formákat vagy az adatok megosztását elutasítsa. Ezek a személyes adatok többek között a felhasználó helyére, életkorára, keresési előzményeire és közelmúltbeli vásárlásaira vonatkoznak. A TCF keretet biztosít a személyes adatok nagy léptékű kezeléséhez, és a CMP révén megkönnyíti a felhasználók preferenciáinak rögzítését. Ezeket a preferenciákat ezt követően az IAB Europe által *Transparency and Consent String*nek nevezett, betűk és karakterek kombinációjából álló láncban (a továbbiakban: TC String) kódolják és tárolják, amelyet megosztanak az OpenRTB protokollban részt vevő személyesadat-közvetítőkkel és reklámpatformokkal annak érdekében, hogy azok tudják, hogy a felhasználó mihez adta hozzájárulását vagy mit utasított el. A CMP egy süti (euconsent-v2) is elhelyez a felhasználó eszközén. A TC String és az euconsent-v2 süti – együttesen – összekapcsolható a felhasználó IP-címével.

2019-től kezdődően a Gegevensbeschermingsautoriteithez (adatvédelmi hatóság, Belgium; a továbbiakban: adatvédelmi hatóság) több panasz érkezett

az IAB Europe-pal szemben, Belgiumból és harmadik országokból egyaránt, a TCF általános adatvédelmi rendeletnek való megfelelésével kapcsolatban. Az adatvédelmi hatóság vitarendezési tanácsa az IAB Europe-pal szemben hozott, és az alapeljárásban a Hof van Beroep te Brussel (brüsszeli fellebbviteli bíróság) előtt támadott határozatában az általános adatvédelmi rendelet több rendelkezésének megsértését állapította meg. Ez a tagállami bíróság által az alapeljárásban felülvizsgálandó határozat jogalapul szolgálhat az adatkezeléssel kapcsolatos szabályok megsértése miatti kártérítési igényeknek.

Az alapeljárásban kezdeményezett előzetes döntéshozatali eljárásban a Bíróság kimondta, hogy az alapügyben szereplő TC Stringhez hasonló, olyan betűk és karakterek kombinációjából álló lánc, amely valamely internet-vagy alkalmazásfelhasználónak a rá vonatkozó személyes adatok internetes oldalak vagy alkalmazások szolgáltatói, valamint ilyen adatok közvetítői és reklámpplatformok általi kezeléséhez való hozzájárulásával kapcsolatos preferenciáit tartalmazza, személyes adatnak minősül, amennyiben észszerű eszközökkel összekapcsolható egy azonosítóval, mint például az említett felhasználó készülékének IP-címével, és így lehetővé teszi az érintett személy azonosítását. Ilyen esetben az a körülmény, hogy az e láncsal rendelkező ágazati szervezet külső hozzájárulás nélkül nem tud a tagjai által az általa megállapított szabályok keretében kezelt adatokhoz hozzáférni, és nem is tudja az említett láncot más elemekkel összekapcsolni, nem akadályozza annak, hogy ugyanezen lánc az említett rendelkezés értelmében vett személyes adatnak minősüljön. Az ágazati szervezetet, amennyiben tagjainak a személyes adatok kezeléséhez való hozzájárulást érintően általa létrehozott, a kötelező technikai szabályokon túlmenően olyan előírásokat tartalmazó szabálykeretet kínál, amelyek részletesen meghatározzák, hogy milyen módon kell tárolni és terjesztetni ezeket a hozzájárulásra vonatkozó személyes adatokat, „közös adatkezelőnek” kell tekinteni, ha az adott ügy sajátos körülményeire tekintettel saját céljaiból befolyást gyakorol az érintett személyes adatok kezelésére, és ennél fogva tagjaival együtt meghatározza az ilyen adatkezelés céljait és eszközeit. Az a körülmény, hogy az ilyen ágazati szervezet maga nem fér hozzá közvetlenül a tagjai által az említett szabályok keretében kezelt személyes adatokhoz, nem akadályozza annak, hogy az említett rendelkezések értelmében közös adatkezelőnek minősüljön. Másrészt kimondta

a Bíróság azt is, hogy az említett ágazati szervezet együttes felelőssége nem terjed ki automatikusan a személyes adatok harmadik személyek – például honlapok vagy alkalmazások szolgáltatói – általi, a felhasználói preferenciák tekintetében, célzott online reklámozás céljából végzett további kezelésére.⁵¹

Érdekes jogi problémákat vetett fel a C-182/22. és C-189/22. sz. ügy, amelyet egyesített eljárásban vizsgált a Bíróság. Az ügy egyik szereplője, a német jog szerinti Scalable Capital társaság *trading app*-ot (kereskedési alkalmazás) működtet, amelyen az alapeljárás felperesei, JU és SO számlát nyitottak és ott személyes adatokat rögzítettek, így többek között a nevüket, születési idejüket, postacímüket, elektronikus levelezési címüket, valamint személyazonosító igazolványuk digitális másolatát. Az alapeljárás felperesei átutalták az e számlák megnyitásához szükséges több ezer eurót. 2020-ban ismeretlen harmadik személyek megszerezték az alapeljárás felpereseinek személyes adatait, valamint értékpapír-portfóliójukra vonatkozó adatokat. A Scalable Capital szerint az említett személyes adatokat még nem használták fel csalárd módon. Az alapeljárás felperesei e körülmények között keresetet indítottak az Amtsgericht München (müncheni helyi bíróság) előtt azon nem vagyoni kár megtérítése iránt, amely állításuk szerint személyes adataik ellopása miatt érte őket.

A Bíróság a jogvédelmi garanciák szempontjából nagyon fontos döntésében azt mondta ki, hogy egy ilyen helyzetben az adatkezeléssel okozott kár megtérítéséhez való jog fennáll, amelynek a feltételeit is vizsgálta.⁵² A Bíróság ez utóbbi tekintetében megállapította, hogy a GDPR rendeletben előírt kártérítéshez való jog kizárólag kompenzációs funkciót tölt be, a pénzbeli kártérítésnek lehetővé kell tennie az elszenvedett kár teljes megtérítését. Az adatkezelési szabályok megsértése esetén a megítélendő kártérítés szempontjából nincs jelentősége annak, hogy az adatkezelő azt súlyosabb fokban vagy esetlegesen szándékosan követte-e el. A nem vagyoni kár megtérítéséhez való jog címén járó kártérítés összegének meghatározása keretében úgy kell tekinteni, hogy az adatvédelmi incidens által okozott ilyen kár jellegénél fogva nem kevésbé jelentős, mint az egészségkárosodás.

⁵¹ C-604/22. sz. ügy.

⁵² C-182/22. és C-189/22. sz. egyesített ügyek.

Az olyan kár megállapítása esetén, amely nem súlyos, a nemzeti bíróság megítélhet csekély kártérítést az érintettnek, amennyiben e kártérítés lehetővé teszi az elszenvedett kár teljes megtérítését. A Bíróság egyértelművé tette azt is, hogy ahhoz, hogy megállapítható legyen a „személyazonosság-lopás” fogalma és e rendelkezés alapján nem vagyoni kártérítésre való jogosultság keletkezzen, szükséges, hogy a személyes adatok ellopásával érintett személy személyazonosságával egy harmadik személy ténylegesen visszaéljen. A személyes adatok ellopásával okozott nem vagyoni kár megtérítése ugyanakkor nem korlátozható azokra az esetekre, amelyekben bizonyítást nyer, hogy az ilyen adatlopás ezt követően személyazonosság-lopáshoz vagy azzal való visszaéléshez vezetett.

Fogyasztóvédelem közérdekű keresettel

A társadalmi fenntarthatóság szempontjából elsődleges jelentőségű a joghoz jutás követelménye. Ez elsősorban magánérdekű keresetek előterjeszhetőségén keresztül vizsgálható, de jogvédelem biztosítható a 21. században egyre fontosabbá váló közérdekű igényérvényesítésen keresztül is.

A C-450/22. sz. ügyben⁵³ a Bíróság fogyasztóvédelmi jogterületen terjesztette ki a jogérvényesítés határait azzal, hogy egyértelműsítette: közérdekű keresettel is van lehetőség igényérvényesítésre. Ennek az ügynek az szolgált alapjául, hogy az Asociación de Usuarios de Bancos, Cajas de Ahorros y Seguros de España (a továbbiakban: ADICAE), a banki, takarékpénztári és biztosítási ügyfelek spanyol érdekvédelmi szervezete közérdekű keresetet indított eredetileg 44, majd későbbi keresetmódosítása folytán 101 hitelintézettel szemben a Juzgado de lo Mercantil n° 11 de Madrid (madridi 11. sz. kereskedelmi bíróság) előtt az e hitelintézetek által használt jelzálogfedezetű kölcsönszerződések általános feltételeiben szereplő úgynevezett „küszöbkikötésre” vonatkozóan jogsértés megszüntetése iránt, amely kikötés minimális kamatlábat határoz meg, amely alá nem csökkenhet a változó kamatláb (a továbbiakban: küszöbkikötés), valamint az e kikötés alapján az érintett fogyasztók által fizetett összegek visszatérítése iránt. A spanyol

⁵³ C-450/22. sz. ügy.

médiában három felhívás közzétételét követően 820 fogyasztó jelent meg egyénileg az alapeljárásban az ADICAE kérelmeinek támogatása érdekében.

Az eljárás során a legfelsőbb szinten eljáró Tribunal Supremo (legfelsőbb bíróság) terjesztett elő előzetes döntéshozatali kérelmet a Bíróság előtt. A jogvita egyik központi kérdése volt, hogy a 93/13 irányelv⁵⁴ 4. cikkének (1) bekezdését és 7. cikkének (3) bekezdését úgy kell-e értelmezni, hogy azok lehetővé teszik a nemzeti bíróság számára valamely szerződési feltétel átlátható jellegének vizsgálatát az ugyanazon gazdasági ágazatba tartozó számos eladóval vagy szolgáltatóval szemben indított, igen nagyszámú szerződésre irányuló közérdekű kereset keretében.

A Bíróság korábbi ítélkezési gyakorlatában már vizsgált elvekre⁵⁵ és a 93/13 irányelv által létrehozott védelmi rendszer célkitűzéseire hivatkozással megállapította, hogy a fogyasztók az ezen irányelv által elismert jogait mind egyéni, mind közérdekű kereset útján érvényesíthetik.⁵⁶ A 93/13 irányelv 7. cikkének (2) bekezdésében előírt mechanizmus ugyanis lehetővé teszi a tagállamok számára, hogy jogi szabályozással lehetővé tegyék fogyasztóvédelmi egyesületek által közérdekből jogsértés megszüntetése iránt indított keresetek előterjesztését típusszerződésekben (blankettaszerződésekben) foglalt tisztességtelen feltételek tekintetében. Ez a jog a fogyasztót egyénileg megillető alanyi joggal párhuzamos, azaz többlet-jogosultságot ad a fogyasztó jogérvényesítéséhez,⁵⁷ azaz nem képezheti akadályát a közérdekű kereset megindításának⁵⁸ azzal, hogy a fogyasztók kétfajta igényérvényesítés közötti választási szabadságát sem sérthetik.⁵⁹ A Bíróság meghatározta az ilyen közérdekű keresetek megindításának eljárásjogi feltételeit is. Kifejtette, a 93/13 irányelv 7. cikkének (3) bekezdése értelmében az ilyen közérdekű keresetek elkülönítve vagy együttesen is előterjeszthetők az azonos gazdasági ágazathoz tartozó több olyan eladó-

⁵⁴ A Tanács 93/13/EGK irányelve. Gyakorlatára példa: SOMSSICH 2014; SIMON 2019a; SIMON 2019b; GOMBOS–LEHÓCZKI 2019.

⁵⁵ Lásd ebben az értelemben: C-381/14 és C-385/14. sz. ügy 21. pont.

⁵⁶ C-450/22. sz. ügy 25. pont.

⁵⁷ C-450/22. sz. ügy 26. pont.

⁵⁸ C-450/22. sz. ügy 30. pont.

⁵⁹ C-450/22. sz. ügy 32. pont.

val vagy szolgáltatóval vagy azok szervezeteivel szemben, amelyek azonos általános szerződési feltételeket vagy hasonló feltételeket használnak, vagy azok használatát javasolják.⁶⁰ Miután azonban eltérnek a céljai és joghatásai az egyéni és a közérdekű kereset útján érvényesíthető igényeknek,⁶¹ ezért pontosítani szükséges az elhatárolásukat és a közérdekű keresetekkel érvényesíthető igényekre vonatkozó feltételeket.⁶² Az egyéni keresetek esetén a fogyasztó és az érintett eladó vagy szolgáltató közötti konkrét ügyben esetlegesen fennálló egyenlőtlen helyzet kiküszöbölése a nemzeti bíróság pozitív beavatkozását követeli meg,⁶³ a bíróságnak az előterjesztett kereset alapján a konkrét szerződésben ténylegesen alkalmazott kikötések alapján kell állást foglalnia a valamely szerződéses feltétel tisztességtelen jellegéről. Ezzel szemben a közérdekű eljárásokat akkor is kezdeményezni lehet, ha azokat a kikötéseket, amelyek alkalmazásának megtiltását kérték, meghatározott szerződésekben nem használták. Ennek a különbségnek az az oka, hogy a fogyasztóvédelem tekintetében jogos érdekekkel rendelkező személyek vagy szervezetek által indított, jogsértő magatartás abbahagyására való kötelezés iránti eljárások elsősorban prevenciós jellegűek és elretentésre irányuló céljuk van, valamint bármely konkrét egyéni jogvitától függetlenek.⁶⁴ A Bíróság ítéletében felhívta a figyelmet arra, hogy az egyéni és közérdekű keresetek közötti kapcsolatokat szabályozó eljárási eszközök harmonizációjának hiányában mind a magánérdekű, mind a közérdekű keresetekre vonatkozó szabályok megállapítása az eljárási autonómia elve alapján az egyes tagállamok belső jogrendjébe tartozik, azzal a feltétellel azonban, hogy e szabályok nem lehetnek kedvezőtlenebbek a hasonló jellegű belső jogi esetekre vonatkozókhöz képest (az egyenértékűség elve), és nem tehetik gyakorlatilag lehetetlenné vagy rendkívül nehézé az uniós jog által

⁶⁰ C-450/22. sz. ügy 27. pont.

⁶¹ Lásd ebben az értelemben: C-381/14 és C-385/14. sz. ügy 30. pont.

⁶² C-450/22. sz. ügy 28. pont.

⁶³ C-450/22. sz. ügy 29. pont; továbbá lásd ebben az értelemben: C-381/14 és C-385/14. sz. ügy 21–24. pont, valamint az ott hivatkozott ítélkezési gyakorlat.

⁶⁴ C-450/22. sz. ügy 31. pont, továbbá lásd ebben az értelemben: C-381/14 és C-385/14. sz. ügy 29. pont, valamint az ott hivatkozott ítélkezési gyakorlat.

a fogyasztóvédelmi szervezetekre ruházott jogok gyakorlását (a tényleges érvényesülés elve).⁶⁵

A Bíróság által jellegadóként meghatározott eljárásjogi előfeltétel, hogy a közérdekű kereset annyiban minősülhet olyan megfelelő bírósági mechanizmusnak, amennyiben e kereset számos olyan eladóval vagy szolgáltatóval szemben irányul, akik hosszú időn keresztül számos ilyen típusú szerződést kötöttek.⁶⁶ A konkrét ügyben a Bíróság ez alapján a jelzőlog-fedezetű kölcsönszerződésekben szereplő küszöbikötés átlátható jellegének vizsgálatára lehetőséget látott. Az átláthatóság fogalmát illetően emlékeztetett arra, hogy – függetlenül attól, hogy magánérdekű vagy közérdekű igényérvényesítésről van szó⁶⁷ – a szerződéses kikötések átláthatóságának követelménye a fogyasztókkal kötött szerződésekben alkalmazott kikötések megfogalmazására alkalmazandó általános szabálynak minősül, a fogyasztónak ajánlott feltétel akkor átlátható, ha világos és érthető.⁶⁸ Az átláthatóság vizsgálatának szempontrendszere tehát azonos,⁶⁹ azaz az egyéni keresetekből eredő és az átláthatóság követelményére vonatkozó ítélkezési gyakorlat átültethető a közérdekű keresetekre. Fontos eljárásjogi feltétel azonban, hogy a több eladóval vagy szolgáltatóval szemben indított közérdekű kereset egyfelől azonos gazdasági ágazatban működő olyan eladók vagy szolgáltatók ellen irányuljon, akik, illetve amelyek azonos általános szerződési feltételeket vagy hasonló feltételeket használnak, vagy azok használatát javasolják.⁷⁰ Eljárás-

⁶⁵ C-450/22. sz. ügy 32. pont, továbbá lásd ebben az értelemben: C-381/14 és C-385/14. sz. ügy 32. pont, valamint az ott hivatkozott ítélkezési gyakorlat.

⁶⁶ C-450/22. sz. ügy 33. pont.

⁶⁷ C-450/22. sz. ügy 35. pont.

⁶⁸ C-450/22. sz. ügy 34. pont.

⁶⁹ Az átláthatóság követelménye nemcsak azt írja elő, hogy a szerződéses kikötés alaki és nyelvtani szempontból érthető legyen az érintett fogyasztó számára, hanem azt is lehetővé kell tennie, hogy a szokásosan tájékozott, észszerűen figyelmes és körültekintő, átlagos fogyasztó megértse e szerződési feltétel konkrét működését, és így pontos és érthető kritériumok alapján felmérje az ilyen feltételnek a pénzügyi kötelezettségeire gyakorolt, potenciálisan jelentős gazdasági következményeit (lásd ebben az értelemben: C-776/19–C-782/19. sz. ügy 64. pont, valamint az ott hivatkozott ítélkezési gyakorlat).

⁷⁰ C-450/22. sz. ügy 38. pont.

jogi feltétel az is, hogy a közérdekű kereset keretében elvégzendő vizsgálat azonban jellegénél fogva nem vonatkozhat a csak az egyedi helyzetekre jellemző körülményekre, hanem az eladók vagy szolgáltatók szabványosított gyakorlatai vizsgálhatók.⁷¹

A közérdekű kereset keretében eljáró tagállami bíróságnak a több szolgáltató által alkalmazott azonos vagy hasonló szerződéses kikötés átlátható jellegének értékelése során az érintett szerződések tárgyát képező áruk vagy szolgáltatások jellege alapján kell megvizsgálnia, hogy a szokásosan tájékozott, észszerűen figyelmes és körültekintő, átlagos fogyasztó a szerződés megkötésének időpontjában képes-e megérteni e kikötés működését, és értékelni annak esetlegesen jelentős gazdasági következményeit. E célból e bíróságnak figyelembe kell vennie az egyes érintett eladók vagy szolgáltatók által folytatott valamennyi általános szerződéses és szerződéskötést megelőző gyakorlatot, amelyek között szerepel többek között az említett kikötés megfogalmazása és annak az egyes eladók vagy szolgáltatók által alkalmazott mintaszerződésekben (blankettaszerződésekben általános szerződési feltételekben) való elhelyezése, a közérdekű keresettel érintett szerződéstípusok online vagy offline reklámozása, a fogyasztóknak címzett általános szerződéskötést megelőző ajánlatok elektronikus vagy fizikai alapon való terjesztése, valamint minden olyan egyéb körülményt, amelyet az említett bíróság relevánsnak ítél ahhoz, hogy az egyes alpereseket illetően gyakorolja felülvizsgálati jogkörét.

A Bíróság állást foglalt arról is, hogy az ügy bonyolultsága, az alperesek rendkívül nagy száma, a hosszú időn keresztül kötött szerződések és az érintett kikötések számos eltérő megfogalmazása nem akadályozza annak, hogy a tagállami bíróság közérdekű perben vizsgálja a kikötések átlátható jellegét, ugyanakkor a több eladóval vagy szolgáltatóval szembeni közérdekű kereset indításának két fő eljárási feltétele az, hogy a kereset csak azonos gazdasági ágazathoz tartozó eladók vagy szolgáltatók ellen irányulhat, másrészt szükséges, hogy ez utóbbiak azonos általános szerződési feltételeket vagy hasonló feltételeket használjanak, hogy azok használatát javasolják.⁷²

⁷¹ C-450/22. sz. ügy 39. pont.

⁷² C-450/22. sz. ügy 42. pont.

ÖSSZEGZÉS: A JOGÉRVÉNYESÍTÉS KIHÍVÁSAI

A Bíróság legújabb ítélkezési gyakorlata alapján bemutatott jogesetektől jól látszik, hogy az adott jogterületeken a fenntarthatósági szempont és a digitalizáció a jogok és szabadságok döntő tényezőjévé vált, lehetővé teszi a polgárok számára, hogy túllépjenek bizonyos fizikai, szociális, területi korlátokon, és új lehetőségek nyíltak meg a munkavállalás, a tanulás, a kereskedelem, a vállalkozási tevékenység terén. Nemcsak magánérdekű, hanem közérdekű jogérvényesítést is támogat az ítélkezési gyakorlat. A gyors összeköttetést biztosító digitális infrastruktúrák, platformok új lehetőségeket teremtettek a négy alapszabadság 21. századi érvényesülésében,⁷³ a digitális belső piac megteremtésében, továbbá természeti és társadalmi környezetünk fenntartásában is. A digitális terünk sebezhetősége, a kritikus, gyakran nem uniós alapú technológiáktól, technológiai vállalatától való függés miatt fontos, hogy alapjogainkat és a digitális belső piacot garanciák védjék, épüljön ki egy hozzáférhető és biztonságos, szolgáltatások széles skálájával rendelkező digitális tér annak érdekében, hogy a digitális környezetben rejlő lehetőségeket, a digitális transzformációt minél nagyobb mértékben kihasználhassuk.

Ezért ezekhez a jelenségekhez a hatékony jogérvényesítés⁷⁴ eszköztárának is alkalmazkodnia kell. A joghoz, alapjogokhoz való diszkriminációmentes, egyenlő és magánjogi, valamint közjogi igényérvényesítés útján való hozzáférés biztosításának a fenntarthatóság és a digitális belső piac területén is főszerep jut. Különösen fontos az információkkal való megfelelő rendelkezés és tájékozottság, a tájékozott döntéshozatal, a felhasználói, fogyasztói tudatosság az ügyletkötések során. Különösen az igazságszolgáltatáshoz való egyenlő hozzáférés biztosítása érdekében szükséges a jogérvényesítést megfelelően lehetővé tevő jogalkalmazási és jogértelmezési tevékenység, ami az eljárás megindítását akadályozó doktrínák és perelőfeltételek bírósági gyakorlatban való újragondolását is igényli. A polgárok személyes adatok

⁷³ Lásd KOLTAY–SZIKORA–LAPSÁNSZKY 2024.

⁷⁴ Ebbe beletartozik az online vitarendezés több bíróságon kívüli változata is, amire most területi okok miatt nem tértem ki. Ennek szabályairól lásd például GOMBOS–SELNICEAN 2023.

feletti, digitális környezetben történő rendelkezésének megerősítése sem periferikus kísérőjelensége a 21. századi változásoknak, hanem a személyes adatok védelmére vonatkozó rendszernek a digitális piacokra való kiterjesztése és egyben modernizálása elismert cél. A magas szintű adatvédelem – a jogalkalmazás eddigi tapasztalatai alapján – összekapcsolható az online piacokba és szolgáltatásokba vetett bizalom növelésével, ami lehetővé teszi a digitális gazdaságban rejlő lehetőségek kiaknázását, és egy új szemléletű jogalkalmazással megerősödhet az adatvédelem egységes piaci dimenziója is.

Azt is el kell ismerni, hogy a digitális belső piac nemcsak előnyökkel jár, hanem annak vannak kifejezetten az alapjogainkra hátrányos elemei is. Az online kereskedelemben könnyebben hozzáférhetőek olyan áruk, amelyeket ellenőrizetlenül, esetleg illegálisan forgalmaznak, és az online nyújtott szolgáltatások igénybevétele esetén a mesterségesintelligencia-alapú algoritmikus manipulációk, a profilozás, a fogyasztói döntések befolyásolása és az információátadás viharos sebessége miatt a nem tájékozott döntéshozatal vagy éppen a szolgáltató részéről adott tudatos félretájékoztatás alapján hozott fals eredményű fogyasztói döntés is gyakori jelenség. A digitális alapjogaink átalakulásával fel kellett vennie a lépést egyrészt a jogalkotásnak, mert az offline térhez képest részben eltérő módszerű játékszabályokra van szükség, továbbá ez indukálta egy új szemléletű jogalkalmazás kialakulását is, mert csak az új feltételekre reagáló jogalkalmazói gyakorlatokkal érhető el a hatékony jogérvényesítés.

A fenntartható és digitális egységes piacra vonatkozó szabályok eddigi joggyakorlatából már látszik az a tendencia, hogy az interneten folytatott ügyletek terén a nemzeti akadályok lebontására tett erőfeszítések⁷⁵ számos eredményt hoztak. A fogyasztói tudatosság növelése érdekében történt lépések és a Bíróság eddigi esetjoga alapján arra is következtethetünk, hogy a jogérvényesítési szempontok erősödésével elindultunk a valóságos digitális egységes fogyasztói piac megteremtésének útján.⁷⁶

⁷⁵ Például a digitális egységes piacra vonatkozó stratégia, a Bizottság elnöke által Európa számára készített, 2019–2024-ig szóló program.

⁷⁶ Lásd részletesebben GOMBOS 2023.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- ANGYAL Zoltán (2020): Úton a digitális egységes piac felé. *Miskolci Jogi Szemle*, 15(3), különszám, 5–13.
- BÁNDI Gyula (2013a): *A fenntarthatóság értelmezésének egyes jogi szempontjai*. MTA doktori értekezés. Online: http://real-d.mtak.hu/651/7/dc_618_12_doktori_mu.pdf
- BÁNDI Gyula (2013b): A környezethez való jog értelmezése a fenntartható fejlődési stratégia és az Alaptörvény fényében. *Acta Humana*, 1(1), 67–92.
- BECKERMAN, Wilfred (1994): Sustainable Development: Is it a Useful Concept? *Environmental Values*, 3(3), 191–209. Online: <https://doi.org/10.3197/096327194776679700>
- BOSSELMANN, Klaus (2017): *The Principle of Sustainability: Transforming Law and Governance*. 2. kiadás. New York: Routledge.
- BROWN, Lester R. (1981): *Building a Sustainable Society*. New York: W.W. Norton & Company, Inc. Online: http://sustainability.psu.edu/fieldguide/wp-content/uploads/2015/08/brown_building-a-sustainable-society.pdf
- BULLA Miklós (2012): A fenntarthatóság fogalmának értelmezése – reziliens alkalmazkodás. In TURCHANY, Guy (szerk.): *A fenntartható fejlődés holisztikus megközelítése*. Budapest: Magyar Professzorok Nemzetközi Szövetsége, 71–91.
- CARLOWITZ, Hans Carl von: (1713): *Sylvicultura oeconomica, oder haußwirthliche Nachricht und Naturmäßige Anweisung zur wilden Baum-Zucht* (*Sylvicultura Oeconomica or the Instructions for Wild Tree Cultivation*). Leipzig: Braun.
- CARSON, Rachel (1962): *Silent Spring*. Boston: Houghton Mifflin Company.
- CARSON, Rachel (2007): *Néma tavasz*. Ford. Makovecz Benjamin. Budapest: Katalizátor Kiadó.
- DARVAY Sarolta – NEMCSÓK János – FERENCZY Áron (2016): Fenntartható fejlődés. *Polgári Szemle*, 12(4–6), 88–104. Online: <https://polgariszemle.hu/archivum/133-2016-december-12-evfolyam-4-6-szam/kozpenzugyek-gazdasagpolitika-fenntarthato-fejlodes/838-fenntarthato-fejlodes>
- DEMPSEY, Nicola – BRAMLEY, Glen – POWER, Sinéad – BROWN, Caroline (2011): The Social Dimension of Sustainable Development: Defining Urban Social Sustainability. *Sustainable Development*, 19(5), 289–300. Online: <https://doi.org/10.1002/sd.417>
- FINE LIGHT, Karl de – FOLLAND, Anna (2019): Defining „Social Sustainability”: Towards a Sustainable Solution to the Conceptual Confusion. *Etikk i praksis – Nordic Journal of Applied Ethics*, 13(2), 21–39. Online: <https://doi.org/10.5324/eip.v13i2.2913>
- GOLUB, Aaron – MAHONEY, Maren – HARLOW, John (2011): Sustainability and Intergenerational Equity: Do Past Injustices Matter? *Sustainability Science*, 8(2), 269–277. Online: <https://doi.org/10.1007/s11625-013-0201-0>

- GOMBOS Katalin (2022): *Az európai jog 21. századi kihívásai*. Budapest: Ludovika Egyetemi Kiadó.
- GOMBOS Katalin (2023): Digital Services Act és a Digital Markets Act várható kihívásai a jogalkalmazásban. In *Medias Res*, 12(2), 92–119. Online: <https://doi.org/10.59851/imr.12.2.5>
- GOMBOS Katalin (2024): Az uniós fogyasztóvédelmi jog modernizációja. *Jogtudományi Közöny*, 79(6), 305–312. Online: <https://doi.org/10.59851/jk.79.06.4>
- GOMBOS Katalin – LEHÓCZKI Balázs (2019): A tisztességtelen szerződési feltételek eltávolítása a magyarországi devizaalapú hitelszerződésekből. *Jogtudományi Közöny*, 74(11), 434–444. Online: <https://szakcikkkadatbazis.hu/doc/3050667>
- GOMBOS Katalin – SELNICEAN László (2023): A fogyasztói jogérvényesítés lehetőségei az online térben. *Forum: Acta Juridica Et Politica*, 13(2), 49–57. Online: https://acta.bibl.u-szeged.hu/84491/1/juridpol_forum_013_002_049-057.pdf
- GOMBOS Katalin – SZIEBIG Orsolya Johanna (2021): *Az európai uniós környezetvédelmi szabályozás legújabb irányai*. Budapest: Ludovika Egyetemi Kiadó.
- GRUDLER, Clara (2023): Protection des consommateurs: Droit de rétractation. *Europe*, n° 12 Décembre, Comm. 444.
- GRUDLER, Clara (2024): Données personnelles: responsables du traitement. *Europe*, n° 5 Mai, 27–28.
- KOLTAY András – LAPSÁNSZKY András – SZIKORA Tamás – TÓTH András (2024a): *DSA rendelet nagykommentár*. Budapest: Wolters Kluwer.
- KOLTAY András – LAPSÁNSZKY András – TÓTH András (2024b): *DMA rendelet nagykommentár*. Budapest: Wolters Kluwer.
- KOLTAY András – SZIKORA Tamás – LAPSÁNSZKY András (2024): *A vadnyugat vége? Tanulmányok az Európai Unió platformszabályozásáról*. Budapest: ORAC.
- KOZÁK Kornélia (2022): Fogyasztóvédelem. In ÖRDÖGH Tibor (szerk.): *Az Európai Unió szakszabályozási rendszere*. Budapest: Ludovika Egyetemi Kiadó, 217–230.
- McKENZIE, Stephen (2004): *Social Sustainability: Towards Some Definitions*. Hawke Research Institute Working Paper Series No 27. Magill, Hawke Research Institute University of South Australia.
- MEADOWS, Donella H. – MEADOWS, Dennis L. – RANDERS, Jørgen – BEHRENS III. William W. (1972): *The Limits of Growth*. New York: Potomac Associates – Universe Books.
- ORBÁN Endre (2024): A légi utasok jogai az Európai Unió Bíróságának joggyakorlatában. In GOMBOS Katalin (szerk.): *A fogyasztóvédelem aktuális kihívásai*. Budapest: Ludovika Egyetemi Kiadó, 53–75.
- PELLE Anita (2023): *Platformgazdaság, digitális piacok és az EU verseny- és piacsabályozása*. Kézirat a Magyar Tudományos Akadémia Világgazdasági Tudományos Tanács 2023. június 15-i ülésére. Online: <https://mta.hu/data/dokumentumok/>

- egyeb_dokumentumok/2023/Pelle_Anita_el%C5%91ad%C3%A1sa_a_VTT_j%C3%BAniusi_%C3%BCl%C3%A9s%C3%A9n.pdf
- RANÇON, Élodie (2024): CJUE: clarification du régime de la vente aux enchères de données personnelles à des fins publicitaires. *Dalloz IP / IT*, n° 5, 246–248.
- SIMON Károly László (2019a): A tisztességtelen szerződési feltételek vizsgálatának hazai bírói gyakorlata a devizahiteles perekben. *Európai Tükör*, 22 (3), 59–78. Online: <https://doi.org/10.32559/et.2019.3.5>
- SIMON Károly László (2019b): Az árfolyamkockázatról szóló tájékoztatás hibái és jogkövetkezményei. *Jogtudományi Közlöny*, 74 (12), 489–496. Online: <https://szakcikkadatbazis.hu/doc/9695907>
- SOMSSICH Réka (2014): Az Európai Bíróság ítélete a fogyasztókkal kötött szerződésekben alkalmazott tisztességtelen feltételekről: A tisztességtelenségi vizsgálat terjedelme. *Jogesetek Magyarázata*, 5 (4), 73–83.
- STRÍHÓ Krisztina – SZEGEDI László (2023): A digitális egységes piac kezdeti lépései. Egységes uniós szabályozás eltérő tagállami végrehajtása? *Pro Publico Bono*, 11 (4), 127–147. Online: <https://doi.org/10.32575/ppb.2023.4.7>
- SZEGEDI László – SZIRBIK Miklós (2022): Belső (egységes) piac. In ÖRDÖGH Tibor (szerk.): *Az Európai Unió szakpolitikai rendszere*. Budapest: Ludovika Egyetemi Kiadó, 107–123.
- SZLÁVIK János (2013): *Fenntartható gazdálkodás*. Budapest: CompLex Kiadó.
- The Declaration of World's Scientific Academies (2000): *IAP Statement on Transition to Sustainability*. Online: <https://www.interacademies.org/statement/iap-statement-transition-sustainability>
- UNESCO [é. n.]: *Education for sustainable development*. Online: <https://en.unesco.org/themes/education-sustainable-development/what-is-esd/sd>

Jogi források és a Bíróság ítéletei

- A digitális egységes piacra vonatkozó stratégia [COM(2015) 0192], a Bizottság elnöke által Európa számára készített, 2019–2024-ig szóló program [Ambiciózusabb Unió. Programom Európa számára: Politikai iránymutatás a hivatalba lépő következő Európai Bizottság számára (2019–2024)]
- A Tanács 93/13/EGK irányelve (1993. április 5.) a fogyasztókkal kötött szerződésekben alkalmazott tisztességtelen feltételekről
- Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2016/679 rendelete (2016. április 27.) a természetes személyeknek a személyes adatok kezelése tekintetében történő védelméről és az ilyen adatok szabad áramlásáról, valamint a 95/46/EK rendelet hatályon kívül helyezéséről (általános adatvédelmi rendelet) (EGT-vonatkozású szöveg)

- Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2022/1925 rendelete (2022. szeptember 14.) a digitális ágazat vonatkozásában a versengő és tisztességes piacokról, valamint az (EU) 2019/1937 és az (EU) 2020/1828 irányelv módosításáról (digitális piacokról szóló jogszabály) (EGT-vonatkozású szöveg)
- Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2022/2065 rendelete (2022. október 19.) a digitális szolgáltatások egységes piacáról és a 2000/31/EK irányelv módosításáról (digitális szolgáltatásokról szóló rendelet) (EGT-vonatkozású szöveg)
- Az Európai Parlament és a Tanács 2010/75/EU irányelve (2010. november 24.) az ipari kibocsátásokról (a környezetszennyezés integrált megelőzése és csökkentése) (át-dolgozás) (EGT-vonatkozású szöveg)
- Európai Bizottság (2015): *A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának: Európai digitális egységes piaci stratégia*. COM(2015) 192 final. Online: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/HTML/?uri=CELEX:52015DC0192>
- Európai Bizottság (2017): *A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának: A digitális egységes piaci stratégia végrehajtásának féldős értékelése. Összekapcsolt digitális egységes piac mindenki számára*. SWD(2017) 155 final. Online: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=COM:2017:228:FIN>
- C-148/23. sz. Gestore dei Servizi Energetici ügyben 2024. június 27-én hozott ítélet, ECLI:EU:C:2024:555
- C-626/22. sz. Ilva és társai ügyben 2024. június 25-én hozott ítélet, ECLI:EU:C:2024:542
- C-604/22. sz. IAB Europe ügyben 2024. március 7-én hozott ítélet, ECLI:EU:C:2024:214
- C-565/22. sz. Verein für Konsumenteninformation ügyben 2023. október 5-én hozott ítélet ECLI:EU:C:2023:735
- C-450/22. sz. Caixabank és társai (Contrôle de transparence dans l'action collective) ügyben 2024. július 4-én hozott ítélet, ECLI:EU:C:2024:577
- C-182/22. és C-189/22. sz. Scalable Capital egyesített ügyekben 2024. június 20-án hozott ítélet, ECLI:EU:C:2024:531
- C-383/21 és C-384/21. sz. Sambre & Biesme és Commune de Farciennes ügyben 2022. december 22-én hozott ítélet ECLI:EU:C:2022:1022
- C-249/21. sz. Fuhrmann-2 ügyben 2022. április 7-én hozott ítélet, ECLI:EU:C:2022:269
- C-776/19–C-782/19. sz. BNP Paribas Personal Finance egyesített ügyekben 2021. június 10-én hozott ítélet, EU:C:2021:470
- C-486/18. sz. RE kontra Praxair MRC ügyben 2019. május 8-án hozott ítélet, ECLI:EU:C:2019:379
- C-381/14 és C-385/14. sz. Sales Sinués és Drame Ba egyesített ügyekben 2016. április 14-én hozott ítélet, ECLI:EU:C:2016:252
- C-322/14. sz. Jaouad El Majdoub ügyben 2015. május 21-én hozott ítélet, ECLI:EU:C:2015:334

ZÖLD ÁTÁLLÁS A FOGYASZTÓI JOGOK TERÜLETÉN

ABSZTRAKT

Az Európai Unió az utóbbi években fokozott figyelmet fordít a fogyasztóvédelem szabályozására, amelynek célja egyrészt a fogyasztók egészségének és biztonságának védelme, a fogyasztóvédelem magas szintjének biztosítása, másrészt a gazdasági és környezetvédelmi szempontok összehangolása, az EU versenyképességének fenntartása. A fogyasztóvédelmi jogalkotás területén olyan új fogalmak jelentek meg, mint például a zöldre festés, a korai elavulás, a tartósság, a javíthatósági pontszám, a harmonizált címke. Az új uniós fogyasztóvédelmi szabályok jelentős változásokat hoznak a gyártók, a kereskedők és a fogyasztók számára egyaránt. Az érintett vállalatokra a fogyasztóvédelmi szabályok által előírt kötelezettségek jelentős anyagi terheket róhatnak, a fogyasztók részéről pedig mintegy elvárás lesz a tudatos vásárlás. Az új szabályok bár élénkíthetik a versenyt a gyártók és kereskedők között, egyelőre kérdéses, hogy az Európai Unió meg tudja-e őrizni versenyképességét a gyors és olcsó fogyasztásra épülő globális piacon.

Kulcsszavak: zöld átállás, fogyasztóvédelem, versenyképesség, fenntarthatóság, gazdasági és környezetvédelmi szempontok, zöldre festés, korai elavulás, tartósság, javíthatóság, harmonizált címke, európai javítási adatlap

GREEN TRANSITION IN THE FIELD OF CONSUMER RIGHTS

ABSTRACT

The European Union has increasingly focused on consumer protection regulations in recent years, aiming, on the one hand, to safeguard consumers' health and safety and ensure a high level of consumer protection, and on the other hand, to harmonise economic and environmental considerations while maintaining the EU's competitiveness. In the field of consumer protection legislation, new concepts have emerged, such as greenwashing, early obsolescence, durability, reparability score, and harmonised label. The new EU consumer protection regulations introduce significant changes for producers, traders, and consumers alike. The obligations imposed on affected businesses by these regulations may result in substantial financial burdens, while on the consumer side, conscious purchasing will become an expected norm. While the new regulations may stimulate competition among producers and traders, it remains uncertain whether the European Union will be able to maintain its competitiveness in a global market driven by rapid and low-cost consumption.

Keywords: green transition, consumer protection, competitiveness, sustainability, economic and environmental considerations, greenwashing, early obsolescence, durability, reparability, harmonised label, European Repair Information Form

BEVEZETÉS

Az uniós fogyasztóvédelmi szabályok megalkotásának területén az utóbbi években egyre aktívabb az Európai Unió. Az új szabályok megalkotása során kiemelt figyelmet fordítanak az európai fogyasztók egészségének, biztonságának védelmére, de mindezek mellett természetesen a gazdasági szempontok, így a versenyképesség fenntartása és növelése is fontos szere-

pet játszanak. A belső piacon nemcsak az Európai Unió területén gyártott termékek vannak jelen, hanem az Unión kívüli gyártók áruja is egyre jobban elterjedtek, így az uniós jogalkotónak arra is figyelnie kell, hogy a fogyasztók e termékek vonatkozásában is maximális védelemben részesüljenek, ezáltal is biztosítva a fogyasztóvédelem magas szintjének megvalósulását. A fogyasztóvédelmi rendelkezések mellett azonban a gazdasági érdekeket is figyelembe kell venni, nem csökkenhet az Unió versenyképessége, azonban mindezeket a környezetvédelmi célok előtérbe kerülésével kell megoldani. Látható tehát, hogy egy igen komplex területről van szó.

Az Európai Bizottság 2020. november 13-án fogadta el új fogyasztóügyi stratégiáját¹ (a továbbiakban: Fogyasztóügyi stratégia, Stratégia). A Stratégia a 2020–2025 közötti időszakra meghatározza az EU fogyasztóvédelmi politikájának aktualizált általános keretét² és az uniós fogyasztóvédelmi politika jövőképét. A Fogyasztóügyi stratégia öt területet emel ki, amelyek egyike a zöld átállás. Emellett nevesíti a digitális transzformációt, a jogorvoslatot és a fogyasztói jogok érvényesítését, az egyes fogyasztói csoportok specifikus szükségleteit és a nemzetközi együttműködést. Jelen tanulmány a fogyasztói jogok területén megvalósuló zöld átállás témájával kíván foglalkozni. Az új szabályokról értékelhető és hivatkozható szakirodalmi álláspont még nem igazán jelent meg, így a tanulmány elkészítése során az Európai Unió honlapján megjelenő ismertetőket, valamint az irányelvek szövegeit vettem alapul.

A KÖRFORGÁSOS GAZDASÁGRA VONATKOZÓ CSELEKVÉSI TERV

Az Európai Bizottság 2020. március elején nyilvánosságra hozta „A digitalizáció hatása a mindennapi életünkre” című felmérésének eredményét.³ A digitális eszközök használatát illetően az olvasható ki a felmérésből, hogy „tíz válaszadóból csaknem nyolc szeretné a gyártókat a digitális eszközök

¹ Európai Bizottság 2020a.

² Az Európai Bizottság 2012-ben fogadta el az európai fogyasztóügyi stratégiáját, amely 2020-ban érvényét veszítette.

³ Az Eurobarométer 503. sz. különjelentése.

javításának megkönnyítésére kötelezni. Ez az arány azonban tízből négyre csökken, ha ez áremelkedéssel jár.”

Szintén 2020 márciusában fogadták el az Európai Bizottság körforgásos gazdaságra vonatkozó cselekvési tervét,⁴ amely szervesen kapcsolódik az Európai Unió úgynevezett *Green Deal* (európai zöld megállapodás) programjához.⁵ Az európai zöld megállapodás egyik fontos sarokköve a cselekvési terv, amely számos intézkedést irányoz elő a fenntartható termékek tervezésére, a termelési folyamatok körforgásos jellegére, valamint a fogyasztók és közbeszerzők szerepvállalásának növelésére vonatkozóan. Olyan kulcsfontosságú ágazatokra irányul, mint az elektronika, az információs és kommunikációs technológia, az akkumulátorok, a csomagolás, a műanyagok, a textilipar, az építőipar, valamint az élelmiszerek. A cselekvési terv célja, hogy csökkentse a természeti erőforrások megterhelését és elősegítse a fenntartható növekedést, és több olyan intézkedést tartalmaz, amelyek célja, hogy a termékek tartósságát, újrafelhasználhatóságát, korszerűsíthetőségét és javíthatóságát tovább növeljék, illetve lehetővé tegyék, hogy a fogyasztók fenntarthatóbb döntéseket hozzanak. A javításhoz való jog bevezetésének egyik célja a hulladéktermelés csökkentése, de ez a fogyasztók jogainak bővítésével is együtt jár. A fogyasztói jogok bővítése mellett a cselekvési terv kiemeli a fogyasztók szerepvállalásának növelését is. Ezen intézkedésnek köszönhetően megbízható információkkal fognak rendelkezni ahhoz, hogy helyes, környezetbarát döntéseket hozhassanak, többek között az idő előtti elavulással kapcsolatban, jobban védve lesznek a környezetbarát jellegre vonatkozó hamis állításokkal szemben, és a vásárlást megelőzően több információval fognak rendelkezni a termékek javíthatóságáról.

⁴ Európai Bizottság 2020a.

⁵ Az európai zöld megállapodásról bővebb információ található az alábbi linken: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/european-green-deal_hu

„ZÖLD ÁTÁLLÁS” A FOGYASZTÓÜGYI
STRATÉGIA ALAPJÁN

A 2020-ban elfogadott új Fogyasztóügyi stratégia már a bevezetőjében kiemeli, hogy az európai fogyasztók joggal várják el, hogy aktív szerepet játsszanak a zöld és digitális átállásban. A zöld átállás keretében a Stratégia a kedvezőtlen környezeti hatásokat és a termékek korai elavulását hangsúlyozza. Egy viselkedéstani tanulmányra hivatkozva kiemeli a Stratégia, hogy a fogyasztók jelentős százaléka örömmel fogadná, ha a termékek tartósságával kapcsolatban több/jobb információt kapnának. Az ilyen információk birtokában a legtartósabb termékek eladása akár meg is háromszorozódhatna, ugyanis a fogyasztók a tanulmány szerint hajlandók akár magasabb árat is fizetni a tartósabb árukért.⁶ A Fogyasztóügyi stratégia rávilágít, hogy az európai zöld megállapodás egy olyan

„átfogó stratégiát vázol fel, amelynek célja, hogy az EU méltányos és virágzó társadalommá alakuljon, és olyan klímasemleges, erőforrás-hatékony, tiszta, körforgásos gazdaságot működtessen, ahol a gazdasági növekedés független az erőforrás-felhasználástól, és ahol természeti tőkét és a biológiai sokféleséget erős negatív hatások csökkennek”.⁷

A célkitűzésből látható, hogy ezekben a folyamatokban a gyártóknak és a fogyasztóknak egyaránt fontos szerep jut, de összességében ők is egy hatalmas gépezet fogaskerekei. Emellett az is kiolvasható a megfogalmazott célokból, hogy óriási területet ölelnek fel, ahol évek, évtizedekre is szükség lehet, amíg a zöld átállás megvalósul. A Stratégia céljainak megvalósítása a gyártókat talán a gyártási és tájékoztatási folyamatokban fogja igazán érinteni. E folyamatok optimális kialakítása révén kerülnek a fogyasztók olyan döntési helyzetbe, amelyben az egyrészt számukra, másrészt a környezet számára is legkedvezőbb árukat tudják megvásárolni. Ezért is van kimondottan nagy

⁶ Fogyasztóügyi stratégia 3.1. 5.

⁷ Fogyasztóügyi stratégia 3.1. 6.

jelentősége ezen a területen a korai elavulás elleni fellépésnek, illetve annak, hogy minél fenntarthatóbb termékek kerüljenek a piacra. A fenntarthatóságot elsősorban a tartósság és a javíthatóság fogja leginkább befolyásolni. Ebben a körben a Stratégia kiemeli, hogy több szabályozási és nem szabályozási intézkedésre lesz szükség az áruk és szolgáltatások specifikus csoportjai terén. Példaként hozza fel többek között a textiltermékeket, az elektronikai eszközöket, csomagolást stb.⁸ Ahogy említettem, a gyártókra a tájékoztatás terén igen jelentős feladat hárul, ugyanis a Stratégia megfogalmazta, az uniós jogalkotó pedig azóta már megalkotta a szükséges jogszabályokat, hogy a fogyasztóknak megbízható és teljes körű tájékoztatást kell kapniuk az áruk és szolgáltatások fenntarthatósági, környezetvédelmi jellemzőiről. Eme jellemzők alatt pedig elsősorban a tartósságot, a javíthatóságot és a fejleszthetőséget kell érteni. A javíthatóság esetében nemcsak a javítás emelendő ki, hanem a fogyasztók javításhoz való jogának tényleges érvényesülése is.⁹ A fogyasztói jogok jobb érvényesülése mellett külön figyelmet szentel a Stratégia a megtévesztő magatartások visszaszorításának, ami gyakran a fogyasztói tájékoztatás során valósul meg, amikor is a gyártó félrevezető információk közlésével próbálja befolyásolni a fogyasztók vásárlásait.¹⁰ A Stratégia külön kiemeli a vállalkozások szerepét a környezetbarátabb fogyasztásra való törekvésben, mégpedig a fenntarthatósági célkitűzések vállalati stratégiákba és döntésekbe történő integrálása útján.¹¹ A zöld átállásra vonatkozóan megfogalmazott bizottsági célkitűzések elindultak, hiszen több új irányelvet fogadtak el, amelyek mind a fent nevezett célok megvalósításában fognak lényeges szerepet betölteni.

ÚJ FOGALMAK MEGJELENÉSE AZ UNIÓS FOGYASZTÓVÉDELEM TERÜLETÉN

A fogyasztók, illetve fogyasztói jogok zöld átállásban betöltött szerepével több új irányelv is foglalkozik. Jelen tanulmányban két irányelvet szeretnék

⁸ Fogyasztóügyi stratégia 3.1. 7.

⁹ Fogyasztóügyi stratégia 3.1. 8–9.

¹⁰ Fogyasztóügyi stratégia 3.1. 9.

¹¹ Fogyasztóügyi stratégia 3.1. 10.

kiemelni: Az egyik a fogyasztók zöld átállásban való szerepvállalásának növeléséről szóló 2024/825 (EU) irányelv, illetve az áruk javítását előmozdító közös szabályok meghatározásáról szóló 2024/1799 (EU) irányelv.

Az új szabályok révén új fogalmakat is bevezetnek. Ezek az új fogalmak már a Fogyasztóügyi stratégiában is megjelentek, azonban az uniós jogalkotó időközben kibontotta ezeknek a jelentéseit.

A FOGYASZTÓK ZÖLD ÁTÁLLÁSBAN VALÓ
SZEREPVÁLLALÁSÁNAK NÖVELÉSÉRŐL
SZÓLÓ 2024/825 (EU) IRÁNYELV

A 2024/825 (EU) irányelv preambulumbekzdése részletesen leírják, miért fontos a fogyasztók zöld átállásban való szerepvállalásának erősítése és ezt milyen intézkedések révén lehet majd a jövőben előmozdítani, megvalósítani. Kiemelt hangsúlyt fektet a fogyasztók tájékoztatására és a fogyasztói jogokra, amelyek elengedhetetlenek lesznek egyrészt ahhoz, hogy a fogyasztók teljes körű, megbízható információkhoz jussanak a vásárlási döntéseik meghozatala során, másrészt ahhoz, hogy a zöld átállás keretében az új folyamatokhoz igazodó fogyasztói jogokat élvezhessenek. Az irányelv (1) preambulumbekzdése a következőket mondja ki:

„A belső piac magas szintű fogyasztóvédelmen és környezetvédelmen alapuló megfelelő működéséhez való hozzájárulás, valamint a zöld átállás terén való előrelépés érdekében alapvető fontosságú, hogy a fogyasztók megalapozott vásárlási döntéseket hozhassanak, és ezáltal hozzájáruljanak a fenntarthatóbb fogyasztási szokásokhoz.”

A két cél a belső piac magas szintű fogyasztóvédelmen és környezetvédelmen alapuló megfelelő működése, valamint a zöld átállás terén való előrelépés biztosítása. Az irányelv alapvetően az értékesítési szakasz elején megvalósuló tájékoztatási kötelezettségre helyezi a hangsúlyt, és ebben a körben elsősorban a kereskedők feladatákként határozza meg, hogy a fogyasztókat megbízható információkkal lássák el, és megakadályozzák

az olyan félrevezető állítások közlését, amelyek aztán gátolják a fogyasztókat abban, hogy fenntartható fogyasztási döntéseket hozzanak.

Az első fogalom, amellyel az irányelvben találkozunk, az úgynevezett „zöldre festés” fogalma. A fogalommal már a fogyasztóügyi stratégiában is találkozhattunk. A Stratégia a következőképp határozza meg a „zöldre festés” fogalmát: Olyan információk, „amelyek nem felelnek meg a valóságnak, illetve félrevezető vagy megtévesztő módon kerülnek feltüntetésre, azt a valótlan benyomást keltve, hogy egy termék vagy vállalkozás környezetvédelmi szempontból megfelelőbb”.¹² Az irányelv (1) preambulumbekézése egyszerűen fogalmaz és azt mondja, hogy a „zöldre festés” a környezetbarát jellegre vonatkozó félrevezető állításokat takarja. A „zöldre festés” kockázatának csökkentése kiemelt jelentőségű a zöld átállásban, hiszen a gyártók az áruk környezetbarát jellegére vonatkozó félrevezető állításokkal könnyen megtéveszthetik a fogyasztókat és így a zöld átállást nehezítő vásárlási döntéseket hozhatnak. A környezetbarát jellegre vonatkozó megbízható információk egyrészt a fogyasztókat fogják segíteni abban, hogy valóban környezetbarát termékeket tudjanak választani, ennek keretében össze tudják hasonlítani a konkurens termékeket. Másrészt biztosítja azt is, hogy a kereskedők egyenlő versenyfeltételek mellett tudjanak működni, ezáltal versenyösztönző hatása is lesz. Az irányelv külön felhívja a figyelmet az olyan információközlésre, amelyek éghajlattal kapcsolatos állításokat tartalmaznak és kimondja, hogy

„eseti értékelést követően minden olyan esetben meg kell tiltani az ilyen állítások alkalmazását, ahol azok mögött nem állnak a kereskedő által közölt egyértelmű, objektív, nyilvánosan elérhető és ellenőrizhető kötelezettségvállalások és célkitűzések, és nem szerepelnek olyan részletes és reális végrehajtási tervben, amely bemutatja e kötelezettségvállalások és célok elérésének módját, és forrásokat különít el erre célra”.¹³

¹² Fogyasztóügyi stratégia 3.1. 9.

¹³ 2024/825 (EU) irányelv (4) preambulumbekézés.

A termékek környezeti, társadalmi jellemzőik, valamint a körforgásos jelleg, vagyis a tartósság, a javíthatóság és az újrafeldolgozás alapján történő összehasonlítás egyre jobban elterjed a termékek kiválasztása folyamán. Ahhoz, hogy az ilyen típusú tájékoztatás ne legyen a fogyasztók számára félrevezető, előírja az irányelv, hogy „a kereskedők tájékoztassák a fogyasztót az összehasonlítás módszeréről, az összehasonlítás tárgyát képező termékekről és e termékek szállítóiról, valamint az információk naprakészen tartására irányuló intézkedésekről”.¹⁴ Ehhez a követelményhez kapcsolódik a jövőben a fenntarthatósági címkék alkalmazása is: a kereskedőknek feladata lesz, hogy ilyen címkék alkalmazása előtt biztosítaniuk kell, hogy az a tanúsítási rendszer alapján megfelel az átláthatóság és a hitelesség minimumkövetelményeinek.¹⁵

Másik fontos fogalom a korai elavulás. A korai elavulással kapcsolatos egyes gyakorlatok alatt érti az irányelv azokat a tervezett korai elavulási gyakorlatokat is, amelyek alapján „a termékeket szándékosan korlátozott élettartamúra terveznek annak érdekében, hogy bizonyos idő elteltével vagy egy előre meghatározott intenzitású használat után idő előtt elavulttá vagy működésképtelenné váljon”.¹⁶ A termékek korai elavulása amellelt, hogy kárt okoz a fogyasztónak, megnövekedett hulladékmennyiséghez vezet, illetve plusz energia- és anyagfelhasználással jár, így mindenképp negatív hatást gyakorol a környezetre.

Ehhez a fogalomhoz kapcsolódik a tartósság, amely „egy termék azon képessége, hogy megőrizze a megkövetelt funkcióit és teljesítményét szokásos használat mellett”.¹⁷ Az irányelv alapján tiltani kell azt a gyakorlatot, amelynek keretében hamis információkat közölnek a termékek tartóságára vonatkozóan. Ebben a körben kiemeli az irányelv az olyan típusú tájékoztatást, amely arra vonatkozik, hogy az adott termék bizonyos szintű tartóssággal rendelkezik a használati idő vagy intenzitás tekintetében, rendes használati feltételek mellett. A tartósságra vonatkozó információk tekintetében a gyártói kötelezettség mellett megjelenik a kereskedői felelősség is,

¹⁴ 2024/825 (EU) irányelv (6) preambulumbekzdés.

¹⁵ 2024/825 (EU) irányelv (7) preambulumbekzdés.

¹⁶ 2024/825 (EU) irányelv (16) preambulumbekzdés.

¹⁷ 2019/771 irányelv 2. cikk 13. pont.

de külön kategóriaként kezeli az áru gyártóinak is minősülő kereskedőket azoktól, akik „csak” értékesítik a termékeket. Az előbbi körre vonatkozóan kimondja az irányelv, hogy a kereskedőktől általában elvárható, hogy tudomásuk legyen az áru tartósságára vonatkozó hamis állításokról, míg az eladók esetében azt mondja, hogy a rendelkezésükre álló megbízható információkra kell támaszkodniuk.¹⁸ A korai elavulással kapcsolatos betiltandó gyakorlatnak tekinti az irányelv a fogyasztók arra való ösztönzését, hogy „a termék fogyóeszközeit korábban cserélje ki, vagy töltsse fel, mint ahogy arra műszaki okokból szükség lenne”.¹⁹ Triviális példának tűnhet az irányelvben megnevezett gyakorlat, de a mindennapokban valószínűleg már szinte mindenki találkozott azzal az esettel, amikor a nyomtató beállításain keresztül arra ösztönzik a fogyasztókat, hogy a nyomtató tintapatronját még azelőtt cserélje ki, hogy az ténylegesen kiürülne, ezáltal további patronok vásárlására ösztönözve a fogyasztót. Az információk fogyasztók részére történő átadásával kapcsolatban az irányelv az információk visszatartásának problémájára is felhívja a figyelmet. Ez az esetkör például akkor valósul meg, amikor a gyártó olyan információkat hallgat el a fogyasztó elől, ami adott esetben ronthatja a termékek funkcionalitását. Példaként említi az irányelv, ha a gyártó nem tájékoztatja arról a fogyasztót, hogy ronthatja a termék funkcionalitását, amennyiben például olyan pótalkatrészt, tartozékot használ, amelyet nem az eredeti gyártó biztosított. Ezeket az információkat nem szabad elrejtteni a fogyasztó elől. Az ezzel ellentétes állításokkal is vigyázni kell, vagyis amikor a gyártó elhiteti a fogyasztóval, hogy a nem az eredeti gyártó által biztosított alkatrészek, tartozékok használata rontja az áru funkcionalitását.²⁰ Az áru tartósságára vonatkozóan az új szabályozás előíranyozza az úgynevezett harmonizált címkék alkalmazását a gyártói kereskedelmi jóállás körében. Ez tulajdonképpen egy kötelezettségvállalás lesz a gyártói oldalon arra vonatkozóan, hogy a rendeltetésszerű használat mellett az áru megőrzi szükséges funkcióit és teljesítményét. Amennyiben a gyártó ilyen típusú

¹⁸ 2024/825 (EU) irányelv (20) preambulumbekkezdés.

¹⁹ 2024/825 (EU) irányelv (23) preambulumbekkezdés.

²⁰ 2024/825 (EU) irányelv (24) preambulumbekkezdés.

jótállást vállal a fogyasztóval szemben, úgy ezt a tájékoztatást a harmonizált címke használatával teszi meg a jövőben.²¹

Utolsó fogalomként a javíthatósági követelményt kell megemlíteni, amely tulajdonképpen egy gyártói kötelezettséget takar arra vonatkozóan, hogy az áru javítható legyen. Az irányelv egyrészt kimondja, hogy tilos a termékeket javítható termékként feltüntetni abban az esetben, ha javításuk valójában nem lehetséges, másrészt kereskedői kötelezettségként írja elő a fogyasztók tájékoztatását a releváns javítási információkról. A tájékoztatásnak ki kell terjednie a pótalkatrészek elérhetőségére, a javítás becsült költségére, a javítási, karbantartási utasítások rendelkezésre állására, illetve a javítást korlátozó tényezőkre.²² Az irányelv bevezeti az úgynevezett javíthatósági pontszámot, amely „egy adott áru javíthatóságát kifejező pontszám, amely az uniós szinten megállapított harmonizált követelményeken alapul”.²³

A 2024/825 (EU) irányelv a belső piacon az üzleti vállalkozások fogyasztókkal szemben folytatott tisztességtelen kereskedelmi gyakorlatairól szóló 2005/29/EK irányelvet, valamint a fogyasztók jogairól szóló 2011/83/EU irányelvet módosítja, a tagállamoknak pedig 2026. március 27-ig kell elfogadniuk és kihirdetniük az irányelvnek való megfeleléshez szükséges rendelkezéseket, alkalmazásukra 2026. szeptember 27-től kerül sor.

A 2005/29/EK irányelv legfontosabb módosításai között említhetjük a fogalommeghatározásokat tartalmazó 2. cikk kiegészítéseit a környezetbarát jellegre vonatkozó állítás, a fenntarthatósági címke, vagy éppen a tanúsítási rendszer fogalmaival.²⁴ A 2011/83 (EU) irányelvben pedig többek között megtaláljuk a javíthatósági pontszámra, a harmonizált értesítésre és harmonizált címkére vonatkozó módosításokat.²⁵

²¹ 2024/825 (EU) irányelv (26) preambulumbekkezdés.

²² 2024/825 (EU) irányelv (35) preambulumbekkezdés.

²³ 2024/825 (EU) irányelv 2. cikk 1. 14d. pont.

²⁴ 2024/825 (EU) irányelv 1. cikk 1. pont.

²⁵ 2024/825 (EU) irányelv 2. cikk 1. és 5. pont.

AZ ÁRUK JAVÍTÁSÁT ELŐMOZDÍTÓ KÖZÖS
SZABÁLYOK MEGHATÁROZÁSÁRÓL
SZÓLÓ 2024/1799 (EU) IRÁNYELV

2024. július 10-én jelent meg az *Európai Unió Hivatalos Lapjában* az áruk javításáról szóló 2024/1799 (EU) irányelv. Az irányelv az (1) preambulumbekezdésében három alapvető célt határoz meg: a belső piac működésének javítása, a fogyasztóvédelem magas szintjének biztosítása és a gazdaság magasabb fokú körforgásosságának elérése. Emellett kiemeli, hogy ezekkel mintegy kiegészíti az áruk adásvételéről szóló 2019/771 (EU) irányelv által kitűzött célokat. A gazdaság körforgásos jellegének elérése, valamint a zöld átállás megvalósítása érdekében nagyobb hangsúlyt kell fektetni a termékek javítására. Ez egyrészt csökkenti az erőforrások felhasználását, a hulladékmennyiséget, másrészt fokozhatja a versenyt a belső piacon a javítást végzők körében. Tehát környezetre és gazdaságra gyakorolt hatásai is lesznek az új rendelkezéseknek. A 2024/1799 (EU) irányelv célja az áruk javításának előmozdítása az eladónak a 2019/771 (EU) irányelvben meghatározott felelősségi körében és azon kívül. Az uniós jogalkotó azzal indokolja az áruk javításának szükségességét, hogy a még menthető áruk ne váljanak idő előtt hulladékká, illetve arra kívánják ösztönözni a fogyasztókat, hogy minél hosszabb ideig használják a termékeket. Ez pedig a fogyasztás fenntarthatóvá válását, a körforgásos gazdaság kialakítását és a zöld átállást segíti elő.²⁶ Míg a 2024/825 (EU) irányelv az értékesítési szakasz elejére, azon belül is a fogyasztók tájékoztatására koncentrál, addig a 2024/1799 (EU) irányelv rendelkezéseiben az értékesítés utáni szakasz kerül középpontba, és próbálja erősíteni a javítást és az újrafelhasználást.²⁷ Az irányelvvel érintett árukategóriákat tekintve fontos felhívni a figyelmet, hogy bár kívánatosnak tartaná a rendelkezéseket valamennyi termékre alkalmazni és a 2. cikk 9. pontjában található árufogalom utal a 2019/771 (EU) irányelv 2. cikk 5. pontjában található árufogalomra, alkalmazására mégis szűkebb

²⁶ 2024/1799 (EU) irányelv (3) és (5) preambulumbekezdések.

²⁷ 2024/1799 (EU) irányelv (5) preambulumbekezdés.

körben kerül sor: jelenleg csak azokra az árukra alkalmazandók az irányelv rendelkezései, amelyek tekintetében az uniós jogi aktusok javíthatósági követelményeket állapítanak meg.²⁸ Ezek az áruk pedig elsősorban elektronikai termékek, így háztartási gépek (mosógép, szárítógép, porszívó, hűtő), vagy éppen mobiltelefonok, táblagépek. Más termék kategóriákra, amelyek esetében teljesen egyértelműen alkalmazható lenne a javítás, nem alkalmazandó jelenleg az irányelv. Ilyenek például a ruházati termékek vagy a bútorok. Az irányelv hatálya alá tartozó áruk korlátozott körének meghatározását az irányelv alapvetően azzal magyarázza, hogy elkerülhető legyen a gyártók túlterhelése, illetve biztosítható legyen, hogy a gyártók eleget tudjanak tenni a javítási kötelezettségüknek.²⁹

Az irányelv a termékek javítása tekintetében több kötelezettséget is előír. Egyrészt a javítóknak a fogyasztók rendelkezésére kell bocsátaniuk a javítási szolgáltatásaikkal kapcsolatos legfontosabb információkat. Erre tekintettel bevezetik az úgynevezett európai javítási adatlapot, amelynek alapvető feladata, hogy megkönnyítse a fogyasztók döntéseit a javítási szolgáltatások kiválasztása során, segítse őket abban, hogy könnyebben összehasonlíthassák a kínált javítási szolgáltatásokat. Az uniós jogalkotó szerint a javítási adatlap alkalmazása mindenképp hozzájárulna az egyértelműség és átláthatóság követelményeinek a megvalósításához, valamint a fogyasztói bizalom növeléséhez. Az irányelv úgy fogalmaz, hogy a javítási adatlapnak a fogyasztók javítási döntéseit befolyásoló fő paramétereket kell tartalmaznia, így a hiba jellegét és azt az árat és időtartamot, amelyen belül a javító vállalja a javítási szolgáltatás teljesítését. Kifejezetten tartalmaznia kell az adatlapnak azokat a kapcsolódó szolgáltatásokat is, amelyeket a javító a javítás mellett vállal. Így például, ha szállítást is vállal a javítás mellett, akkor e kapcsolódó szolgáltatás költségeinek is szerepelnie kell az adatlapon.³⁰ A javítási adatlap mindkét fél részéről kötelezettséget fog jelenteni: a fogyasztónak el kell fogadnia az abban meghatározott feltételeket, és ebben az esetben a javítónak kötelezettsége lesz a javítás elvégzése. A tagállamokra nézve is kötelezettséget ró az európai

²⁸ 2024/1799 (EU) irányelv (8) preambulumbekzdés.

²⁹ 2024/1799 (EU) irányelv (21) preambulumbekzdés.

³⁰ 2024/1799 (EU) irányelv (10) preambulumbekzdés.

javítási adatlap alkalmazása, ugyanis ki kell alakítaniuk egy jogorvoslati rendszert arra az esetre, ha a javító nem végzi el a javítási szolgáltatást az adatlap fogyasztó általi elfogadását követően.³¹ Az európai javítási adatlap mellett online javítási platform kialakítása is segíteni fogja a fogyasztókat abban, hogy össze tudják hasonlítani a kínált javítási szolgáltatásokat és azok árait, ezáltal is elősegítve, hogy a leginkább megfelelő szolgáltatót és szolgáltatást tudják kiválasztani.³² A platform kialakításának feladatát az Európai Bizottság kapja meg, amelynek „közös online interfészen alapuló nemzeti részekből kell állnia”.³³ Az európai online platform közös online interfészének kialakítására a Bizottság 2027. július 31-ig kapott időt.³⁴ A platformon számos információ kap majd helyet, és alapvetően azt a célt fogja szolgálni, hogy a fogyasztók egyszerűbben tudjanak keresni a javítók szolgáltatásai között. Ennek a feladatnak az ellátása érdekében a tagállamoknak nemzeti kapcsolattartó pontokat is ki kell jelölniük.³⁵

Az új irányelv hivatkozást tartalmaz a 2019/771 (EU) irányelv alapján fennálló javítási lehetőségre. Azoknál a hibáknál, amelyeknél a hiba már az áru leszállításakor fennáll és a helytállási időn belül felismerhetővé is válik, a csere mellett javítási kötelezettséget is előír. Ettől függetlenül előfordul, hogy nem javítják a menthető árukat és azokat inkább leselejtezik. A fogyasztókat is érdekeltté kell tenni, hogy a csere helyett a javítás lehetőségét válasszák hibás teljesítés esetén, ezért az új irányelv kötelezi a gyártókat, hogy az irányelv mellékletében található áruk esetében a javítást részesítsék előnyben. Új vívmánya az irányelvnek, hogy az Európai Unióban forgalomba hozott áruk esetében írja ezt elő, függetlenül attól, hogy a gyártók az Unióban vagy azon kívül letelepedettek.³⁶ Erre külön rendelkezést tartalmaz az irányelv, és megállapítja azon gazdasági szereplők sorrendjét, akik kötelesek teljesíteni

³¹ 2024/1799 (EU) irányelv (14) preambulumbekkezdés.

³² 2024/1799 (EU) irányelv (23) preambulumbekkezdés, az irányelv 7. cikk (5) bekezdése értelmében az európai online platformon található nemzeti részek és a nemzeti online platformok használata díjmentes lesz a fogyasztók számára.

³³ 2024/1799 (EU) irányelv (26) preambulumbekkezdés.

³⁴ 2024/1799 (EU) irányelv 7. cikk (2) bekezdés.

³⁵ 2024/1799 (EU) irányelv (28)–(30) preambulumbekkezdések.

³⁶ 2024/1799 (EU) irányelv (15) preambulumbekkezdés.

a gyártó javítási kötelezettségét. Az irányelv 5. cikk (3) bekezdése alapján ezek a gazdasági szereplők a gyártó Unión belüli meghatalmazott képviselője, ennek hiányában az érintett áru importőre, importőr hiányában pedig az érintett áru forgalmazója. A javítási kötelezettség teljesítése érdekében a fentnevezett gazdasági szereplők kiadhatják a javítási feladatok elvégzését alvállalkozónak. E rendelkezés alapvető célja, hogy ne kerüljenek a fogyasztók hátrányos helyzetbe csak amiatt, mert a gyártó Unión kívül letelepedett.³⁷ Külön felhívja a figyelmet az irányelv, hogy „a javítási kötelezettség körébe tartoznak az olyan hibák, amelyek az áruk adásvételi szerződésnek való meg nem feleléséből erednek”,³⁸ így a gyártó számára biztosítja azt a lehetőséget, hogy „a fogyasztó által fizetett ár ellenében vagy díjmentesen végezze a javítást”. Az irányelv szerint ez a lehetőség olyan fenntartható üzleti modell kialakítására fogja ösztönözni a gyártókat, amelyek javítási szolgáltatások elvégzését is magukban fogják foglalni. A javítási árat és feltételeket a fogyasztó és a gyártó közötti szerződés rendezi, és biztosítani kell a fogyasztó részére annak eldöntését, hogy elfogadható-e számára az adott feltételekkel a termék javítása. Az irányelv úgy kalkulál, hogy egyrészt a fogyasztó és gyártó közötti szerződés megléte, valamint a javítók közötti versenykényszer elfogadható szinten fogja tartani a javítás költségeit. Emellett díjmentes javítási kötelezettséget is tartalmaz az irányelv azokban az esetekben, amikor a hiba a kereskedelmi jótállás körébe tartozik.³⁹ A javítási kötelezettség körében az irányelv, annak érdekében, hogy a szállítási költségek ne merüljenek fel szükségtelenül, illetve hogy a környezetre káros kibocsátásokat csökkenteni lehessen, azt a javaslatot tartalmazza, hogy lehetőség szerint a fogyasztóhoz legközelebb történjen a javítás elvégzése. Ennek érdekében lehetőséget biztosít az irányelv, hogy a javítást alvállalkozók végezzék el.⁴⁰

Többek között a fenntartható termékek környezettudatos tervezéséről szóló 2024/1781 (EU) rendelet alapján elfogadott további uniós rendelkezések alapján külön hangsúlyozza az irányelv a gyártók azon kötelezettségét, hogy „hozzáférést kell biztosítaniuk tartalék alkatrészek-

³⁷ 2024/1799 (EU) irányelv (20) preambulumbekkezdés.

³⁸ 2024/1799 (EU) irányelv (16) preambulumbekkezdés.

³⁹ 2024/1799 (EU) irányelv (16) preambulumbekkezdés.

⁴⁰ 2024/1799 (EU) irányelv (17) preambulumbekkezdés.

hez, javítási és karbantartási információkhoz vagy a javítással kapcsolatos bármilyen szoftvereszközhöz, belső vezérlőprogramhoz vagy hasonló kiegészítő eszközökhöz”. Ezáltal biztosítható, hogy a javítás ne csak a gyártó által, hanem más javítók által is műszakilag kivitelezhető legyen. Emellett segítséget nyújt a fogyasztók számára is, ha adott esetben maguk is el tudják végezni a javítást. Mindezekre tekintettel is hangsúlyozza az irányelv az ármegállapítás fontosságát, tehát a gyártóknak olyan észszerű árat kell majd meghatározniuk, amely nem tartja vissza a fogyasztót attól, hogy a javítást válassza. Ezenfelül célszerűnek tartja az irányelv olyan intézkedések alkalmazását, amelyek biztosítják, hogy „a gyártók nem alkalmazhatnak olyan szerződéses kikötéseket, hardvereket vagy szoftvertechnikákat, amelyek akadályozzák a [...] javíthatósági követelmények hatálya alá tartozó áruk javítását, kivéve, ha e szerződéses kikötéseket, hardvereket vagy szoftvertechnikákat jogszerű és objektív tényezők indokolják [...]”.⁴¹

A gyakorlatban számos esetben tapasztalható az a félrevezető gyakorlat, amikor a kereskedők arról tájékoztatják a fogyasztókat, hogy az árujuk nem javítható egy korábban – nem általuk – végzett javítás miatt, illetve az a tájékoztatás is tisztességtelen kereskedelmi gyakorlatnak minősülhet, amikor a kereskedő arról tájékoztatja a fogyasztót, hogy a más által elvégzett javítás a termékre nézve biztonsági kockázatot jelenthet.⁴²

A javíthatósági követelményeket tartalmazó uniós jogi aktusok tulajdonképpen azon felsorolást jelentik az irányelv vonatkozásában, amelyek tartalmazzák azokat az árukategóriákat, amelyek tekintetében alkalmazzák a javítási kötelezettséget. Az érintett áruk ismertetése fentebb már megtörtént, ezért itt nem ismételtem meg. Ez a lista természetesen bővíthető: ezzel a feladattal az uniós jogalkotó az Európai Bizottságot hatalmazza fel.⁴³

Az új irányelv biztosítja annak lehetőségét, hogy a gyártó megtagadhassa a javítást azokban az esetekben, amikor a javítás tényszerűen vagy jogilag lehetetlen. Arra azonban az irányelv nem ad lehetőséget, hogy pusztán gazdasági megfontolásból tagadjja meg a gyártó a javítást, mert

⁴¹ 2024/1799 (EU) irányelv (18) preambulumbekkezdés.

⁴² 2024/1799 (EU) irányelv (19) preambulumbekkezdés.

⁴³ 2024/1799 (EU) irányelv (22) preambulumbekkezdés.

például a tartalék alkatrész költsége magas, vagy mert a korábbi javítást más végezte el.⁴⁴ Egyebekben felhívja a figyelmet az irányelv, hogy mind az 1999/44/EK irányelv, mind pedig a 2019/771 (EU) irányelv alkalmazza a lehetetlenség kritériumát, így ezek a nemzeti jogszabályokban is megtalálhatók, a gyakorlatban pedig alkalmazandók. Mindenképp feladata lesz a jogalkalmazónak annak tisztázása, mikor minősül tényszerűen vagy jogilag lehetetlennek a javítás.

Az irányelv nem csak a fenti intézkedések útján próbálja ösztönözni a fogyasztókat a javítás választására. Módosítja a 2019/771 (EU) irányelv helytállási időre vonatkozó rendelkezését, és kimondja, hogy 12 hónappal meghosszabbodik ez az időszak, és ezt hozzá is kell adni az árura vonatkozó fennmaradó helytállási időhöz.⁴⁵ A helytállási idő meghosszabbodásával kapcsolatban kiemeli, hogy a fogyasztót egyrészt tájékoztatni kell a javítás és a csere közötti választási jogáról, másrészt arról is, hogy a helytállási idő 12 hónappal meghosszabbodik a javítás választása esetén. Tehát kötelező felhívni a fogyasztó figyelmét a javítással együtt járó előnyökre.⁴⁶ Az irányelv lehetőséget teremt arra, hogy csereárut biztosítson az eladó a fogyasztónak abban az esetben, ha a javítást nem végzik el észszerű időn belül, vagy ha az jelentős kényelmetlenséggel járna. Itt kiemeli az irányelv, hogy ez felújított áru is lehet, illetve a csereárut minden esetben díjmentesen kell biztosítani a fogyasztónak. Ugyanebben a pontban kimondja az irányelv azt is, hogy amennyiben a fogyasztó cserét választ, úgy ez is teljesíthető felújított áruval, a fogyasztó kérésének megfelelően.⁴⁷

Az áruk adásvételére irányuló szerződések egyes vonatkozásairól szóló 2019/771 (EU) irányelv módosításai közül szeretném a továbbiakban a legfontosabb pontokat kiemelni.

A szerződésszerűség objektív követelményeit felsoroló 7. cikk kiegészül a tartósság és javíthatóság követelményével.⁴⁸ Az eladó felelősségét rendező 10. cikk a következő bekezdéssel egészül ki: „Amennyiben a 13. cikk (2) bekezdésével összhangban a javításra az áru szerződésszerűvé tételét szolgáló

⁴⁴ 2024/1799 (EU) irányelv (24) preambulumbekkezdés.

⁴⁵ 2024/1799 (EU) irányelv (40) preambulumbekkezdés.

⁴⁶ 2024/1799 (EU) irányelv (41) preambulumbekkezdés.

⁴⁷ 2024/1799 (EU) irányelv (42) preambulumbekkezdés.

⁴⁸ 2024/1799 (EU) irányelv 16. cikk 1. pont.

jogorvoslatként kerül sor, a helytállási idő egyszer tizenkét hónappal meghosszabbodik.”⁴⁹ Az áruk javítását előmozdító közös szabályok meghatározásáról, továbbá az (EU) 2017/2394 rendelet, valamint az (EU) 2019/771 és az (EU) 2020/1828 irányelv módosításáról szóló, 2023. március 22-én nyilvánosságra hozott javaslat⁵⁰ a 2019/771 (EU) irányelvben biztosított fogyasztói jogok sorrendjére vonatkozóan a következő módosítást tartalmazta: „[...] , ha a csere legalább akkora költségekkel jár, mint a javítás, az eladó megjavítja az árut annak szerződésszerűvé tétele érdekében.” Ennek a módosításnak az elfogadása tulajdonképpen a fogyasztó csere és javítás közötti választási jogának korlátozását jelentette volna, de végül nem fogadták el. A tájékoztatási kötelezettségre vonatkozó rendelkezés fogja kiegészíteni a 2019/771 irányelv 13. cikkét, amely kimondja, hogy „[A]z eladónak, mielőtt biztosítaná az áru szerződésszerűvé tételét szolgáló jogorvoslatot, tájékoztatnia kell a fogyasztót a javítás és a csere közötti választási jogáról, valamint a helytállási időnek a 10. cikk (2a) bekezdésében előírt lehetséges meghosszabbodásáról.”⁵¹ A javítás idejére biztosított csereárura, valamint a felújított áruval való cserére vonatkozó rendelkezések az irányelv 14. cikkében fognak megjelenni.⁵²

A tagállamoknak 2026. július 31-ig biztosít lehetőséget az irányelv az új szabályok átültetésére.

ÖSSZEGZÉS

Ahogy a fenti két irányelv áttekintő bemutatásából látható, jelentős változásokat hoz mindkét jogszabály a fogyasztói jogok terén. Nagyrészt a gyártókat, kereskedőket érintő változásokról lesz szó, amelyek gyakorlatban való helyes alkalmazása nagy valószínűséggel komoly kihívások elé fogja állítani ezeket a gazdasági szereplőket. Az új szabályok olyan tájékoztatási kötelezettségeket rónak a kereskedőkre, amelyek gyakorlati alkalmazása biztosan megterhelésként fog jelentkezni a vállalatok működésében. Ugyanakkor a zöld átállás folyamatában a fogyasztóknak is elvitathatatlan szerep jut, ehhez

⁴⁹ 2024/1799 (EU) irányelv 16. cikk 2./a) pont.

⁵⁰ Javaslat – COM(2023) 155 final.

⁵¹ 2024/1799 (EU) irányelv 16. cikk 3. pont.

⁵² 2024/1799 (EU) irányelv 16. cikk 4. pont.

azonban szükséges, hogy a fogyasztók megalapozott döntéseket tudjanak hozni a vásárlásaik során, ezáltal is hozzájárulva ahhoz, hogy fenntarthatóbb fogyasztási szokások alakuljanak ki. Tehát a fogyasztók oldalán is mintegy kötelezettségként fognak megjelenni az új előírások, amelyek „elvárják”, illetve „megkövetelik” azt, hogy a fogyasztók tájékozódjanak a különböző lehetőségekről. Ahhoz azonban, hogy a fogyasztók ennek eleget tudjanak tenni és felelős fogyasztóként tudjanak viselkedni, a gyártóknak és a kereskedőknek jelentős szerep jut: a teljes körű tájékoztatás az értékesítési szakaszban, illetve az esetleges nem szerződésszerű teljesítés esetében is. Nem lehet azonban elsiklani a mellett a tény mellett, hogy a fogyasztó és a gyártó/kereskedő sok esetben inkább a cserét választja a javítás helyett. Ennek nagyon egyszerű okai vannak mindkét fél oldalán. A gyártó nem biztos, hogy rendelkezik a javítás elvégzéséhez szükséges műszaki, technikai feltételekkel. Előnyben lesznek azok a gyártók, kereskedők, akik már eddig is rendelkeztek a javítás elvégzéséhez szükséges infrastruktúrával, a többi gazdasági szereplő számára azonban ez igen jelentős anyagi és logisztikai terhet fog jelenteni. Fogyasztói oldalon mindenképp szükséges kiemelni, hogy a javítás elvégzése természetesen bizonyos fokú kényelmetlenséggel járhat, ami az áru cseréje esetében hiányzik. Nem elhanyagolható az a szempont sem, hogy a csere keretében egy új termékhez juthat a fogyasztó, ami által azzal számol, hogy meghosszabbodik az adott termék használati ideje. Mindezekon felül pedig ott van az a kétely, hogy javítás keretében vajon teljes mértékben javítható-e az adott termék hibája, illetve hogy mennyi ideig tudja még a javítást követően használni. Mindezekre tekintettel is lesz kiemelten fontos a jövőben a termékek tartósságának növelése.

Talán a tanulmányban bemutatott két uniós jogszabály hozza a legtöbb változást gyártói/kereskedői és fogyasztói oldalon egyaránt. Nem szabad azonban megfeledkezni arról, hogy az uniós jogalkotó a gazdasági, versenyképességi szempontokat is figyelembe véve próbálja formálni ezt az igen komplex területet. Az vitathatatlan, hogy az új szabályok bevezetése ösztönzőleg fog hatni a versenyre gyártói/kereskedői oldalon. Az azonban egyelőre nem látható egyértelműen, hogy az új szabályok által megvalósuló változások képesek lesznek-e arra, hogy az Európai Unió is megőrizhesse versenyképességét egy olyan fogyasztói társadalomra épülő gazdasági környezetben, ahol a fogyasztók gyorsan és olcsón juthatnak a legkülönbébb termékekhez.

JOGI FORRÁSOK, BIZOTTSÁGI KÖZLEMÉNYEK, INTERNETES FORRÁSOK

- Az Eurobarométer 503. sz. különjelentése: A digitalizáció mindennapi életre gyakorolt hatásával kapcsolatos attitűdök. Online: https://data.europa.eu/data/datasets/s2228_92_4_503_eng?locale=hu
- Az Európai Parlament és a Tanács 2005/29/EK irányelve (2005. május 11.) a belső piacon az üzleti vállalkozások fogyasztókkal szemben folytatott tisztességtelen kereskedelmi gyakorlatairól, valamint a 84/450/EGK tanácsi irányelv, a 97/7/EK, a 98/27/EK és a 2002/65/EK európai parlamenti és tanácsi irányelvek, valamint a 2006/2004/EK európai parlamenti és tanácsi rendelet módosításáról
- Az Európai Parlament és a Tanács 2011/83/EU irányelve (2011. október 25.) a fogyasztók jogairól, a 93/13/EGK tanácsi irányelv és az 1999/44/EK európai parlamenti és tanácsi irányelv módosításáról, valamint a 85/577/EGK tanácsi irányelv és a 97/7/EK európai parlamenti és tanácsi irányelv hatályon kívül helyezéséről
- Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2019/771 irányelve (2019. május 20.) az áruk adásvételére irányuló szerződések egyes vonatkozásairól, az (EU) 2017/2394 rendelet és a 2009/22/EK irányelv módosításáról, valamint az 1999/44/EK irányelv hatályon kívül helyezéséről
- Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2024/825 irányelve (2024. február 28.) a 2005/29/EK és a 2011/83/EU irányelv módosításáról, a fogyasztók zöld átváltásban való szerepvállalásának a tisztességtelen gyakorlatokkal szembeni hatékonyabb védelem és a hatékonyabb tájékoztatás révén történő növelése tekintetében
- Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2024/1799 irányelve (2024. június 13.) az áruk javítását előmozdító közös szabályok meghatározásáról, továbbá az (EU) 2017/2394 rendelet, valamint az (EU) 2019/771 és az (EU) 2020/1828 irányelv módosításáról
- Európai Bizottság (2020a): *A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának. A tisztább és versenyképesebb Európát szolgáló, körforgásos gazdaságra vonatkozó új cselekvési terv.* COM(2020) 98 final.
- Európai Bizottság (2020b): *A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek és a Tanácsnak. Új fogyasztói stratégia. A fogyasztói reziliencia erősítése a fenntartható helyreállítás érdekében.* COM(2020) 696 final.
- Javaslat – Az Európai Parlament és a Tanács irányelve az áruk javítását előmozdító közös szabályok meghatározásáról, továbbá az (EU) 2017/2394 rendelet, valamint az (EU) 2019/771 és az (EU) 2020/1828 irányelv módosításáról COM(2023) 155 final.

Magyar Laura Anna

ÚTON A ZÖLD FOGYASZTÓVÉDELEM
FELÉ: A ZÖLD ÁLLÍTÁSOKRÓL SZÓLÓ
IRÁNYELV FOGYASZTÓVÉDELMI
CÉLKITŰZÉSEI ÉS KIHÍVÁSAI

ABSZTRAKT

A tanulmány a zöld állításokról szóló irányelvjavaslat (Green Claims Directive) célkitűzéseit és kihívásait vizsgálja, különös tekintettel annak fogyasztóvédelmi aspektusaira. A tanulmány kiindulópontja, hogy a zöld átállás és a fenntartható fogyasztás előmozdítása nem kizárólag környezetpolitikai, hanem olyannyira fogyasztóvédelmi feladat is, amely új típusú jogalkotási megközelítést igényel. A zöld fogyasztóvédelem fogalmának megalkotását az a felismerés indokolja, hogy a fenntarthatóság és a fogyasztóvédelem a jövőben már nem értelmezhetők egymás nélkül: a tudatos fogyasztói döntések előfeltétele a környezeti szempontok érvényesülése, míg a fenntarthatósági célok eléréséhez nélkülözhetetlen a fogyasztók hatékony védelme. A vizsgált irányelvjavaslat célja, hogy megbízhatóvá tegye a zöld állításokat, csökkentse a zöldre festést, és erősítse a fogyasztók döntési autonómiáját. A tanulmány áttekinti a jelenlegi uniós szabályozási környezetet, elemzi a javaslat kulcselemeit, és fel kívánja tární a gyakorlati alkalmazás lehetséges kihívásait. A dolgozat hangsúlyozza, hogy a zöld állítások hitelessége nemcsak a belső piac átláthatóságát, hanem a fogyasztói bizalom fenntarthatóságát is szolgálja, így a jogalkotásnak egyensúlyt kell teremtenie a környezetvédelmi célok, a gazdasági érdekek és a fogyasztói jogok között. Kulcsszavak: zöld fogyasztóvédelem, környezetbarát állítások, fenntarthatóság, uniós fogyasztóvédelmi jog, termékkommunikáció

TOWARDS GREEN CONSUMER PROTECTION:
CONSUMER PROTECTION OBJECTIVES AND
CHALLENGES OF THE GREEN CLAIMS DIRECTIVE

ABSTRACT

The study explores the objectives and challenges of the proposed Green Claims Directive, with particular focus on its consumer protection aspects. The starting point of the paper is the recognition that promoting the green transition and sustainable consumption is not solely an environmental policy task, but also a fundamentally consumer protection issue that requires a novel legislative approach. The creation of the concept of green consumer protection is justified by the recognition that sustainability and consumer protection can no longer be interpreted independently of each other: informed consumer choices presuppose the integration of environmental considerations, while the achievement of sustainability goals is inconceivable without effective consumer protection. The directive aims to make green claims more reliable, reduce greenwashing, and strengthen consumer autonomy in decision-making. The study reviews the current EU regulatory framework, analyses the key elements of the proposal, and seeks to identify potential challenges in its practical implementation. It emphasises that the credibility of green claims not only enhances the transparency of the internal market but also supports the sustainability of consumer trust. Therefore, legislation must strike a balance between environmental objectives, economic interests, and consumer rights. Keywords: green consumer protection, green claims, sustainability, EU consumer law, product communication

BEVEZETÉS

A tanulmány az Európai Unió fogyasztóvédelmi politikájának és szabályozási kereteinek alakulását vizsgálja a fenntarthatósági követelmények tükrében, különös tekintettel a Környezetbarát jellegre vonatkozó állításokról szóló irányelvre, amelynek egyszerre célja, hogy biztosítsa a környezeti állítások hitelességét és erősítse a fogyasztóvédelmet az Unió belső piacán. A *zöld fogyasztóvédelem* nem tekinthető szakzsargonnak, azt a tanulmány keretében, saját megközelítesem alapján alkottam meg, mivel nem csupán tükrözi a dolgozat tárgyát, hanem utal egyszerre az Európai Unió jogalkotási törekvéseinek új irányvonalaira. Mint fogalom, értelmezésemben a fenntarthatóság és a környezettudatosság értékeit integrálja fogyasztóvédelmi célok közé, reflektálva az egyre jelentősebbé váló igényre a környezetbarát fogyasztói döntések támogatása tekintetében.

A kutatás összehasonlítja az Európai Bizottság javaslatát¹ és a Tanács által elfogadott általános megközelítést,² feltárva a jogi és szabályozási keretek közötti eltéréseket. Különös figyelmet fordít a fogyasztói jogok érvényesülésére, vagy éppen érvényesülésük akadályaira. A tanulmány nem próbálkozik meg a tervezetek teljes körű bemutatásával, különös tekintettel azok terjedelmére és a *tervezet* mivoltból fakadó gyakorlati alkalmazás hiányára. Sokkal inkább célja a tanulmánynak kritikai elemzést nyújtani a tervezetek fogyasztókat érintő aspektusairól, értékelni azok gyakorlati alkalmazhatóságát, a piaci szereplők jogkövetési hajlandóságára gyakorolt hatását, bízva abban, hogy az Olvasó érdeklődését felkeltve, értékes párbeszédet ösztönöz majd az irányelvről.

¹ Európai Bizottság 2023a.

² Az Európai Unió Tanácsa 2024.

A KUTATÁS CÉLJA ÉS JELENTŐSÉGE

Az Európai Bizottság 2020 novemberében közleményben ismertette az új fogyasztóügyi stratégiát (stratégia),³ amelyben bemutatja az uniós fogyasztóvédelmi politika célkitűzéseit és annak jövőjét a 2020 és 2025 közötti időszak tekintetében. A stratégia célja, hogy biztosítsa a fogyasztók jogainak védelmét és elősegítse a zöld és digitális átállást az EU-ban, különösen a Covid–19-világjárvány okozta kihívások közepette. A stratégia öt kiemelt területre fókuszál: a zöld átállás, digitális transzformáció, jogorvoslat és fogyasztói jogok érvényesítése, speciális fogyasztói csoportok szükségletei, valamint a nemzetközi együttműködés. A stratégia szorosan összefügg és kiegészít egyéb jelentős uniós kezdeményezéseket, mint például az európai zöld megállapodást⁴ és az Európa digitális jövőjének megtervezéséről szóló közleményt,⁵ de támogatja az Egyesült Nemzetek 2030-ig terjedő időszakot lefedő fenntartható fejlődési menetrendjét és a fogyatékkal élő személyek jogairól szóló egyezményét is.⁶

Míg a fogyasztóvédelmi politika kihívásait eredendően a vállalkozásokkal szembeni fellépés adta,⁷ jelenleg az Európai Unióban a szakpolitika fő feladatait jelentős részben a digitális és fenntarthatósági átállás összetett követelményei határozzák meg.⁸ Az EU digitális forradalomra irányuló kezdeményezései és a digitális jövő megvalósítását célzó intézkedései közvetlenül befolyásolják a kereskedelmi jog számos aspektusát, beleértve a fogyasztóvédelmet is.⁹ Az online és offline térben egyaránt terjedő környezetvédelmi állítások nemcsak új szabályozási igényeket teremtenek, hanem alapvetően formálják az uniós jogalkotás és jogalkalmazás irányait is, amelyek központi szerepet játszanak a belső piac hatékony működésé-

³ Európai Bizottság 2020a.

⁴ Európai Bizottság 2019.

⁵ Európai Bizottság 2020b.

⁶ Európai Bizottság 2020a.

⁷ GOMBOS 2023a.

⁸ Európai Bizottság 2020a.

⁹ BARTA 2020.

nek és a fogyasztói jogok védelmének biztosításában. A fenntarthatósági átmenet sikerének kulcsa az esetleges kockázatok és lehetőségek felismerése, valamint a társadalmi igazságosságot szem előtt tartó adaptív szakpolitikák alkalmazása.¹⁰ A tagállamok közötti szoros együttműködés és a közös jogi keretek harmonizációja tovább erősíti a fogyasztói bizalmat és hozzájárul az Unió gazdasági stabilitásához.

A kutatás módszertani keretei az Európai Unió fogyasztóvédelmi politikáját és ezáltal belső piacát is érintő fenntarthatósági kihívások elemzésére összpontosítanak, különös tekintettel a zöld állításokról szóló irányelv tervezetének gyakorlati és jogalkalmazási hatásaira. A kutatás összehasonlító elemzést alkalmaz, amelynek alapja a Bizottság javaslata, valamint a Tanács által elfogadott általános megközelítés,¹¹ amely magában foglalja a normatív elemek vizsgálatát, az irányelv változásainak követését, valamint azok potenciális jogi hatásainak értékelését. A módszertan célja a változások átfogó vizsgálata és az uniós jogalkotási folyamat kritikai elemzése, jelentős hangsúlyt fektetve a fogyasztói jogok érvényesülésére a zöld átállás kihívásai közepette. A kutatás különös figyelmet kíván fordítani a tervezetek változásainak értékelésére a fenntarthatósági állítások hitelességének biztosítása, a fogyasztói bizalom erősítése, valamint a belső piac működésének harmonizációja szempontjából.

AZ EURÓPAI UNIÓ FOGYASZTÓVÉDELMI POLITIKÁJÁNAK FEJLŐDÉSE

A fogyasztóvédelmi jog kialakulásának ideje tekintetében nincs egyetértés a téma szakértői között,¹² azonban azt megállapíthatjuk, hogy az Európai Unió jogrendszerében fokozatosan nyerte el mai formáját, reflektálva a belső piac működésének és az egységes piac kialakításának igényeire. Az Egységes

¹⁰ Európai Környezetvédelmi Ügynökség 2019.

¹¹ Az általános megközelítés jelenleg kizárólag angol nyelven érhető el, ezért a fordításokat ebben a dolgozatban saját feldolgozásban készítettem el, kiemelt figyelmet fordítva a szöveg koherenciájának megőrzésére az irányelvtervezettel.

¹² FEKETE 2009.

Európai Okmány 1986-os elfogadásával vette kezdetét az a folyamat, amely során a fogyasztók védelmét először külön jogi figyelem tárgyává tették. A maastrichti szerződés 1992-es aláírása és 1993-as hatálybalépése jelentette az első mérföldkövet, amikor is a fogyasztóvédelem önálló és teljes jogkörű uniós politikaként vált elismertté, lehetővé téve a jogalkotásra való felhatalmazást ezen a területen. Ennek köszönhetően a Tanács már a fogyasztóvédelem terén is jogosultságot kapott a jogharmonizációs intézkedések elfogadására, amelyek a belső piac működését szolgálták.¹³

Az 1999-ben hatályba lépett amszterdami szerződésnek köszönhetően a fogyasztóvédelmi politika szerepe tovább nőtt azáltal, hogy a fogyasztók érdekeinek védelmét már minden közösségi politikában érvényre kellett juttatni.¹⁴ Következő lépésként a lisszaboni szerződés szilárdította meg a fogyasztóvédelem jogi alapjait, fenntartva azt az elvet, hogy a fogyasztói érdekek védelme nem kizárólagos uniós hatáskör, és az Európai Unió működéséről szóló szerződés (EUMSz) 169. cikkének (4) bekezdésében lehetőséget biztosított a tagállamoknak szigorúbb szabályok bevezetésére is, a Bizottság felé fennálló értesítési kötelezettség kikötése mellett.¹⁵ Az Európai Unió működéséről szóló szerződés 169. cikke értelmében a fogyasztók védelme kiemelt prioritásként jelenik meg, amelynek keretében az Unió hozzájárul a fogyasztók *egészségének, biztonságának és gazdasági érdekeinek védelméhez, valamint támogatja a tájékoztatáshoz, oktatáshoz és az érdekeik védelmét célzó önszerveződéshez való jogaik megerősítését.*¹⁶ Ezen túlmenően, az Alapjogi Charta 38. cikke kötelezettséget ír elő az Unió számára a fogyasztóvédelem magas szintjének garatálására valamennyi uniós politika tekintetében.¹⁷ Az Unió továbbá az EUMSz 114. cikke alapján a belső piac működésével összefüggésben hozott intézkedésekkel is

¹³ SZABÓ–LÁNCOS–GYENÉY 2021.

¹⁴ Az amszterdami szerződés az EK szerződés 153. cikkének (2) bekezdésében rögzítette a fogyasztók érdekeinek minden más közösségi politikára kiterjesztett védelmét.

¹⁵ EUMSz 169. cikk (4) bekezdés.

¹⁶ EUMSz 169. cikk.

¹⁷ Az Európai Unió Alapjogi Chartája, 38. cikk.

előmozdítja az említett célok megvalósítását, biztosítva ezzel a fogyasztói érdekek hatékony érvényesítését.¹⁸

A fogyasztóvédelem uniós szintű jogalkotásának folyamatos modernizációja során 2004-ben megalakult a fogyasztóvédelmi hatóságok együttműködése, amelyet a 2020-ban hatályba lépett új CPC¹⁹ rendelet tovább erősített, ugyanis a rendelet lehetőséget ad a hatóságok együttműködésére és azok együttes fellépésére jogsértések kezelése érdekében.²⁰

A terület szabályozása jellemzően kétféle jogi eszközt alkalmaz: kisebb részben rendeleteket, amelyek közvetlenül alkalmazandók a tagállamokban, nagyobb részben pedig irányelveket, amelyek csupán elérendő célokat határoznak meg, és tagállami szintű átültetést igényelnek.²¹ A Bizottság ezen túlmenően időről időre közleményeket és jelentéseket tesz közzé, amelyek útmutatást nyújtanak a tagállamok számára a fogyasztóvédelmi politika gyakorlati alkalmazásában.²²

E folyamatos fejlődés és jogharmonizáció törekszik azt biztosítani, hogy az európai uniós fogyasztók jogai megfelelő szintű védelmet élvezzenek.

JOGALKOTÁSI KERETEK ÉS ALAPELVEK

Az Európai Unió joganyagának összessége, amelyet hagyományosan a francia eredetű *acquis communautaire* kifejezéssel jelölnek, magában foglalja mind az elsődleges, mind a másodlagos joganyagot. Emellett kiterjed valamennyi kötelező és nem kötelező uniós normára, valamint az Európai Bíróság joggyakorlatára is. Az *acquis communautaire* tehát lényegében azon jogok és kötelezettségek összességét jelenti, amelyek a tagállamok számára kötelező érvényűek az Unió keretében.²³

¹⁸ EUMSZ 114. cikk.

¹⁹ (EU) 2017/2394 rendelet.

²⁰ GOMBOS 2023.

²¹ Lásd: Európai Bizottság [é. n.]

²² SZABÓ–LÁNCOS–GYENEY 2021.

²³ SZABÓ–LÁNCOS–GYENEY 2021.

Az elsődleges jogforrások körében megkülönböztethetők az alapító szerződések, az ezeket módosító szerződések, a csatlakozási szerződések, valamint a kilépési megállapodások, továbbá az általános jogelvek. Az általános jogelvek között külön figyelmet érdemel a meghallgatáshoz való jog, a hatékony felülvizsgálat elve, a méltányosság, a jóhiszeműség, a jogbiztonság, az arányosság, valamint az egyenlő bánásmód elve.²⁴ Ezek az elvek alapvető fontosságúak az Európai Unió jogrendjében fogyasztóvédelmi szempontból is, továbbá a belső piac tisztességes, átlátható működésének biztosításában, ezáltal garantálva, hogy a fogyasztók megfelelő szintű jogi védelmet élvezhessenek, és hogy a piaci szereplők számára egyenlő és versenyképes feltételek álljanak rendelkezésre.

A másodlagos jogforrások olyan jogi aktusok, amelyek az uniós intézmények jogalkotó tevékenysége során születtek a szerződésekben meghatározott célok, elvek és feladatok megvalósulásának érdekében. Az EUMSZ 228. cikkében megjelölt öt másodlagos jogforrás a rendelet, az irányelv, a határozat, az ajánlás és a vélemény;²⁵ azonban ezenfelül léteznek egyéb másodlagos jogforrások is, amelyek egy részét maga az EUMSZ is nevesíti.²⁶ A zöld állításokról szóló irányelv tehát másodlagos jogforrásként, minimumharmonizáció mellett kíván keretet biztosítani a környezetbarát állítások hitelességéhez. Az irányelv így közös keretet teremt az ökológiai állítások ellenőrzésére, ugyanakkor teret enged a tagállami sajátosságoknak is, amelyek további, szigorúbb szabályokkal egészíthetik ki az irányelvet a fogyasztói jogok és környezetvédelmi prioritások erősebb védelme érdekében.

A zöld állításokról szóló javaslat kiegészíti a meglévő fogyasztóvédelmi kezdeményezéseket, különösen a tisztességtelen kereskedelmi gyakorlatokról szóló irányelvet (UCP irányelv),²⁷ amely széles körű szabályozást nyújt a fogyasztókat célzó hirdetések és értékesítési gyakorlatok terén. A tervezet célzottan egészíti ki az UCP irányelvet azáltal, hogy konkrét szabályokat vezet be a környezetvédelmi állítások alátámasztására, ellenőrzésére és kom-

²⁴ SZABÓ–LÁNCOS–GYENÉY 2021.

²⁵ EUMSZ 228. cikk.

²⁶ SZABÓ–LÁNCOS–GYENÉY 2021.

²⁷ 2005/29/EK irányelv („Irányelv a tisztességtelen kereskedelmi gyakorlatokról”)

munikálására az EU piacán. Kiemelten fontos, hogy kötelező ellenőrzést ír elő az állítások bevezetése előtt, biztosítva ezzel a fogyasztók számára a hiteles és ellenőrzött környezetvédelmi információkat.²⁸

AZ EURÓPAI ZÖLD MEGÁLLAPODÁS

A zöld állításokról szóló irányelv értelmezéséhez elengedhetetlen az európai zöld megállapodás bemutatása, mivel ez a szakpolitikai keretrendszer alapozza meg azokat a célkitűzéseket és normákat, amelyek mentén az irányelvtervezet a fenntarthatósági állítások hitelességét és a fogyasztóvédelem erősítését szolgálja. Az Eurobarometer felmérése szerint az európai polgárok szerint a klímaváltozás a világ legégetőbb kihívása, ugyanis 93%-a súlyos problémának tartja a klímaváltozást, 78%-uk pedig kifejezetten nagyon súlyosnak ítéli meg azt.²⁹ Az európai zöld megállapodás egy olyan szakpolitikai intézkedéscsomag, amelyet az Európai Bizottság 2019. december 11-én mutatott be, és átfogó célja, hogy az EU-t olyan igazságos és virágzó társadalommá alakítsa, amely erőforrás-hatékony és versenyképes gazdasággal rendelkezik, és 2050-re eléri a klímasemlegességet.³⁰ A Bizottság közleménye szerint a fogyasztóvédelmi politika feladata, hogy biztosítsa a fogyasztók számára a megalapozott döntéshozatal lehetőségét, valamint elősegítse aktív részvételüket az ökológiai átállásban és megfelelően ösztönözze a fenntartható fogyasztói magatartást. Az EU globális vezetői szerepe révén többek között a környezet- és fogyasztóvédelem tekintetében erős alappal rendelkezik ahhoz, hogy átalakítsa gazdaságát és társadalmát, fenntarthatóbb pályára állítva azokat.³¹

²⁸ Európai Bizottság 2023.

²⁹ European Commission 2021.

³⁰ Európai Bizottság 2019.

³¹ Európai Bizottság 2019.

A KÖRNYEZETBARÁT JELLEGRE
VONATKOZÓ KIFEJEZETT ÁLLÍTÁSOK
ALÁTÁMASZTÁSÁRÓL ÉS ISMERTETÉSÉRŐL
(A ZÖLD ÁLLÍTÁSOKRÓL) SZÓLÓ IRÁNYELV

A Bizottság 2020-as tanulmánya kimutatta, hogy a környezetbarát jellegre vonatkozó állítások 40%-a nem volt megfelelően alátámasztva, azaz hiányoztak az állítások egyértelműségét és pontosságát igazoló, ellenőrizhető bizonyítékok.³² A 2020-as összehangolt online ellenőrzés (*sweep*)³³ szerint a vizsgált 344 fenntarthatósági állítás 57,5%-a nem tartalmazott elég információt a hitelesség megítéléséhez. Továbbá az állításoknál gyakran nem volt egyértelmű, hogy a teljes termékre, annak egy részére vagy az életciklus mely szakaszára vonatkoznak, ami tovább gyengítette a fogyasztói bizalmat.³⁴

Az európai zöld megállapodás keretében a Bizottság célul tűzte ki, hogy a fogyasztók megalapozott döntéseket hozhassanak, és aktív szerepet vállalhassanak az ökológiai átállásban. Ennek érdekében prioritásként kezeli a környezetbarát állítások hitelességének biztosítását, a *zöldre festés*³⁵ kockázatának csökkentését, valamint a fenntartható fogyasztói döntések előmozdítását a megbízható és átlátható információk nyújtásával. Erre való tekintettel az Európai Bizottság 2023. március 23-án előterjesztette az Európai Parlament és a Tanács számára azt az irányelv megalkotására vonatkozó javaslatot,³⁶ amely a környezetbarát jellegre vonatkozó kifejezett állítások alátámasztására és közlésére vonatkozik.

A javaslat célja, hogy az Európai Unióban egységes és megbízható keretet hozzon létre a környezeti állítások hitelességének, összehasonlíthatóságának és ellenőrizhetőségének biztosítása érdekében. A javaslat szerint a vállalatok és kereskedők kötelesek lesznek bizonyítani a termékeik vagy szervezeteik

³² Európai Bizottság 2020c.

³³ Európai Bizottság 2020c.

³⁴ Európai Bizottság 2021.

³⁵ Képviselői Információs Szolgálat 2021.

³⁶ Európai Bizottság 2023.

környezeti teljesítményére vonatkozó önkéntes állításait, ezzel elősegítve az egyenlő versenyfeltételek megteremtését a belső piacon.

Az új szabályok előírják, hogy az EU-ban működő vállalatok környezetvédelmi állításait független hitelesítő ellenőrizze és tanúsítsa. Ez támogatja a hiteles környezetbarát vállalatokat, csökkenti a belső piacon a jogi széttagoltságot és a költségeket. A mikrovállalkozások mentesülnek a kötelezettségek alól, de a kkv-k támogatást kaphatnak pénzügyi, szervezeti és technikai segítség formájában a szabályok teljesítéséhez.³⁷

Az irányelv továbbá növelni kívánja a fogyasztói bizalmat a fenntartható termékek iránt, támogatja a fenntartható üzleti modellek elterjedését, és csökkenti a *greenwashing* (zöldre festés) kockázatát. Átláthatóbb és ellenőrizhetőbb információkat kíván nyújtani a fogyasztók számára, ezáltal támogatva a megalapozott vásárlói döntések meghozatalát és a belső piac egységességének erősítését.³⁸ A fogyasztók pozíciójának erősítése és a megbízható hozzáférés biztosítása alapvető fontosságú a fenntartható gazdaság megvalósításában.³⁹

A környezetbarát jellegre vonatkozó állításokkal kapcsolatos javaslat célkitűzései az alábbiak:

- hatékonyabb környezetvédelem megvalósítása és a körforgásos, tiszta, valamint éghajlatsemleges gazdaságra való zöld átállás felgyorsításának elősegítése az EU-ban;
- a fogyasztók és vállalatok védelme a zöldre festéssel szemben, valamint annak biztosítása, hogy a fogyasztók hiteles környezetbarát állításokon és címkéken alapuló tájékozott vásárlási döntésekkel járulhassanak hozzá a zöld átállás felgyorsításához;
- a jogbiztonság növelése a környezetbarát jellegre vonatkozó állítások terén, és igazságosabb versenyfeltételek kialakítása a belső piacon;
- azon gazdasági szereplők versenyképességének erősítése, amelyek törekednek termékeik és tevékenységeik környezeti fenntarthatóságának

³⁷ Európai Bizottság 2023.

³⁸ Az Európai Unió Tanácsa 2024.

³⁹ EC Directorate-General for Environment 2020.

növelésére, valamint költségmegtakarítási lehetőségek biztosítása, különösen a határokon átnyúló kereskedelmi tevékenységet folytatók számára.

FENNTARTHATÓSÁGI KÖVETELMÉNYEK ÉS ZÖLD FOGYASZTÓI IGÉNYEK

Az európaiak 94%-a számára kiemelten fontos a környezetvédelem, és közel 70%-uk ismeri el, hogy fogyasztási szokásaik káros hatással vannak a környezetre.⁴⁰ Az Európai Unióban működő vállalatok gyakran tesznek környezetvédelmi állításokat anélkül, hogy azokat megfelelő bizonyítékokkal alátámasztanák. Ez zöldre festéshez vezethet, amikor a termékeket vagy folyamatokat környezetbarátabbnak tüntetik fel, mint amilyenek valójában. Ez nemcsak megtéveszti a fogyasztókat, hanem hátrányosan érinti azokat a cégeket is, amelyek valóban törekednek környezeti teljesítményük javítására.⁴¹

A fogyasztók zöld átállásban való szerepvállalásának növelését célzó kezdeményezés tekintetében az Európai Bizottság hatásvizsgálatot készített, amely szintén rámutat, hogy a fogyasztók nem rendelkeznek elegendő információval a termékek kapcsán, megtévesztő kereskedelmi gyakorlatokkal szembesülnek, ami hátráltatja őket a megalapozott fogyasztói döntések meghozatalában.⁴²

A zöld állításokról szóló irányelv (*Green Claims Directive*, GCD) célja, hogy világos szabályozással óvja a fogyasztókat a zöldre festés ellen, és valóban fenntartható választási lehetőségeket biztosítson számukra. A környezetbarát jellegre vonatkozó állítások hitelességével kapcsolatos bizalom fokozatos erodálódása, részben a megtévesztő kereskedelmi gyakorlatok terjedése által jelentősen hátráltatják az uniós zöld piac kihasználásának lehetőségeit. A zöld állításokkal összefüggésben a tisztességtelen gyakor-

⁴⁰ EC Directorate-General for Environment 2021.

⁴¹ Európai Bizottság 2023b.

⁴² Európai Bizottság 2022.

latok és magatartások jelentősen gyorsabb ütemben burjánzottak el, mint ahogy a jogalkotó reagálni tudott volna azokra.⁴³

Az Európai Bizottság 2013-ban indította el a *Single Market for Green Products* kezdeményezést, amely egységes mérési módszereket és irányelveket vezet be a termékek környezeti teljesítményének kommunikációjára. A Flash Eurobarometer 367 felmérés, amelyben 25 568 uniós állampolgár vett részt, feltérképezte az európaiak környezetbarát termékekkel kapcsolatos ismereteit és fogyasztói attitűdjeit. Ugyan a válaszadók kétharmada bízott abban, hogy a zöld címkével ellátott termékek valóban kevésbé ártalmasak a környezetre, mégis szkeptikusan álltak a gyártók környezetvédelmi állításaihoz. A megkérdezettek 59%-a szerint a jelenlegi címkék nem nyújtanak elegendő információt a termékek környezeti hatásairól, és 32%-uk szerint néhány termék esetében az információk nem világosak. A legtöbben (81%) a termékcímkén szeretnék látni a környezeti információkat, míg 55%-uk a polcokon és 41% úgy nyilatkozott, hogy a reklámokban. Az EU-s állampolgárok csupán 52%-a bízik általában a gyártók környezeti teljesítményről tett állításaiban, és 69% támogatná, hogy a vállalatok kötelezően közzétegyék környezeti teljesítményüket.⁴⁴

A felmérés rámutat, hogy a fogyasztók a vásárlási folyamat különböző szakaszaiban – legyen az reklámozás, vásárlás vagy a termékek használata – gyakran találkoznak homályos vagy nem megalapozott környezeti állításokkal, amelyek aláássák a fenntartható termékekbe vetett bizalmukat. Ezt a helyzetet tovább súlyosbítja a fenntarthatósági címkézési rendszerek sokfélesége és azok eltérő megbízhatósága, ami fokozza a piac zavarait és megnehezíti a termékek objektív összehasonlítását. Szükségessé vált ezért egy uniós szintű beavatkozás, amely harmonizálja a tájékoztatási gyakorlatokat, megerősíti a piaci versenyfeltételeket és korlátozza a félrevezető állítások elterjedését. Amennyiben ez elmarad, a valóban fenntartható termékeket kínáló vállalatok versenyhátrányba kerülnek, míg a fogyasztók

⁴³ NÉMETH 2023.

⁴⁴ European Commission 2013.

továbbra is nehézségekbe ütköznek a megbízható fenntarthatósági információkhoz való hozzáférésben.⁴⁵

A ZÖLD ÁLLÍTÁSOKRÓL SZÓLÓ IRÁNYELV BIZOTTSÁGI TERVEZETÉNEK ÉS TANÁCSI ÁLTALÁNOS MEGKÖZELÍTÉSÉNEK BEMUTATÁSA

1. cikk: Hatály

A javaslat meghatározta az irányelv célját, amely közös szabályokat alapított meg a kereskedők és üzleti vállalkozások részére az egyértelmű környezeti állítások alátámasztására és kommunikálására a fogyasztók felé, biztosítva azok megbízhatóságát, összehasonlíthatóságát és ellenőrizhetőségét az Európai Unióban.⁴⁶

Az általános megközelítés azonban kifejezetten említi, hogy az irányelv azokra a környezeti állításokra vonatkozik, amelyeket a kereskedők önkéntesen tesznek a termékekről vagy magukról a kereskedőkről, emellett kiterjed a környezetvédelmi címkézési rendszerekre is.⁴⁷

Míg a javaslat általánosabb megfogalmazásokat alkalmaz, az általános megközelítés hangsúlyozza, hogy a kereskedők környezetvédelmi állításai önkéntes alapon történnek. Ennek a különbségtételnek jelentősége van, mivel az önkéntesség elve alapvetően meghatározza a szabályozás normatív erejét, és hatással van a kereskedők környezettudatos kommunikációjának ösztönzése terén.

2. cikk: Fogalommeghatározások

A két szöveg alapjaiban a 2005/29/EK irányelv fogalommeghatározásait veszi át, különösen, de nem kizárólagosan például a kereskedőre, termékre,

⁴⁵ Európai Bizottság 2023a, Indokolás.

⁴⁶ Európai Bizottság 2023a, 1. cikk.

⁴⁷ Az Európai Unió Tanácsa 2024, 1. cikk.

fogyasztóra, vagy éppen kereskedelmi gyakorlatra vonatkozó definíciókat. Szintén központi, azonos elem a környezetbarát jellegre vonatkozó *kifejezett* állítás, amelyet új fogalomként határoz meg az előzőkben említettekhez képest.⁴⁸ Az általános megközelítés szignifikáns módosítást tett; ugyanis a javaslatban foglalt kifejezett állítások kizárólag szöveges formában vagy környezeti címkén való megjelenítésén túl már ide sorolja szerepeltetésüket az audiovizuális médiában is.⁴⁹

Ez a gyakorlatban azt eredményezi, hogy videóknak, televíziós hirdetésekben, de online tartalmakban is e kijelentéseket meg kell feleltetni a jogszabály vonatkozó előírásainak. Megjegyzendő, hogy egy piacelemzés szerint hazánkban a reklámok 3%-a kommunikált csak fenntarthatósággal kapcsolatos üzenetet, azonban a fogyasztói igények és a fenntarthatóság iránti társadalmi elvárások növekedése várhatóan fokozza majd az ilyen típusú kommunikáció arányát.⁵⁰

Bevezeti továbbá a környezeti címke fogalma után az arra vonatkozó *címkézési rendszer* és *címkézési rendszer tulajdonos* meghatározásokat is, egyértelműbbé téve a keretrendszert, de szélesíti palettáját a klímaváltozással összefüggő állítások terén is, például szén-dioxid-kibocsátással kapcsolatos fogalmak bevezetésével.

Az üzleti vállalkozások fogyasztókkal szemben folytatott tisztességtelen kereskedelmi gyakorlatairól szóló 2005/29/EK irányelv alapul vétele a kulcsfontosságú definíciók meghatározásánál nemcsak jogszabályok közötti koherenciát biztosít, hanem eklatánsan tükrözi a dosszié egyszerre fogyasztóvédelmi és környezetvédelmi alapokon nyugvó vegyes jellegét is.⁵¹

3. cikk: A környezetbarát jellegre vonatkozó kifejezett állítások alátámasztása

A két szöveg egybehangzóan kimondja, hogy a környezetbarát jellegre vonatkozó kifejezett állítások értékelésének során meghatározásra szorul,

⁴⁸ Európai Bizottság 2023a, 2. cikk.

⁴⁹ Az Európai Unió Tanácsa 2024, 2. cikk.

⁵⁰ Gazdasági Versenyhivatal 2024.

⁵¹ Európai Bizottság 2023a, 2. cikk.

hogyan az adott állítás a termék egészére, annak egy részére vagy bizonyos aspektusára vonatkozik, illetve a kereskedők esetében tevékenységük egészére, annak bizonyos részére vagy aspektusára vonatkozik a kifejezett állítás. Szintén egyöntetűen megfogalmazza, hogy az értékelést széles körben elismert tudományos bizonyítékokra kell alapozni, pontos információk használata és nemzetközi szabványok figyelembevétele mellett.⁵² Az általános megközelítés azonban új fogalmat és kritériumot vezet be ehhez, ugyanis a nemzetközi szabványok figyelembevétele mellé felsorakoztatja a releváns metódusokat is, amelyeknek mind a két esetben összhangban kell állniuk az európai szabványosításról szóló 1025/2012/EU rendeletben foglalt szabványfogalmakkal.⁵³ Mindezen felül biztosítani kell, hogy az életciklus szempontjából valódi jelentősége van az állítás fókuszában álló környezeti hatásoknak, tényezőknek vagy a teljesítménynek.⁵⁴

Az életciklus szempontjából valódi jelentőséggel rendelkező állítás azt jelenti, hogy a termék teljes életútját – a nyersanyagok kitermelésétől a gyártáson és használaton át a hulladékgazdálkodásig – figyelembe veszi, nem csupán egy kedvező szakaszt emeli ki, hanem *bölcsőtől a sírig* elemzi azt.⁵⁵ Ez az átfogó megközelítés biztosítja, hogy a környezetbarát jellegre vonatkozó állítás valós és megalapozott legyen, növelve a fogyasztói bizalmat és támogatva a fenntartható döntéseket. Az állítások tekintetében generális kritérium, hogy sem explicit, sem implicit módon azok nem lehetnek túlzók.⁵⁶

A Fogyasztóvédelmi Együttműködési Hálózat (CPC, *Consumer Protection Cooperation*) 2020-ban 344 online termék és szolgáltatás környezetvédelmi állításait vizsgálta több ágazatban. Az eredmények szerint a hirdetések 59%-a nem biztosított könnyen elérhető bizonyítékot, 37% pedig félrevezetően sugallta, hogy a vállalat tevékenysége kizárólag pozitív vagy semleges hatással van a környezetre. Emellett 42%-uk gyaníthatóan

⁵² Európai Bizottság 2023a, 3. cikk.

⁵³ Az említett fogalmak: *nemzetközi szabvány, európai szabvány, harmonizált szabvány, nemzeti szabvány*.

⁵⁴ Az Európai Unió Tanácsa 2024, 3. cikk.

⁵⁵ Lásd bővebben A Bizottság 2013/179/EU ajánlását.

⁵⁶ Gazdasági Versenyhivatal 2020.

hamis vagy megtévesztő volt. Hasonló auditot végzett az International Consumer Protection and Enforcement Network (ICPEN), és szinte egyező tendenciákat állapított meg.⁵⁷

A cikk gyakorlati szemléltetésére elterjedt példa az egyszer használatos műanyag palackok esete, amikor az életciklus szempontjából egy állításnak valódi jelentősége nem valósul meg. Sűrűn láthatunk olyan „környezetbarát” állításokat, amelyek csak a palack anyagának egy szakaszát hangsúlyozzák, például azt, hogy a termék újrahasznosítható. Bár ez a tény pozitívan hat, és akár tényszerűen igaz is lehet, nem veszi figyelembe a palack teljes életciklusát: a gyártáshoz szükséges kőolaj-kitermelést, a gyártási energiafelhasználást, a szállítás környezeti terhelését, illetve azt, hogy az újrahasznosítás gyakran nem valósul meg teljeskörűen. Így a „környezetbarát” állítás félrevezető lehet, mivel nem tükrözi a termék tényleges, életciklus szintjén jelentős környezeti hatását, hanem csupán annak egyetlen aspektusát emeli ki.

Az általános megközelítés 3. cikk (3) bekezdésének értelmében a követelmények nem vonatkoznak a 2003/361/EK bizottsági ajánlásban foglalt mikrovállalkozásokra, kivéve, ha azok a megfelelőségi tanúsítvány megszerzésének érdekében kifejezetten kérik a hitelesítést. Az általános megközelítés e rendelkezést már nem taglalja, vélhetően a tagállamok közti egyet nem értés következtében húzták ki a szövegből. A 12. cikk értelmében a Bizottság hatáskörébe kívánja utalni ezt a kérdést, ennek ismertetését a vonatkozó résznél fejtjük ki.

A kifejezett állítások alátámasztásával kapcsolatos szabályozás nem csak a fogyasztói döntések megalapozottságát és bizalmuk megerősítését szolgálja a fenntartható és környezettudatos termékek irányába, hanem egyaránt védi a verseny tisztaságát, és egyenlő feltételeket teremt a belső piac gazdasági szereplői számára.

Az általános megközelítés a 3a. cikk megalkotásával egyszerűsített eljárást biztosít a környezetbarát állítások alátámasztására, lehetővé téve, hogy a kereskedők teljes életciklus-elemzés helyett „Specifikus Technikai Doku-

⁵⁷ Gazdasági Versenyhivatal 2024.

mentációval” igazolják az állításokat, amelyet a hatóságok számára elérhetővé kell tenni. A Bizottság további előírásokkal biztosítja az egységes alkalmazást.⁵⁸

4. cikk: A környezetbarát jellegre vonatkozó, összehasonlító jellegű kifejezett állítások alátámasztása

Az összehasonlító állítások arra utalnak, vagy azt jelentik ki, hogy egy termék vagy kereskedő környezeti hatása kisebb vagy nagyobb, illetve hogy a környezeti teljesítménye jobb vagy rosszabb, mint más, hasonló termékeké vagy kereskedőké a piacon. Egyenértékű adatok és információk szolgáltatását, ezek egyenértékű módon való beszerzését és létrehozását teszi kötelezővé a legjelentősebb szakaszok, környezeti hatások és teljesítmények figyelembevétele mellett. Az összehasonlításhoz használt feltételek egyenértékű módú megállapításának kikötése szintén az állítások alátámasztásának tisztza, egyenlő érvényesülését biztosítja.⁵⁹

Az általános megközelítés e feltételrendszer alkalmazását a kifejezett környezetvédelmi állításokon túl kötelezővé teszi a környezetvédelmi címkék használatának eseteire is. Kiköti továbbá, hogy olyan termékekre vonatkozhatnak, amelyek hasonló célt szolgálnak, vagy felhasználásukat tekintve hasonlóak, illetve hasonló funkcionális tulajdonságokkal rendelkeznek, mint azok a termékek, amelyekkel az összehasonlítás történik. Pontosítást tesz, miszerint csak jelentős tényezők képezhetik az összehasonlítás tárgyát.⁶⁰ Ez a kikötés különösen fontos a *greenwashing* problémakörének kezelésében, ugyanis kizárja annak lehetőségét, hogy egy tényszerűen igaz, azonban környezetre gyakorolt hatás szempontjából kevésbé releváns állítás vagy címke a fogyasztókban hamis illúziókat vagy akár megtévesztést keltsen a termék fenntarthatóságának tekintetében.

A 2003/361/EK bizottsági ajánlás értelmében vett mikrovállalkozásokra e követelmények a javaslat szerint nem vonatkoznak, kivéve, ha a megfelelőségi tanúsítvány megszerzése céljából önkéntesen kéri a hitelesítést.

⁵⁸ Az Európai Unió Tanácsa 2024, 3a. cikk.

⁵⁹ Európai Bizottság 2023a, 4. cikk.

⁶⁰ Az Európai Unió Tanácsa 2024, 4. cikk.

Az általános megközelítés e rendelkezést törölte, aminek oka feltehetően több gyakorlati megfontolásból ered. Mikrovállalkozásnak minősül a kis- és középvállalkozásokon belül az a vállalkozás, amely 10-nél kevesebb főt foglalkoztat és éves árbevétele és/vagy mérlege nem haladja meg a 2 millió eurót. Az Eurostat rámutatott, hogy 2019-ben a – nem pénzügyi üzleti gazdaság részét képező – uniós vállalkozások túlnyomó többsége, azaz 98,9%-a 50-nél kevesebb személyt foglalkoztató mikro- vagy kisvállalkozás⁶¹ volt.⁶² Az uniós gazdaság jelentős részét képző mikrovállalkozások nagy versenytársaikkal szemben feltehetően nem rendelkeznek megfelelő pénzügyi és adminisztratív forrással ahhoz, hogy megfeleljenek a kiterjedt szabályozásoknak, amelyek alkalmazása rájuk nézve aránytalan tehernövekedéssel járna, akadályát képezve a növekedésnek és innovációnak. A 4. cikkből való törlésük nemcsak arányosnak tekinthető a versenyfeltételek kiegyenlítése okán, hanem lehetséget is ad számukra, hogy rugalmasabban működjenek a piacon, anélkül, hogy a megfeleléshez kapcsolódó pluszkiadások terhelnék őket.

*5. cikk: A környezetbarát jellegre vonatkozó
kifejezett állítások ismertetése*

A kereskedőknek alaposan alá kell támasztaniuk a környezetbarát állításokat, amelyek csak a termék jelentős környezeti hatásaira, tényezőire vagy teljesítményeire vonatkozhatnak. A végtermékek esetében az állításoknak útmutatást kell tartalmazniuk a környezeti teljesítmény eléréséhez szükséges fogyasztói felhasználásról. Ha az állítások jövőbeli teljesítményeket céloznak, akkor konkrét kötelezettségvállalásokat kell megfogalmazniuk a termék működésére és fejlesztésére vonatkozóan. Az állítások igazolásához szükséges

⁶¹ A Bizottság 2003/361/EK ajánlásában határozza meg a mikro-, kis- és középvállalkozások fogalmait. Ennek értelmében a mikro-, kis- és középvállalkozások közé azok a vállalkozások tartoznak, amelyek 250-nél kevesebb személyt foglalkoztatnak, és amelyek éves árbevétele nem haladja meg az 50 millió eurót és/vagy éves mérlegfőösszegük nem haladja meg a 43 millió eurót, a kkv-k körében pedig azok említhetők, amelyek 50-nél kevesebb főt foglalkoztatnak, éves árbevételük és/vagy éves mérlegük nem haladja meg a 10 millió eurót, és nem minősülnek mikrovállalkozásnak.

⁶² Eurostat 2022.

információkat, a releváns környezeti tényezőket, hatásokat és a szabványok szerinti számításokat hozzáférhetővé kell tenni fizikailag vagy digitálisan, egy világos összefoglalóval együtt. A Bizottság jogi aktusokat is elfogadhat a követelmények részletezésére, hogy az információk teljeskörűek és áttekinthetők legyenek, a fogyasztói megtevesztés elkerülése érdekében. Ezzel a szabályozás rugalmasan alkalmazkodhat a jövő kihívásaihoz, megőrizve az irányelv dinamizmusát a piaci változásokhoz.⁶³

Az általános megközelítés kiterjeszti a környezetbarát állításokat a címkékre is, részletesen szabályozva a karbonkreditekre és jövőbeli teljesítményre vonatkozó tájékoztatást.

A javaslat QR-kódot, míg az általános megközelítés többféle digitális eszközt ajánl az információk elérésére, biztosítva a rugalmasságot.⁶⁴

6. cikk: A kifejezetten környezetvédelmi összehasonlító kijelentések és összehasonlító környezetvédelmi címkék közlése

A javaslat és az általános megközelítés egyaránt biztosítja, hogy a környezetbarát összehasonlító állítások megalapozottak legyenek, de különböző hangsúlyokkal. A javaslat szövege szigorúbb időbeli és piaci korlátokat szab, mivel csak releváns és aktív termékek összehasonlítását engedi, és az összehasonlításnak jelentős javulást kell mutatnia az elmúlt öt évben. Ezzel szemben az általános megközelítés inkább a módszertani átláthatóságot és a felhasznált adatok részletezését hangsúlyozza, biztosítva, hogy az összehasonlítás indokolt és érthető legyen a fogyasztók számára. Kevésbé korlátozza az összehasonlított termékek piaci státuszát, és nagyobb figyelmet fordít a tudományos alapokra és az összehasonlítás érvényességére.

A környezetbarát összehasonlító állítások nem alapulhatnak az állítás tárgyát képező termék környezeti teljesítményének olyan javulásán, amelyet ugyanazon kereskedő, egy piacon már nem aktív versenytárs vagy egy

⁶³ Európai Bizottság 2023a, 5. cikk.

⁶⁴ Az Európai Unió Tanácsa 2024, 5. cikk.

már nem értékesítő kereskedő másik termékéhez viszonyítanak, kivéve, ha ez a javulás igazoltan jelentős és az elmúlt öt évben történt.⁶⁵

Szintén részletesebb szabályozással találkozhatunk az általános megközelítés tekintetében, ugyanis az részletesebb szabályozást tartalmaz az összehasonlító állítások alátámasztásához szükséges információk és adatok bemutatásáról, különösen hangsúlyozva az alkalmazott módszertan részletes leírását és a referenciaév megadásának kötelezettségét.⁶⁶

A javaslat szigorúbb időbeli korlátai (öt év) előnyösek a releváns összehasonlítások érdekében, de korlátozhatják a gyorsan változó piacok rugalmasságát, különösen technológiai termékek esetében. Gyorsabb frissítési kötelezettségekre lehet szükség olyan iparágakban, ahol az innovációs ciklus rövidebb. A módszertani részletek és a referenciaévek kötelező bemutatása elősegíti a fogyasztók tudatos döntéshozatalát, mivel az állítások egyértelműbbé és ellenőrizhetőbbé válnak. Az információk megosztására vonatkozó szigorúbb követelmények biztosítják, hogy a fogyasztók jobban átláthassák a termékek környezetvédelmi teljesítményét, növelve ezzel bizalmukat a fenntartható termékek irányába.

7. cikk: Környezeti címkék

A Bizottság 7. cikkére vonatkozó javaslata a környezeti címkék szabályozását célozza, hogy biztosítsa azok hitelességét és megbízhatóságát. A javaslat szerint a tagállamoknak gondoskodniuk kell arról, hogy a környezeti címkék megfeleljenek a 3–6. cikkben meghatározott követelményeknek (például az állítások alátámasztása, módszertani átláthatóság), és ezek hitelesítésére a 10. cikkben leírt eljárásokat kell alkalmazni. A (2) bekezdésben fontos korlátozást vezetett be, ugyanis csak azok a környezeti címkék tartalmazhatnak összesített környezeti mutatón alapuló minősítést vagy pontszámot, amelyeket uniós jogszabályokkal összhangban létrehozott rendszerek ítétek oda. E szabályozás arra irányul, hogy elkerülje a megbízhatatlan vagy félrevezető címkéket, amelyek nem megfelelő módszertannal készülnek,

⁶⁵ Európai Bizottság 2023a, 6. cikk.

⁶⁶ Az Európai Unió Tanácsa 2024, 6. cikk.

és garantálja, hogy az összesített mutatókat kizárólag szigorú, magas szintű uniós szabályozásokkal összhangban alkalmazzák.⁶⁷

Az általános megközelítésből a 7. cikk eltűnésének okai valószínűleg a címkézési szabályok túlzott szigorúsága és az összesített mutatókkal kapcsolatos erős korlátozások lehetnek, ugyanis a javaslat szigorúan meg szabja, hogy csak uniós jogszabályoknak megfelelő címkézési rendszerek használhatnak összesített mutatókat, ami meglehetősen korlátozhatja a nemzeti vagy egyéb magánkezdemenyezésű környezeti címkék alkalmazását.⁶⁸ E megkötés vélhetően túl szűk keretet adott volna a tagállamok számára, amelyek feltételezhetően saját környezeti címkézési rendszereiket akarták védeni, megőrizni vagy akár fejleszteni. Az általános megközelítés tehát inkább a nagyobb rugalmasság irányába mozdult, hogy a tagállamok és a vállalkozások szélesebb körű címkézési rendszereket alkalmazzassanak, nem kizárólag uniós jogszabályokon alapulókat. Az általános megközelítés jellemzően az egyensúly megteremtésére irányul a szabályozás szigorúsága és a gazdasági szereplők működési szabadsága között.

8. cikk: Környezeti címkézési rendszerek követelményei

Mind a javaslat, mind az általános megközelítés szigorú követelményeket ír elő a környezeti címkézési rendszerek hitelességére és átláthatóságára vonatkozóan, beleértve a tulajdonosi és döntéshozatali struktúrák átláthatóságát és a kvv-k csatlakozását biztosító, arányos feltételeket. A követelmények szakértői bevonással készülnek, az érdekelt felek konzultációjával társadalmi relevanciájukat is biztosítva, míg mindkét szabályozás előírja panaszkezelési mechanizmusok és visszavonási eljárások meglétét.

A fő különbség, hogy a javaslat szigorúan korlátozza új nemzeti vagy regionális rendszerek létrehozását, míg az általános megközelítés engedélyezné a nemzeti címkézési rendszereket, ha azok a Bizottság előzetes jóváhagyásával megfelelnek az uniós elveknek, továbbá az EN ISO 14024 típusú

⁶⁷ Európai Bizottság 2023a, 7. cikk.

⁶⁸ Az Európai Unió Tanácsa 2024, 7. cikk.

ökocímkék kivételét is engedélyezi a hitelesítési eljárások alól, amennyiben megfelelnek az irányelv követelményeinek.⁶⁹

Mindkét megközelítés a Bizottság végrehajtási aktusaira támaszkodik az új rendszerek engedélyezésében, de az általános megközelítés részletesebb útmutatást nyújt a „hozzáadott érték” kritériumainak értékelésére, kiemelve a rendszerek környezeti ambícióját, lefedettségét és a kkv-k zöld átállását segítő képességét.⁷⁰

Tegyük fel, hogy egy tagállam olyan nemzeti környezeti címkézési rendszert kíván bevezetni, amely kizárólag olyan tisztítószerket tanúsít, amelyek biológiailag lebomló összetevőket tartalmaznak és minimalizálják a vízszennyezést. A rendszer a helyi kis- és középvállalkozásokat célozza, alkalmazkodik a tagállami sajátosságokhoz, és arra törekszik, hogy elősegítse a tisztább, fenntarthatóbb alternatívák elérhetőségét a hazai piacon. A javaslat szerint e tagállam nem hozhat létre új nemzeti címkét; csak uniós rendszereket használhat. Ez viszont nem biztos, hogy illeszkedik a helyi igényekhez, és nehézséget okozhat a kisebb vállalkozásoknak. Az általános megközelítés megengedi, hogy e tagállam új címkét vezessen be, ha előzetes bizottsági jóváhagyást kap és igazolja annak hozzáadott értékét. Így a tagállam támogatni tudja a helyi vállalkozásokat és a vízszennyezés csökkentését. Ez a példa szemlélteti, hogy míg a javaslat szigorúbban korlátoz, az általános megközelítés nagyobb rugalmasságot tud biztosítani a helyi igényekhez igazodó rendszerek számára.

9. cikk: A környezetbarát jellegre vonatkozó kifejezett állítások alátámasztásának felülvizsgálata

A bizottsági javaslat és az általános megközelítés egyaránt előírják, hogy a környezetbarát jellegre vonatkozó kifejezett állításokat rendszeresen felül kell vizsgálni és frissíteni kell azokat, különösen akkor, amennyiben olyan körülmények merülnek fel, amelyek befolyásolják az állítás pontosságát. Mindkét szöveg kiemeli, hogy ez a felülvizsgálat legkésőbb öt éven belül

⁶⁹ Európai Bizottság 2023a, 8. cikk.

⁷⁰ Az Európai Unió Tanácsa 2024, 8. cikk.

kötelező, a hitelesség és megbízhatóság biztosítása érdekében. A kereskedők feladata, hogy a felhasznált alátámasztásra irányuló információkat átnézzék és frissítsék annak érdekében, hogy azok továbbra is megfeleljenek a vonatkozó cikkek követelményeinek.⁷¹ Az általános megközelítés beemeli a felelősségi körbe a környezeti címkézési rendszer tulajdonosait, akiknek szintén kötelességük az információkat felülvizsgálni és frissíteni, ha a címkével kapcsolatban releváns változások történnek. Mindkét szöveg megköveteli, hogy a frissített állításokat a 10. cikk szerint hitelesíteni kell, biztosítva ezzel, hogy az újonnan benyújtott információk is megfelelően ellenőrzöttek és hitelesek maradjanak. Míg a javaslat a kereskedői oldalra fókuszál, addig az általános megközelítés nagyobb hangsúlyt fektet a címkézési rendszer tulajdonosaira is és a dokumentációk frissítésére, azonban mindkét esetben az előírások célja, hogy a környezetbarát állítások hosszú távon is pontosak és megbízhatók maradjanak.⁷²

A technológia – különösen az elektronikai iparban – gyorsabb ütemben fejlődik és áll elő új vívmányokkal, mint ahogy azt a szabályozások követni tudják, így a kezdetben pontos és hiteles zöld állítás 1-2 éven belül elavulttá válhat. A jelenlegi felülvizsgálati és frissítési kötelezettség, amely maximum 5 évet ír elő a környezetbarát állítások rendszeres frissítésére, sok esetben nem fog elég hatékonynak bizonyulni. Elektronikai eszközök esetében ez különösen nagy probléma lehet, hiszen amellett, hogy például háztartási gépek vásárlásánál egyre nagyobb szerepet tölt be a vásárlói döntések meghozatalában a környezetre gyakorolt hatás, az iparág gyakran évente vagy akár rövidebb időszakonként új technológiai ugrásokat tapasztal. Lehetséges, hogy ez a szabályozási ciklus nem biztosít kellően gyors reagálást arra, hogy a fogyasztók folyamatosan megbízható, naprakész információkat kapjanak a termékek ökológiai hatásáról. A probléma megelőzésére szolgálhatott volna egy olyan rendelkezés, amely jelentős iparági vívmányok vagy termékfejlesztések esetén automatikus frissítési kötelezettséget helyez kilátásba a szektor kereskedői számára. Jogosan merül fel a kérdés, hogy mi számít jelentős technológiai újításnak, termékfejlesztésnek. A vállalatok e vívmányokat hosszas kutató-

⁷¹ Európai Bizottság 2023a, 9. cikk.

⁷² Az Európai Unió Tanácsa 2024, 9. cikk.

sok sorával érik el, amelyeknek tagadhatatlan anyagi vonzata és gazdasági megtérülésre irányuló célja van; ami a versenytársaival szemben – remélhetőleg – fölénybe helyezi majd őket. Életszerű megoldás lehetne tehát, hogy maga a kereskedő szabadon jelentheti be a hatóságoknak új technológiáját, amely őt előnyösebb pozícióba helyezi versenytársaival szemben. A hatóság ekkor dönthet annak jelentős súlyának meglétéről, vagy meg nem létéről, és felszólíthatja a szektor szereplőit, hogy végezzék el a tudományos fejlődés tekintetében állításaik frissítését.

10. cikk: A környezetbarát jellegre vonatkozó állítások és a környezeti címkézési rendszerek alátámasztásának és ismertetésének hitelesítése és tanúsítása

A 10. cikk mind a javaslatban, mind az általános megközelítésben a környezetbarát állítások és címkézési rendszerek hitelesítésének és tanúsításának eljárásait szabályozza, bár különbségek vannak a részletek és a jogi eszközök kidolgozottságában. Mindkettő előírja, hogy a tagállamok alakítsanak ki hitelesítési eljárásokat, és a bizottsági javaslat egy egységes rendszert vázol fel, amelyet a 3–8. cikkek követelményei szerint hitelesítők felügyelnek.⁷³

Az általános megközelítés nagyobb hangsúlyt fektet az IMI rendszer használatára, amely lehetővé teszi a megfelelőségi tanúsítványok digitális nyomon követését és kezelését, maximum öt év érvényességgel és szabályozott visszavonással. Ez erőteljesebb digitális felügyeletet biztosít, míg a javaslat egyszerűbb tagállami eljárásokra koncentrál. Az IMI integrációja az általános megközelítésben kiemeli a digitális eszközök növekvő szerepét az EU-s jog végrehajtásában.⁷⁴

A fogyasztói tájékoztatás fontossága nagyobb hangsúlyban részesülhetne a tervezetekben. Az irányelv címzettjei ugyan a kereskedők, de végső soron a fogyasztókra gyakorolt, fenntarthatóságot célzó kereskedői tevékenységeknek kíván kereteket szabni. Erre való tekintettel az irányelvben egy uniós szintű platform megalkotására irányuló rendelkezés indokolt volna,

⁷³ Európai Bizottság 2023a, 10. cikk.

⁷⁴ Az Európai Unió Tanácsa 2024, 3a. cikk.

amelyben az összes címkét és állítást felsorakoztatják, részletes magyarázattal ellátva az unió összes hivatalos nyelvén. Így a fogyasztók tudatosabb döntéseket tudnának hozni, és a bizottsági javaslatban, valamint Az európai zöld megállapodásban⁷⁵ is megfogalmazott fogyasztói szerepvállalás az ökológiai áttérésben reálisabban elérhető cél lehetne.

11. cikk: Hitelesítő

Egyaránt részletes szabályozást láthatunk a hitelesítőkre vonatkozó követelmények tekintetében mind a két szövegben, ugyanakkor azok eltérő hangsúlyokat helyeznek a jogi, technikai és intézményi követelményekre. Mindkét szöveg részletesen szabályozza a hitelesítőkre vonatkozó követelményeket, ám különböző hangsúlyokkal. A javaslat és az általános megközelítés is előírja, hogy a hitelesítők külsős, független testületként működjenek, az EU 765/2008/EK rendelet alapján akkreditálva, amely biztosítja pártatlanságukat és szakértelmüket.⁷⁶

A javaslat kiemeli a hitelesítők függetlenségét és titoktartását, valamint részletes szabályokat ír elő az alvállalkozók bevonására. Ezzel szemben az általános megközelítés az EN ISO/IEC 17029 szabvány szerinti megfelelést hangsúlyozza, és nagy figyelmet fordít a digitális rendszerekre, különösen az IMI rendszerre, amely az akkreditációk uniós szintű nyomon követését és frissítését segíti; biztosítja emellett a hitelesítők nyilvántartását és ezen adatok nyilvános elérhetőségét a Single Digital Gateway-en keresztül.⁷⁷

A javaslat alapvető hitelesítési kritériumok biztosítására és a hitelesítők technikai felkészültségére fókuszál, az általános megközelítés kibővíti ezt egy szélesebb, nemzetközi szabványokon alapuló megfelelési kerettel, amely magában foglalja az EU-s digitális rendszereket is, így nagyobb transzparenciát biztosít az akkreditált testületek és azok tevékenységei számára.

⁷⁵ Európai Bizottság 2019.

⁷⁶ Európai Bizottság 2023a, 11. cikk.

⁷⁷ Az Európai Unió Tanácsa 2024, 11. cikk.

12. cikk: Kis- és középvállalkozások

A cikk a kis- és középvállalkozások támogatásáról szól, ahol mindkét esetben a szöveg hasonló célkitűzést követ: támogatást nyújtani a kkv-knak, hogy azok megfeleljenek az irányelv által támasztott követelményeknek, a támogatási mechanizmusok és a megvalósítás módja azonban különböző.

A javaslat főként a tagállamok felelősségét hangsúlyozza, miszerint megfelelő intézkedéseket kell hozniuk a kkv-k segítésére, mint például pénzügyi támogatás, technikai és szervezeti segítségnyújtás, valamint képzési programok. A fő célkitűzés, hogy iránymutatást nyújtsanak a kkv-knak abban, hogyan tudják igazolni a környezetbarát jellegre vonatkozó kifejezett állításait.⁷⁸

Ezzel szemben az általános megközelítés feladatokat ruház az Európai Bizottságra. Előírja a Bizottság számára, hogy készítsen iránymutatásokat, tegyen figyelemfelkeltő intézkedéseket, fejlesszen digitális eszközöket, mint például az életciklus-értékeléshez szükséges kalkulációkat segítő szoftvereket. Külön hangsúlyozza, hogy a Bizottság konzultáljon a tagállamokkal és a kkv-k érdekképviselői szervezeteivel az iránymutatások kidolgozása során. Mindemellett, hogy kitér a tagállamok felelősségére is, az EU-s programokon keresztül elérhető pénzügyi támogatásokra és uniós forrásokra is utal.⁷⁹

A javaslat alapvetően decentralizáltabb, tagállami szerepvállalásra helyezi a hangsúlyt, és nagyobb arányban alapoz a nemzeti hatóságokra a kkv-k támogatásában, miközben az általános megközelítés erősebb uniós koordinációt tükröz, ahol az Európai Bizottság vezető szerepet kap az iránymutatások kidolgozásában és a digitális eszközök biztosításában. Az összehangolt uniós cselekvés elengedhetetlen az irányelv harmonizált végrehajtásában, azonban észrevehetően lassíthatja azt, az intézmények és tagállamok közötti szorosabb együttműködés miatt megnövekedett munkateher következtében.

⁷⁸ Európai Bizottság 2023a, 12. cikk.

⁷⁹ Az Európai Unió Tanácsa 2024, 12. cikk.

Egy kis- és középvállalkozás, például egy fenntartható csomagolóanyagokat gyártó cég, szeretné környezetbarát jellegűként feltüntetni termékeit, de nem rendelkezik a szükséges erőforrásokkal és szakértelemmel, hogy teljesítse az irányelv előírásait.

A javaslat szerint a kkv-k támogatása elsősorban tagállami hatáskör, tehát a vállalkozás országának kellene olyan intézkedéseket bevezetnie, mint például pénzügyi támogatások és ingyenes szakmai képzések, amelyek segítenék a kkv-kat az előírások teljesítésében. Ez azt jelentené, hogy a tagállam saját forrásaiból biztosítana technikai segítséget vagy akár pénzügyi hozzájárulást, amely fedezné a hitelesítési költségek egy részét, így a cég könnyebben megvalósíthatná a környezetbarát jelleg alátámasztását.

Az általános megközelítés viszont közvetlenebb EU-s szerepvállalást irányoz elő. Ebben az esetben ugyanis az Európai Bizottság készítené iránymutatásokat, amelyek részletes útmutatást adnának a környezetbarát állítások pontos megfogalmazásához, és fejlesztene egy olyan digitális eszközt is, amely segítené a kkv-kat az életciklus-értékelésben. Ezen eszközök és iránymutatások minden kkv számára elérhetőek lennének az EU-ban, csökkentve a tagállami források terhet, amellet, hogy biztosítva lenne, hogy a vállalkozások könnyebben hozzáférhessenek a szükséges tudáshoz és eszközökhöz.

Ez a gyakorlatban azt jelenti, hogy míg a javaslat a nemzeti hatóságokra és az egyedi támogatási intézkedésekre támaszkodik, az általános megközelítés uniós szinten összehangolt megoldásokat, központi iránymutatásokat és digitális eszközöket biztosít, amelyekkel a kkv-k könnyebben teljesíthetik az irányelv előírásait.

13. cikk: Az illetékes hatóságok kijelölése és a koordinációs mechanizmus

Az irányelv 13. cikkének tekintetében különbségeket a nemzeti és uniós szerepek közötti hangsúlyokban találunk. A javaslata előírja, hogy a tagállamok egy vagy több hatóságot jelöljenek ki az irányelv végrehajtására, különös tekintettel az 5. cikkre (a környezetbarát jellegre vonatkozó kifejezett állítások ismertetésére) és a 6. cikkre (a környezetbarát jellegre vonatkozó

összehasonlító állítások ismertetésére). Lehetőséget ad arra, hogy a tagállamok a tisztességtelen kereskedelmi gyakorlatokról szóló 2005/29/EK irányelv (UCP irányelv) végrehajtásáért felelős hatóságokat vagy bíróságokat jelöljék ki az 5. és 6. cikkek végrehajtására, és ennek keretében eltérjenek a GCD 14–17. cikkeinek rendelkezésétől, ami lehetőséget ad a tagállami rugalmasságra a fogyasztóvédelmi irányelvek alkalmazásában. Több hatóság esetén a tagállamoknak megfelelő feladatmegosztást és koordinációs mechanizmusokat kell biztosítaniuk azok hatékony együttműködésének érdekében, amellet, hogy értesítik a Bizottságot és a többi tagállamot e hatóságok kijelöléséről.⁸⁰

Az általános megközelítés hasonló követelményeket támaszt, ugyanakkor nagyobb hangsúlyt fektet az uniós szintű koordinációra és a digitális infrastruktúrára. Lehetőséget ad az irányelv végrehajtása során a 2005/29/EK irányelv hatóságait alkalmazni, de kiköti, hogy a koordináció és információcsere az *Internal Market Information System* (IMI) révén valósul meg, amely lehetővé teszi az EU-n belüli hatóságok gyors és hatékony kommunikációját, továbbá hogy a hatóságok által kiadott információkat digitálisan is meg kell osztani, ezzel növelve a hatékonyságot és az információk elérhetőségét uniós szinten. A cikk tekintetében az általános megközelítés az EU-szintű integráció erősítését célozza.⁸¹

14. cikk: Illetékes hatóságok hatáskörei

A bizottsági javaslat és az általános megközelítés változatai számos közös elemet tartalmaznak, ugyanis mindkettő az illetékes hatóságok jogkörének meghatározására irányul, és céljuk, hogy azok biztosítsák az irányelv hatékony végrehajtását és betartását. Mindkét szöveg előírja, hogy a tagállamoknak fel kell ruházniuk a hatóságaikat olyan ellenőrzési és végrehajtási hatáskörökkel, amelyek lehetővé teszik a releváns dokumentumokhoz, adatokhoz és információkhoz való hozzáférést. E hatáskörök kiterjednek arra is, hogy a kijelölt, illetékes hatóságok vizsgálatokat indíthassanak,

⁸⁰ Európai Bizottság 2023a, 13. cikk.

⁸¹ Az Európai Unió Tanácsa 2024, 13. cikk.

jogsértéseket tárjanak fel, és szükség esetén szankciókat szabjanak ki a jogsértő természetes vagy jogi személyekkel szemben. Rögzítik továbbá, hogy a hatóságok a vizsgálataik során bármilyen formátumú és tárolási módú információt bizonyítékként használhatnak fel.⁸²

A különbségek az általános megközelítés szövegének hangsúlyosabb uniós jogi keretében és az arányosság elvében rejlenek, ugyanis az kiemeli, hogy a hatóságoknak eljárásuk során figyelembe kell venniük az Európai Unió Alapjogi Chartáját, valamint a nemzeti jogban meghatározott eljárási garanciákat. A hatóságoknak tehát hatáskörüket úgy kell gyakorolni, hogy azok arányosak legyenek, megfeleljenek az uniós és nemzeti jognak, az eljárási biztosítékoknak, valamint az EU Alapjogi Chartája elveinek, figyelembe véve a jogsértés természetét és a kár mértékét. Az általános megközelítés az uniós joggal összhangban lévő eljárási és alapjogi normák betartására is külön figyelmet fordít.⁸³

Az illetékes hatóságok feladatkörét kibővíthetnék egy központi fogyasztói panaszkezelési platform létrehozásával, amely egyszerű és gyors hozzáférést biztosíthatna a fogyasztók számára általános bejelentés megtételére, ha környezetbarát állításokkal kapcsolatos visszaéléseket tapasztalnak. Az itt tett bejelentésekről akár évente készült összefoglalók valós képet adhatnának a tagállam-specifikus fogyasztói bejelentésekről, ami a tagállamok közti együttműködésen alapuló közös fellépést segíthetné. A tagállami hatóságok által működtetett platform az általános bejelentés jellege miatt nem célozná az ügyek egyedi elbírálását, hanem azok jelzésül szolgálnának a fogyasztók részéről. Az egyszerű és gyors bejelentés lehetősége ösztönözné a fogyasztókat a részvételre, míg az évente összeállított összefoglalók lehetővé tennék a tagállamok közti együttműködést a visszaélések kezelésében. Mivel a platform nem célzott egyedi ügyek elbírálására, a rendszert a piaci visszaélések átfogóbb, szélesebb detektálására lehetne használni, elősegítve a közös fellépést.

⁸² Európai Bizottság 2023a, 14. cikk.

⁸³ Az Európai Unió Tanácsa 2024, 14. cikk.

15. cikk: A megfelelés nyomon követésére szolgáló intézkedések

Mindkét szöveg előírja, hogy a tagállamok illetékes hatóságainak rendszeresen ellenőrizniük kell a környezetbarát állítások és környezeti címkézési rendszerek megfelelését az uniós piacon. Az ellenőrzések eredményeiről szóló jelentéseket nyilvánosan, online kell közzétenni, hogy biztosítsák a transzparenciát és a fogyasztók tájékozottságát. Mindkét változat rendelkezik arról, hogy ha a hatóságok jogsértést észlelnek, átfogó értékelést kell végezniük, amely az irányelv minden releváns követelményére kiterjed.

Az eltérések elsősorban a korrekciós intézkedések alkalmazásában és azok ütemezésében mutatkoznak meg. A javaslat értelmében, ha egy állítás vagy címkézési rendszer nem felel meg az irányelv követelményeinek, a hatóságok kötelesek értesíteni a kereskedőt, és 30 napos határidőt szabnak a megfelelő korrekciós intézkedések megtételére, ami az irányelvvel való összhangba hozásra, az állítás használatának vagy az arra való hivatkozásnak a megszüntetésére irányul. Ezen intézkedéseknek a lehető leghatékonyabbnak és leggyorsabbnak kell lenniük, figyelembe véve az arányosság elvét és az érintett természetes vagy jogi személy meghallgatáshoz való jogát.⁸⁴

Az általános megközelítés szintén a korrekciós intézkedések gyors és hatékony végrehajtását írja elő, de nem szab meg konkrét határidőt. Külön kitér azonban arra, hogy a nem megfelelő kommunikációval kapcsolatos jogsértéseket is orvosolni kell, és a korrekciós intézkedések alkalmazásának szükségessége és megfelelősége a hatóságok mérlegelési jogkörébe tartozik. Szintén beemeli az IMI rendszer használatát a tagállamok közti együttműködés és közös fellépés érdekében.⁸⁵

A nem megfelelő kommunikációra vonatkozó korrekciós intézkedések időben történő megtétele és hatékony kezelése kritikus a fogyasztókra nézve. A hatóságok gyors fellépése mellett indokolt volna helyreigazítási kötelezettség előírása. Ennek következtében a kereskedő minden általa használt felületen a jogsértés és gazdasági tevékenységének mértékével arányban álló, meghatározott időre szóló tájékoztatást kellene hogy adjon

⁸⁴ Európai Bizottság 2023a, 15. cikk.

⁸⁵ Az Európai Unió Tanácsa 2024, 15. cikk.

a jogsértéséről, érthető és világos magyarázattal, helyreigazítással ellátva. A kereskedők valójában a fogyasztóiktól függenek, így egy vagyoni szankciónak nem biztos, hogy megfelelő elrettentő ereje van. Amennyiben egy kereskedő megszegi a környezetvédelmi állításokra vonatkozó szabályozásokat, hosszú távon feltehetően a pénzbüntetésnél jelentősegteljesebb gazdasági hatását érezné annak, ha a helyreigazítás következtében hűségesebb fogyasztóktól esne el. Ugyan a Green Claims irányelvet megsértő kereskedő tevékenysége valójában a fogyasztóknak okoz sérelmet, a korrekciós intézkedések központjában mégsem egyértelműen a fogyasztók érdekei állnak.

16. cikk: Panaszkezelés és az igazságszolgáltatáshoz való jog

Közös célkitűzés, hogy biztosítva legyen a természetes, a jogi személyek és a szervezetek joga is a panasz benyújtására és az igazságszolgáltatáshoz való hozzáférésre, amennyiben úgy ítélik meg, hogy egy kereskedő nem felel meg az irányelv előírásainak. Mindkét változat rögzíti, hogy a panaszok vizsgálata során az illetékes hatóságoknak ellenőrizniük kell az állítások megalapozottságát, beleértve az érintett személyek vagy szervezetek meghallgatását. Amennyiben a panasz megerősítést nyer, a hatóságok kötelesek megtenni a szükséges, jogsértés megszüntetésére irányuló intézkedéseket a 15. cikk alapján, majd a hatóságoknak tájékoztatniuk kell a panaszosokat a panasz kimeneteléről és az arról hozott döntésről.⁸⁶

Megállapítható, hogy mindkét változat lehetőséget biztosít a panasz benyújtására és az igazságszolgáltatáshoz való hozzáférésre, de a javaslat szövege részletesebb eljárási garanciákat és jogorvoslati mechanizmusokat biztosít a panaszosok számára. Az általános megközelítés inkább az információkhoz való hozzáférést és a felülvizsgálati lehetőségek gyakorlati megközelítését hangsúlyozza.⁸⁷

Az adminisztratív teher, a panasz benyújtásához kapcsolódó formanyomtatványok kitöltése a fogyasztót visszatarthatja a bejelentés megtételétől. A 14. cikk kapcsán tett, bejelentő platform létrehozására irányuló javaslato-

⁸⁶ Európai Bizottság 2023a, 16. cikk.

⁸⁷ Az Európai Unió Tanácsa 2024, 16. cikk.

mat tartom irányadónak, ugyanis egy kötetlen bejelentő oldal nem riasztja el a fogyasztót a hivatalos bejelentési procedúrával ellentétben, ami nagyobb részvételi arányt eredményezhetne.

17. cikk: Szankció

A 17. cikk előírja, hogy a tagállamoknak hatékony, arányos és visszatartó erejű szankciókat kell kidolgozniuk az irányelv megsértése esetén, összhangban az uniós irányelvekkel, különösen a 2008/99/EK irányelvvel. Mindkét változat rögzíti, hogy a szankciók mértékét a jogsértés súlyossága, időtartama, gondatlan vagy szándékos mivolta, az elkövetett jogsértésből származó gazdasági előny és a felelős személy pénzügyi ereje határozza meg, figyelembe véve a súlyosbító és enyhítő körülményeket.

A javaslat konkrétan előírja, hogy a szankció el kell érje a kereskedő éves árbevételének 4%-át, ha a szankciókat az EU 2017/2394 rendeletével⁸⁸ összhangban szabják ki. E rendelet biztosítja a fogyasztóvédelmi hatóságok közötti együttműködést, hogy a tárgykörbe tartozó jogsértéseket hatékonyan kezeljék, különösen határokon átnyúló esetekben.⁸⁹

Az általános megközelítés rugalmasabb, a szankciók mértéke tagállami mérlegelés tárgya, és bár figyelembe veszi a kereskedő pénzügyi erejét, nem határoz meg konkrét százalékos küszöböt.⁹⁰

A félrevezető, hamis környezetvédelmi állításokat közlő kereskedőkről egy központi, EU-s szintű adatbázis létrehozása fogyasztóvédelmi szempontból indokolt volna, hiszen segítené növelni a fogyasztók tájékozottságát és a piac átláthatóságát. Azonban, ha a vállalatok túl nagy mértékű reputációs kárt szenvednek el, az aránytalan következményeket eredményezne, ezért a szükségesség-arányosság mércéje alapján egy ilyen jellegű platform megalkotása túlzónak hat.

⁸⁸ Új CPC rendelet.

⁸⁹ Európai Bizottság 2023a, 17. cikk.

⁹⁰ Az Európai Unió Tanácsa 2024, 17. cikk.

18. cikk: A felhatalmazás gyakorlása

A Bizottság felhatalmazása a felhatalmazáson alapuló jogi aktusok elfogadására öt évre szól, és hallgatólagosan meghosszabbítható újabb öt évre. Az Európai Parlament vagy a Tanács bármikor visszavonhatja ezt a felhatalmazást, amely a visszavonásról szóló határozat kihirdetését követően hatályba lép. A felhatalmazott jogi aktusok elfogadása előtt a Bizottságnak konzultálnia kell a tagállamok szakértőivel, és a jogi aktusok csak akkor lépnek hatályba, ha az Európai Parlament vagy a Tanács két hónapon belül nem emel kifogást.⁹¹

Az általános megközelítés hasonló feltételeket szab a Bizottság számára a felhatalmazáson alapuló jogi aktusok elfogadására.⁹² Mindkét változat öt évre szóló felhatalmazást biztosít, amely automatikusan meghosszabbítható, és mindkettő hangsúlyozza a tagállamok szakértőivel való konzultáció fontosságát. A jogi aktusok hatálybalépése mindkét esetben a kifogásmentes időszak leteltéhez kötött. Az általános megközelítés hasonló rendelkezéseket tartalmaz, mint a bizottsági javaslat, különös figyelmet fordítva a folyamat átláthatóságára és az Európai Parlament, valamint a Tanács szerepére a jogi aktusok ellenőrzésében.

19. cikk: Bizottsági eljárás

A Green Claims Directive 19. cikke mind a javaslat, mind az általános megközelítés változatában a bizottsági eljárásra vonatkozik, és a 182/2011/EU rendeletben meghatározott bizottsági eljárásokat követi. A Bizottságot egy

⁹¹ Európai Bizottság 2023a, 18. cikk.

⁹² Az Európai Unió Tanácsa 2024, 18. cikk.

bizottság segíti, amely a 182/2011/EU rendelet szerinti bizottságnak minősül, tehát a jogi keret a komitológiai eljárások⁹³ rendszerét tartja irányadónak.

A lényegi különbség abban rejlik, hogy míg a javaslat csupán hivatkozik a 182/2011/EU rendelet 5. cikkének (4) bekezdésére anélkül, hogy részletezné, mi történik, ha a bizottság nem tud véleményt kialakítani,⁹⁴ addig az általános megközelítés egyértelműen kimondja, hogy ha a bizottság nem ad véleményt, a Bizottság nem fogadhatja el a javasolt végrehajtási jogi aktust, és az eljárás ilyenkor a rendelet 5. cikkének (4) bekezdésében meghatározott szabályok szerint folytatódik.⁹⁵ Ez a kitétel fontos, mert tisztázza, hogy milyen további lépések szükségesek abban az esetben, ha nincs konszenzus a bizottság tagjai között.

20. cikk: Nyomon követés

A tagállamoknak rendszeresen figyelemmel kell kísérniük az irányelv alkalmazását, és adatokat kell gyűjteniük a környezetbarát állítások és címkézési rendszerek kapcsán végrehajtott korrekciós intézkedésekről, illetve kiszabott szankciókról. Az információk részletezik az állítások típusát, a jogsértés természetét, a megtett korrekciós intézkedések jellegét és időtartamát, valamint a kiszabott szankciókat. Ezek az adatok lehetővé teszik az irányelv hatékonyságának értékelését, és biztosítják az átláthatóságot.⁹⁶

Különbség, hogy a javaslat szerint a tagállamok évente kötelesek jelentést készíteni a Bizottság számára, míg az általános megközelítés alapján a jelentéseket kétévente nyújtják be. Utóbbi kifejezetten említi, hogy az Európai Környezetvédelmi Ügynökség is kétévente készít jelentést, amely

⁹³ Bizonyos uniós jogszabályok lehetőséget adnak az Európai Bizottságnak végrehajtási aktusok meghozatalára, amelyek az egységes alkalmazást biztosítják különböző feltételek meghatározásával. A komitológia olyan eljárásokat foglal magában, amelyek révén a tagállamok szakbizottságokon keresztül beleszólhatnak az uniós jogszabályok végrehajtásába. Lásd bővebben: https://commission.europa.eu/law/law-making-process/adopting-eu-law/implementing-and-delegated-acts/comitology_hu

⁹⁴ Európai Bizottság 2023a, 19. cikk.

⁹⁵ Az Európai Unió Tanácsa 2024, 19. cikk.

⁹⁶ Európai Bizottság 2023a, 20. cikk.

az irányelv végrehajtásának és a környezetbarát állítások fejlődésének értékelését tartalmazza az egyes tagállamokban, valamint az egész Unióban.⁹⁷ A jelentéskészítés és nyomon követés folyamata lényegében mindkét szövegben azonos.

Bár az általános megközelítés kétéves jelentéstételi rendszere mérsékelheti az adminisztratív terheket, kevésbé képes a piaci változásokra időben reagálni. Egy újonnan bevezetett irányelv esetében a jogbiztonság érdekében az éves jelentéstétel nagyobb előnyt kínál, mint amekkora adminisztratív terhet ez esetlegesen jelent.

21. cikk: Értékelés és felülvizsgálat

A zöld állításokról szóló irányelv 21. cikke ötéves ciklusokban vizsgálja az irányelv hatékonyságát. Mind a javaslat, mind az általános megközelítés célja, hogy biztosítsa a környezetbarát állítások és címkézési rendszerek megbízhatóságát, de az általános megközelítés kibővíti a bizottsági javaslatot azzal, hogy hangsúlyozza az egyszerűsített eljárások és a kisvállalkozások támogatásának fontosságát, valamint az uniós irányelvek közötti koherencia értékelését. Ez biztosítja, hogy az irányelv minden méretű vállalkozás számára hozzáférhető maradjon, különös figyelmet fordítva a kkv-kra.⁹⁸

Az általános megközelítés átfogóbb és fogyasztóbarátabb, mivel jobban figyelembe veszi a kis- és mikrovállalkozások kihívásait, és elősegíti a különböző uniós politikák összehangolt működését. Ez biztosítja, hogy a környezetbarát állítások hitelesebbek legyenek, és szélesebb körben legyenek hozzáférhetőek, különösen a kisebb piaci szereplők számára.⁹⁹ A javaslat ezzel szemben kevesebb figyelmet fordít a kisebb szereplők igényeire, ami kevésbé hatékony a fogyasztók számára, mivel szűkítheti a megbízható, fenntartható termékek választékát.

⁹⁷ Az Európai Unió Tanácsa 2024, 19. cikk.

⁹⁸ Európai Bizottság 2023a, 21. cikk.

⁹⁹ Az Európai Unió Tanácsa 2024, 21. cikk.

ÖSSZEGZÉS

Az Eurobarometer felmérése alapján a válaszadók több mint háromnegyede érzi, hogy a környezeti problémák befolyásolják életüket és egészségüket, és több mint 80%-uk aggódik a termékekben található vegyi anyagok miatt. Az európaiak a fogyasztási és termelési szokások megváltoztatását tartják a leghatékonyabb megoldásnak, és közös felelősségvállalást várnak a vállalatoktól, kormányoktól, az EU-tól és a polároktól a környezetvédelemben.¹⁰⁰

A Green Claims Directive-en keresztül a jogalkotó célja, hogy szabályozási keretet biztosítson a környezeti állítások és címkék hitelesítése, megbízhatósága és átláthatósága érdekében, amely a fenntarthatóságra épülő fogyasztói döntéshozatalra és a belső piac egységes működésének elősegítésére irányul. Fontos azonban a kereskedőknek is reagálni, és nemcsak az irányelv által támasztott elvárásokra, hanem a fogyasztói igényekre is. 2019-es adatok szerint a globális vásárlók mindössze 22%-a ügyel arra, hogy műanyagmentes csomagolású termékeket vásároljon. Azok, akik nem keresnek teljes mértékben újrahasznosított vagy alternatív anyagú termékeket, döntésüket gyakran azzal indokolják, hogy nem is találhatnak ilyeneket, nem pedig azok minőségére vagy az árára panaszkodnak.¹⁰¹ Amíg a piaci szereplők nem fordítanak kellő figyelmet arra, hogy a fenntarthatóságot célzó kommunikációjuk és üzeneteik elérjék a vásárlóközönséget, a tudatos fogyasztói magatartás sem lehet reális elvárás.

Az irányelv ugyanakkor számos olyan követelményt fogalmaz meg, amelyek teljesítése a kereskedők számára komoly kihívást jelenthet. A szigorú alátámasztási kritériumok és a részletes hitelesítési előírások fogyasztóvédelmi szempontból dicséretes törekvések, azonban azáltal, hogy a mikro- és kisvállalkozások számára jelentős költségekkel és adminisztratív terhekkel járnak, veszélyeztethetik a szabályozás gyakorlati alkalmazhatóságát. Ennek következtében az irányelv túlzott célkitűzései rövid távon éppen azt a célt gyengíthetik, amelyet támogatni hivatottak, hiszen egyes piaci

¹⁰⁰ Európai Bizottság 2020d.

¹⁰¹ Kantar 2019.

szereplők képtelenek lesznek a megfelelésre. Nem várt, de valós scenárió lehet, hogy a nagyvállalatok inkább a környezeti címkék visszavonása mellett döntenek, vagy egymás közt zöld kartell tevékenységbe kezdenek, távol tartva gazdasági és kommunikációs tevékenységüket a környezetvédelmi állítások közlésétől.

Az irányelv minimumharmonizációs jellege – amely lehetővé teszi a tagállamok számára a magasabb szintű nemzeti előírások bevezetését – tovább fokozza a belső piacon fennálló egyenlőtlenségeket, mivel jelentős eltérésekhez vezethet az egyes országokban alkalmazott környezetvédelmi címkézési rendszerek és ellenőrzési mechanizmusok között. A fragmentált jogi környezet és a tagállami szabályozások sokfélesége megnehezítheti a fogyasztók számára az eltérő nemzeti címkék közötti disztinkválást, ami akadályozhatja a fenntartható termékek iránti bizalom kialakulását és csökkentheti a határon átnyúló kereskedelem hatékonyságát.

Továbbá az irányelv által meghatározott magas követelmények gyakorlati végrehajthatósága megkérdőjelezi az uniós jogalkotási folyamat fenntarthatóságát is. Az, hogy a javaslat a tagállamok számára kötelezően előír számos konkrét lépést, beleértve a termékek környezeti állításainak rendszeres és szigorú felülvizsgálatát, komoly mértékű erőforrásokat igényel, ami a kisebb piaci szereplők számára jelentős akadályt jelenthet. A szabályozás túlzott szigorúsága és magas megfelelési költségei így hosszú távon akár az irányelv célkitűzéseinek gyengüléséhez vezethetnek azáltal, hogy a kereskedők a minimálisan elvárt, formális szintre korlátozzák az állítások betartását.

A fogyasztóvédelmi célok támogatása érdekében egy uniós szintű, digitális információs platform felállítása előremutató lehetne, amely átlátható információkat biztosítana a fogyasztóknak a környezeti címkékről, állításokról és azok hitelesítéséről. Emellett indokolt lenne egy központi, online fogyasztói panaszfelület létrehozása is, amely a környezetvédelmi állításokkal kapcsolatos bejelentések egyszerű és gyors regisztrációját tenné lehetővé. Az ilyen mechanizmusok kialakítása segíthetné a tagállamok közötti szabályozási konzisztencia fenntartását, és a határokon átnyúló közös fellépést is előmozdítaná a zöld megtévesztés ellen.

A tervezet és az unió aktuális célkitűzései nem valósulhatnak meg tudatos fogyasztók nélkül. Elengedhetetlen, hogy a fogyasztók tudatosabb döntéshozatali folyamatokat alkalmazzanak a „zöld” állítások vizsgálatakor, különös tekintettel azok tényszerű megalapozottságára és a termék környezetvédelmi minősítésének igazolására. Szükségszerű, hogy a fogyasztók ellenőrizzék, vajon a környezetbarát minősítés vagy a reklámozott ökológiai előny hiteles forrásból származik-e; a tanúsítványokat illetően pedig, hogy kellő körültekintéssel járjanak el, különösen, ha a minősítést maga a gyártó vagy egy hozzá kötődő szervezet állítja ki, nem pedig független szervezet.¹⁰² A kritikai megközelítés egyértelműen hozzájárulhat a megalapozott és tájékozott fogyasztói döntésekhez, azonban a fogyasztói társadalom megfelelő edukációja nélkül nem biztos, hogy az irányelv teljesíteni tudja majd a hozzá fűzött reményeket.

Az irányelv szándéka dicséretes, hiszen célja a fogyasztói tudatosság növelése és a tisztességes piaci magatartás előmozdítása a környezeti állítások szigorú szabályozásával. A fogyasztók számára biztosított hiteles és átlátható információk nem csupán a vásárlói döntéseket erősítik meg, hanem elősegítik egy olyan *virágzó társadalom*¹⁰³ kialakulását, amelyben a fenntarthatóság nem csupán eszme, hanem gyakorlati követelmény. A *zöld fogyasztóvédelem* ezzel új típusú jogvédelmi keretrendszert kínál, amely túlmutat a megtévesztő gyakorlatok elleni védekezésen: központi szerepe van egy átlátható és etikus piac létrejöttében, amelyben a vállalatok hosszú távú környezeti felelőssége és a fogyasztók tudatos magatartása együtt járulnak hozzá a jövő fenntartható gazdaságához.

Mindazonáltal az irányelv magas célkitűzései és az eltérésekre lehetőséget adó harmonizáció az irányelvi szabályozás fokozatos erodálódásának veszélyét is magában hordozhatja, hiszen a javaslat elsődlegesen a fogyasztókat kívánja védeni, a szabályozási megközelítés mégsem kellően fogyasztóközpontú. Míg a szabályozás főként a kereskedőkre és a címkézési rendszerek szigorú megfeleltetésére koncentrál, addig a fogyasztók számára

¹⁰² Gazdasági Versenyhivatal 2020.

¹⁰³ A tanulmány elején is hivatkozott „virágzó társadalom” kifejezés az európai zöld megállapodásban mint szakpolitikai intézkedéscsomagban megfogalmazott elérendő cél.

közvetlenebb, gyakorlati tájékoztatási és panasztételi mechanizmusok nem kapnak kellő figyelmet. A megalkotott szankciórendszer eklatáns példája a szabályozási anomáliának, ugyanis a büntetések hátrányosan hatnak a kereskedőre, de a fogyasztók felé helyreigazítási kötelezettséget például már nem kötnek ki. A felelősség azonban közös, amit világosan tükröz az uniós polgárok véleménye, ugyanis egyenlő mértékben várnak szerepvállalást a klímaváltozás elleni küzdelemben a vállalkozásoktól és az ipartól, a nemzeti kormányoktól, valamint magától az Európai Uniótól is.¹⁰⁴ Utóbbi hatékony fellépése különösen elengedhetetlen továbbá arra való tekintettel, hogy közössége 440 millió fogyasztót és 23 millió vállalkozást foglal magában.¹⁰⁵

Az unió gyakran ambiciózusnak tűnő célkitűzései korszakában a fogyasztóvédelem és a környezetvédelem immár nem létezhetnek pusztán egymás mellett, paralel módon, hanem szorosan összefonódva, egymást erősítve kell érvényesülniük a fenntarthatósági célok és a belső piac harmonikus működése érdekében. A *zöld fogyasztóvédelem* a 21. század sürgető fenntarthatósági kihívásaira adott átfogó válasz, amely új alapokra helyezi a fogyasztói jogokat, a vállalati felelősséget és a piaci szabályozást. E koncepció megjelenésével a fogyasztó nem pusztán védelemre jogosult szereplőként, hanem aktív, tájékozott döntéshozóként lép színre, aki tudatos döntései által képes alakítani a piacot, előmozdítva a környezetet tiszteletben tartó gazdasági szereplőket. Az uniós piac fenntartható fejlődése és a hiteles zöld átállás érdekében ezért egy olyan, a fogyasztók szempontjait jobban előtérbe helyező, alkalmazhatóbb szabályozási megközelítésre van szükség, amely valóban képes biztosítani az irányelv eredeti fogyasztóvédelmi és fenntarthatósági céljainak teljesítését.

¹⁰⁴ EC Directorate-General for Environment 2021.

¹⁰⁵ European Commission 2024.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- BARTA Judit (2020): Az EU által meghirdetett digitális forradalom hatása a kereskedelmi jog egyes területein: szerződések, fogyasztóvédelem, gazdasági verseny, gazdasági társaságok. *Miskolci Jogi Szemle*, 15(3), különszám, 14–26. Online: www.mjzs.uni-miskolc.hu/files/13820/4_bartajudit_t%C3%B6rdelt.pdf
- BIARD, Alexandre (2023): The Age of Consumer Law Enforcement in the European Union: High Hopes or Wishful Thinking? *European Journal of Risk Regulation*, 15(3), 625–636. Online: <https://doi.org/10.1017/err.2023.66>
- EC Directorate-General for Environment (2020): *Environmental Claims in the EU: Inventory and Reliability Assessment*. Draft Final Report. Brussels: European Union.
- EC Directorate-General for Environment (2021): *Attitudes of Europeans Towards the Environment*. Online: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/9a-97b30e-15cb-11ec-b4fe-01aa75ed71a1>
- European Commission (2013): *Flash Eurobarometer 367. Attitudes of Europeans Towards Building the Single Market for Green Products*. Online: <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/1048>
- European Commission (2020): 2020 – Sweep on Misleading Sustainability Claims. Online: https://commission.europa.eu/live-work-travel-eu/consumer-rights-and-complaints/enforcement-consumer-protection/sweeps_en#ref-2020—sweep-on-misleading-sustainability-claims
- European Commission (2021): *Eurobarometer Survey: Europeans Consider Climate Change to Be the Most Serious Problem Facing the World*. 2021. július 5. Online: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_21_3156
- European Commission (2024): *The Future of European Competitiveness*. The Draghi Report: A Competitiveness Strategy for Europe (Part A) Report. Online: https://commission.europa.eu/topics/eu-competitiveness/draghi-report_en#paragraph_47059
- Európai Környezetvédelmi Ügynökség (2019): *Európa környezete – Helyzetkép és kilátások 2020-ban*. Luxemburg: Az Európai Unió Kiadóhivatala. Online: www.eea.europa.eu/en/analysis/publications/soer-2020-executive-summary/hungarian-pdf-europa-kornyezete-helyzetkep-es/@@download/file
- Eurostat (2022): *EU Small and Medium-Sized Enterprises: An Overview*. 2022. június 27. Online: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/-/edn-20220627-1>
- FEKETE Orsolya (2009): Szép új világ? Új fejezet az Európai Unió fogyasztóvédelmi jogának történetében. *Acta Universitatis Szegediensis: Acta Juridica Et Politica: Publicationes Doctorandorum Juridicorum*, 9, 85–112. Online: http://acta.bibl.u-szeged.hu/30702/1/juridpol_doct_009_085-112.pdf

- Gazdasági Versenyhivatal (2020). *Zöld marketing – A Gazdasági Versenyhivatal tanácsai vállalkozásoknak*. Budapest: Gazdasági Versenyhivatal. Online: www.gvh.hu/pfile/file?path=/szakmai_felhasznaloknak/tajekoztatok/szakmai_felhasznalok_tajekoztatok_zold-iranymutatas_201217&inline=true
- Gazdasági Versenyhivatal (2024): *Környezetvédelemhez kötődő állítások piaci szereplők általi kialakítása és alkalmazása, ehhez kapcsolódó javaslatok és iránymutatás megfogalmazása*. A Gazdasági Versenyhivatal AL/535/2022. számú piacelemzésének eredményeként készült tanulmány. Budapest: Gazdasági Versenyhivatal. Online: www.gvh.hu/pfile/file?path=/dontesek/agazati_vizsgalatok_piacelemzesek/piacelemzesek/Zold_allitasok_piacelemzes_tanulmany_240111.pdf&inline=true
- GOMBOS Katalin (2023): A Digital Services Act és a Digital Markets Act várható kihívásai a jogalkalmazásban. In *Medias Res*, 12(2), 92–119. Online: <https://doi.org/10.59851/imr.12.2.5>
- Kantar (2020): *Who cares? Who does? Consumer Reponse to Plastic Waste*. Online: <https://bioplasticsnews.com/wp-content/uploads/2019/09/Kantar-Who-Cares-Who-Does-Sept2019.pdf>
- Képviselői Információs Szolgálat (2021): A „greenwashing” jelenség. *Infojegyzet*, 2021/40. Online: www.parlament.hu/documents/10181/39233854/Infojegyzet_2021_40_greenwashing.pdf/ec5b9e78-ob17-34b7-3273-8db1bd-16bea9?t=1622187677016
- NÉMETH Noémi (2023): Zöld állítások és fogyasztóvédelem. In RIGÓ Csaba Balázs – SZOBOSZLAI Izabella – CSIRSZKI Martin Milán (szerk.): *A hazai fogyasztóvédelmi jog áttekintése: alapok, kihívások, aktualitások*. Versenyttükör Könyvsorozat II. kötet. Budapest: Gazdasági Versenyhivatal, 311–330. Online: www.gvh.hu/pfile/file?path=/gvh/kiadvanyok/versenyttukor-konyvsorozat/versenyttukor-konyvsorozat_2_kotet&inline=true
- SZABÓ Marcel – LÁNCOS Petra Lea – GYENEY Laura (2014): *Uniók szakpolitikák*. Budapest: Szent István Társulat.

Jogi források

- Amszterdami szerződés 1997
- Az Európai Unió Alapjogi Chartája
- Az Európai Unió működéséről szóló szerződés
- A Bizottság 2013/179/EU ajánlása (2013. április 9.) a termékek és a szervezetek életciklus-alapú környezeti teljesítményének mérésére és ismertetésére szolgáló egységes módszerek alkalmazásáról. Online: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/ALL/?uri=CELEX:32013H0179>

- Az Európai Parlament és a Tanács 2005/29/EK irányelve (2005. május 11.) a belső piacon az üzleti vállalkozások fogyasztókkal szemben folytatott tisztességtelen kereskedelmi gyakorlatairól, valamint a 84/450/EGK tanácsi irányelv, a 97/7/EK, a 98/27/EK és a 2002/65/EK európai parlamenti és tanácsi irányelvek, valamint a 2006/2004/EK európai parlamenti és tanácsi rendelet módosításáról („Irányelv a tisztességtelen kereskedelmi gyakorlatokról” UCP irányelv)
- Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2017/2394 rendelete (2017. december 12.) a fogyasztóvédelmi jogszabályok végrehajtásáért felelős nemzeti hatóságok közötti együttműködésről és a 2006/2004/EK rendelet hatályon kívül helyezéséről. Online: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/ALL/?uri=celex:32017R2394> (Új CPC rendelet)
- Az Európai Unió Tanácsa (2024): *Javaslat – Az Európai Parlament és a Tanács irányelve a környezetbarát jellegre vonatkozó kifejezett állítások alátámasztásáról és ismertetéséről (a környezetbarát jellegre vonatkozó állításokról szóló irányelv) – Általános megközelítés.*
- Európai Bizottság [é. n.]: *Az uniós jog felépítése.* Online: https://commission.europa.eu/law/law-making-process/types-eu-law_hu
- Európai Bizottság (2019): *A Bizottság Közleménye az Európai Parlamentnek, az Európai Tanácsnak, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak, és a Régiók Bizottságának – Az európai zöld megállapodás.* COM(2019) 640 final. Online: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/ALL/?uri=COM:2019:640:FIN>
- Európai Bizottság (2020a): *A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek és a Tanácsnak. Új fogyasztói stratégia. A fogyasztói reziliencia erősítése a fenntartható helyreállítás érdekében.* COM(2020) 696 final. Online: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/ALL/?uri=CELEX:52020DC0696>
- Európai Bizottság (2020b): *A Bizottság Közleménye az Európai Parlamentnek, az Európai Tanácsnak, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak, és a Régiók Bizottságának – Európa digitális jövőjének megtervezése.* COM/2020/67 final. Online: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/ALL/?uri=CELEX:52020DC0067>
- Európai Bizottság (2020c): *A Bizottság Közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának – A tisztább és versenyképesebb Európát szolgáló, körforgásos gazdaságra vonatkozó új cselekvési terv.* COM(2020) 98 final. Online: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX%3A52020DC0098>
- Európai Bizottság (2020d): *Az Eurobarométer 501. sz. különjelentése: Az európai polgárok környezetvédelmi hozzáállása.* 2020. március 3. Online: https://data.europa.eu/data/datasets/s2257_92_4_501_eng?locale=en
- Európai Bizottság (2021): *A weboldalak átvilágítása – fókuszban a „zöldrefestés”: a környezetbarát jellegre vonatkozó állítások fele megalapozatlan.* Online: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/hu/ip_21_269

- Európai Bizottság (2022): Bizottsági Szolgálati munkadokumentum a hatásvizsgálati jelentés vezetői összefoglalója amely a következő dokumentumot kíséri Javaslat az Európai Parlament és a Tanács irányelve a 2005/29/EK és a 2011/83/EU irányelv módosításáról, a fogyasztók zöld átállásban való szerepvállalásának a tisztességtelen gyakorlatokkal szembeni hatékonyabb védelem és a hatékonyabb tájékoztatás révén történő növelése tekintetében. Online: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/HTML/?uri=CELEX:52023PC0166>
- Európai Bizottság (2023a): Javaslat – Az Európai Parlament és a Tanács irányelve a környezetbarát jellegre vonatkozó kifejezett állítások alátámasztásáról és ismertetéséről (a zöld állításokról szóló irányelv). COM(2023) 166 final. Online: <https://op.europa.eu/hu/publication-detail/-/publication/cbafec2-c94e-11ed-a05c-01aa75ed71a1/language-hu>
- Európai Bizottság (2023b): Questions and Answers on European Green Claims. Online: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/qanda_23_1693

DIGITÁLIS LÁBNYOM ÉS AZ ONLINE PLATFORMOK AZ EU-BAN¹

ABSZTRAKT

Jelen tanulmány középpontjában a digitális átállás, az online platformok, az aktív és a passzív digitális lábnyom áll, figyelemmel a zöld átállás, a fenntarthatóság követelményeire is. A szerző alapvető célja a digitális lábnyom jelenségének és jelentőségének a vizsgálata, az intézmény fogalmi meghatározása, továbbá a jogrendszerbeli helyének a meghatározása. A gazdaság és a társadalom strukturális változásával, valamint a fogyasztói szokások módosulásával, továbbá az elektronikus kommunikációs eszközök és az online platformok előtérbe kerülésével fontos kérdésként merül fel, hogy a felhasználók kommentjei esetén az átláthatóság követelménye és a tartalomkorlátozás indokoltsága között hol húzódik a határ (lásd „árnyék tiltási” bírósági ítélet).

A kutatás eredményeképpen de lege ferenda javaslattételre is sor kerül a digitális lábnyom fogalmának bevezetésére a jogrendszerünkbe.

Kulcsszavak: aktív és passzív elektronikus lábnyom, online tevékenység, közösségi média, fenntarthatóság, internetes közvetítő szolgáltatások

¹ A tanulmány az NMHH-val kötött EM-1/1/2022. számú együttműködési megállapodásban részletezett feladatok végrehajtása céljából készült.

DIGITAL FOOTPRINTS AND ONLINE PLATFORMS IN THE EU

ABSTRACT

*This study focuses on digital transition, online platforms, active and passive digital footprint, taking into account the requirements of green transition and sustainability. The author's main objective is to examine the phenomenon and the significance of the digital footprint, to define the concept of the institution and to determine its place in the legal system. With the structural changes in the economy and society, as well as changes in consumer habits and the rise of electronic means of communication and online platforms, the question of where the line is drawn between the requirement of transparency in users' comments and the justification for content restriction (see the 'shadow banning' case) is an important issue. The research will also lead to a *de lege ferenda* proposal to introduce the concept of digital footprint into our legal system.*

Keywords: active and passive electronic footprint, online activity, social media, sustainability, internet intermediary services

BEVEZETÉS

A globalizációs folyamat és a hatására kialakuló új típusú helyzetek átszövik életünk, társadalmi és gazdasági viszonyaink szinte minden szegmensét. A robbanásszerű technikai és technológiai fejlődés következtében, a különböző elektronikus kommunikációs eszközök, berendezések megjelenésével, dinamikus korszerűsítésével a digitális környezet megjelenik valamenyny területen, lehetőség nyílik például az elektronikus nyilatkozattételre és az online szerződéskötésre, vagy az online ügyintézésre. Az internet mint az információalapú társadalmak globális világhálózata alapjaiban változtatta meg az életviszonyokat, hatását nemzetek feletti jelenséggént fejti ki, hiszen az internetes kapcsolatnak köszönhetően a határon átnyúló jogviszonyok

térnyerése figyelhető meg. A Nemzeti Hírközlési és Informatikai Tanács állásfoglalása² értelmében a gazdasági és társadalmi átalakulás előfeltétele az információtechnológiai forradalom, ugyanakkor az információs folyamatok mellett a társadalom valamennyi alegységére kiterjesztve tartja értelmezhetőnek az információs társadalom fogalmát, mivel e jelenség áthatja életünk valamennyi területét. Az említett folyamatok kihatnak a magánszférára, a gazdasági életre és a közszférára egyaránt, lényegében minden egyes jogterületen megmutatkoznak. Megváltoznak a fogyasztói szokásaink, előtérbe kerülnek az elektronikus úton tett nyilatkozatok és szerződéskötési mechanizmusok, széles körben elterjednek a digitális reklámok, sok esetben személyre szabott módon, köszönhetően a mesterséges intelligenciának.³ Megfigyelhetjük, hogy jelentősen felértékelődik az információ szerepe, ezzel egyidejűleg a számunkra releváns tartalmat hordozó adat sok esetben nehezen szűrhető ki és különíthető el. Az elektronikus közeg szempontjából információ kategóriába tartozik minden, ami digitalizálható⁴ és érdemi, informatív tartalma van a konkrét élethelyzet, jogviszony tekintetében.

A leírt körülmények hatására kialakuló társadalmi és gazdasági rendszerek jellemzésére többféle kifejezés alakult ki, így az innovációs gazdaság, a tudásgazdaság, a hálózati gazdaság, a digitális gazdaság, a súlytalan gazdaság, az elektronikus gazdaság, az internetgazdaság és az új gazdaság.⁵

Jelen kutatás keretében a digitalizáció, a digitalizációs folyamat áttekintéséből kiindulva vizsgáljuk meg annak kimutatható, várható hatásait az online platformok tekintetében. A bevezetőben jeleztük, hogy a digitalizáció gyakorlatilag az életünk minden szegmensében, valamennyi ágazatban érezteti hatását, aminek bemutatása jelen tanulmányban nem lehetséges, ezért jelen kutatásunkat leszűkítjük a megjelölt kérdésekre. Kiemelten foglalkozunk a digitális lábnyom jelenségével, a fogalmi alapok keretében javaslatot teszünk annak meghatározására és lehetséges jogrendszerbeli helyére.

² A Nemzeti Hírközlési és Informatikai Tanács álláspontja az „információs társadalom” értelmezéséről 2005.

³ A mesterséges intelligenciával kapcsolatban lásd SIMON 2022; DOMINEK 2025.

⁴ SHAPIRO–VARIAN 2000: 13.

⁵ SZABÓ–HÁMORI 2006: 43.

A dinamikus fejlődés a jogalkotó számára is komoly feladatot jelent. Az újabb és újabb kihívások jogi megítélése szempontjából az is jelentős, hogy az Európai Unió miként viszonyul ezekhez a helyzetekhez, milyen szabályozáspolitikát követ, mennyire tekinthetjük aktív szabályozónak a vizsgált területek tekintetében.

Alapvető célunk a kutatással érintett területek normatív hátterének bemutatása azzal, hogy az ellentmondásokra, gyakorlati problémákra, az esetlegesen még nem szabályozott kérdésekre külön felhívjuk a figyelmet, egyúttal megoldási javaslattal élünk.

FOGALMI ALAPVETÉSEK

A digitalizáció, a digitális átállás gyakorlati és jogi definiálásán túl, azokra alapozva vizsgáljuk meg a digitális lábnyom és az online platform fogalmát, valamint a legfontosabb normatív vonatkozásokat.

Digitalizáció

A digitalizáció, a digitális környezet kifejezés napjainkra széles körben elterjedt és általánosan használatos. A digitális környezet és a digitális átállás alapja az elektronikus kommunikációs eszközök megjelenése és dinamikus fejlődése. A látványos fejlődés előfutárának tekinthetjük az információs társadalom és az információs társadalommal összefüggő szolgáltatás megjelenését. Az igen hangzatos jelenség és jogintézmény, az információs társadalom és az információs társadalommal összefüggő szolgáltatás a múlt század közepén jelent meg a japán társadalomtudományban 1961-ben, amelynek angol változata, az *information society*, közel tíz év múlva született meg.⁶ Az információs társadalom mintegy két évtizeden keresztülénytelen meghatározás nélkül más szavak szinonimájaként volt használatos a posztindusztriális társadalom leírására. Az 1980-as évektől figyelhető meg az elméleti aspektussal karöltve a gyakorlati oldal mint stratégiai

⁶ Z. KARVALICS 2007: 29–30.

irány megjelenése. Az Európai Unió keretein belül a Martin Bangemann nevével fémjelzett jelentés foglalkozott a kérdéskörrel. Az Európai Tanács 1993 végén felkért egy szakértői csoportot az információs társadalommal összefüggő prioritások és feladatok meghatározására. A csoport vezetésére az Európai Bizottság illetékes biztosa, Martin Bangemann lett kijelölve. A munka eredményeként publikálták 1994. május 26-án a Bangemann-jelentés néven közismertté vált, *Európa és a globális információs társadalom* című szakmai anyagot.⁷ A Bangemann-jelentésben a következő ajánlásokat fogalmazták meg:

- a) „A kommunikációs hálózatok kölcsönös csatlakoztathatósága, a szolgáltatások és alkalmazások kölcsönös üzemeltethetősége, azaz az informatikai eszközök szabványosítása.
- b) Egy közös és egyeztetett szabályozási keret kialakítása Európában és mindenütt, ahol nemzetközileg elfogadható
 - a szellemi alkotások védelmére;
 - a titoktartásra, és az információ biztonságára;
 - a magánszféra védelmére.
- c) A távközlési ágazat liberalizálása, monopol helyzetek megszüntetése.
- d) Hálózati díjszabások csökkentése.
- e) Szélessávú (gyors) hálózatok kiépítése.”⁸

Megjegyezzük, hogy az 1994-es Bangemann-jelentés a definíció leszűkítését eredményezte, mivel elsősorban a számítástechnikával és a hírközléssel összefüggésben tárgyalja a kérdéses intézményt. A hivatkozott megállapítással a Nemzeti Hírközlési és Informatikai Tanács is foglalkozott, állásfoglalása szerint indokolatlan az említett két területre korlátozás tekintettel arra, hogy a társadalom minden egyes alegységére kiterjed a vizsgált jelenség.⁹ „Az informatikai, a telekommunikációs és médiatechnológia fejlődési sebessége az elmúlt években lényegesen gyorsabb volt a fejlett társadalmakban, mint a korábbi műszaki-tudományos eredmények elterjedésének

⁷ LAPSÁNSZKY 2016: 2.2. pont.

⁸ KOVÁCS-SZONDI 2003: 5–7, továbbá D10–European Union 1995.

⁹ A Nemzeti Hírközlési és Informatikai Tanács álláspontja az „információs társadalom” értelmezéséről 2006.

a sebessége [...] E technológiai fejlődés társadalmi léptékű változásainak a szakirodalom – a gazdasági ciklusok elmélete felől közelítve a jelenségekhez – az információs társadalom nevet adta.”¹⁰

A vonatkozó szakirodalomban az információs társadalom meghatározására négy fő elmélet alakult ki, amelyek alapvetően a követői által kiemelt domináns elem(ek) köré szerveződtek, nevezetesen a robbanásszerű műszaki háttér fejlődésére épülve a társadalmi, a gazdasági szükségletek és igények, az információáradat és végül ezek együttes jelenléte. Az információközpontúságot képviselők szerint a rohamos és látványos, sok esetben követhetetlen ütemű fejlődésnek köszönhetően rövid idő alatt óriási mennyiségű információ osztható meg széles körben. Az informatív adattartalom felértékelődött napjainkra, az egyes élethelyzetekben, jogviszonyokban, jogviták rendezése során elengedhetetlen a szükséges információ beszerzése, megfelelő értelmezése. Központi elemmé vált az információ, amely azóta töretlen. A társadalomelméleti megközelítést vallók szerint az említett folyamat a társadalommal szemben is komoly elvárást támaszt, hiszen mind a jogalkalmazónak,¹¹ mind a jogalkotónak felkészülten kell fogadnia ezeket a változásokat. Az említett változások komoly kihívás elé állíthatják a jogalkotót is, hazai és nemzetközi szinten egyaránt. A gazdaságelméleti nézet szerint a hangsúly a gazdasági folyamatokra tevődik át, hiszen a gazdasági és egyben a kereskedelmi folyamatok jelentős strukturális változása figyelhető meg. A kommunikáció, a jogügyletek színtere egyre inkább az online térbe tolódik el. A komplex megközelítés alapján helytelen az egyes tényezőket külön-külön szemlélni, hiszen azok egymást befolyásolva, kölcsönhatásban vannak jelen. A technikai-technológiai fejlődés hatására nyílt meg az út a határtalan kereskedelem és információáramlás előtt, mindeerre pedig fel kell készülnie a társadalom egészének.

A gazdasági és társadalmi környezet drasztikus változása meg kell hogy jelenjen a normarendszerben, nemzetközi szinten is. A következő pontban

¹⁰ MAJÓ 2006: 30; STRIHÓ 2009: 127.

¹¹ Jelen esetben tágan értelmezzük a jogalkalmazót, így az egyes emberek hétköznapijai során történő jogalkalmazástól kezdve a hatósági és a bírósági jogalkalmazást is ideértjük.

megvizsgáljuk, hogy mit jelenet a digitális lábnyom kifejezés és milyen fő jogi vonatkozásai vannak.

Digitális lábnyom

A digitális lábnyom (*digital footprint*) normatív meghatározása még várat magára, így célszerű annak szó szerinti jelentéséből kiindulni. A kérdéses fogalom a virtuális térben megjelenő (láb)nyomok összességét takarja, vagyis minden online megnyilvánulás, például elektronikus levél, sms, fénykép/ videó feltöltése/megosztása, valamely poszthoz kapcsolódó véleménynyilvánítás (szöveges komment, érzelmi reakciót jelentő ikon), földrajzi helymeghatározás stb., amely az érintetthez köthető. Az elektronikus közegben tett nyilatkozatok, az ott tanúsított magatartások összességéből mindenkihez kapcsolható egy egyedi lábnyom. Az ismert kiberbiztonsági szakértő, Eugene Kaspersky leírása szerint a digitális lábnyom, más néven a digitális árnyék vagy elektronikus lábnyom az internethasználat során hagyott adatokból álló nyomokat takarja. A szakember kiemeli, hogy az internethasználó aktív és passzív magatartása egyaránt hozzájárul a digitális lábnyoma kialakításához. Aktív a digitális lábnyom, amikor a felhasználó szándékosan oszt meg adatot, információt az online térben, a közösségi felületeken (a sütik elfogadása, fénykép közzététele, felhasználónévvel, profillal bejelentkezik webes felületre stb.). A passzív változat lényege, hogy a személyről a hozzájárulása és/vagy a tudomása nélkül gyűjtenek adatokat a virtuális térben (keresés a neten, véleménynyilvánítás ikonnal stb.).¹²

A mesterségesintelligencia-alapú technológia, a ChatGPT válasza szerint a digitális lábnyom az a nyom, amelyet az emberek hagynak maguk után az interneten, amikor digitális eszközöket használnak. Ez magában foglal minden online tevékenységet, például a kereséseket, a közösségi médiában történő interakciókat, az e-mail küldését, az online vásárlást, illetve az internetes böngészést. A ChatGPT is megkülönbözteti az aktív és a passzív digitális lábnyomot, emellett kiemeli, hogy típustól függetlenül befolyásolja az adataink biztonságát és a magánéletünket is. Az online tevékenységeink

¹² Kaspersky [é. n.].

alapján személyes információkat gyűjthetnek rólunk, amelyeket marketing-, elemzési vagy akár rosszindulatú célokra is felhasználhatnak.

Tekintettel arra, hogy a digitális lábnyom de facto létezik és érezteti a hatását szinte minden egyes élethelyzetben, jogviszony relációjában, elengedhetetlen annak jogi meghatározása és normatív minősítése. Jelenleg sem a hazai normarendszer, sem a nemzetközi jogi, így az európai uniós szabályok sem tartalmazzák a digitális lábnyom fogalmát. Az alábbi meghatározás deklarálását javasoljuk:

Digitális lábnyomnak minősülnek az online térben tett nyilatkozatok, közölt információk, adatok, vélemények, feltöltött és/vagy megosztott fényképek, videófilmek, mások által megjelenített posztokkal kapcsolatos megnyilvánulások összessége, amelyek az érintett személyre közvetlenül vagy közvetve vonatkoznak.

A hazai jogrendszerben az internetes közvetítő szolgáltatások egyes szabályairól szóló 2023. évi CIV. törvény értelmező rendelkezéseit [2. § (1) bekezdés] célszerű kiegészíteni e fogalommal. A részletszabályok tekintetében a már meglévő rendelkezéseket szükséges és javasolt alkalmazni a konkrét élethelyzet, esetleges jogvita rendezésére, megoldására. A digitális lábnyommal kapcsolatos kérdések jellemzően az alapjogvédelmet érintik, így például a személyiségvédelmet, továbbá adatvédelmi kérdéseket, amelyek a virtuális tér okán a kibervédelem szükségességét vetik fel. Önmagában a globalizáció, a technikai-technológiai háttér rohamos fejlődése, a digitalizáció és az internethasználat megalapozza a vizsgált jelenség létjogosultságát azzal, hogy a közösségi felületek, a *social media* hatványozottan növeli annak jelenlétét. A digitális lábnyom fokozott veszélyforrás, ugyanakkor hasznos is lehet, hiszen például egyszerűen visszakereshető szinte bármilyen adat, információ, így egy-egy hatósági vagy bírósági eljárás során elősegítheti a bizonyítási eljárás eredményességét. A következőkben áttekintjük az online platform fogalmát és alapvető jellemzőit.¹³

¹³ Lásd még a közvetítő szolgáltató felelősségével kapcsolatban STRIHÓ 2024.

Online platformok

A digitalizált világban szinte mindennapos kifejezéssé vált az internetes platform. A hétköznapi nyelvhasználatban és a szakirodalomban is gyakran használjuk például a social media (azaz a közösségi média), a közösségi platform, az internetes platform, a közösségi felület, a közösségi oldal kifejezéseket.¹⁴ Jelen tanulmányban kiemelt megnevezéseket szinonimaként használjuk azzal, hogy meglátásunk szerint egy átfogó, általános megjelölésként javasoljuk bevezetni az internetes platform vagy internetes felület szavakat. Az elérhető meghatározások között a lényegi különbség a definíció alapján, annak megítélésében mutatkozik, hiszen példának okáért a fogyasztóvédelmi vagy a versenyjogi, esetleg reklámszempontú vizsgálat eltérő prioritásokhoz vezethet.

A francia Államtanács definíciója szerint internetes (digitális) platformnak tekinthetünk minden olyan internetes oldalt, amely lehetővé teszi harmadik személyek számára, hogy tartalmakat, szolgáltatásokat, árukat kínáljanak, ideértve minden olyan online platformot, amely ezekhez biztosít hozzáférést (például alkalmazásboltok, keresőmotorok).¹⁵ Bartóki-Gönczy Balázs a platform alatt azon piaci szereplőket érti, amelyek biztosítják egy kétoldalú piacon két jól elkülönült csoport közötti kapcsolatteremtést.¹⁶ A kétoldalú piac jelenségét Nemeslaki András a platformgazdaságtanból vezetheti le,¹⁷ azzal, hogy a kapcsolódó versenyjogi vonatkozásokat is megjelöli, Szilágyi Pál nyomán.¹⁸ A marketingszempontú megközelítés értelmében a górcső alá vett jelenség a felhasználók által feltöltött információk összességét jelenti, amely nem pusztán egy adathalmazra értendő, hanem egyidejűleg funkcionál marketingeszközként,¹⁹ információforrásként és stratégiaként.²⁰ Egyes szerzők egy rózsaszín elefánttal azonosítják

¹⁴ GOMBOS–STRIHÓ 2022.

¹⁵ Conseil d'État 2014

¹⁶ Fogalmának elemzésére lásd BARTÓKI-GÖNCZY 2018: 8.

¹⁷ NEMESLAKI 2020.

¹⁸ SZILÁGYI 2012.

¹⁹ TARIQ–WAHID 2011.

²⁰ MANGOLD–FAULDS 20109.

a fogalmat, mivel sok esetben képezi egyrészt a beszélgetések középpontját, másrészt „[a]bsztrakt, megfoghatatlan, kissé nehezen érthető és még felfedezésre vár”.²¹ A hivatkozott forrás ugyan egy évtizeddel ezelőtti, mégis időtálló a leírás, hiszen a terület jelenleg is felfedezésre és szabályozásra vár, tehát mind a jogalkalmazó, mind a jogalkotó számára komoly és folyamatos feladatot jelent. Zódi Zsolt álláspontja szerint a platform napjainkra jogi fogalommmá vált.²² Kiss György IT fogalomként, a technológiai fejlesztések összességéként jelöli meg az online platformot.²³ Menyhárd Attila a platformokat kereskedelmi közvetítőként határozza meg, hiszen különböző felhasználói csoportok egymás közötti interakcióit működtetik, valamint áruk és szolgáltatások piacra juttatásának eszközei, amelyek azonban korlátozhatják a hozzáférést és a szereplők magatartását is.²⁴

Az Európai Unió értelmezésében, nevezetesen az Európai Parlament és a Tanács 2022. október 19-i (EU) 2022/2065 rendelete a digitális szolgáltatások egységes piacáról és a 2000/31/EK irányelv módosításáról (Digital Services Act, DSA) alapján online platformnak minősül minden olyan tárhelyszolgáltatás, amely a szolgáltatás igénybe vevőjének kérésére információkat tárol és nyilvánosan terjeszt, kivéve, ha ez a tevékenység egy másik szolgáltatás kisebb vagy kizárólag kiegészítő eleme, vagy a fő szolgáltatás kisebb funkcionalitása, amely objektív és technikai okokból nem használható az említett másik szolgáltatás nélkül, és az ilyen elem vagy funkcionalitás másik szolgáltatásba való integrációja nem a rendelet alkalmazhatóságának elkerülésére szolgál.²⁵ A tárhelyszolgáltatás, vagyis valamely gazdaszámitógép biztosítása pedig a közvetítő szolgáltatás egyik nevesített típusa.

A DSA külön nevesíti az online platformok egy sajátos csoportját, nevezetesen az online óriásplatformot tekintettel a potenciális fogyasztóvédelmi és versenyjogi hatására. Online óriásplatformnak minősül az online platform, amennyiben az havonta átlagosan 45 millió feletti aktív

²¹ NAGY 2010.

²² ZÓDI 2021, 2019.

²³ KISS 2021.

²⁴ MENYHÁRD 2021.

²⁵ DSA 3. cikk i) pont.

felhasználónak kínálja szolgáltatásait az Európai Unióban.²⁶ Az Európai Bizottság a következő platformokat sorolta ez utóbbi körbe,²⁷ így az az AliExpress, az Amazont, az Apple-t, a Pornhubot, a Bookingot, a Google-t (Google Search, Google Play, Google Maps, Google Shopping, YouTube), a Sheint, a LinkedInt, a Metát (Facebook, Instagram), a Binget, az XNXX-et, a Pinterestet, a Snapchatet, a Stripchatet, a TikTokot, a Twitteret, a Temut, az XVideo, a Wikipédiát és a Zalándót.

Megjegyezzük, hogy a vizsgált jelenségre használt elnevezésekből kiindulva az online platform tűnik egy generális fogalomnak, valójában az online platform a közvetítő szolgáltató egyik alcsoportjának körét bővíti a fentiek alapján. Legyen szó azonban bármelyik definícióról, bármelyik kiemelt szempontból, egyértelműen központi elemnek minősül a piac²⁸ és a potenciális fogyasztók figyelmének a felkeltése – adott versenykörülmények és versenyfeltételek mellett –, megszólítása és a szolgáltatásnyújtás.

A következőkben kiemeljük a digitális átállás fő mozzanatait, figyelemmel a fenntarthatóság követelményére is.

A ZÖLD ÁTÁLLÁS ÉS A DIGITÁLIS LÁBNYOM

A digitális átállás során meghatározó szempont a fenntarthatóság érvényesülése mind a gyakorlatban, mind a mindenkori gazdasági-társadalmi igényekhez igazodó jogi szabályozás területén. Különösen kiemelt terület az energiaszektor, az energiapolitika. A globális felmelegedés és a klímaváltozás jogi szempontból is számtalan kérdést, valamint feladatot vet fel a környezetjog területén. A környezetvédelmi jog viszonylag későn, csak

²⁶ DSA 25 cikk (1) bekezdés. Az aktív felhasználói szám meghatározásánál figyelembe kell venni az európai uniós népesség nagyságát, havonta átlagosan hány fő vette igénybe a szolgáltatást az EU-ban, a szolgáltatáshoz való hozzáférési lehetőségeket [DSA 25. cikk (3) bekezdés].

²⁷ Very Large Online Platform, lásd: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/list-designated-vlops-and-vloses#ecl-inpage-alibaba>

²⁸ A piac központi szerepéről és a piac meghatározásának jelentőségéről lásd Szűcs 2021.

a harmadik generációs jogok részeként értékelődött fel. Az Európai Unió preferált törekvése az energia karbonsemleges módú előállítása. Az Európai Unió 2020-ban adta ki téli csomagját a versenyképes fenntarthatóság jegyében, amelynek 4 fő pillére közül az egyik az energiatermeléshez kötődik. A célkitűzés lényege az energiatermelésben a szén részarányának csökkentése, minél több megújuló energia integrálása a hálózatba oly módon, hogy a hálózat stabilitását is megőrizze, mindezt úgy, hogy az Európai Unió gazdaságilag is megerősödjön. Az energiapolitika területén jelzett prioritás érvényesüléséhez nagyban hozzájárul éppen a digitalizáció, példának okáért a tényleges üzlethelyiségek számának csökkentése, a digitális kereskedelem széles körű elterjedése okán. Az online felület sajátos lehetőséget biztosít az ügyfelekkel, a fogyasztókkal, a felhasználókkal való kapcsolattartásra, biztosítható az interaktivitás egy korlátok nélküli globális világban. A dinamikus technológiai fejlődés ellenére célszerű valamennyi cégnek, szervnek, szervezetnek arra törekedni, hogy az általuk működtetett webes felület az ügyfelek, a fogyasztók, a felhasználók által kezelhető legyen különösebb képzés és gyakorlás nélkül is.

A következőkben a digitális egységes piac meghatározásából kiindulva ismertetjük a digitális átállás fő lépéseit, valamint a fenntarthatósággal kapcsolatos kérdéseket.

Fenntarthatóság és digitális piac

Az Európai Unió egységes belső piacának markáns részét képezi a digitális egységes piac (*Digital Single Market*), amelynek van egy tág és egy szűk megközelítése.²⁹ Tág értelemben a digitális egységes piac az Európai Unió belső piacának mindazon szegmensét felöleli, amely a digitalizáció által érintett, de facto szinte minden területre kiterjed a hatása. A digitális egységes piac szűk tartalmú megközelítése alapján kizárólag az elektronikus kereskedelemre vonatkozó rendelkezéseket, törekvéseket és jogintézményeket foglalja magában.

²⁹ A digitális egységes piaccal kapcsolatban lásd STRIHÓ 2020a: 25–31.

Az Európai Unió gazdasága és társadalma digitalizálódásának mértékét valamennyi tagállamra kiterjedően a DESI-index (*Digital Economy and Society Index*) mutatja meg. Az említett mérőszám több dimenzió integrálásával állapítja meg az egyes tagállamok digitális fejlettségi szintjét, nevezetesen a hálózati összekapcsoltság (*connectivity*), a humán tőke (*human capital*), az internetes szolgáltatások használata (*use of internet services*), a digitális technológiák integráltsága (*integration of digital technology*) és a digitális közszolgáltatások (*digital public services*) alapján.³⁰

Mintegy tíz évvel ezelőtt, az „Új kezdet Európa számára a munkahelyteremtés, a növekedés, a méltányosság és a demokratikus változás programja” című³¹ dokumentumban deklarálták a kiemelt feladatokat, feladatcsoportokat a digitalizációra is figyelemmel. A téma szempontjából kiemelkedő jelentőségű a Digitális Európa Program, amelyre vonatkozóan 2021. január 1-jén hatályba lépett az irányadó rendelet, meghatározva a 2021–2027-es időszak teendőit.³² A jogforrásban az alábbiak fogalmazódnak meg célkitűzésként:

- Az Unió nagy teljesítményű számítógépes (HPC) és adatfeldolgozási kapacitásainak kiépítése és megerősítése, és széles körű elterjedésük biztosítása az olyan közérdekű területeken, mint az egészségügy, a környezetvédelem és biztonság, valamint a vállalkozások, így a kkv-k körében.
- Alapvető mesterséges intelligenciához kötődő kapacitások, például adatforrások és algoritmuskönyvtárak létrehozása és megerősítése, ezek elérhetővé tétele minden vállalkozás, illetve közigazgatási szerv számára, valamint a tagállamokban meglévő mesterségesintelligencia-tesztelési és kísérleti létesítmények megerősítése és összekapcsolásuk szorgalmazása.
- Annak biztosítása, hogy az Európai Unió digitális gazdaságához, társadalmaához és demokráciájához szükséges alapvető kapacitások létrejöjjenek és elérhetők legyenek az Európai Unió közsférája és üzleti vállalkozásai

³⁰ Lásd: European Commission [é. n.]

³¹ Jean-Claude Juncker nyitóbeszéde, Strasbourg, 2014. július 15.

³² Az Európai Parlament és Tanács (EU) 2021/694 rendelete.

számára, valamint az Európai Unió kiberbiztonsági ágazata versenyképességének növelése.

- ♦ Annak biztosítása, hogy a jelenlegi és jövőbeli munkaerő könnyen el tudja sajátítani a korszerű digitális készségeket, nevezetesen a nagy teljesítményű számítástechnika, a mesterséges intelligencia és a kiberbiztonság területén, azáltal, hogy bárhol legyenek is, a diákok, friss diplomások és jelenlegi munkavállalók meg tudják szerezni és tovább tudják fejleszteni ezeket a készségeket.
- ♦ A digitális kapacitások, nevezetesen a nagy teljesítményű számítástechnika, mesterséges intelligencia és kiberbiztonság legjobb felhasználásának elterjesztése az egész gazdaságban, a közérdekű területeken és a társadalomban, ideértve az interoperábilis megoldások bevezetését a közérdekű területeken és a technológiához és know-how-hoz való hozzáférés biztosítását minden vállalkozás, különösen a kkv-k számára.³³

A Digitális Európa Program alapvetően öt terület kiemelésével támogat, finanszíroz kapcsolódó programokat, így a szuper-számítástechnika, a mesterséges intelligencia,³⁴ a kiberbiztonság, korszerű digitális készségek és tudás megszerzése, továbbá az elektronikus lehetőségek széles körű használata. A megfogalmazott prioritások között megjelenik a digitalizáció, az azzal kapcsolatos információk készségi szintű elszájtítása, a gazdasági növekedés, a potenciális kihívások – mint például a mesterséges intelligencia vagy a kibertámadás – kezelése. A program végrehajtásával összességében az Európai Unió gazdasági és társadalmi viszonyainak a digitalizációját segítik elő.

A Tanács „Európa digitális jövőjének alakításáról” szóló következtetéseit kinyilatkoztatta, amelyben az európai uniós digitális stratégiával kapcsolatos álláspontját fejt ki. A Tanács foglalkozik a konnektivitás, a digitális

³³ Európai Bizottság 2018.

³⁴ Megjegyezzük, hogy a Digitális Európa program megvalósítása nehézségekbe ütközik, hiszen például az Európai Számvevőszék különjelentésében foglaltak szerint az európai uniós mesterséges intelligencia ökoszisztéma kialakítása érdekében hozott intézkedések eddig csekély hatást gyakoroltak. Európai Számvevőszék 2024: 53.

értékláncok, az e-egészségügy, az adatgazdaság, a mesterséges intelligencia kérdésével és az online platformokkal.³⁵

A jogalkotás területén számtalan, a digitális átállást elősegítő, azt támogató és normatív mederben tartó rendelkezést fogadtak el, amelyek közül az európai uniós digitálisjogszabály-csomag (DSA – *Digital Services Act*/Digitális szolgáltatásokról, DMA – *Digital Markets Act*/Digitális piacokról, DGA – *Digital Governance Act*/Adatkormányzási rendelet) a legújabbak közé tartozik. A folyamatra jelentős hatást gyakorol az éghajlatváltozás, valamint a párhuzamosan megfigyelhető környezetkárosodás és környeztkárosítás, tekintettel arra, hogy egzisztenciális veszélyt, fenyegetést von magával. A nemzetközi tér, így az Európai Unió új növekedési stratégiája egyaránt a fenntarthatóságot jelöli meg prioritásként, a versenyképesség megőrzése mellett. A fenntarthatóságon és a versenyképességen kívül alapvető szempont a fogyasztóvédelem is.

Az európai zöld megállapodás keretében deklarált online vonatkozású rendelkezések is jelentősek, tekintettel arra, hogy a fenntarthatóság globálisan előtérbe került, így a digitális átállás folyamatát is meghatározza. Az európai zöld megállapodás egy olyan szakpolitikai intézkedéscsomagot jelöl, amely a zöld átállás folyamatát segíti elő a 2050-re kitűzött klímasemlegesség elérése érdekében.³⁶ Alább összekötjük a fenntarthatóság követelményét az online platformokkal.

Fenntarthatóság és az online platformok

A különböző ügyletek, nyilatkozatok helyszíne fokozatosan, egyre nagyobb mértékben áttevődik az online világba, így a közösségi platformok is egyre nagyobb szerepet játszanak.

„Az Európai Bizottság 2021. március 9-én bemutatta az Európai Unió 2030-ig megvalósítandó digitális átalakulására vonatkozó jövőképét és megoldási javaslatait, amelynek értelmében az EU 2021-től 2030-ig tartó digitális

³⁵ A Tanács (2020/C 202 I/01) következtetései Európa digitális jövőjének alakításáról.

³⁶ Lásd Európai Tanács [é. n.]

évtizedének végére négy sarkalatos ponton lehet és kell javítani Európa digitális felkészültségét. A készségek – infrastruktúrák – vállalkozások – közszolgáltatások négyesében gondolkodva egyrészt a felhasználók, fogyasztók, polgárok³⁷ digitális készségeit növelni szükséges,³⁸ továbbá jelentősen bővíteni kell az infokommunikációs szakemberek számát. Másrészt biztosítani kell a korszerű technológiát,³⁹ biztonságos, összekapcsolt és fenntartható digitális infrastruktúrákat kell teremteni.⁴⁰ Harmadrészt technológiafejlesztéssel el kell érni a vállalkozások digitális átalakulását⁴¹ mind az innovációban élenjárók támogatásával,⁴² mind pedig a lemaradók alapkészségeinek emelésével.⁴³ Negyedrészt pedig a közszolgáltatások digitalizálása a cél.⁴⁴

A 21. század – fenti célkitűzésekben is megfogalmazott – technikai újításai egyértelműen azzal a hatással járnak, hogy mind több felhasználó, fogyasztó helyezi át életének egy szegmensét az elektronikus térbe, elsősorban különböző közösségi platformok segítségével.”⁴⁵

Megfigyelhetjük többek között a gazdasági-kereskedelmi folyamatok átstrukturálódását, a marketingtevékenységgel, azon belül a reklámozással szembeni újszerű igényeket, a fogyasztói szokások módosulását. A médiafogyasztás

³⁷ Javasolt a sérülékeny felhasználók, csoportok speciális felkészítése.

³⁸ A célkitűzés az, hogy a népesség legalább 80%-a rendelkezzen digitális alapkészségekkel.

³⁹ Számítástechnikai fejlesztésekkel a kvantumgyorsulással rendelkező számítógép-technológiát kell elérni.

⁴⁰ Célkitűzés az 5. generációs 5G technológia általánossá tétele, adat oldalról pedig 10 ezer klímasemleges és fokozottan biztonságos peremhálózati csomópont kialakítása, a felhőtechnológia jelentős bővítése.

⁴¹ Célkitűzés, hogy az uniós vállalkozások 75%-a használja a felhőszolgáltatásokat, a mesterséges intelligenciát és a nagy adathalmazokat.

⁴² „Unikornisok” finanszírozása.

⁴³ Ez főként a kései csatlakozó kkv- (kis- és középvállalkozói) szektorra vonatkozó elképzelés, a digitális alapkészségek 90%-ra emelésével.

⁴⁴ A kulcsfontosságú közszolgáltatások teljes spektrumának online térbe helyezése a cél. Ezek között említhető az e-egészségügy (egészségügyi adatokhoz való teljes körű hozzáférés biztosítása a polgárok részére) és a digitális személyazonosítók használatának növelése.

⁴⁵ GOMBOS–STRIHÓ 2022: 149.

egyre inkább a közösségi felületekre helyeződik át, ezáltal előtérbe kerülnek az úgynevezett véleményvezérek. Az influencer⁴⁶ olyan személy, akinek a közösségi platformokon megjelenve meghatározó befolyása van a követői körében,⁴⁷ ezáltal nemcsak a gazdasági élet jelentős szereplője, hanem a fenntarthatóság követelményének hatékony érvényesülését is elősegítheti, valamint a kibertér veszélyeinek csökkentésében aktívan részt vehet. Az esetleges kiberbiztonsági kockázatok mérséklését a véleményvezéreken kívül különböző kiberbiztonsági termékek és szolgáltatások biztosíthatják, így például a különböző oktatási intézmények, kutatóintézetek ez irányú tevékenysége, a felhasználók felhasználóspecifikus felkészítése vagy a média, továbbá a cégek esetén az ESG szoftver⁴⁸ alkalmazása.

Fontos hangsúlyozni, hogy minél nagyobb méreteket ölt a digitalizáció és az összekapcsoltság foka, annál nagyobb a kiberbiztonsági kockázat.⁴⁹ Ebben a folyamatban a vele járó veszély ellenére kiemelt jelentősége van a közösségi médiának.

ÖSSZEGZÉS

A digitalizáció begyűrűzött az élet minden területére, hatással van a jogi és a magánjogi jogviszonyokra is. Érdekes jelenség, hogy a civilisztika területén látványos és nagy általánosságban elfogadott az elektronikus kommunikációs eszközök jelenléte és alkalmazása, szemben a közigazgatással.⁵⁰ A bizalmatlanság csökkentésében jelentős szerepe lehet a jogalkotónak,

⁴⁶ Lásd STRIHÓ 2020b.

⁴⁷ Az influencerek népszerűségét az érintett közösségi oldal követőinek, a kedvelések és a megosztások számából lehet megállapítani.

⁴⁸ ESG szoftver: olyan IKT-termék, amely támogatja a vállalatot vagy az általa megbízott jogi vagy természetes személyt az ESG adatszolgáltatási kötelezettségnek való megfelelésben, az adatgyűjtésben és adatkezelésben, a teljesítményértékelés elvégzésében. 2023. évi CVIII. törvény, 7. § 8. pont.

⁴⁹ Az EU-ban lásd az Európai Unió Kiberbiztonsági Ügynökség (ENISA) tevékenységét.

⁵⁰ A jogalkotó részéről is megjelenik az elektronikus közigazgatás támogatása, azonban jellemzően sokkal bizalmatlanabbak vagyunk ezen eljárások kapcsán. A források között valószínűsíthető a hivatali szférával szembeni nagy fokú bizalmatlanság, amely

a folyamatos és közérthető tájékoztató anyagoknak, képzéseknek, a társadalom tudatos felkészítésének.

Jelen tanulmány középpontjában a digitális átállás, a közösségi platformok és a digitális lábnyom állt, figyelemmel a fenntarthatóság követelményére is. Meghatároztuk a fenntarthatóság jelenségét, a digitális átállás fő vonalaként a Digitális Európa programot, valamint utalás szintjén a kapcsolódó jogalkotási folyamatot. Ez utóbbi köréből kiemeltük a Digital Services Act, vagyis a digitális szolgáltatásokról szóló európai uniós rendeletet, figyelemmel az online platformra és az online óriásplatform jelentőségére.⁵¹ A gyakorlatban már megjelent az első „árnyék tiltási” bírósági ítélet, amely a DSA 17. cikkében foglalt tartalommoderálási előírások betartásának vizsgálatára vonatkozóan született.⁵² A hivatkozott döntés alapján felmerül a kérdés, hogy a felhasználók kommentjei esetén az átláthatóság követelménye és a tartalomkorlátozás indokoltsága között hol húzódik a határ.

Alapvető fontosságú egy-egy jelenség intézményesítése, jelen esetben a digitális lábnyom fogalmának deklarálása, valamint jogrendszerbeli helyének meghatározása. A tanulmányban vázoltak és a kapcsolódó kutatás alapján az alábbi *de lege ferenda* javaslattal élünk:

Digitális lábnyomnak minősülnek az online térben tett nyilatkozatok, közzölt információk, adatok, vélemények, feltöltött és/vagy megosztott fényképek, videófilmek, mások által megjelenített posztokkal kapcsolatos megnyilvánulások összessége, amelyek az érintett személyre közvetlenül vagy közvetve vonatkoznak.

Komoly jogalkotói feladat ered abból a körülményből, hogy a technológiai-technikai háttér sokkal nagyobb lendülettel fejlődik, mint ahogy azt a jogalkotási mechanizmus követni tudná. A határtalanság tehát nemcsak földrajzilag jelenik meg, hanem az elektronikus nyilatkozattételhez szükséges eszközök, módszerek tekintetében is. Igaz, hogy a virtuális világ számtalan

azonban nem csak az elektronikus út alkalmazásakor mutatható ki. A digitalizáció közigazgatási megjelenéséről lásd STRIHÓ 2013.

⁵¹ A 2023-ban közzétett jelentések magatartási kódexnek való megfelelését vizsgálja Mündges, jelezve, hogy csak részben felelnek meg az előírásoknak. MÜNDGES–PARK 2024.

⁵² LEERSSEN 2024.

potenciális veszélyforrást hordoz magában, ugyanakkor éppen az online műveletek, az elektronikus jelenlét, a digitális átállás által tudjuk elősegíteni a fenntarthatóság megvalósítását. Kiemeljük a prevenció, az ellenőrzés és a felügyelet fontosságát a fogyasztói tudatosság mellett. Az említett körülmények okán a társadalomnak és azon belül a jogásztársadalomnak is folyamatos készségben kell lennie. Fontos a nemzetközi fellépés és összefogás a gyakorlatban és a jogi életben egyaránt.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- A Nemzeti Hírközlési és Informatikai Tanács állásfoglalja az „információs társadalom” értelmezéséről (2005). *Információs Társadalom*, 5(3), 7–9.
- BARTÓKI-GÖNCZY Balázs (2018): *Az online közvetítő szolgáltatók mint az információhoz való hozzáférés új kapuói*. PhD-értekezés. Budapest: Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Kar Doktori Iskola. Online: https://jak.ppke.hu/uploads/articles/12332/file/Bart%C3%B3ki_G_dolgozatv.pdf
- Conseil d’État (2014): – *Le numérique des droits fondamentaux, La documentation française*. 2014. szeptember 8. Online: www.conseil-etat.fr/publications-colloques/etudes/le-numerique-et-les-droits-fondamentaux
- D10 – European Commission (1995): *Europe and the Global Information Society: Recommendations to the European Council: Conference G7–Raport BANGEMANN*. Publications Office. Online: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/44dada6a-937d-4cb3-be07-0022197d9459/language-en>
- DOMINEK, Dalma (2025): The Flow-Based Education Model: Ethical Use of AI and Digitalisation in Education. In NARESH, Singh – RAM, B. Ramachandran (szerk.): *Handbook of Global Philosophies on AI Ethics: Towards Sustainable Futures*. London: Routledge, Chapter 10.
- Európai Számvevőszék (2024): *Az Európai Unió törekvései a mesterséges intelligencia terén*. 2024/8. különjelentés. Online: www.eca.europa.eu/ECAPublications/SR-2024-08/SR-2024-08_HU.pdf
- GOMBOS Katalin – STRIHÓ Krisztina (2022): A közösségi platformok és a Digitális Európa program magánjogi elemei. In TÖRÖK Bernát – ZÓDI Zsolt (szerk.): *Az internetes platformok kora*. Budapest: Ludovika Egyetemi Kiadó, 149–173.
- Jean-Claude Juncker nyitóbeszéde, Strasbourg, 2014. július 15. Online: https://commission.europa.eu/system/files/2019-11/juncker-political-guidelines-speech_hu.pdf

- Kaspersky [é. n.]: What is a Digital Footprint? And How to Protect It from Hackers. *Kaspersky.com*. Online: www.kaspersky.com/resource-center/definitions/what-is-a-digital-footprint
- KISS György (2021): A digitális platformok által kínált foglalkoztatás társadalmi, gazdasági hatásai és a jog válasza. (Internetes platformok kora konferencia-előadás, 05. 27.)
- KOVÁCS M. Péter – SZONDI Ildikó (2003): Úton az információs társadalom felé. *Acta Universitatis Szegediensis: Acta Juridica et Politica*, 63(13). Online: https://acta.bibl.u-szeged.hu/7157/1/juridpol_063_fasc_013_001-020.pdf
- LAPSÁNSZKY András szerk. (2016): *Közigazgatási jog I. Az e-közigazgatás szakigazgatási alapjai*. Budapest: Wolters Kluwer.
- LEERSEN, Paddy (2024): The DSA's First Shadow Banning Case. *DSA Observatory*, 2024. augusztus 6. Online: <https://dsa-observatory.eu/2024/08/06/the-dsas-first-shadow-banning-case/>
- MAJÓ Zoltán (2006): Úton az információs társadalom felé: tudjuk-e, hová tartunk? *Információs Társadalom*, 6(1), 30–39.
- MANGOLD, W. Glynn – FAULDS, David J. (2009): Social Media: The New Hybrid Element of the Promotion Mix. *Business Horizons*, 52(4), 357–365. Online: <https://doi.org/10.1016/j.bushor.2009.03.002>
- MENYHÁRD Attila (2021): Az információs technológiai fejlődés hatása az állami szerepvállalásra. In TÖRÖK Bernát – ZÓDI Zsolt (szerk.): *A mesterséges intelligencia szabályozási kihívásai. Tanulmányok a mesterséges intelligencia és a jog határterületeiről*. Budapest: Ludovika Egyetemi Kiadó, 67–87.
- MÜNDGES, Stephan – PARK, Kirsty (2024): But Did They Really? Platforms' Compliance with the Code of Practice on Disinformation in Review. *Internet Policy Review*, 13(3). Online: <https://doi.org/10.14763/2024.3.1786>
- NAGY Tamás (2010): *Vélemény 2.0 – közösségi média könyv*. Online: <https://mek.oszk.hu/10300/10353/10353.pdf>
- NEMESLAKI András (2020): Platformgazdaságtan – kétoldalú piacok elmélete. In SASVÁRI Péter (szerk.): *Informatikai rendszerek a közszolgáltatban I*. Budapest: Ludovika Egyetemi Kiadó, 169–188. Online: https://nkerepo.uni-nke.hu/xmlui/bitstream/handle/123456789/15909/732_Informatikai_rendszerek_kozszolgalatban.pdf;jsessionid=C230C49FBAD97F3606678687EF724CA1?sequence=1
- SIMON Emese Réka (2022): A mesterséges intelligencia kihívásai a szellemi tulajdon védelmének területén. In STRIHÓ Krisztina – SZEGEDI László (szerk.): *Európai szabályozáspolitikai kihívások*. Budapest: Ludovika Egyetemi Kiadó, 131–138.
- SHAPIRO, Carl – VARIAN, Hal R. (2000): *Az információ uralma. A digitális világ gazdaságtana*. Ford. Szikinger Péter. Budapest: Geomédia Kiadói Rt.
- STRIHÓ Krisztina (2009): Elektronikus kereskedelem kontra fogyasztóvédelem. In HETESI Erzsébet – MAJÓ Zoltán – LUKOVICS Miklós (szerk.): *A szolgáltatások világa*. Szeged: JATEPress, 127–141.

- STRIHÓ Krisztina (2013): Az információs társadalom és az e-közigazgatás. In PAPP Tekla (szerk.): *A jó állam aspektusai, perspektívái*. Szeged: Pólay Elemér Alapítvány, 85–93.
- STRIHÓ Krisztina (2020a): *Az elektronikus kereskedelem. A kereskedelem digitalizációjának alapvetései*. Budapest: Wolters Kluwer.
- STRIHÓ Krisztina (2020b): Az influencer jogi megítélése. *Jogtudományi Közlöny*, 75(4), 174–179.
- STRIHÓ Krisztina (2024): A közvetítő szolgáltató felelőssége a bírói gyakorlat tükrében. In KOLTAY András – SZIKORA Tamás – LAPSÁNSZKY András (szerk.): *A vadnyugat vége? Tanulmányok az Európai Unió platformszabályozásáról*. Budapest: ORAC, 501–515.
- SZABÓ Katalin – HÁMORI Balázs (2006): *Információgazdaság. Digitális kapitalizmus vagy új gazdasági rendszer?* Budapest: Akadémiai Kiadó.
- SZILÁGYI Pál (2012): A kétoldalú piacok versenyjogi megítélése a médiapiacokra tekintettel. In *Medias Res*, 1(1), 80–90. Online: <http://real.mtak.hu/108587/1/media-tudomany-a-ketoldalú-piacok-versenyjogi-megitelese-a-mediapiacokra-tekintettel-cikk-15.pdf>
- SZŰCS Anikó Edit (2021): Piacmeghatározás a versenyjogi eljárások során. *EU Jog online szakfolyóirat*, 1(4), 2–6.
- TARIQ, Muhammad – WAHID, Fazal (2011): Assessing Effectiveness of Social Media and Traditional Marketing Approaches in Terms of Cost and Target Segment Coverage. *Interdisciplinary Journal of Contemporary Research in Business*, 3(1), 1049–1074. Online: www.researchgate.net/profile/Yakup-Durmaz-3/publication/229998023_A_Theoretical_Approach_To_Concept_Of_Green_Marketing/links/0cfd5012332c5f26a000000/A-Theoretical-Approach-To-Concept-Of-Green-Marketing.pdf
- Z. KARVALICS László (2007): Információs társadalom – mi az? Egy kifejezés jelentése, története és fogalomkörnyezete. In PINTÉR Róbert (szerk.): *Az információs társadalom. Az elmélettől a politikai gyakorlatig*. Budapest: Gondolat – Új Mandátum, 29–46.
- ZÓDI Zsolt (2019): Kódokba zárt jog. Néhány gondolat az új AVMS irányelv kapcsán. In *Medias Res*, 8(2), 169–186. Online: <https://media-tudomany.hu/wp-content/uploads/sites/13/2019/12/imr-2019-02-01.pdf>
- ZÓDI Zsolt (2021): A platform, mint az információs kapitalizmus fő szervezési mechanizmusa. In GYÉKICZKY Tamás (szerk.): *Határtér: Digitális kihívások a jogban*. Budapest: Patrocinium Kiadó, 55–118.

Jogi források

2023. évi CVIII. törvény a fenntartható finanszírozás és az egységes vállalati felelősségvállalás ösztönzését szolgáló környezettudatos, társadalmi és szociális szempontokat is figyelembe vevő, vállalati társadalmi felelősségvállalás szabályairól és azzal összefüggő egyéb törvények módosításáról. Online: <https://njt.hu/jogszabaly/2023-108-00-00-10>
- Az Európai Parlament és Tanács (EU) 2021/694 rendelete (2021. április 29.) a Digitális Európa Program létrehozásáról és az (EU) 2015/2240 határozat hatályon kívül helyezéséről. Online: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/ALL/?uri=CELEX:32021R0694>
- A Tanács (2020/C 202 I/01) következtetései Európa digitális jövőjének alakításáról. Online: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a2020009.cou>
- Európai Tanács [é. n.]: *Európai zöld megállapodás*. Online: <https://www.consilium.europa.eu/hu/policies/european-green-deal/>
- Európai Bizottság (2018): *Az Európai Parlament és a Tanács rendelete a Digitális Európa Programnak a 2021–2027 közötti időszakra történő létrehozásáról*. COM(2018) 434 final. Online: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/HTML/?uri=CELEX:52018PC0434>
- European Commission [é. n.]: *The Digital Economy and Society Index (DESI)*. Online: <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/digital-economy-and-society-index-desi>

Simon Károly László

DIGITÁLIS TECHNOLOGIA ÉS CSALÁDJOG¹

ABSZTRAKT

A technológiai fejlődés elől a jog, azon belül is annak „legemberközelibb” ága, a családjog sem bújhat el. A technológiának a jogalkalmazás szolgáltatába állítását legáltalánosabban a digitális jogalkalmazás fogalmával fémjelzik, ennek különféle támogató, helyettesítő, fejlesztő funkciói a családjogi jogalkalmazásban is jelen vannak, természetesen speciális módon. Jelen tanulmány a technológiai fejlődésnek a családjogi jogalkalmazásban a digitalizációval elért eredményeit mutatja be. A tanulmány foglalkozik a digitalizáció fejlődésével és előnyeivel, a családjogi digitalizáció hasznos felhasználási lehetőségeivel, példáival, és felvillantja az ennek kapcsán felmerülő aggályokat, korlátokat. A tanulmány záró része néhány következtetést fogalmaz meg.

Kulcsszavak: digitális jogalkalmazás, Split Up, online vitarendezés, szülői terv

DIGITAL TECHNOLOGY AND FAMILY LAW

ABSTRACT

Law, and within that, its “closest to humans” branch, family law, cannot hide from technological development. Putting technology at the service of legal application is most commonly characterised by the concept of

¹ A tanulmány az NMHH-val kötött EM-1/1/2022. számú együttműködési megállapodásban részletezett feladatok végrehajtása céljából készült.

digital legal application, and its various supporting, substituting, and developing functions are also present in family law legal application, of course in a special way. This study presents the results of technological development achieved through digitalisation in family law legal application. The study deals with the development and advantages of digitalisation, the useful applications and examples of family law digitalisation, and highlights the concerns and limitations that arise in this regard. The final part of the study formulates some conclusions.

Keywords: digital law enforcement, Split Up, online dispute resolution, parenting plan

BEVEZETÉS

A technológiai fejlődés elől az igazságszolgáltatás sem bújhat el. Richard Susskind jogi jövőkutató három évtizede foglalkozik az igazságszolgáltatás modernizálása és a technológia kapcsolatával, és napjainkra szinte már szállóigévé vált két alaptézise: egyrészt a bíróság nem egy hely, hanem egy szolgáltatás (nevezetesen a jog szolgáltatásának letéteményese), másrészt az igazságszolgáltatást nem automatizálni kell, hanem gyökeresen átalakítani.² Hogy a technológiai fejlődés akarva-akaratlanul miként formálja át fokozatosan az igazságszolgáltatási rendszert, azt az ausztráliai Newcastle Egyetem jogi karának (University of Newcastle Law School) professzora, Tania Sourdin elemzése mutatja be legszemléletesebben, aki

² Richard Susskind az Oxfordi Egyetem professzora, továbbá a Computers and Law Society elnöke. Gyakorló jogásként kezdetektől fogva a jog és a technológia kapcsolatát kutatja (jogi futurologus); az elmúlt évtizedekben a témában több mint 150 publikációja és 10 könyve jelent meg. Ismertebb monográfiái: *The Future of Law* (Oxford University Press, 1996); *Transforming the Law* (Oxford University Press, 2000); *The End of Lawyers?* (Oxford University Press, 2008); *Tomorrow's Lawyers: An Introduction to Your Future* (Oxford University Press, 2013); *The Future of the Professions: How Technology Will Transform the Work of Human Experts* (Oxford University Press, 2015, with Daniel Susskind); *Online Courts and the Future of Justice* (Oxford University Press, 2019). Ez utóbbi műve magyar fordításban is megjelent: SUSSKIND 2023.

a változás három szintjét különíti el. Először is a legalapvetőbb szinten a technológia segédszerepet tölt be az igazságszolgáltatásban részt vevő személyek tájékoztatásában, támogatásában és tanácsadásában (*supportive technology*), másodsorban a technológia helyettesítheti azokat a funkciókat és tevékenységeket, amelyeket korábban emberek végeztek (*replacement technology*), végül egy harmadik szinten a technológia gyökeresen megváltoztathatja a bírák munkamódszereit, az igazságszolgáltatás új formáihoz vezethet, amelyek magukban foglalhatják bizonyos emberi döntéshozatali részfolyamatok felváltását (*disruptive technology*).³ Összességében tehát a technológia széles körű felhasználási lehetőségeket rejt magában a jogalkalmazás területén is, amely számottevően növeli a jogkeresők joghoz jutását, azonban a fejlődés előrehaladott szintjén – elsősorban a diszruptív (felforgató) technológiák bevetése esetén – szükségszerűen a jogi szakmák átalakulásával is számolni kell.⁴

Noha a technológia széles körű alkalmazása kétségtelenül növeli a hatékony igazságszolgáltatáshoz való hozzájutás esélyét, ami a Covid-19-járvány idején világszerte szembetűnő eredményeket mutatott fel, az ezzel foglalkozó szakirodalom számos korlátozó tényezőt is kiemel. Az egyik legfőbb gát a digitális elszigeteltség: egyesek számára a hozzáférés fő akadálya az internetes szolgáltatások, eszközök elérhetetlensége vagy megbízhatatlansága a költségek, a felhasználói nehézségek vagy éppen a szolgáltatások technikai hiánya, korlátozottsága miatt. Sok esetben a hiányos szabályozás miatt a digitális jogi szolgáltatások minősége is sok kívánnivalót hagy maga után például a honlapok szerkezete, megjelenési felülete, áttekinthetősége, akadálymentesítettsége vagy a távoli segítségnyújtás tekintetében. Ezek az akadályok aránytalanul sújtják azokat a jogkeresőket, akiknek a legnagyobb szükségük van az igazságszolgáltatáshoz való egyszerűsített hozzáférésre, így az időseket, a fogyatékkal élőket, a hátrányos helyzetű társadalmi-gazdasági közösségekben élőket, a vidéki vagy kis közösségekben élőket. Emellett a digitalizációval járó előnyök igazi hasznosulásának gátat

³ SOURDIN 2015: 96.

⁴ SUSSKIND 2008; TÓTH 2016; ZÓDI 2018, 2022.

szab az erőforrások kihasználatlansága a szolgáltatói oldalon is: számos országban egyéni ügyvédek vagy kis ügyvédi irodák működnek, amelyek sem megfelelő eszközökkel, sem a szükséges költségvetéssel nem rendelkeznek a kellő technológiai fejlesztésekhez.

A rohamléptékű technikai fejlődéshez, köztük a jog automatizálásának folyamatához, a digitalizációhoz, a biotechnológia modern eredményeihez, a mesterséges intelligencia használatához, a virtuális kapcsolattartáshoz a családjogi jogalkalmazásnak és a családjogászoknak is adaptálódnia kell. A technológiai fejlődés ugyanis speciális lehetőségeket, továbbá komoly kérdéseket, dilemmákat vet fel a magánjog legérzékenyebb szegmense, a családjog területén. Példának okáért a 21. század családjogának kihívásai között tekintélyes helyet foglalnak el a *biotechnológiai* forradalomnak azok a vívmányai, amelyek a „népbetegséggé” vált meddőség kezelése vagy az azonos nemű párok szülővé válásának érdekében elhomályosítják az emberi szaporodás, a szülőség és a család misztériumáról vallott hagyományos világgépet mesterséges, úgynevezett asszisztált reprodukciós technikák (ART) kifejlesztésével. A hagyományos eljárások mellett (artificiális inszemináció, in vitro fertilizáció, GIFT-módszer, ZIFT-módszer) megjelenő új technikák (embriókutatás, klónozás, géntechnológia, post mortem reprodukció) újraírják az emberi élet kezdetéről, a szülővé válásról és státuszról, a teljes családban éléshez való jogról vallott nézeteket. A dajka- és béranyaság, az asszisztált reprodukciós technikák, a petesejt- és hímivarsejt-donáció ma megkerülhetetlen témák a szakirodalomban, hiszen számos nemzetközi, emberi jogi, jogpolitikai, családjogi és nem utolsósorban etikai kérdést vetnek fel, miközben egyes államok béranyaturizmusra, „szülőkereskedelemre” (például India, Thaiföld, Ukrajna, Kalifornia) rendezkedtek be.⁵ Ezekkel a témákkal jelen tanulmány nem foglalkozik.

Jelen tanulmány a technológiai fejlődésnek a családjogi jogalkalmazásban a digitalizációval elért eredményeit mutatja be. A technológiának a jogalkalmazás szolgálatába állítását legáltalánosabban a *digitális jogalkalmazás* fogalmával fémjelzik, ennek különféle támogató, helyettesítő, fejlesztő funkciói a családjogi jogalkalmazásban is jelen vannak, termé-

⁵ A téma hazai feldolgozását lásd NAVRATYIL 2012.

szetesen speciális módon. A tanulmány következő része a digitalizáció fejlődését és előnyeit, a harmadik rész a családjogi digitalizáció felhasználási lehetőségeit tárgyalja, a negyedik rész a családjogi digitalizáció kapcsán felmerülő aggályokat és jelenlegi korlátait villantja fel. A tanulmány záró része következtetéseket fogalmaz meg.

A DIGITALIZÁCIÓ

A jogban a digitalizáció (az elektronikus szövegszerkesztő, majd az internet és az elektronikus levél) eleinte nem ígért többet csak „papírmentes” irodát, amelyben az iratokat nem kell kinyomtatni és postán küldeni, így gyorsabbá lehet tenni az iratmozgást, és pénzt lehet megtakarítani. Hamar kiderült azután, hogy a digitális szöveglétrehozás lehetővé teszi, hogy az ügyfelek eleve bizonyos információkat adatként, strukturált információként elektronikus űrlapokon adjanak be. Ekkor kezdték el egyre több eljárásban vizsgálni, hogy melyek azok a mozzanatai egy eljárásnak, ahol nincsen emberi döntés, beavatkozás, hiszen ezeket könnyűszerrel lehet automatizálni is. Ahhoz azonban, hogy az automatizálás hatékony legyen, az eljárási és anyagi jogi szabályokat fel kellett dolgozni és szoftverekbe kellett zární. S miután az automatikus és félautomatikus eljárások megjelentek a közigazgatásban, lassan kifejlődtek azok a technológiák is, amelyekkel adott esetben két magánfél is képes szabályokat automatizmusként megjelenítő kódokba zární. Így jutottunk el a papírmentes irodától az automatizált elektronikus közigazgatásig, végül az önvégrehajtó okosszerződésekig, vagyis a hatékonyságjavítástól a felforgató technológiáig.⁶

Napjainkra odáig jutottunk, hogy a mesterségesintelligencia-alapú alkalmazások nemcsak az ügyfelek, hanem a jogalkalmazók körében is elterjedőben vannak, hiszen azok támogatják az ügyfelek joghoz való hozzáférését, a jogalkalmazók ügykezelését, valamint a döntéshozatalt is. Egyes bíróságok virtuális asszisztenseket vagy „csevegőbotokat” építenek be a webhelyeikre annak érdekében, hogy segítsenek a felhasználóknak a szükséges információk

⁶ ZÖDI 2018: 4–5.

megtalálásában, űrlapok kitöltésében és a jogi eljárások navigálásában. Például az Amerikai Egyesült Államokban számos állami bíróság használ virtuális asszisztentst: New Jersey állam bíróságait JIA, Florida állam bíróságait SANDI, Delaware állam családügyi bíróságát Zoe, Új-Mexikó állam bíróságait Clara támogatja a jogkereső ügyfelek kiszolgálásában.⁷

Feltörekvőben vannak a nagy nyelvi modellek, az úgynevezett LLM-ek (*large language models*), amelyek leegyszerűsítve jogi fordítóprogramok: egyszerűsítik a jogi szakszargont a hétköznapi nyelvre, így az összegzett jogi dokumentumok (például hosszú és bonyolult bírósági ítéletek, jogszabályok) könnyebben értelmezhetők, használhatók. Ilyen szolgáltatást nyújt például az Egyesült Államokban a *Legalese Decoder*, bár komoly kutatás még nem áll rendelkezésre a szolgáltatások pontosságáról és felhasználásáról. Mindenesetre ennek használata a családjogi jogalkalmazás területén kifejezetten üdvöztető lenne, hiszen az ügyfelek gyakran hátrányos helyzetűek, jogi képviselő nélkül járnak el, a jogaik megismerésében és megértésében ezek az alkalmazások sokat lendíthetnének. Ugyancsak fontos felhasználói köre lehetne a családjogi ügyekben érintett és a virtuális világban otthonosan mozgó gyermekek, akiknek a gyermekbarát nyelvű, de pontos tájékoztatásában nagy segítséget nyújthatna egy erre kifejlesztett asszisztens.

A világ számos országában, köztük hazánkban is létezik a digitális dokumentumkezelés és -feldolgozás: a bíróságok és az ügyvédek digitalizáltan kezelik, rendszerezik és dolgozzák fel a hozzájuk beérkező iratokat. 2014 júliusában indult útjára az *Engage*, amely lényegét tekintve egy ügyvédtámogató

⁷ A JIA-t kezdetben csak a bírósági központi hivatal munkatársai kapták meg. A személyzet manuálisan adta meg az összes call center megkeresést (*human in the loop*, HITL). A bírósági alkalmazottak naponta áttekintették az összes megkeresésről és válaszról szóló jelentést, módosították a JIA válaszokat, és a rendszer betanítása érdekében kérdésváltozatokat adtak hozzá. Amikor a JIA 80%-os pontossággal válaszolt, a rendszert több mint 10 ezer állami bírósági alkalmazottnak bocsátották a rendelkezésére. A válaszok pontossága ismét 30%-ra esett vissza, mivel az állami bíróság munkatársai olyan kérdéseket tettek fel, amelyekre a központi hivatal munkatársai nem számítottak. Ezt követően további kérdés-válasz útvonalakat adtak hozzá mindaddig, amíg a JIA válaszadási pontosságát ismét 80%-ra tornázták fel. A rendszert ezután tették közzé a bíróság webhelyén, így minden hivatalos bejelentés nélkül elérhetővé vált a nyilvánosság számára (*human on the loop*, HOTL).

és adatrendszerező applikáció. A webes felületen futó alkalmazás a jogvitával, illetőleg az ügyben érintettekkel kapcsolatos kérdéseket tesz fel, begyűjt és elemez minden információt, mielőtt az ügyfél és az ügyvéd első érdemi személyes találkozására sor kerülne.⁸

Az adatok digitalizálása nyitott kaput a jogi forráskutatásnak, a prediktív analízisnek, de akár a döntés-előkészítő algoritmusok alkalmazásának is. A generatív mesterséges intelligencia elméletileg támogathatja a peres feleket és a jogalkalmazókat (ügyvédeket, bírókat) beadványok megfogalmazásában, illetve döntések előkészítésében a releváns esetek feldolgozása révén. Ez a felhasználási mód azonban még gyerekcipőben jár, hiszen kiterjedt ítélkezési adatbázisokat feltételez, és a mesterséges intelligencia által generált információk pontatlanok lehetnek, „hallucinációhoz” vezethetnek, ezért azokat csak nagy körültekintéssel szabad használni. Például az *IBM Watson Analytics* egy modern adatelemző rendszer, amely nemcsak feldolgozza a betáplált adatokat, hanem *big data* elemzést végez, és a rendelkezésre álló információk alapján a weben további adatokat, „bizonyítékokat” gyűjt.⁹

A technológia a kommunikáció közvetítőjeként is nagy szolgálatot tesz. Távmeghallgatások, videokonferenciák, de akár online vitarendezés is lebonyolítható velük.¹⁰

Ahogy azt már a felhozott példák is jól mutatják, a technológia térnyerése a családjogi jogalkalmazás mindennapjaiban is megfigyelhető. Nyilvánvaló, hogy vannak a családjognak is olyan területei, amelyekre jellemző az ismétlődés, jól behatárolható és szabályozható, vagy amelyek tisztán számszerűsíthetők. A technológiai fejlődés előnyei tehát könnyen beláthatók, hiszen az automatizált rendszerek számos lehetőséget kínálnak az információszolgáltatás javítására és a döntéshozók támogatására, a jogi munka egyes elemeinek helyettesítésére, gyorsítására. Ezek az előnyök különösebben nem térnek el az egyéb jogágakban elértektől, ezért azok tételes bemutatását mellőzöm.

⁸ A részleteket lásd a <https://familylawlab.co.uk/engage-application> weboldalon.

⁹ A részleteket lásd a www.ibm.com/case-studies/family-law-partners weboldalon.

¹⁰ SOURDIN–LI–BURKE 2019.

A DIGITÁLIS TECHNOLÓGIA NÉHÁNY VÍVMÁNYA A CSALÁDJOGI ÜGYEKBEN

Sablonalapú szoftvereket, valamint mesterségesintelligencia-alapú rendszereket már az 1980-as években a jogalkalmazás szolgálatába állítottak. Az előbbire példa a *DEUS*, amelyet Ausztráliában használtak a családjogi kérdésekben vitázó felek közötti nézeteltérés mértékének kimutatására. A szoftver nem támaszkodott a mesterségesintelligencia-alapú technikákra.¹¹

A mesterségesintelligencia-alapú döntés- és tárgyalástámogató rendszerek már az 1980-as évek óta léteznek. A *Lift Dispatching System* (LDS) segítette a szakembereket a termékfelelősségi ügyek rendezésében,¹² míg a *System for Asbest Litigation* (SAL) segítette a biztosítási kárszakértőket az azbesztnek való kitettséggel kapcsolatos követelések értékelésében.¹³ A *NEGOPLAN* és a *PERSUADER* az Amerikai Egyesült Államokban egyes munkaügyi viták rendezésében nyújtott segítséget az 1980-as évek végén, illetve az 1990-es évek első felében.

Jelen tanulmánynak nem célja a mesterséges intelligencia fogalmával, természetével foglalkozni, intelligensnek tekintek minden olyan rendszert, amelyet a fejlesztői intelligensnek minősítettek, és a hagyományos mesterséges intelligencia bizonyos aspektusait, köztük a szabályalapú érvelést, az esetalapú érvelést vagy a gépi tanulást magában foglalja. Meg kell jegyezni, hogy napjainkban az „intelligens rendszerek” alatt általában hibrid rendszereket értünk, ami a hagyományos mesterséges intelligencia mellett magába olvasztja az operatív kutatást és a statisztikai technikák alkalmazását.¹⁴

A családjog területén az első igazán sikeres, intelligens tárgyalás- és döntéstámogató rendszer az Ausztráliában használt *Split Up*, amely a házassági vagyoni jogi viták megoldására szakosodott. A Stranieri és Zeleznikow által tervezett *Split Up* egyrészt alkalmas arra, hogy előrejelzéseket készítsen

¹¹ ZELEZNIKOW 2021: 792.

¹² WATERMAN–PETERSON 1981.

¹³ WATERMAN–PAUL–PETERSON 1986.

¹⁴ ZELEZNIKOW 2021: 793.

a házastársi vagyon elosztásának lehetséges módjairól, majd az elkészített javaslatokat a felek felhasználhatják a tárgyalásaik során, így a közvetítők és az ügyvédek számára is hasznos (tárgyalástámogatás). Másrészt amennyiben a felek közötti tárgyalás kudarcba fullad, a rendszer célja az is, hogy segítse a családjogi bíróság bírait a házassági vagyonjogi jogviták rendezése során döntés-előkészítő tevékenységgel. A Split Up prototípusát már 1992-ben publikálták,¹⁵ majd a ma is használt és rendszeresen fejlesztett hibrid rendszer az 1990-es évek végén készült el.¹⁶ A Split Up a felek digitalizált okiratokba foglalt előadása alapján felállítja a teljes vagyonleltárt, majd képes közös vagyoni jutót számítani, vagyonmegosztási módokat felállítani, továbbá a neurális hálózatok alkalmassá teszik a rendszert arra is, hogy indokolással ellátott döntési javaslatokat készítsen. Ez utóbbi a rendszer figyelemreméltó összetevője, mert – a magyar családjogi szabályokhoz hasonlóan – az ausztrál családjogi törvény is széles mérlegelési lehetőséget biztosít a bíróság számára a vagyonmegosztást illetően, és a rendszer ezt a mérlegelést is képes elvégezni, sőt, Stephen Toulmin brit filozófus érvelésméletének felhasználásával objektív érvelést is fűz a levont következtetéshez.

Zeleznikow és Bellucci nevéhez fűződik a szintén Ausztráliában bevett *Family Winner System* kidolgozása a 2000-es évek első felében, amely a családügyi mediátorok számára készült. Az alkotók felismerték, hogy a közvetítő feladata a konfliktusok megoldásának ösztönzése a vitázó felek között, a megfelelő kompromisszum, illetve a felek döntési pontjainak megtalálása. A Family Winner rendszert arra tervezték, hogy a vitapartnerek közötti vitapontokat és kompromisszumos lehetőségeket egy grafikus térképsorozaton keresztül jelenítse meg. A térképek lehetővé teszik a vita szempontjából releváns kompromisszumos lehetőségek vizualizálását, azok magyarázatát, és ezen keresztül a megoldásváltozatok könnyebb átlátását.¹⁷ A Family Winner a játékelméletet használja azért, hogy a vita-

¹⁵ STRANIERI–ZELEZNIKOW 1992.

¹⁶ ZELEZNIKOW–STRANIERI 1998; STRANIERI et al. 1999.

¹⁷ ZELEZNIKOW–BELLUCCI 2003; BELLUCCI–ZELEZNIKOW 2005.

partnerek a legmegfelelőbb kompromisszum elérése érdekében megnyerő tárgyalásokat folytatssanak.

A 2000-es évek végén Mexikóban elindított *Expertius* döntés-előké-szítéssel támogatta elsősorban a kezdő bírókat tartásdíjfizetési ügyekben: választ adott arra a kérdésre, hogy a felperes jogosult-e tartásra, illetve tartásdíj-felemelésre.¹⁸

A jogviták többségének, így a családjogi eljárásoknak is egyik döntő faktora az idő és a pénz. Az Amerikai Egyesült Államokban egy válóper személyenként 15–20 ezer dollárba kerül, ha jogi képviselőt is igénybe kell venni, és egy egyszerűbb válás is 4–11 hónapig tart. Az anyagi elérhetőség és a gyorsaság miatt nagy piaca alakult ki az online elérhető és mestersége-sintelligencia-alapú vitarendezési formáknak, amelyek ugyan önképviseleti elven működnek, de számos szolgáltatást tesznek lehetővé a családjogi vita megnyugtató lezárása érdekében. Azok a párok, akiknek nincs elegendő jövedelmük vagy vagyonuk ahhoz, hogy ügyvédet engedjenek meg ma-guknak, egyebek mellett mesterséges intelligencia által vezérelt online eszközök állnak rendelkezésre a megegyezéshez. Ilyen megoldást kínál például az amerikai *Wevorce* rendszer, amely magában foglalja a váláshoz szükséges kérdések tisztázását, a társszülői tervet, a házastársak lakhatásának rendezését, a vagyonmegosztást és a dokumentumkészítést. Az MI-alapú program elvezeti a feleket a megegyezésig, emellett a házastársak szükség esetén közvetítőkhöz és coach-hoz is fordulhatnak havonta legfeljebb három órában.¹⁹

Az online vitarendezés legrégebbi úttörője az USA-ban a *Modria* (*Modular Online Dispute Resolution Implementation Assistance*), amelyet egyéb viták mellett családjogi ügyekben is előszeretettel vesznek igénybe az érintettek. Az asszisztens ötvözi a jogot, a közgazdaságtant és a pszichológiát annak érdekében, hogy segítse a személyesen eljáró feleket a vitáik rendezésében. A *Modria* azzal kezdi, hogy összegyűjti a releváns adatokat a felektől, majd összefoglalja a vitát, aztán megkeresi és kiemeli az egyetértési, illetve a vitás területeket, végül megoldási javaslatokat kínál. A program ezután deduktív

¹⁸ CÁCERES 2008.

¹⁹ SHEPARD–LAURENCE 2021.

módszert használ annak érdekében, hogy a felek a lehetséges megoldások közül válogassanak. Az asszisztens működését szakértők felügyelik online közvetítői platformok segítségével, a felek a vitarendezés során bármikor kérhetik online bejelentkező humán közvetítő vagy ügyvéd igénybevételét.²⁰

A fentebb vázolt okokból a tengerentúlon nagy népszerűségnek örvendő online vitarendező platformok Európában kevésbé elterjedtek. Érdekes, ám rövid életű kísérlet volt Hollandiában a *Rechtwijzer* (magyarul: jogi iránytű) elnevezésű webes alkalmazás, amelynek célja többek között a válni készülő házastársak online vitarendezésben való részvételének biztosítása volt. Ehhez a 2.0 verzióban a felek online pszichológiai és jogi segítséget is igénybe vehettek, a rendszer tehát ötvözte a mediátor és az ügyvéd szerepét. A weboldal természetesen nem helyettesítette a válással kapcsolatos bíróság előtti procedúrát, csupán a válás folyamatát igyekezett egyszerűsíteni a járulékos jogi kérdések megnyugtató rendezésével. Sajnos a *Rechtwijzer* eredeti változatának működtetése pénzügyileg fenntarthatatlan volt, mert viszonylag kevés felhasználó vette igénybe, ezért a 2013-ban elindított platform 2017-ben befejezte a működését. A rendszert ugyan teljesen nem zárták be, a holland jogsegély testület és a Tilburgi Egyetem továbbra is működteti, de immár nonprofit alapon, és a rendszert nem fejlesztik.²¹ A *Rechtwijzer* eredeti koncepcióját megőrizve, de már kizárólag a válási piacra fókuszálva az alapítók létrehozták az *Online Scheidingsloket* (online válóasztal) elnevezésű platformot, amely ma is sikeresen működik.²² A jelenleg fejenként 895 eurós teljes csomag magában foglalja a válási, a házassági vagyoni jogi kérdéseket tisztázó, továbbá a szülői felügyeletre (beleértve a kapcsolattartást) vonatkozó terv közös elkészítését, ehhez pluszban kérhető 2-3 alkalmas mediáció, továbbá a gyermektartásdíjról, illetve házastársi tartásról való megállapodás is elkészíthető. A szolgáltatás bizonyos feltételek mellett államilag támogatott.²³

Egyes családjogi területeken a bírósági határozatok végrehajtását is technikai alkalmazások segítik, felügyelik. Amerikában például a megfelelő

²⁰ RULE 2020; BLANKLEY 2020: 2142.; BROOKS 2022: 124–125.

²¹ Lásd: <https://rechtwijzer.nl/>

²² Lásd: <https://uitelkaar.nl/>

²³ PÁLFI 2021.

állami ügynökségeken keresztül futó online fizetési rendszerek beszedik, nyomon követik és folyósítják a gyermektartást és egyéb pénzügyi kifizetéseket. A szülői felelősség és a kapcsolattartás területén számos országban elterjedt a bírósági határozatok végrehajtása céljából a különféle telefonos vagy webes alkalmazások használata. Így például az olyan okostelefonra telepíthető videós alkalmazások, mint a *FaceTime* vagy a *WhatsApp* megkönnyíthetik a szülői együttműködést és a gyermekláthatást, különösen akkor, ha a szülők nagy távolságra élnek egymástól.²⁴ Emellett a technológiai fejlődés minden eddiginél elérhetőbbé teszi a szülői és pénzügyi tervek (*parenting and financial plan*) megvalósítását. A telefonalapú társzülői alkalmazások piaca különösen virágzik az elmúlt években, ugyanis lehetővé teszik a szülők számára, hogy minden üzenetüket egy biztonságos platformon tárolják, és központi bankot hozzanak létre a szülői felügyelet, kapcsolattartást érintő információkkal, például tanulmányi, egészségügyi és pénzügyi információkkal. Ezek az online szoftverprogramok többnyire arra is képesek, hogy humán vagy mesterségesintelligencia-alapú közvetítők igénybevételével a szülők vagy más családtagok közötti konfliktusok megoldását is elérjék. Ilyen társszülői kommunikációs alkalmazások az *OurFamilyWizard*, a *coParenter*, a *Talking Parents* vagy a *MyMob*.

Az Amerikai Egyesült Államokban a legelterjedtebb az *OurFamilyWizard* (OFW) használata, különösen a vitás esetekben. Ennek oka az a gyakorlat, hogy – bár erre nincs kifejezett jogszabályi előírás – az USA családjogi bírái és a mellettük működő tisztviselők közel 20 éve kötelezően elrendelik az OFW használatát a szülők számára az előttük folyamatban lévő konfliktusos válási ügyekben. A bíróságok, az ügyvédek és a családjogi szakemberek számára az alkalmazás legnagyobb előnye a professzionális hozzáférés: az ügyben részt vevő döntéshozók (bírók, gyermekvédelmi szakemberek) saját felhasználói fiókot létesíthetnek, és az OFW kérelem esetén speciális – törlésektől és módosításoktól mentes – hozzáférést biztosít számukra a szülők teljes fióktartalmához, gyermekkel kapcsolatos kifizetésekhez, ezek tartalma pedig az eljárások során bizonyítékként

²⁴ SINGER–BRODZINSKY 2020.

felhasználható.²⁵ Már önmagában ez a bizonyítékként való felhasználhatóság számos szülőt visszatart a későbbi hosszadalmas bírósági eljárástól. Az OFW nemcsak szülői kommunikációs alkalmazás, hanem családrendszerező (*family organizer*) eszköz is bármely – nem válásban lévő – család számára. A szoftvert mobil eszközökre fejlesztették ki, és a szülők korlátlan hozzáférést biztosíthatnak harmadik félnek (például nagyszülőknek, mostohaszülőknek, egészségügyi szakembereknek, ügyvédeknek, sőt még a gyerekeknek is) a fiókjukhoz. Az OFW legtöbb funkciója hasonló a coParenter által kínálthoz. Mindkét alkalmazás lehetővé tesz biztonságos üzenetküldést, üzenőfalak készítését az üzenetek rendszerezéséhez, megosztott naptárak, fotóalbumok létrehozását, valamint megosztott információs adatbankot kínál az összes fontos családi információhoz, például az orvosok számához, a biztosítási információkhoz és az iskolai órarendhez, programokhoz stb. Ezenkívül a társzülők javaslatot tehetnek a szülői idő módosítására az alkalmazáson belül.²⁶ Az OFW lehetővé teszi a szülőknek a kiadások dokumentálását és a kifizetések nyomon követését (költségnapló), beleértve azt a lehetőséget, hogy az alkalmazás saját fizetési rendszerét (OFWpay) használják pénz átutalására az egyik szülő bankszámlájáról a másik bankszámlájára. Az OFW emellett a „Tone-Meter” nevű egyedi funkciót is kínálja, amely lehetővé teszi az üzenetek előzetes elemzését abból a szempontból, hogy az üzenet félreolvasható-e vagy sértőnek tűnik-e. Ugyanakkor a coParenterrel ellentétben az OFW nem kínál konfliktusmegoldó szolgáltatásokat az alkalmazásán belül, például coachingot vagy közvetítést (élőben vagy mesterséges intelligencia segítségével).²⁷

Ahogy az USA családjogi bírái is támogatják az OFW használatát, Ausztrália családügyi bíróságai is egyre gyakrabban elvárják a vitázó szülőktől az ott elterjedt alkalmazás, a *MyMob* telepítését és használatát a szülői felügyelettel és láthatással összefüggő ügyekben. A bírák tapasztalata szerint az alkalmazás használata segíti a szülőket a pozitív kommunikációban,

²⁵ Lásd: www.ourfamilywizard.com/practitioners/courts

²⁶ BLANKLEY 2022: 2131–2133.

²⁷ BLANKLEY 2020: 2133.

együttal szembesíti őket a szülői feladataikkal; az alkalmazás lényegében „elszámoltatja” a szülőket gyermekeik jólétéért. Az app hasonló elven működik, mint az OFW.²⁸

Az elmúlt években komoly vizsgálati területté vált a bírósági döntések, köztük a családjogi tárgyú ítéletek prediktív analízise mesterséges intelligencia segítségével. A családjogi ügyek közül tipikusan a komoly mérlegelést igénylő gyermekelhelyezési ítéletek kerültek célkeresztbe. 2021-ben Muñoz Soro és Serrano-Cinca neurális hálózati és logisztikus regresszió alkalmazásával vizsgált 1884 spanyol fellebbviteli (másodfokú) bírósági ítéletet gyermekelhelyezési ügyekben, és 85%-ot meghaladó pontossággal megjósolták, hogy a bíróság kizárólagos vagy közös felügyeleti jogot biztosít.²⁹ Hasonló kutatást tettek közzé kínai kutatók is, amely már a bírósági döntések részrehajló, diszkriminatív jellegét is vizsgálta.³⁰ Az USA-ban legalább egy évtizede ügyfelek megkeresése alapján a *Ravel* és a *LexMachina* segítségével prediktív analízist végeznek – egyebek mellett – családjogi ügyekben.

FÉLELMEK, AGGÁLYOK, KORLÁTOK

Az az elképzelés, hogy a családjog minőségileg különbözik a jogalkalmazás más területeitől, továbbá hogy a családjogászok a jogász szakma önálló „fajaként” aposztrofálhatók, világszerte ismert és hangoztatott nézet; a rossz nyelvek szerint ezt maguk a családjogászok találták ki, válaszul arra a sok helyütt hagyományosan élő felfogásra, hogy a családjog a jog egy alacsonyabb nivójú, státuszú ágazata. Akárhogy is, a családjogász berkeken belül egy ideig erősen élt az a tévhit, hogy a családjogi ügyek jelentős részénél a 21. századi digitális technológia alkalmazása lehetetlen, de legalábbis olyan komoly veszélyforrást hordoz magában, amely etikai okokból megengedhetetlenné teszi azok használatát. A már felhozott példák jól illusztrálják, hogy a családjog sem lehet a jogi technológiától immunis

²⁸ ZELEZNIKOW 2021: 797.

²⁹ MUÑOZ SORO – SERRANO-CINCA 2021.

³⁰ ZHANG–CHEN–WANG 2024.

terület, ugyanakkor az eddigi kutatások sorra azt igazolják, hogy a családjog kétségkívül kevésbé válik a „robotjogászok” martalékává. Az MI-programok hatékonyságának növekedése ellenére is a terület emberi része továbbra is létfontosságú eleme marad a szakmának.³¹ A 21. század első negyedében világszerte körvonalazódott a családjogászoknak egyfajta „ideáltípusa”: a békéltető, a reális egyezsége törekvő családjogász, aki alapvetően peren kívül igyekszik megnyugtatóan megoldani a családi krízist. Az ügyfelek és gyermekeik érdekeit előtérbe helyező családjogi specialista nemcsak jogi felkészültséget, hanem komoly interperszonális készségeket, mély konfliktuskezelési képességet, a helyi szokások, a bírói gyakorlat, sőt, akár az ügyben eljáró bíró gondolkodásának ismeretét is megkívánja.³² Márpedig ezekkel a készségekkel a legjobb MI-alapú vitarendező platform sem ruházható fel. Emiatt azok az aggályok, amelyek a modern technológiának a családjogi jogalkalmazásban való térnyeréséhez a családjogászai szakma elsorvadásának veszélyét társítják, alaptalanok. Ugyanakkor az kétségtelen, hogy a családjogászai hivatás újeséséhez új készségek ismeretére van szükség.

Amint azt fentebb is érintettük, családjogi ügyekben sokan az időfaktor rövidülését, az eljárások egyszerűsödését várják a modern technológiák bevezetésétől. David Hodson angol professzor szerint az az elvárás, hogy a digitalizáció hatására a családjogi igazságszolgáltatás érdemben felgyorsul vagy a családjogi ügyek menetével kapcsolatosan egyes országokban tapasztalható „bedugulás” megszűnik, jelenleg nem reális, különösen nem a konfliktusos esetekben. A digitális családjogi jogalkalmazásra egyelőre olyan alternatívaként érdemes tekinteni, amely a családjoghoz való hozzáférés lehetőségét segíti elő, szélesíti ki.³³ Ugyanakkor az könnyen belátható, hogy amennyiben az eredetileg vitás válási szituáció a modern technológiák segítségével az egyezségig elvihető, az egyszerűsíti a bíróság előtti eljárásmenetet, így összességében véve csökkenti a nyomást az igazságszolgáltatási rendszeren, és ami még fontosabb, az eredmény az ügyben érintettek számára is elfogadható, végrehajtható lesz.

³¹ BROOKS 2022: 121.

³² BELL 2019: 109.

³³ HODSON 2021.

Kiemelt problémát jelentenek a mesterséges intelligencia jogi területre való bevonása során az *etikai aggályok*: így különösen az elfogultság veszélye, a nem általános élethelyzetekre szóló szabványdöntések, az igazságosság és méltányosság elveinek figyelmen kívül hagyása, végül az átláthatóság és az elszámoltathatóság hiánya.³⁴ A hiányos vagy nem megfelelő alapadatok, a téves programozás és az algoritmusok fejlesztésének hibái használhatatlanná tehetik a rendszerek által produkált eredményeket. Ezek a hibák úgynevezett visszacsatolási hurkot hozhatnak létre az algoritmuson belül, amely – megfertőzve a rendszert – állandósítja az elfogultságot, és nem szándékos diszkriminációhoz vezethet. Ez nyilvánvalóan óriási kockázatot hordoz magában a gyakorló jogászok számára, és hatalmas fenyegetést a bírói igazságosságra nézve. Az esetalapú prediktív rendszerek, amelyek az ítélkezés „történeti” előzménydöntéseit használják a várható eredmények előrejelzésére, akaratlanul is mesterséges torzításokat idézhetnek elő a jogalkalmazásban.³⁵ Például egy apa a közös gyermek felügyeleti jogának rendezésére irányuló, mesterséges intelligencia által támogatott közvetítés során könnyen hátrányba kerülhet az anyával szemben, mivel a múltbeli adatok hajlamosak előnyben részesíteni az anyákat a felügyeleti megállapodásoknál.³⁶ A gyors társadalmi változások korában a történeti ítélkezési adatok azt a kérdést is felvetik, hogy ezek a tudásbázisok képesek lesznek-e a társadalmi normákban és a bírói attitűdökben bekövetkező változást figyelembe venni.³⁷ A kizárólagosan múltból hozott adatok felhasználása a modern esetek eldöntése során torz kimenetelhez vezethet, ha a felhasznált adatok a korábbi diszkrimináció mintáit tükrözik, nem pedig a meglévő úgy egyedi vonásait.

³⁴ BROOKS 2022: 126.

³⁵ REMUS–LEVY 2016.

³⁶ BROOKS 2022: 127.; ZHANG–CHEN–WANG 2024.

³⁷ BELL 2019: 118.; MENTOVICH – PRESCOTT – RABINOVICH–EINY 2020: 961–974.

ÖSSZEGRÉS

A 21. század első negyedének rohamléptékű technológiai fejlődése, az igazságszolgáltatás nagy fokú digitalizációja, a Covid–19-járvány által kényszerűen megnövekedett online jogalkalmazási eszközök, a mesterségesintelligencia-kutatás világossá tette, hogy más jogterületek jogalkalmazásához hasonlóan a családjogi jogalkalmazást sem kerülheti el a technológiai innovációk felhasználása. A családjogi jogalkalmazásban hosszú évek óta napi szinten kell megküzdeni a közösségi média, a különféle mobilalkalmazások, az elektronikus levelezés vagy éppen a számítógépre telepített megfigyelőrendszerek által szolgáltatott bizonyítékok felhasználhatóságának kérdéseivel. A digitalizáció mindennapossá válásával ezek a problémák megsokszorozódnak. Tehát ma már nem az a kérdés, hogy a digitalizációt beengedjük-e a családjog területére, hanem az, hogy milyen biztonsági védőkorlátokat szabunk neki, és hogyan fordítjuk azt a családjogi jogalkalmazás javára anélkül, hogy az alapvető jogi vagy családjogi elvek sérülnének.

Ennek ellenére az innovatív módszerek elfogadtatásához hazánkban és szerte Európában még mindig komoly erőfeszítést igényel annak a családjogban változatlanul élénken uralkodó ultrakonzervatív tévhitnek az eloszlatása, hogy a családjogi ügyek jelentős részénél a 21. századi digitális technológia alkalmazása lehetetlen, de legalábbis komoly veszélyforrást hordoz magában. Ennek természetesen ellentmondanak a gyakorlatban már létező és jól működő példák, amelyeket a jelen tanulmány is bemutat, mégis érdekes az az ellentmondás, hogy az igazságszolgáltatásnak éppen az a szektora áll ellen leginkább a technológiai fejlődésnek, amely legmélyebben hatol be a digitális világban élő családok mindennapjaiba és ahol talán leghatékonyabban, legintenzívebben ki lehetne aknázni a digitalizációval járó előnyöket.

Mindazonáltal a veszélyek sem elhanyagolhatók. A családjogi területen fokozottan igaz, hogy a mesterséges intelligencia bevetése csak a jogalkalmazási részfeladatok megkönnyítését szolgálhatja, de az igazságszolgáltatási feladatot nem veheti át.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- BELL, Felicity (2019): Family Law, Access to Justice, and Automation. *Macquarie Law Journal*, 19, 103–132. Online: www.mq.edu.au/__data/assets/pdf_file/0004/866290/Family-Law-Access-to-Justice-and-Automation.pdf
- BELLUCCI, Emilia – ZELEZNIKOW, John (2005): Developing Negotiation Decision Support Systems that Support Mediators: A Case Study of the Family_Winner System. *Artificial Intelligence Law*, 13(2), 233–271. Online: <https://doi.org/10.1007/s10506-006-9013-1>
- BLANKLEY, Kristen M. (2020): Online Resources and Family Cases: Access to Justice in Implementation of a Plan. *Fordham Law Review*, 88(6), 2121–2142.
- BROOKS, Wensdai (2022): Artificial Bias: The Ethical Concerns of AI-Driven Dispute Resolution in Family Matters. *Journal of Dispute Resolution*, (2), 117–131.
- CÁCERES, Enrique (2008): EXPERTIUS: A Mexican Judicial Decision-Support System in the Field of Family Law. In FRANCESCONI, Enrico – SARTOR, Giovanni – TISCORNIA, Daniela (szerk.): *JURIX 2008: The Twenty-First Annual Conference. Frontiers in Artificial Intelligence and Applications*, 78–87. Online: <https://doi.org/10.3233/978-1-58603-952-3-78>
- HODSON, David (2021): *Digital Technology in Family Justice Systems: Global Benefits, Opportunities and Concerns*. ERA Conference on Digital Technology in Family Matters, 2021. január 27.
- MENTOVICH, Avital – PRESCOTT, J. J. – RABINOVICH-EINY, Orna (2020): Are Litigation Outcome Disparities Inevitable? Courts, Technology, and the Future of Impartiality. *Alabama Law Review*, 71(4), 893–979. Online: <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3559773>
- MUÑOZ SORO, José Félix – SERRANO-CINCA, Carlos (2021): A Model for Predicting Court Decisions on Child Custody. *PLoS ONE*, 16(10): e0258993. Online: <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0258993>
- NAVRATYIL Zoltán (2012): *A varázsló eltöri pálcáját? A jogi szabályozás vonulata az asziszisztált humán reprodukciótól a reprodukzív klónozásig*. Budapest: Gondolat.
- PÁLFI Dóra (2021): Feltűnő és eltűnő jogi technológiai szolgáltatások és szereplők – Egy holland online vitarendezési rendszer tanulságos története. *Arsboni*, 2021. október 28. Online: <https://arsboni.hu/holland-online-jogszolgaltatas/>
- REMUS, Dana – LEVY, Frank S. (2016): *Can Robots Be Lawyers? Computers, Lawyers, and the Practice of Law*. SSRN, 2016. november 27. Online: <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2701092>

- RULE, Colin (2020): Online Dispute Resolution and the Future of Family Law. *Family Law Magazine*, 2020. március 17. Online: <https://familylawyermagazine.com/articles/online-dispute-resolution-and-the-future-of-family-law/>
- SINGER, Jacqueline – BRODZINSKY, David (2020): Virtual Parent-Child Visitation in Support of Family Reunification in the Time of COVID-19. *Developmental Child Welfare*, 2(3), 153–171. Online: <https://doi.org/10.1177/2516103220960154>
- SHEPARD, Diana – LAURENCE, Aimee (2021): How Artificial Intelligence Could Impact the Future of Family Law. *Family Lawyer Magazine*, 2021. augusztus 27. Online: <https://familylawyermagazine.com/articles/artificial-intelligence-and-the-future-of-family-law/>
- SOURDIN, Tania Michelle (2015): Justice and Technological Innovation. *Journal of Judicial Administration*, 25(2), 96–105.
- SOURDIN, Tania – LI, Bin – BURKE, Tony (2019): Just, Quick and Cheap: Civil Dispute Resolution and Technology. *Macquarie Law Journal*, 19, 17–38. Online: www.mq.edu.au/__data/assets/pdf_file/0008/866294/Macquarie-Law-Journal-Vol-19.pdf
- STRANIERI, Andrew – ZELEZNIKOW, John (1992): SPLIT-UP: Expert System to Determine Spousal Property Distribution on Litigation in the Family Court of Australia. In ADAMS, Anthony – STERLING, Leon (szerk.): *AI '92 – Proceedings Of The 5th Australian Joint Conference On Artificial Intelligence*. Hobart: World Scientific, 51–56. Online: https://www.worldscientific.com/doi/10.1142/9789814536271?srsltid=AfmBOorQKBQRAwMtNAW_6oFSBa2Q-CfYxAR_r4sc9Z1o4pfxm2w7cBw
- STRANIERI, Andrew et al. (1999): A Hybrid Rule–Neural Approach for the Automation of Legal Reasoning in the Discretionary Domain of Family Law in Australia. *Artificial Intelligence and Law*, 7(2–3), 153–183. Online: <https://doi.org/10.1023/A:1008325826599>
- SUSSKIND, Richard (2008): *The End of Lawyers? Rethinking the Nature of Legal Services*. Oxford: Oxford University Press.
- SUSSKIND, Richard (2023): *Online bíróságok és az igazságszolgáltatás jövője*. Ford. Osztovcics András. Budapest: ORAC.
- TÓTH András (2016): A technológiai fejlődés hatása az ügyvédi tevékenységre: robotok lesznek az ügyvédek? In TÓTH András (szerk.): *Technológia jog – Új globális technológiák jogi kihívásai*. Budapest: Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, 37–45.
- WATERMAN, D. A. – PAUL, J. – PETERSON, M. (1986): Expert Systems for Legal Decision Making. *Expert Systems*, 3(4), 212–226.
- WATERMAN, D. A. – PETERSON, Mark A. (1981): *Models of Legal Decisionmaking*. The RAND Corporation, The Institute for Civil Justice. Online: www.rand.org/pubs/reports/R2717.html
- ZELEZNIKOW, John (2021): Using Artificial Intelligence to provide Intelligent Dispute Resolution Support. *Group Decision and Negotiation*, 30, 789–812. Online: <https://doi.org/10.1007/s10726-021-09734-1>

- ZELEZNIKOW, John – BELLUCCI, Emilia (2003): Family_Winner: Integrating Game Theory and Heuristics to Provide Negotiation Support. In BOURCIER, Danièle (szerk.): *Legal Knowledge and Information Systems: JURIX 2003: The Sixteenth Annual Conference*, 21–30. Online: <https://jurix.nl/pdf/jo3-03.pdf>
- ZELEZNIKOW, John – STRANIERI, Andrew (1998): Split Up: An Intelligent Decision Support System Which Provides Advice Upon Property Division Following Divorce. *International Journal of Law and Information Technology*, 6(2), 190–213. Online: <https://doi.org/10.1093/ijlit/6.2.190>
- ZHANG, Xin – CHEN, Shi – WANG, Mengyuan (2024): Gender Bias in Child Custody Judgments: Evidence from Chinese Family Court. *PLoS ONE*, 19(7), e0305479. Online: <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0305479>
- ZŐDI Zsolt (2018): A digitalizáció hatása a jogászai szakmára. *Gazdaság és Jog*, 26(12), 3–9. Online: <https://szakcikkladatbazis.hu/doc/9128392>
- ZŐDI Zsolt (2022): Bevezetés: jogi technológiák. In ZŐDI Zsolt (szerk.): *Jogi technológiák – Digitális jogalkalmazás*. Budapest: Ludovika, 11–38.

21. SZÁZADI MEGOLDÁSOK A VERSENYJOGI JOGÉRVÉNYESÍTÉSBN¹

ABSZTRAKT

A gazdaság motorja a piaci verseny, figyelemmel arra, hogy a tudomány és a technológia ugrásszerű fejlődésének köszönhetően a fogyasztók előtt lehetőségek tárháza nyílik meg a termékek és szolgáltatások közötti választás során. A versenyjog célja a piacok tisztességes működésének biztosítása annak érdekében, hogy a vállalkozások versenyezzenek, és ne korlátozzák a versenyt kartellekkel, erőfölénnyel való visszaéléssel vagy más versenytorzító eszközökkel. A verseny gazdasági szerepe, hogy innovációra ösztönzi a vállalkozásokat, és biztosítja a fogyasztók számára a választási lehetőségeket.

Az Európai Unió szabályozása kiemelt figyelmet fordít a fogyasztók védelmére és a vállalkozások versenyképességére, a verseny fenntartását és a versenyellenes magatartások korlátozását célozza. A kartellek a legsúlyosabb versenyjogi korlátozásokat valósítják meg, következésképpen a kartellek elleni küzdelemben különösen fontos az engedékenységi politika, amely arra ösztönzi a vállalkozásokat, hogy felfedjék jogsértő tevékenységeiket a bíróságok összegének csökkentéséért vagy az azok alóli mentességért cserébe. A Bizottság által alkalmazott engedékenységi politika a kartellek elleni fellépés legfontosabb fegyvere.

Azonban a versenyjogi jogsértésre alapozott bíróságok előtti magánjogi jogérvényesítés az üzleti kapcsolatok végleges megromlásának kockázatát

¹ A tanulmány az NMHH-val kötött EM-1/1/2022. számú együttműködési megállapodásban részletezett feladatok végrehajtása céljából készült.

hordozza magában, ennek értelmében érdemes számba venni az egyezség lehetőségét is, amelyre magyar vonatkozásban is láthatunk precedenst. Kulcsszavak: egyezség, engedékenységi politika, fogyasztóvédelem, kamionkartell, magánjogi jogérvényesítés, tehergépjárművek ügy, versenyképesség, vitarendezési eljárás

21ST CENTURY SOLUTIONS IN THE APPLICATION OF COMPETITION LAW

ABSTRACT

Market competition is the engine of the economy, given that the rapid advancements in science and technology have opened up a wide range of choices for consumers when selecting products and services. The goal of competition law is to ensure the fair functioning of markets so that businesses compete and do not restrict competition through cartels, abuse of a dominant position, or other distortive practices. The economic role of competition is to encourage innovation among businesses and to ensure that consumers have options.

The European Union's regulation focuses on protecting consumers and the competitiveness of businesses, maintaining competition and limiting anti-competitive practices. Cartels represent the most serious restrictions on competition law; consequently, in the fight against cartels, the leniency policy is particularly important as it encourages companies to disclose their unlawful activities in exchange for reduced fines or immunity. The Commission's leniency policy is its main weapon in the battle against cartels. However, private legal proceedings in courts based on competition law infringements involves the risk of a permanent disruption of business relations, and therefore it is worth considering the possibility of settlement, for which there is a Hungary-related precedent.

Keywords: agreement, leniency programme, consumer protection, Trucks case, competitiveness, settlement procedure

BEVEZETÉS – KI JÁR JÓL?

A verseny a vállalkozásokat állandó nyomás alá helyezi: a lehető legjobb árut kell a lehető legjobb áron kínálniuk ahhoz, hogy a fogyasztók továbbra is náluk vásároljanak. E körülmény egyúttal innovációra késztet, és gazdasági ösztönzést ad.² A fejlett gazdaságban a fogyasztó szinte minden termék és szolgáltatás esetén választás előtt áll: Coca-Colát vagy Pepsit vásároljon a szupermarketben, Android vagy iOS rendszerrel működő telefont használjon a kapcsolattartáshoz, egy-egy „lusta” délutánon, hazafelé menet melyik gyorsétteremlánc egységébe térjen be, vagy nyaralásához melyik légítárság járatait válassza.

A gazdasági fejlődés egyik mozgatórugója a versenyhelyzet, amely fogalom az uniós szabályozás tárgya is képezi. Például az áruk szabad mozgásának akadályát képező protekcionista adó³ akkor képes korlátozó hatás kiváltására, ha két termék versenyhelyzetben van a releváns árupiacon. A versenyhelyzet fogyasztói szokások alapján ítéltető meg. Versenyhelyzetben az egymással helyettesíthető áruk vannak, és helyettesíthetők mindazok a termékek, amelyeket a fogyasztók a jellemzőik, áruk és rendeltetésük alapján egymással felcserélhetőnek tartanak. Ha az áruk között ilyen versenyhelyzet nincs, egy kedvezőtlen (eltérő mértékű) adóztatás hiába drágítja a külföldi terméket, a fogyasztók nem fogják felcserélni a termékeket és a kevésbé adóztatott és olcsóbb belföldi terméket vásárolni, mert az nem válthatja ki az előző terméket.⁴ A Bíróság a hasonló árut hasonló jellemzőkkel rendelkező, a fogyasztó szempontjából azonos igényt kielégítő terméknek határozza meg.⁵

A szabad piacon az üzlet tulajdonképpen versengő játékként kell hogy működjön, amelyben a fogyasztók járnak jól. A fogyasztóvédelmi szemléletű versenyjogi jogalkotás szerepe vitathatatlan, a korábbi uniós jogalkotás óvatos lépéseivel szemben jelentős elmozdulás következett be

² CHIKÁN 2020.

³ EUMSz 110. cikk második bekezdés. E tiltó rendelkezés célja, hogy szabályos versenyfeltételek mellett biztosítsa az áruk szabad mozgását.

⁴ GOMBOS 2019: 245–247.

⁵ C-106/84. Az Európai Közösségek Bizottsága kontra Dán Királyság ítélet, 12. pont.

a fogyasztói jogok magasabb szintű védelme irányában,⁶ a valós helyzet a fogyasztók jogairól szóló irányelv⁷ (4) preambulumbekzdésében foglaltakhoz közelít, amelynek tartalma szerint a valódi fogyasztói belső piac előmozdításához megfelelő egyensúlyt kell teremteni a fogyasztóvédelem magas szintje és a vállalkozások versenyképessége között, a szubszidiaritás elvének tiszteletben tartása mellett. Ez a tendencia nem csupán az Európai Unióban figyelhető meg: 2024 januárjában egy amerikai szövetségi bíróság trösztellenes okokra hivatkozva megakadályozta a fapados légitársaságok közé sorolt Spirit Airlines 3,8 milliárd dolláros felvásárlását, figyelemmel arra, hogy az üzlet növelné a jegyárakat és csökkentené a piaci versenyt,⁸ a legalacsonyabb költségű légitársaságok közötti verseny ösztönzése pedig elősegíti, hogy a légi közlekedés továbbra is megfizethető maradjon minél több amerikai számára.⁹

TÚLZOTT EGYÜTTMŰKÖDÉST MEGVALÓSÍTÓ TEVÉKENYSÉGEK

A piac egyes szereplői arra törekedhetnek, hogy elkerüljék az objektív piaci megmérettetést. Ilyenkor megkreált feltételekkel próbálnak nagyobb profitot szerezni, és ezzel korlátozzák, vagy akár teljesen kiküszöbölik a versenyt. A versenykorlátozó megállapodás résztvevői egy mesterségesen létrehozott feltételrendszerrel igyekeznek a piac változó követelményrendszerét helyettesíteni, noha a verseny a gazdaság alapintézménye és a fejlődés motorja.¹⁰ Összefoglalva: a vállalkozások „túlzott együttműködésük” eredményeként időnként megkísérlik a verseny korlátozását.

A Bizottság és más hatóságok a termékpiacok megfelelő működése érdekében gátat kell hogy szabjanak a versenyellenes magatartásnak, vagy

⁶ GOMBOS–SELNICEAN 2023: 49–57.

⁷ Az Európai Parlament és a Tanács 2011/83/EU irányelve.

⁸ HORNÝÁK 2024.

⁹ K. T. 2024.

¹⁰ MISKOLCZI BODNÁR 2019.

pedig az ilyet korrigálniuk kell. Az Európai Bizottság figyelemmel kíséri az alábbi tevékenységeket:

- vállalkozások közötti versenykorlátozó megállapodások – kartellek és más olyan tisztességtelen megállapodások, amelyek értelmében a vállalkozások elkerülik az egymással való versengést, és saját szabályokat igyekeznek megállapítani;
- erőfölénnyel való visszaélés – amikor egy erős piaci szereplő igyekszik versenytársait kiszorítani a piacról;
- fúziók – és más olyan formális megállapodások, amelyek értelmében a vállalkozások állandóan vagy ideiglenesen egyesítik erőiket – mindez akkor van összhangban a szabályozással, ha piacbővüléssel jár és előnyös a fogyasztók számára;¹¹
- a piacok verseny előtt történő megnyitására tett erőfeszítések (liberalizálás) – többek között a közlekedés, az energia, a postai szolgáltatások és a távközlés területén. Az említett szektorok közül többet állami monopóliumok irányítanak, és nagyon fontos, hogy a liberalizálásra anélkül kerüljön sor, hogy a régi monopóliumok tisztességtelen előnyhöz jutnának;
- pénzügyi támogatás (állami támogatás) vállalkozások számára a tagállami kormányoktól – engedélyezett, amennyiben nem torzítja az európai uniós országok vállalkozásai közötti tisztességes és tényleges versenyt, és nem érinti kedvezőtlenül a gazdaságot;
- együttműködés az európai országok nemzeti versenyhatóságaival (amelyek az európai uniós versenyjog egyes elemeinek végrehajtásáért is felelősek) annak biztosítása érdekében, hogy az európai uniós versenyjogot az Unió egészében egyformán alkalmazzák.¹²

Az EU versenyjoga alapvetően két nagy területre bontható: a klasszikus antitörzsztjogra, azaz a vállalkozásokra vonatkozó szabályokra és a tagállamokra vonatkozó szabályokra. A klasszikus antitörzsztjog részterületei:

¹¹ A bejelentések jelentős részében a Bizottság jóváhagyja az összefonódást, azonban vannak kivételek. Erről lásd bővebben Szűcs 2022.

¹² Európai Bizottság [é. n.].

a versenykorlátozó megállapodások tilalma (EUMSZ 101. cikk), a gazdasági erőfölénnyel való visszaélés tilalma (EUMSZ 102. cikk) és a koncentrációk ellenőrzése (fúziókontroll). A tagállamokra vonatkozó szabályok az alábbi területeket érintik: a kereskedelmi jellegű állami monopóliumokra vonatkozó szabályozás (EUMSZ 37. cikk), az állami vállalatokra, különleges, kizárólagos jogokkal felruházott vállalatokra vonatkozó szabályozás (EUMSZ 106. cikk) és az állami támogatások tilalma (EUMSZ 107–109. cikkek). A két nagy szabályozási terület egészül ki a modern uniós versenyjogban a fogyasztóvédelmi jellegű rendelkezésekkel.¹³

A versenyjogra vonatkozó elsődleges jogforrások közül a legfontosabbak az EUMSZ említett rendelkezései, az EUMSZ-hez kapcsolódó, a belső piacról és a versenyről szóló (27.) számú Jegyzőkönyv és az uniós jog (íratlan és írott) általános elvei (*res iudicata*, kétoldalú meghallgatás elve). Ám a versenyjogban óriási szerepe van a *soft law*-nak is, azoknak az eszközöknek, amelyeknek nincs jogilag kötelező ereje. Ebbe döntően beesorolandók a Bizottság által a versenyjog területén kibocsátott közlemények, amelyek a piaci szereplők (és jogászaik) részére szóló, kiszámíthatóságot növelő általános érvényű tájékoztatások.¹⁴

A versenykorlátozó megállapodásoknak is több csoportját különböztetjük meg, amelyek közül a következő szerkezeti egységben a kartelleket emelem ki, figyelemmel arra, hogy a legsúlyosabb versenyjogi korlátozásokat valósítják meg és a leginkább üldözendőnek tekintendők.¹⁵

KARTELLÜGYEKRE VONATKOZÓ ENGEDÉKENYSÉGI POLITIKA

Az Európai Unió célja nemcsak a tagállamokat, hanem azok állampolgárait és jogi személyeit is az uniós jog betartására ösztönözni. A gazdasági jólét

¹³ A versenyjog uniós jogi alapjairól lásd kimerítő részletességgel GOMBOS 2017.

¹⁴ DÁN 2022: 30.

¹⁵ GOMBOS 2022: 58.

és a fogyasztók szempontjából a kartellek¹⁶ felszámolásából származó haszon a tapasztalatok szerint sokkal nagyobb, mint amit a versenyhatóságokkal együttműködő vállalkozások megbüntetése hozna.¹⁷ Ezért a Bizottság a kartellügyekre úgynevezett engedékenységi politikát követ, amelynek keretében a Bizottság a bírságok alóli mentesség nyújtásának, valamint a bírságok csökkentésének eszközeivel kísérli meg a vállalkozásokat a kartellre vonatkozó információk felfedésére és a vizsgálat során történő együttműködésre ösztönözni a 21. század gazdasági életének tisztasága érdekében. A Bizottság szerint saját engedékenységi programja különösen hatékony segítséget nyújt a kartellek – különösen a titkos kartellek – leleplezésében, destabilizálásában és felszámolásában.¹⁸ Jellegüknél fogva, a titkos kartelleket a résztvevők együttműködése nélkül nehéz felderíteni és ellenük vizsgálatot folytatni.

A kartellügyek esetében a bírságok alóli mentességről és a bírságok csökkentéséről szóló bizottsági közlemény¹⁹ célja, hogy több útmutatást nyújtson a kérelmezők számára, és növelje az Európai Bizottság azzal kapcsolatos engedékenységi politikájának átláthatóságát, hogy a vállalkozások jelentik azokat a kartelleket, amelyekben részt vettek.

Kartellügyekben a Bizottság rendelkezésére állnak jellemzően az ügyfélnyilatkozatok, az engedékenységi program keretében tett nyilatkozatok, az engedékenységi kérelmező nyilatkozata, amelyek a bírság alól részben vagy egészben való mentesülést biztosítanak; a rajtaütések során fellelt dokumentumok, e körben az írásba foglalt megállapodás, elektronikus levelezés, határidőnaplók, feljegyzések, emlékeztetők; a Bizottság kérdéseire adott válaszok és a közgazdaságtani elemzések. Ezt meghaladóan jellegzetes bizonyítékok a tanúvallomások: a munkavállalók vagy volt munkavállalók vallomásai.²⁰

¹⁶ Kartell: árak rögzítése, termelés korlátozása vagy a piac és a vevők egymás közötti felosztása céljából összeállt hasonló, azonban független vállalkozások csoportja.

¹⁷ Kartellügyekre vonatkozó engedékenységi politika [é. n.].

¹⁸ Kartellügyekre vonatkozó engedékenységi politika [é. n.].

¹⁹ Bizottsági közlemény a kartellügyek esetében a bírságok alóli mentességről és a bírságok csökkentéséről 2006/C 298/11.

²⁰ A kartellügyekben történő bizonyításról lásd bővebben SIMON 2017: 57–59.

Ha egy vállalkozás olyan kartellt kíván leleplezni, amelyben részt vesz, teljes mentességet kérhet a bírságok alól, ha ez az első vállalkozás, amely a Bizottság számára az adott kartellben való részvételét felfedi, illetve olyan bizonyítékot szolgáltat, amely lehetővé teszi, hogy a Bizottság célirányos helyszíni vizsgálatot végezhesen vagy a kartell létezését megállapíthassa. A közlemény megállapítja, hogy milyen típusú és szintű bizonyítékok szükségesek a mentesség megszerzéséhez. A Bizottság ideiglenesen akkor is el tudja fogadni a mentességre vonatkozó kérelmet, ha csak korlátozott információk állnak rendelkezésre. A Bizottság szolgálatai ezért kiadhatnak egy markert, amely védi a mentességet kérelmező helyét a rangsorban (a kérelmező elsőként fedi fel a saját részvételét, így először ő igényelhet mentességet), aminek célja, hogy lehetővé tegye a szükséges információk és bizonyítékok összegyűjtését. Az a vállalkozás, amely egyéb vállalkozásokat kényszerített kartellhez való csatlakozásra vagy abban való maradásra, továbbra sem jogosult a bírság alóli mentességre.²¹

Az a vállalkozás, amely nem igényelhet teljes mentességet, kérvényezheti a bírságok csökkentését, ha felfedi a kartellben való részvételét, és a kartell létezésének bizonyítása érdekében olyan bizonyítékot szolgáltat, amely jelentős hozzáadott értéket képvisel a már a Bizottság birtokában lévő bizonyítékok szempontjából. A közlemény a jelentős hozzáadott érték értékelése tekintetében a bizonyítékok relatív bizonyító erejét is megállapítja. Például amennyiben minden más körülmény változatlan marad, a közvetlen bizonyítékok értékesebbek, mint a közvetett bizonyítékok, az egyidejű bizonyítékok több értéket képviselnek a tényeket rekonstruáló bizonyítékoknál, valamint a meggyőző erejű bizonyítékok (olyan bizonyítékok, amelyek nem igényelnek megerősítést) értékesebbek a megerősítést vagy alátámasztást igénylő társaiknál. Az első vállalkozás, amely teljesíti ezeket a követelményeket, 30–50%-os csökkentést kap az egyébként rá kiszabandó bírságból, a második vállalkozás 20–30%-os csökkentést kap, míg a többi vállalkozás maximum 20%-ra lehet jogosult. A csökkentéseken kívül úgy jutalmazzák azokat a meggyőző erejű bizonyítékokat, amelyek lehetővé teszik azt, hogy a vizsgálatot végző személyek további, a jogsértés súlyosságát vagy időtartamát növelő tényeket

²¹ 2006/C 298/11 közlemény (8)–(13) bekezdés.

bizonyítsanak, hogy kiveszik a súlyosbító tényezőt vagy konkrét időtartamot az arra a vállalkozásra kiszabandó bírság számításából, amely szolgáltatta azt.²² E politika alkalmazására kézenfekvő megoldás a vitarendezési eljárás, amelyre egy kiváló példát az alábbi fejezetben láthatunk.

A TEHERGÉPJÁRMŰVEK ÜGY²³ – VITARENDEZÉSI ELJÁRÁS

Az Európai Bizottság – egyebek mellett – a versenyjogi szabályok betartása érdekében is indíthat alternatívnak tekinthető vitarendezési eljárást. Ezek egyik típusa az 1/2003/EK rendelet²⁴ 11. cikk (6) bekezdésén alapul, amelyre kitűnő példa az AT.39824 számú Tehergépjárművek ügy. A hírportálok szalagcímben jelenítették meg: „[b]izonyíthatóan »csak« 14 évig működött az autópárhán Európá egyik legnagyobb kartell”,²⁵ „[e]gyre nagyobb bajban a kamionkartell”.²⁶

Az Európai Bizottság az EUMSZ 101. cikke és az Európai Gazdasági Térségről (EGT) szóló megállapodás 53. cikke alkalmazására vonatkozó eljárásban 2016. július 19-én elfogadta a C(2016) 4673 final határozatot, amelyről 2017. április 6-án összefoglalást tettek közzé az *Európai Unió Hivatalos Lapjában*.²⁷

Az ügy tényállása szerint a MAN jármű- és hajtóműgyártó cég 2010. szeptember 20-i mentességi kérelmét követően a Bizottság 2011. január 18. és 21. között helyszíni vizsgálatokat végzett különböző tehergépjármű-gyártók létesítményeiben. 2011. január 28-án a Volvo/Renault, ezt követően 2011. feb-

²² 2006/C 298/11 közlemény (23)–(26) bekezdés.

²³ Az uniós magyar nyelvű fordítás e szókapcsolatot, míg a köznyelv a Kamionkartell-ügy kifejezést alkalmazza.

²⁴ A Tanács 1/2003/EK rendelete a Szerződés 81. és 82. cikkében meghatározott verseny-szabályok végrehajtásáról. A lisszaboni szerződés a számozást módosította, e cikkeknél jelenleg az EUMSZ 101. és 102. cikke felel meg.

²⁵ KAIBINGER [é. n.].

²⁶ Portfólio 2019b.

²⁷ AT.39824.

ruár 10-én a Daimler, majd 2011. február 10-én az Iveco bírságcsökkentést kérelmezett. 2014. november 20-án a Bizottság az 1/2003/EK rendelet 11. cikk (6) bekezdése értelmében eljárást kezdeményezett a DAF, a Daimler, az Iveco, a MAN és a Volvo/Renault ellen, valamint kifogásközlést²⁸ fogadott el, amelyről értesítette az említett vállalkozásokat.

A kifogásközlés elfogadása után a címzettek nem hivatalos úton felvették a kapcsolatot a Bizottsággal, és azt kérték, hogy az ügy vitarendezési eljárás keretében folytatódjon. A Bizottság a vitarendezési eljárás megindításáról határozott erre az ügyre vonatkozóan, miután minden egyes címzett megerősítette hajlandóságát a vitarendezési megbeszélésekben való részvételre. Ezt követően a MAN, a DAF, a Daimler, a Volvo/Renault és az Iveco a 773/2004/EK rendelet²⁹ 10a. cikk (2) bekezdése szerinti vitarendezés iránti hivatalos kérelmet nyújtott be a Bizottsághoz.

A versenykorlátozó magatartásokkal és erőfölénnyel foglalkozó tanácsadó bizottság 2016. július 18-án kedvező véleményt adott, és a Bizottság 2016. július 19-én elfogadta a határozatot. A határozat címzettjei az abban részletezett időszakokban részt vettek az EUMSZ 101. cikkét megsértő összejátszásban, és/vagy azzal kapcsolatban felelősség terheli őket.

A jogsértés által érintett termékek a 6 és 16 tonna közötti tömegű tehergépjárművek (közepes tehergépjárművek), valamint a 16 tonnánál nehezebb tehergépjárművek (nehéz tehergépjárművek), merev és vontató tehergépjárműként egyaránt. (Az ügy nem érinti a tehergépjárművekkel kapcsolatos vevőszolgálati tevékenységeket, egyéb szolgáltatásokat és garanciákat, sem a használt tehergépjárművek, egyéb termékek vagy szolgáltatások értékesítését.) A jogsértés az EGT-ben alkalmazott árazásra és a bruttó áremelésekre vonatkozó összehangolt megállapodásokból állt; valamint a közepes és nehéz tehergépjárművekre vonatkozó EURO 3–6 szabványok által előírt szennyezőanyag-kibocsátást szabályozó technológia bevezetésével járó költségek időzítéséből és áthárításából. A címzettek anyavállalatai közvetlenül részt vettek az árak, áremelések és az új kibocsátási szabványok 2004-ig történő

²⁸ Előzetes értékelés, álláspont. Tartalmazza azokat az érveket, tényeket és bizonyítékokat, amelyekre a Bizottság a versenyjogi jogsértést alapozza.

²⁹ A Bizottság 773/2004/EK rendelete.

bevezetésének egyeztetésében. Legalább 2002 augusztusától kezdődően az egyeztetések a német leányvállalatokon keresztül zajlottak, amelyek arról eltérő mértékben tettek jelentést anyavállalataiknak. Az egyeztetést többoldalú és kétoldalú szinten is működtették. Ezek az összehangolt megállapodások megállapodásokat és/vagy összehangolt magatartásokat tartalmaztak az árazásról és bruttó áremelésekről annak érdekében, hogy összehangolják a bruttó árakat az EGT területén, valamint az EURO 3–6 szabványok által előírt szennyezőanyag-kibocsátást szabályozó technológia bevezetésével járó költségek időzítését és áthárítását. A jogsértés az EGT teljes területére kiterjedt és 1997. január 17-től 2011. január 18-ig tartott.

A Bizottság tehát alkalmazta az engedékenységi politika eszközeit: a MAN számára teljes bírságmentességet biztosított. A Bizottság a kiszabott bírságokat a Volvo/Renault esetében 40%-kal, a Daimler esetében 30%-kal, az Iveco esetében pedig 10%-kal csökkentette. A vitarendezési közlemény alkalmazásának eredményeként a bírság mértékét a határozat valamennyi címzettje esetében 10%-kal csökkentették. A bírságok megállapításáról szóló iránymutatás³⁰ 26. pontjának alkalmazásában a Volvo/Renault részleges mentességet kapott az 1997. január 17. és 2001. január 15. közötti időszakra.

Előzetes döntéshozatali eljárások a follow-on perek kapcsán

A versenyjogi jogsértések magánjogi jogérvényesítése az Európai Unióban a Bíróság C-453/99. számú,³¹ majd a C-295/04 – C-298/04. számú egyesített ügyekben³² meghozott ítéletei után fokozatosan került előtérbe. A folyamat egyik fontos állomása a 2014/104/EU irányelv³³ megalkotása volt, amely a tagállamok és az Európai Unió versenyjogi rendelkezéseinek

³⁰ Iránymutatás az 1/2003/EK rendelet 23. cikke (2) bekezdésének a) pontja alapján kiszabott bírságok megállapításáról.

³¹ C-453/99. Courage Ltd. kontra Bernard Crehan és Bernard Crehan kontra Courage Ltd. és társai ítélet.

³² C-295/04 – C-298/04. Vincenzo Manfredi kontra Lloyd Adriatico Assicurazioni SpA, Antonio Cannito kontra Fondiaria Sai SpA, Nicolò Tricarico és Pasqualina Murgolo kontra Assitalia SpA ítélet.

³³ Az Európai Parlament és a Tanács 2014/104/EU irányelve.

megsértésén alapuló nemzeti jog szerinti kártérítési keresetekre irányadó egyes – eljárási és anyagi jogi – szabályok harmonizációját célozta, megkönnyítve ezen igények bíróság előtti érvényesítését. Az irányelvi formát indokolhatja, hogy a tagállamok egy része már rendelkezett a szabályozásnak megfelelő belső jogszabályokkal, míg máshol teljes reformációra volt szükség a nemzeti jogszabályalkotásban. Ezáltal sikerül elkerülni a szükségtelen beavatkozást is, figyelemmel arra, hogy a tagállamok saját maguk dönthetik el, milyen formában reformálják meg saját belső szabályait annak érdekében, hogy az megfeleljen az irányelvben foglalt céloknak.³⁴

Ennek eredményeként fokozatosan nőtt a versenyjogi jogsértésre alapított kártérítési keresetek száma a tagállami bíróságok előtt, amelyek túlnyomórészt *follow-on* perek, vagyis olyan eljárások voltak, amelyeket azt követően indítottak meg, hogy az uniós vagy nemzeti versenyhatóság jogerősen megállapította a kártérítés alapját képező versenyjogi jogsértést. A versenyjogi jogsértésre alapozott magánjogi jogérvényesítés Európában, Hollandia, az Egyesült Királyság, Németország és Spanyolország után – részben a Tehergépjárművek ügynek köszönhetően is – Magyarországon, Lettországon, Litvániában és Lengyelországban is futótűzként terjed. Az egyre nagyobb terjedelmű esetjogban a jogalkotó – az adott nemzeti joghoz kapcsolódó speciális kérdések mellett – tulajdonképpen ugyanazokra a jogkérdésekre kereste választ: elévült-e a követelés, milyen kötéserővel rendelkeznek a versenyjogi jogsértést megállapító versenyhatósági határozatok, van-e okozati összefüggés a kár és a versenyjogi jogsértés között, hogyan lehet számszerűsíteni a kárt, továbbá volt-e, és ha igen, milyen mértékű volt a kár továbbhárítása.³⁵

Így például az elemzett vitarendezési eljárásra, az árdrágító versenyjogsértésre alapozva is tömegesen érvényesítettek kártérítési igényt. E vonatkozásban az Európai Unió Bírósága a C-267/20. számú ügyben³⁶ az irányelv időbeli hatályának problematikájáról, a visszaható hatály kizárásának értelmezéséről, az ezen alapuló kártérítési keresetek jogszerűsége

³⁴ Az irányelvről bővebben JERNEY 2017.

³⁵ MOLNÁR 2024.

³⁶ C-267/20. Volvo AB (publ.), DAF Trucks NV kontra RM ítélet.

körében adott hasznos választ előzetes döntéshozatali eljárás keretében a leóni tartományi bíróság (Audencia Provincial de León) kezdeményezésére. Az ítélet számos hasonló, a nemzeti bíróságok előtt zajló ügyben is irányadó lehet.³⁷

2018. április 1-jén a felperes RM keresetet indított a Volvo és a DAF Trucks ellen a leóni kereskedelmi bíróság (Juzgado de lo Mercantil de León) előtt. E kereset azon kár megtérítésére irányult, amely RM-et az e két társaság által tanúsított versenyellenes magatartás miatt érte. A Volvo és a DAF Trucks vitatta e keresetet, többek között arra hivatkozva, hogy az elévült, és hogy RM nem bizonyította, hogy okozati összefüggés áll fenn a C(2016) 4673 final határozatban megállapított jogsértés és a tehergépjárművek árának emelkedése között. 2019. október 15-i ítéletével a kereskedelmi bíróság részben helyt adott RM keresetének, és a Volvót és a DAF Trucksot arra kötelezte, hogy fizessenek RM részére a tehergépjárművek vételára 15%-ának megfelelő, törvényes kamatokkal növelt kártérítést, anélkül azonban, hogy e társaságokat kötelezte volna a költségek viselésére. Az ítélet ellen az alperesek nyújtottak be fellebbezést, amelyben az előzetes döntéshozatal iránti kérelmet előterjesztő bíróság előtt arra hivatkoztak, hogy az irányelv nem alkalmazható az ügyben, figyelemmel arra, hogy az nem volt hatályban a szóban forgó jogsértés elkövetésének időpontjában. Hivatkozásuk szerint a jogsértés 2011. január 18-án véget ért.

A Bíróság válasza szerint az irányelv 10. cikkét úgy kell értelmezni, hogy e cikk az ezen irányelv 22. cikk (1) bekezdése szerinti anyagi jogi rendelkezésnek minősül, és e cikk időbeli hatálya alá tartozik az olyan kártérítési kereset, amely noha az irányelv hatálybalépése előtt befejeződött versenyjogi jogsértésre vonatkozik, az ezen irányelvet a nemzeti jogba átültető rendelkezések hatálybalépését követően indult, amennyiben a korábbi szabályok alapján az e keresetre alkalmazandó elévülési idő nem telt el az ugyanezen irányelv átültetésére nyitva álló határidő lejárta előtt. Az irányelv 17. cikk (1) bekezdését úgy kell értelmezni, hogy e cikk az ezen irányelv 22. cikkének (2) bekezdése szerinti eljárási rendelkezésnek minősül, és e cikk időbeli hatálya alá tartozik az olyan kártérítési kereset, amely noha az említett irányelv hatálybalépése

³⁷ FERGE 2023.

előtt befejeződött versenyjogi jogsértésre vonatkozik, 2014. december 26-a után, és az ezen irányelvet a nemzeti jogba átültető rendelkezések hatálybalépését követően indult meg. Az irányelv 17. cikk (2) bekezdését úgy kell értelmezni, hogy e cikk az ezen irányelv 22. cikk (1) bekezdése szerinti anyagi jogi rendelkezésnek minősül, és nem tartozik e cikk időbeli hatálya alá az olyan kártérítési kereset, amely noha az említett irányelvet a nemzeti jogba késedelmesen átültető rendelkezések hatálybalépését követően indult, a versenyjog olyan megsértésére vonatkozik, amely az irányelv átültetésére előírt határidő lejártá előtt befejeződött.

A C-163/21. számú ügyben³⁸ a barcelonai 7. sz. kereskedelmi bíróság (Juzgado de lo Mercantil no 7 de Barcelona) ugyanennek az irányelvnek az értelmezése okán fordult a Bírósághoz. Az eljárás tárgya a bizonyítékok feltárása volt, figyelemmel arra, hogy az alapügy felperesei, akik olyan tehergépjárműveket vásároltak, amelyek a C(2016) 4673 final határozat tárgyát képező jogsértés hatálya alá tartozhatnak, a tagállami bíróságtól hozzáférést kértek az alapeljárás alperesei birtokában lévő bizonyítékokhoz. E tekintetben úgy érveltek, hogy bizonyos bizonyítékok beszerzése szükséges az árak mértékes emelésének számszerűsítéséhez, különösen pedig a kartell időszaka előtt, alatt és után ajánlott árak összehasonlításához. Az alperesek – többek között – arra hivatkoztak, hogy a kért dokumentumok egy része *ad hoc* előkészítést igényel, és az ilyen kötelezettség túlzott terhet jelentene számukra, amely meghaladná a bizonyítékok pusztán „feltárására kötelezést”, ami ellentétes lenne többek között az arányosság elvével.

A Bíróság válasza szerint az irányelv 5. cikk (1) bekezdés első albekezdését aszerint kell értelmezni, hogy az ezen albekezdésben említett, az alperes vagy valamely harmadik fél ellenőrzése alatt álló releváns bizonyítékokra való hivatkozás azokra a bizonyítékokra is kiterjed, amelyeket a bizonyítékfeltárás iránti kérelem címzettjének *ex novo* kell létrehoznia a birtokában lévő információk, ismeretek és adatok kigyűjtése vagy csoportosítása útján, azzal a feltétellel, hogy az irányelv 5. cikk (2) és (3) bekezdésében foglaltakat szigorúan tiszteletben tartják, amely bekezdések az eljáró nemzeti

³⁸ C-163/21. AD és társai kontra PACCAR Inc., DAF TRUCKS NV, DAF Trucks Deutschland GmbH ítélet.

bíróságot arra kötelezik, hogy a bizonyítékok feltárását a releváns, arányos és szükséges bizonyítékokra korlátozzák, figyelembe véve az érintett fél jogos érdekeit és alapvető jogait.

A magyar vonatkozású C-451/18. számú ügyben³⁹ a Győri Ítéltábla előterjesztésére a Bíróság azt az iránymutatást adta, hogy – a Brüsszel Ia. rendelet⁴⁰ 7. cikk 2. pontja szerinti – káresemény bekövetkezése helyének a jogsértéssel érintett piac helye tekintendő, vagyis ahol a torzított piaci árakat alkalmazták, és ahol a károsult állítása szerint a kár bekövetkezett, még akkor is, ha a kereset a szóban forgó kartell olyan résztvevője ellen irányul, akivel a károsult nem létesített szerződéses jogviszonyt. A Bíróság döntése illeszkedik a korábbi joggyakorlatba, és összhangban van a versenyjog magánjogi érvényesítésével kapcsolatos általános európai jogi tendenciákkal. A kár bekövetkezési helyének életszerűen tág értelmezése olyan bíróságok joghatóságát alapozza meg, amelyek szoros kapcsolatban vannak az ügygel, és fel sem merülhet, hogy a kartellező vállalkozások nem látták vagy nem láthatták előre versenykorlátozó magatartásuk hatásainak területi kiterjedését.⁴¹

Joghatósági kérdésben kezdeményezett előzetes döntéshozatali eljárást a Kúria is.⁴² A C-425/22. számú ügyben⁴³ a Bíróság a 2024. július 4-i nyilvános ülésén aszerint foglalt állást, hogy a Brüsszel Ia. rendelet azonos pontját a következőképpen kell értelmezni: „a hely, ahol a káresemény bekövetkezett” fogalma nem terjed ki azon anyavállalat székhelyére, amely kártérítési keresetet indít a harmadik személy EUMSz 101. cikkbe ütköző versenyellenes magatartása következtében kizárólag a leányvállalatainál bekövetkezett károk megtérítése iránt, még akkor sem, ha azt állítják, hogy ezen anyavállalat és e leányvállalatok egyetlen gazdasági egységet képeznek.

³⁹ C-451/18. Tibor-Trans Fuvarozó és Kereskedelmi Kft. kontra DAF Trucks NV ítélet.

⁴⁰ Az Európai Parlament és a Tanács 1215/2012/EU rendelete.

⁴¹ NAGY 2021.

⁴² Kúria Gfv.VI.30.279/2021/13.

⁴³ C-425/22. MOL Magyar Olaj- és Gázipari Nyrt. kontra Mercedes-Benz Group AG ítélet.

*A versenyjogi jogsértéssel okozott kárért fennálló
kártérítési felelősség a magyar bíróságok előtt*

A versenyjogi jogsértés alapján szinte az ország összes törvényszékén terjesztettek elő kártérítési keresetet, amelyek egy része felülvizsgálati eljárás tárgyát is képezi. A versenyjogi jogsértésekkel okozott károk megtérítése tekintetében kiemelkedő jelentősége van annak, hogy a tömegesen előforduló, a Bizottság ugyanazon az egy határozatán alapuló magánjogi igények hatékony érvényesítését a bíróságok jogértelmezési gyakorlata is elősegítse. Ez kitűnik az Európai Unió Bíróságának e jogterületen hozott, az igényérvényesítés feltételeire vonatkozó ítéleteiből⁴⁴ és az igényérvényesítés területén irányadó uniós jogelvekből (effektivitás és tényleges érvényesülés elve) is.⁴⁵

A felülvizsgálati ügyek közül érdemes kiemelni a Kúria Gfv.VI.30.033/2022. és Gfv.VI.30.084/2022. számú eljárását, amelyek keretében az eljárást befejező precendensképes ítéletekben rögzítette: a versenyjogi jogsértésekkel okozati összefüggésben érvényesített *follow-on* típusú kártérítési keresetek esetén az elévülés mindaddig nyugszik, amíg a versenyjogi jogsértés szempontjából releváns valamennyi körülményről a károsult nem szerez tudomást. Ez főszabály szerint a Bizottság jogsértést megállapító határozatának (határozat összefoglalójának) az *Európai Unió Hivatalos Lapjában* való megjelenésének időpontjáig (azaz 2017. április 6-ig) fennáll.⁴⁶ Mindkét végzést jogegységi panasszal támadták, azonban azokat a Kúria a 2023. szeptember 25-én⁴⁷ és a 2023. december 4-én⁴⁸ hozott határozataival elutasította.

Az elévülés nyugvásának megszűnése tekintetében a Kúria e határozata olyan iránymutatásul szolgálhat az alsóbb fokú bíróságok számára, amely egységes gyakorlatot eredményezhet, ugyanis, ha egy alsóbb fokú bíróság

⁴⁴ Lásd ebben az értelemben C-637/17. Cogeco Communications Inc. kontra Sport TV Portugal SA és társai ítélet, 50. pont.

⁴⁵ Kúria Jpe.II.60.018/2023/13. [56] bekezdés.

⁴⁶ Kúria Gfv.VI.30.033/2022/37., Gfv.VI.30.084/2022/31.

⁴⁷ Kúria Jpe.I.60.061/2022/15.

⁴⁸ Kúria Jpe.I.60.009/2023/22.

észleli, hogy az általa eldöntendő ügyben felmerült jogkérdést a Kúria egy másik, korábbi ügyben már megválaszolta, akkor az alsóbb fokú bíróság jellemzően követi a Kúria álláspontját.⁴⁹ Erre azonban nem köteles, el is térhet a kúriai állásponttól, de a polgári perrendtartás 2020. április 1-jétől hatályos módosítása előírja, hogy az alsóbb fokú bíróságnak ilyen esetben a határozata indokolásában ki kell térnie azokra az okokra, amelyek miatt jogkérdésben eltért a Kúriának a Bírósági Határozatok Gyűjteményében közzétett határozatától.⁵⁰ Az esetek egyedi jellemzői is eltérőek lehetnek, az uniós joggal összhangban történő értelmezés módszere is változhat, fejlődhet a jövőben meghozandó bírósági ítéletek tapasztalatai alapján. A kifejtettek értelmében további kartellperekben meghozott jogerős bírósági határozatok felülvizsgálata eredményeként – a kúria ítéleteinek precedens-hatása⁵¹ folytán – több vitatott kérdés is tisztázódhat.

Ugyanakkor a felülvizsgálat értékhatár miatti kizártsága, valamint az első- és másodfokú ítéletek egybehangzósága⁵² okán számos ügy csak a Kúria külön, felülvizsgálat engedélyezéséről szóló határozata alapján jut a felülvizsgálati eljárás érdemi szakaszába. Az engedélyezés iránti kérelem teljesítése nem mérlegelhető,⁵³ a Kúria engedélyezi a felülvizsgálatot, ha az ítélet a Kúria közzétett határozatától jogkérdésben eltér, míg kivételesen engedélyezheti, ha az adott ügyben a joggyakorlat egységének, továbbfejlesztésének biztosítása, vagy a felvetett jogkérdés különleges súlya, illetve társadalmi jelentősége, továbbá – a másodfokú bíróság erről való döntése hiányában – az Európai Unió Bírósága előzetes döntéshozatali eljárásának szükségessége indokolja azt.⁵⁴ E döntés minden esetben az adott ügyben előterjesztett engedélyezés iránti kérelem eredményességétől függ, ám nem vonható kétségbe, hogy a határon átnyúló, éveken át zajló és az Európai Bizottság határozatában megállapított versenykorlátozó megállapodás

⁴⁹ CSIZMAZIA 2020: 155.

⁵⁰ Pp. 346. § (5) bekezdés második mondata.

⁵¹ Lásd bővebben VARGA 2020.

⁵² Pp. 408. § (1)–(2) bekezdés.

⁵³ Kúria Gfv.V.30.562/2022/2., Gfv.V.30.515/2022/2., Gfv.VI. 30.512/2022/6.

⁵⁴ A felülvizsgálat kivételes engedélyezésének feltételeit a Pp. 409. § (1)–(3) bekezdése tartalmazza.

magánjogi jogkövetkezményei európai szinten is jelentős társadalmi kérdést jelentenek.⁵⁵

A Kúria a Gfv.VI.30.210/2023. számú és ezzel azonosan a Gfv.VI.30.398/2023. számú felülvizsgálati eljárásban a felvetett jogkérdés különleges súlyára, illetve társadalmi jelentőségére tekintettel engedélyezte a felülvizsgálatot, és a 2024. május 15-én kelt eljárást befejező döntéseinek⁵⁶ tömör összefoglalásában a fent hivatkozott határozatában írtakkal összhangban rögzítette: a 2014/104/EU irányelv átültetésére előírt határidő lejártát követően a tagállami bíróság a magánszemélyek közötti jogvita keretében a nemzeti jogot az irányelv valamennyi rendelkezésével összhangban, akként köteles értelmezni, hogy a nemzeti jogot azonnal összeegyeztethetővé tegye az irányelv rendelkezéseivel. E követelménynek az 1959-es Ptk.⁵⁷ 326. § (2) bekezdésének olyan, nem *contra legem* értelmezése felel meg, miszerint az igényérvényesítés akadálya a Bizottság mint versenyhatóság jogsértést megállapító határozatának jogerőre emelkedését követően egy évvel ér véget, azaz az elévülés eddig nyugszik.

Egyebekben a kár összegének meghatározása kérdésében a bírói gyakorlat még nem alakult ki teljeskörűen, ebből következően még nem is lehet teljesen egységes, hiszen sok vitás kérdés van, amit a kamionkartell-perekben meg kell fontolni. Az esetek egyedi jellemzői is eltérőek lehetnek, az „eurokonform” értelmezés módszere is változhat, fejlődhet a jövőben meghozandó bírósági ítéletek tapasztalatai alapján.⁵⁸

A Debreceni Ítéltábla Gf.I.30.031/2023/13. számú ítéletének tényállása szerint a felperes keresetében az alpereseket 327 558 euró és ezek járulékai egyetemleges megfizetésére kérte kötelezni az 1959-es Ptk. 339. § (1) bekezdése, 344. § (1) bekezdése, továbbá a Tpt.⁵⁹ 88/A. §-a és 88/C. §-a alapján. Arra hivatkozott, hogy az alperesek versenyjogsértő magatartása miatt őt az általa megtéríteni kért összegben kár érte, mert a járműlistában felsorolt kamionok beszerzése során 3 275 583 euró nettó beszerzési ár alapján fizette

⁵⁵ Kúria Jpe.II.60.018/2023/13. [55] bekezdés.

⁵⁶ Kúria Gfv.VI.30.210/2023/17., Gfv.VI.30.398/2023/11.

⁵⁷ 1959. évi IV. törvény.

⁵⁸ BARSZ 2022.

⁵⁹ 1996. évi LVII. törvény.

meg a lízingdíjakat, azt pedig a Tpv. 2009. évi XIV. törvénnyel módosított 88/C. §-a alapján vélelmezni kell, hogy az alperesek jogsértése ezeket a nettó beszerzési árakat 10%-os mértékben befolyásolta, így kára e beszerzési árak 10%-ának felel meg.⁶⁰ Az eljárás elsőfokú bírósága a fellebbezéssel támadott ítéletében a keresetet elutasította. A felperes fellebbezése folytán eljárás másodfokú bírósága az ítéletet helybenhagyta. Indokolásában rögzítette, hogy a másodfokú eljárás során kizárólag abban foglalhatott állást, hogy a felperes a keresete szerint igazolta-e a károsult minőségét, vagy sem. E körben az elsőfokú bíróság helyesen állapította meg a tényállást, és abból helytállóan következtetett arra, hogy a felperes keresete nem megalapozott, mert nem bizonyította, hogy megfizette-e, és ha igen, milyen mértékben törlesztette a lízingbeadók részére a kamionok nettó beszerzési árát. Egyebekben az ítélet táblája határozatában a kár mértékének meghatározása körében is kérdéseket vetett fel.

A Kúria a Gfv.III.30.246/2023/11. számú ítéletében kifejtette, hogy megalapozatlanná teszi az alperesek versenyjogsértő magatartásával okozott kár megtérítésére irányuló keresetet, ha a felperes az őt ért kár bekövetkezését az alperesek jogsértésével jelentkező áreltérítés továbbhárítása miatt pusztán az általa kötött lízingszerződések megkötésében és nem a lízingszerződések teljesítéséből, nem az emelkedett lízingdíjak megfizetésének tényéből és mértékéből állítja és vezeti le. A felperes a számára kedvezőtlen ítéletet alkotmányjogi panasszal támadta, azonban azt az Alkotmánybíróság – érdemi elbírálás nélkül – visszautasította.⁶¹

⁶⁰ A Tpv. 2016. évi módosítása, a 2016. évi CLXI. törvény ültette át a 2014/104/EU irányelv szabályait a magyar versenyjogba, ekkor a tízszázalékos összecsúszási vélelem átkerült át a Tpv. 88/G. § (6) bekezdésébe, és az uniós jog folytán beépült szabályok között a 88/D. § (4) bekezdése tartalmazza a kár bekövetkezésének vélelmét, ha a versenyjogsértés kartellt valószínűsít meg, a 88/T. §-a pedig az irányelvnek megfelelő elvülési szabályokat foglalja össze.

⁶¹ Alkotmánybíróság 3259/2024. (VII. 5.) AB végzés.

Alternatív út

Nem szabad szem elől tévesztenünk, hogy a bíróságok előtti magánjogi jogérvényesítéssel a felek között gyakran véglegesen megromlik az – a sok esetben évtizedekre visszanyúló – üzleti kapcsolat,⁶² míg egyes jogászok hivatásrendek képviselői a mediációt a 21. század békepipájának tekintik.⁶³ A megegyezést kötő felek megőrzik a méltóságukat, közöttük elfogadható kompromisszum születik, ennek köszönhetően nincs vesztes, a megegyezésnek mindkét fél nyertese. A legkisebb közös nevezőt keresik, ami az egyik félnek még, a másiknak pedig már elfogadható. Ez amellet, hogy minimalizálja a veszteségeket, esetenként a korábbiaknál is jobb együttműködést eredményezhet.⁶⁴ Magyarország piacvezető, és Európa egyik meghatározó logisztikai szolgáltatója a 2017. július 19-én kezdeményezett peres eljárásban a kartellezési tevékenységükre hivatkozással 47,8 millió eurós kártérítési összeg megfizetésére kérte kötelezni a kamiongyártókat.⁶⁵ Talán épp a fentiek okán, a Waberer's szigorúan bizalmasan kezelt egyezségi megállapodást kötött az egyik tehergépjármű-gyártóval a kártérítési perben. A többi tehergépjármű-gyártóval szemben tovább folytatódó perben a megállapodás eredményeként a tőkeösszeg 26,6 millió euróra csökkent.⁶⁶

ÖSSZEGZÉS

A kartellek elleni küzdelem legfontosabb fegyvere az engedékenységi politika, a bíróságok csökkentésének kilátásba helyezése vagy a teljes immunitás. Azonban a vitarendezési eljárás⁶⁷ eredményessége csupán a közjogi jogérvényesítés területén fejt ki hatását, a versenyjogi jogsértéssel okozott kárért

⁶² SELNICEAN 2020.

⁶³ Országos Mediációs Egyesület, Magyar Országos Közjegyzői Kamara, Budapesti Ügyvédi Kamara és a Bírók a Mediációért Egyesület. BUCSI 2022.

⁶⁴ SELNICEAN 2021: 124.

⁶⁵ Portfolio 2019a.

⁶⁶ Világgazdaság 2023.

⁶⁷ 773/2004/EK rendelet 10a. cikk.

fennálló kártérítési felelősség megállapítása, az ezen alapuló magánjogi kártérítési igények érvényesítése a tagállami bíróságokra, és előzetes döntéshozatal keretében az Európai Unió Bírósága is súlyos terhet ró.

Bár a 2014/104/EU irányelv fő céljai közé tartozik annak erősítése, hogy a felek főként a konszenzusos, önkéntes vitarendezést válasszák,⁶⁸ azonban vajon megérett-e az európai vitakultúra arra, hogy a felek a tagállamok jogrendszerében évszázados hagyományokra visszavezethető állami igazságszolgáltatás helyett a párbeszédre alapuló egyezség mellett tegyék le a voksukat? Az elemzett, és időről időre bővülő esetjog tükrében ennek még nem jött el az ideje.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- BARSÍ József (2022): A „kamionkartell” kártérítési perek tapasztalatai. *Gazdaság és Jog*, 30(5–6), 10–20.
- Bírságok alóli mentesség és bírságok csökkentése: kartellügyekre vonatkozó engedékenységi politika. Online: https://eur-lex.europa.eu/HU/legal-content/summary/immunity-from-and-reduction-of-fines-leniency-in-cartel-cases.html#keyterm_E0001
- BUCSI Ágnes (2022): Mediáció, a XXI. század békepipája. *Családi Jog*, (4), 46–48.
- CHIKÁN Attila (2020): *Vállalatgazdaságtan*. [ePub]. Budapest: Akadémiai Kiadó. Online: https://mersz.hu/dokumentum/m795valgt_1/
- CSIZMAZIA Norbert (2020): A Kúria örködik a jogegység felett. In ERDEI Krisztián (szerk.): *Kúria – Zsebkönyv Magyarország legfőbb bírói fórumáról*. Budapest: Kúria, 139–180.
- DÁN Judit (2022): A versenyjog alapfogalmai, közgazdaságtani alapjai és szabályozási jellemzői. In GOMBOS Katalin (szerk.): *Az Európai Unió versenyjogának alapjai*. Budapest: Wolters Kluwer, 30.
- Európai Bizottság [é.n.]: *Mi a versenypolitika?* Online: https://competition-policy.ec.europa.eu/about/what-competition-policy/what-competition-policy-brief-definitions_hu
- FERGE Zsigmond (2023): Árdragító versenyjogsértés – Mikor perelhet az EU-s károsult? *Jogászvilág*, 2023. november 28. Online: <https://jogaszvilag.hu/vilagjogasz/ardragito-versenyjogsertes-mikor-perelhet-az-eu-s-karosult/>
- GOMBOS Katalin (2017): A versenyjog legújabb fejleményei – európai uniós kitekintéssel. In GOMBOS Katalin (szerk.): *A versenyjog legújabb fejleményei. Európai uniós kitekintéssel*. Budapest: Dialóg Campus, 9–18.

⁶⁸ 2014/104/EU irányelv VI. fejezet.

- GOMBOS Katalin (2019): *Európai jog – Az Európai Unió jogrendszere*. Budapest: Wolters Kluwer.
- GOMBOS Katalin (2022): A versenykorlátozó megállapodások tilalmára vonatkozó szabályok. In GOMBOS Katalin (szerk.): *Az Európai Unió versenyjogának alapjai*. Budapest: Wolters Kluwer, 33–68.
- GOMBOS Katalin – SELNICEAN László (2023): A fogyasztói jogérvényesítés lehetőségei az online térben. *Acta Universitatis Szegediensis: Forum: Acta Juridica et Politica*, 13(2), 49–57. Online: https://acta.bibl.u-szeged.hu/84491/1/juridpol_forum_013_002_049-057.pdf
- HORNYÁK Szabolcs (2024): Joe Biden történelmi győzelemnek nevezte a több milliárd dolláros légi közlekedési üzlet megtorpedózását. *Világgazdaság*, 2024. március 5. Online: www.vg.hu/penz-es-tokepiac/2024/03/joe-biden-tortenelmi-gyozelemnek-nevezte-a-tobb-milliard-dollaros-legikozlekedesi-uzlet-megtorpedozasat
- JERNEY Leona (2017): A kartelljogi jogsértések magánjogi jogkövetkezményei. In GOMBOS Katalin (szerk.): *A versenyjog legújabb fejleményei. Európai uniós kitekintéssel*. Budapest: Dialóg Campus, 49–56.
- K. T. (2024): Keresztbe tett a felvásárlásnak a bíróság, kőként zuhan a Spirit Airlines árfo-lyama. *Világgazdaság*, 2024. január 16. Online: www.vg.hu/penz-es-tokepiac/2024/01/keresztbe-tett-a-felvasarlasnak-a-birosag-kokent-zuhan-a-spirit-airlines-arfolyama
- KAIBINGER Tamás [é. n.]: Meghosszabbították az európai teherautó-kartell ügyben a károsultak jelentkezési határidejét. *Fuvarlevél*, [é. n.]. Online: <https://fuvarlevel.hu/meghosszabbítottak-az-europai-teherauto-kartell-ugyben-a-karosultak-jelentkezesi-hataridejet/>
- MISKOLCZI BODNÁR Péter (2019): A versenykorlátozó megállapodás, a kartell versenyjogi tilalma és a „versenyt korlátozó megállapodás közbeszerzési eljárásban” elnevezésű bűncselekmény. *Miskolci Jogi Szemle*, 14(2/2), 169–179.
- MOLNÁR Tibor Tamás (2024): A kamionkartell-kártérítési perek európai gyakorlata: Németország és az Egyesült Királyság. *Európai Jog*, 24(1), 1–9. Online: <https://szakcikkadatbazis.hu/doc/5330503>
- NAGY Csongor István (2021): Kartellkár mint joghatósági ok. *Acta Universitatis Szegediensis: Forum: Acta Juridica et Politica*, 11(3), 287–291.
- Portfolio (2019a): A Waberer's sok milliárdra pereli a kartellező kamiongyártókat. *Portfolio*, 2019. február 5. Online: www.portfolio.hu/uzlet/20190205/a-waberers-sok-milliard-ra-pereli-a-kartellezo-kamiongyartokat-312963
- Portfolio (2019b): Egyre nagyobb bajban a kamionkartell. *Portfolio.hu*, 2019. augusztus 6. Online: www.portfolio.hu/uzlet/20190806/egyre-nagyobb-bajban-a-kamionkartell-333401
- SELNICEAN László (2020): Az alternatív vitarendezés sajátos területe: beruházásvédelmi eljárások a társadalmi fenntarthatóság érdekében. In SMUK Péter (szerk.): *Társadalmi fenntarthatóság*. Budapest: Ludovika Egyetemi Kiadó, 2125–2144.

- SELNICEAN László (2021): Alternatív vitarendezési eljárások a társadalmi fenntarthatóság szolgálatában. In GELENCSEI Dániel – SELNICEAN László (szerk.): *Uniók polgári eljárásjogi vívmányok a társadalmi fenntarthatóság szolgálatában*. Budapest: Ludovika Egyetemi Kiadó, 124.
- SIMON Emese Réka (2017): Versengő alapjogok. In GOMBOS Katalin (szerk.): *A versenyjog legújabb fejleményei. Európai uniók kitekintéssel*. Budapest: Dialóg Campus, 57–64.
- SZŰCS Anikó Edit (2022): Fúziókontroll az Unióban, avagy emlékezetes bizottsági elutasító határozatok. In GOMBOS Katalin (szerk.): *Az Európai Unió versenyjogának alapjai*. Budapest: Wolters Kluwer, 65–74.
- VARGA Zs. András (2020): Tíz gondolat a jogegységről és a precedenshatásról. *Magyar Jog*, 67(2), 81–87.
- Világgazdaság (2023): Peren kívüli egyezséget kötött az egyik kartellező tehergépjármű-gyártóval a Waberer's. *Világgazdaság*, 2023. április 3. Online: www.vg.hu/penz-es-tokepiac/2023/04/peren-kivuli-egyezsaget-kotott-az-egyik-kartellezo-tehergepjarmu-gyartoval-a-waberers

Jogi források

1959. évi IV. törvény a Polgári Törvénykönyvről
1996. évi LVII. törvény a tisztességtelen piaci magatartás és a versenykorlátozás tilalmáról
2016. évi CXXX. törvény a polgári perrendtartásról

Szerződések, rendeletek, irányelvek, iránymutatások közlemények, jegyzőkönyvek

- Az Európai Unióról szóló szerződés egységes szerkezetbe foglalt változata - JEGYZŐKÖNYVEK - (27.) Jegyzőkönyv: a belső piacról és a versenyről. Online: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/ALL/?uri=CELEX%3A12008M%2FPRO%2F27>
- A Bizottság 773/2004/EK rendelete (2004. április 7.) a Bizottság által az EK-Szerződés 81. és 82. cikke alapján folytatott eljárásokról. Online: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:02004R0773-20150806>
- A Tanács 1/2003/EK rendelete (2002. december 16.) a Szerződés 81. és 82. cikkében meghatározott versenyszabályok végrehajtásáról. Online: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/ALL/?uri=celex:32003R0001>
- Az Európai Parlament és a Tanács 1215/2012/EU rendelete (2012. december 12.) a polgári és kereskedelmi ügyekben a joghatóságról, valamint a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról. Online: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/ALL/?uri=celex%3A32012R1215>

Az Európai Parlament és a Tanács 2011/83/EU irányelve (2011. október 25.) a fogyasztók jogairól, a 93/13/EGK tanácsi irányelv és az 1999/44/EK európai parlamenti és tanácsi irányelv módosításáról, valamint a 85/577/EGK tanácsi irányelv és a 97/7/EK európai parlamenti és tanácsi irányelv hatályon kívül helyezéséről. Online: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=celex:32011L0083>

Az Európai Parlament és a Tanács 2014/104/EU irányelve (2014. november 26.) a tagállamok és az Európai Unió versenyjogi rendelkezéseinek megsértésén alapuló, nemzeti jog szerinti kártérítési keresetekre irányadó egyes szabályokról. Online: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/ALL/?uri=CELEX:32014L0104>

Az Európai Unió Működéséről szóló Szerződés (EUMSz). Online: <https://eur-lex.europa.eu/HU/legal-content/summary/treaty-on-the-functioning-of-the-european-union.html>

Bizottsági közlemény a kartellügylek esetében a bírságok alóli mentességről és a bírságok csökkentéséről (2006/C 298/11)

Iránymutatás az 1/2003/EK rendelet 23. cikke (2) bekezdésének a) pontja alapján kiszabott bírságok megállapításáról

Határozatok

Az Alkotmánybíróság 3259/2024. (VII. 5.) AB végzése alkotmányjogi panasz visszautasításáról, IV/00244/2024

Az AT.39824 – Tehergépjárművek ügyben a Bizottság által elfogadott határozat. Az *Európai Unió Hivatalos Lapja*, C 108, 2017. április 6., 2017/C 108/05 6.

C(2016) 4673 final határozat

Európai Unió Bírósága – Bíróság: C-106/84. Az Európai Községek Bizottsága kontra Dán Királyság ítélet, ECLI:EU:C:1986:99

Európai Unió Bírósága – Bíróság: C-163/21. AD és társai kontra PACCAR Inc., DAF TRUCKS NV, DAF Trucks Deutschland GmbH ítélet, ECLI:EU:C:2022:863

Európai Unió Bírósága – Bíróság: C-267/20. Volvo AB (publ.), DAF Trucks NV kontra RM ítélet, ECLI:EU:C:2022:494

Európai Unió Bírósága – Bíróság: C-295/04 – C-298/04. Vincenzo Manfredi kontra Lloyd Adriatico Assicurazioni SpA, Antonio Cannito kontra Fondiaria Sai SpA, Nicolò Tricarico és Pasqualina Murgolo kontra Assitalia SpA ítélet, ECLI:EU:C:2006:461

Európai Unió Bírósága – Bíróság: C-425/22. MOL Magyar Olaj- és Gázipari Nyrt. kontra Mercedes-Benz Group AG ítélet, ECLI:EU:C:2024:578

Európai Unió Bírósága – Bíróság: C-451/18. Tibor-Trans Fuvarozó és Kereskedelmi Kft. kontra DAF Trucks NV ítélet, ECLI:EU:C:2019:635

Európai Unió Bírósága – Bíróság: C-453/99. Courage Ltd kontra Bernard Crehan és Bernard Crehan kontra Courage Ltd és társai ítélet, ECLI:EU:C:2001:465

Európai Unió Bírósága – Bíróság: C-637/17. Cogeco Communications Inc kontra Sport TV Portugal SA és társai ítélet, ECLI:EU:C:2019:263

Kúria Gfv.V.30.515/2022/2. számú végzés

Kúria Gfv.V.30.562/2022/2. számú végzés

Kúria Gfv.VI. 30.512/2022/6. számú végzés

Kúria Gfv.VI.30.033/2022/37. számú végzés

Kúria Gfv.VI.30.084/2022/31. számú végzés

Kúria Gfv.VI.30.210/2023/17. számú végzés

Kúria Gfv.VI.30.279/2021/13. számú végzés

Kúria Gfv.VI.30.398/2023/11. számú végzés

Kúria Jpe.I.60.009/2023/22. számú jogegységi panasz határozat

Kúria Jpe.I.60.061/2022/15. számú jogegységi panasz határozat

Kúria Jpe.II.60.018/2023/13. számú jogegységi panasz határozat

FENNTARTHATÓSÁGI ELEMEEK A BELSŐ PIACI JOGALKOTÁSBAN¹

ABSZTRAKT

Az európai zöld megállapodás a belső piaci jogalkotás szempontjából is meghatározó jelentőségű, hiszen számos olyan intézkedést irányzott elő, amelyek alapvetően belső piaci indíttatásúak és hagyományosan a belső piaci jogalapot jelentő EUMSZ 114. cikkén alapultak. Kifejezetten ilyenek a hulladékokkal, a veszélyes anyagokkal, a csomagolással foglalkozó szabályozások, de a fenntarthatósági szemlélet elérheti akár a szavatossági igényeket is. Jelen írás keretei között azt vizsgáljuk, hogy a zöld megállapodás jegyében születő új szabályozások, módosítások milyen változásokat indukáltak a belső piaci jogalkotásban általában, miért került előtérbe mint szabályozási eszköz a rendelet az irányelvvel szemben, hogyan hatott a kettős jogalap a minimumharmonizációra és jogalapok versengésére, és a magánjog milyen hagyományos területein jelentek meg egyre gyakrabban a fenntarthatósági szempontok. Kulcsszavak: európai zöld megállapodás, belső piaci jogalkotás, jogalapok versengése, minimumharmonizáció

¹ A tanulmány az NMHH-val kötött EM-1/1/2022. számú együttműködési megállapodásban részletezett feladatok végrehajtása céljából készült.

SUSTAINABILITY ELEMENTS IN INTERNAL MARKET LEGISLATION

ABSTRACT

The European Green Deal is also of crucial importance for internal market legislation, as it provided for a number of measures which are essentially internal market motivated and traditionally based on Article 114 TFEU, the legal basis for the internal market. In particular, this is the case for legal acts dealing with waste, hazardous substances, packaging, but the sustainability approach can in certain cases also extend to warranty claims. In this paper, we will examine how the new measures and amendments adopted under the Green Deal have triggered changes in internal market legislation in general, why the regulation has taken precedence over the directive as a regulatory instrument, how the dual legal basis has affected minimum harmonisation and the competition of legal bases, and in which traditional areas of private law sustainability considerations have increasingly been introduced.

Keywords: European Green Deal, internal market legislation, competition of legal bases, minimum harmonisation

A FENNTARTHATÓSÁG ÉS A BELSŐ PIAC

Ursula von der Leyennek mint bizottsági elnökjelöltnek 2019-ben nyilvánosságra hozott politikai iránymutatása egyértelműen elkötelezte magát az ENSZ 2030-ig meghatározott fenntartható fejlődési céljainak ambiciózus megvalósítása mellett, és ez a megközelítés – egyfajta holisztikus szemléletben – valamennyi szakpolitikát és szakpolitikai célt átjárt.² Az elnöki

² European Commission 2020: 2.

iránymutatásban megfogalmazott hat nevesített célkitűzés³ és a Bizottság éves munkaprogramjaiban ezek köré épülő feladatok mindegyike reflektál az ENSZ 17 fenntarthatósági célkitűzésére. E bizottsági kezdeményezések közül értelemszerűen a legerősebben a 2019 decemberében elfogadott európai zöld megállapodás⁴ kapcsolódik az ENSZ fenntarthatósági célkitűzéseikhez, amelyek közül tizenkettő közvetlenül ezen és nyolc kizárólag ezen keresztül fog uniós szinten megvalósulni.⁵ A 2019-ben hivatalba lépő Bizottság már első évében közel 21 akcióttervet, programot, munkadokumentumot hozott nyilvánosságra, amelyek központi eleme és referenciapontja egyértelműen az európai zöld megállapodás.

A Bizottságnak a fenntarthatóságra vonatkozó főbb hivatalos programdokumentumai ugyan kevészer nevesítik a belső piacot, mégis számos olyan célkitűzést tartalmaznak, amelyek alapvetően a zöld átállásra vagy a digitális átalakulásra vonatkoznak, de mégis a belső piaci jogalkotás kemény magjához tartoznak. Itt említhető a fogyasztók megfelelő, illetve jobb tájékoztatása a termékek tartósságáról, összetételéről, a fogyasztók „javításhoz való joga” az általuk vásárolt termékek vonatkozásában, a körforgásos termékek előállításának ösztönzése, a fenntartható textilekhez való hozzáférés, a mobil eszközök töltőjének egységesítése, illetve a csomagolások környezetbarátabbá tétele.⁶

Az európai zöld megállapodást követően 2020 márciusában jelentette meg a Bizottság a tisztább és versenyképesebb Európát szolgáló, körforgásos gazdaságra vonatkozó új cselekvési tervét. Új cselekvési terv, hiszen az első cselekvési terv még az európai zöld megállapodás előttről, 2015-ből származik.⁷ Már ebben egy olyan belső piac szabályozási kereteit tervezte létrehozni a Bizottság, amelyben a termékek, alapanyagok és erőforrások értéküket a lehető legtovább megőrzik a gazdaságban, a hulladék keletkezése

³ Európai zöld megállapodás, A digitális korra felkészült Európa, Emberközpontú gazdaság, Európa globális szerepének erősítése, Az európai életmód előmozdítása, Az európai demokrácia megerősítése.

⁴ Európai Bizottság 2019.

⁵ European Commission 2020: 3.

⁶ Európai Bizottság 2020b: 3.1. Zöld átállás.

⁷ Európai Bizottság 2015.

pedig a minimálisra csökken. Az Új cselekvési terv az európai zöld megállapodás egyik alappilléreként annak célkitűzéseit konkretizálta és a belső piac vonatkozásában is már kiforrott elképzeléseket tartalmazott. A Bizottság a körforgásos gazdaságot a belső piac és a digitális technológiákban rejlő lehetőségek alapjain tervezi létrehozni. Úgy véli, hogy az Unió belső piaca már önmagában olyan kritikus tömeget jelent, ami azt eredményezheti, hogy amennyiben az EU szabványokat határozza meg a fenntarthatóságra, akkor azzal világszinten is képes a terméktervezést és értéklánckezelést befolyásolni.⁸ A közlemény mindenekelőtt meghatározza a fenntartható termékpolitikai keret elemeit, mint a fenntartható termékek tervezése, a fogyasztók és közbeszerzők pozíciójának erősítése, valamint a körforgás biztosítását a termelési folyamatokban. Ezt követően megnevezi a kulcsfontosságú termékértékláncokat, közöttük az elektronikát, az akkumulátorokat, járműveket, a csomagolást, a műanyagokat, a textilipart, az építőipart és épületeket, az élelmiszereket, vizet és tápanyagokat. Külön fejezet foglalkozik a hulladékokkal, hulladékkezeléssel. A cselekvési terv kifejezett célként határozta meg a másodlagos nyersanyagok jól működő belső piacának létrehozását. A közlemény által előírányzott jogszabálmódosításokhoz a dokumentum nem jelöl jogalapot, ez a későbbi bizottsági munkaprogramok feladata, de a jogalkotás, a tagállami-uniós hatáskörök elhatárolása szempontjából nyilvánvalóan már tervezeti szakaszban sem irreleváns, hogy milyen jogalkotási eljárás, intézményi részvétel, demokratikus legitimáció kapcsolódik az egyes elképzelésekhez. A felvázolt kezdeményezések olyanok, amelyek alapvetően a különleges jogalapok, elsősorban környezetvédelem, közlekedés, iparpolitika területére tartoznak, de találhatunk közöttük olyat is, amelyeknek erősebb belső piaci vonatkozása van, így esetükben mindenekelőtt a belső piaci jogalap alkalmazása merül fel. Ezek közül a belső piaci jogszabályok közül azóta több meg is valósult. Így például 2024-ben a fenntartható termékek környezettudatos tervezésére vonatkozó szabályok módosítása⁹ vagy az áruk javíthatóságának előmozdítása.¹⁰

⁸ Európai Bizottság 2015: 2.1. pont.

⁹ Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2024/1781 rendelete.

¹⁰ Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2024/1799 irányelve.

A körforgásos gazdaság megvalósítása tehát már 2015 óta az uniós cselekvési keret része, 2020 óta programszinten definiált, a volt olasz kormányfő, Enrico Letta által a Bizottság és a Tanács megbízásából készített és 2024 áprilisában nyilvánosságra hozott jelentés pedig már kifejezetten új jelzővel beszél a megújulásra szoruló belső piacról, és egy körforgásos egységes belső piac (*circular single market*) szükségessége mellett érvel.¹¹ Úgy véli, hogy a körforgásos gazdasági elvek hiánya a beruházási stratégiákban és a működési gyakorlatban olyan lineáris gazdasági modell állandósulásához vezetne az egységes piacon, amely fenntarthatatlan és nem hatékony.¹² Letta szerint a körforgásos egységes belső piacot lépésről lépésre kell kiépíteni úgy, hogy az ne csak a környezetvédelmi fenntarthatóságot szolgálja, hanem egyúttal a gazdasági fejlődést is.¹³

A belső piac is azonban jogi konstrukció, működését elsődleges és másodlagos jogi előírások határozzák meg, és ezek közül a másodlagos jogi normák lehetnek igazán alakító jellegűek az elsődleges jogi előírásokhoz képest. A körforgásos belső piacot is alapvetően rendeletek és irányelvek fogják konstruálni. Ezek nyilvánvalóan nem csupán az EUMSZ 114. cikke mint belső piaci jogalap bázisán elfogadott jogszabályok lesznek, hanem olyan jogi előírások összessége fogja kitenni, amelyek ugyan adott esetben más, különleges jogalapokra épülnek, a belső piac működésére való hatásuk azonban meghatározó lesz. Ahogyan a European Trade Union Institute által 2022-ben a belső piacról készített jelentés fogalmaz a belső piacnak az európai zöld megállapodásra tekintettel történő újragondolása kapcsán: a fő kihívás, hogyan lehet a zöld átállás céljait úgy megvalósítani, hogy egyúttal teljesüljenek az európai integráció általános elvárásai a politikai stabilitás és működőképesség tekintetében.¹⁴ A jelentés szerzői úgy vélik, hogy ehhez újra kell kalibrálni a belső piacot és a széles értelemben vett belső piaci célokat össze kell hangolni a zöld és digitális átállással, a nyitott

¹¹ LETTA 2024: 42.

¹² LETTA 2024: 14.

¹³ LETTA 2024: 15.

¹⁴ AKGÜÇ et al. 2020: 20.

stratégiával és a szociális fenntarthatósággal ahhoz, hogy az reziliens és valóban fenntartható legyen.¹⁵

Ezen írás keretei között a belső piaci fenntarthatósági jogalkotásnak egy szűkebb metszetét fogjuk vizsgálni. Azt, hogy az európai zöld megállapodás keretében előírányzott, kifejezetten belső piaci jogalapon alapuló jogalkotás miként érinti, érinti-e a belső piaci jogalap, az EUMSZ 114. cikk gyakorlati alkalmazását vagy annak értelmezését, vannak-e praktikus vagy szenzitivitási határai a belső piaci harmonizációnak, illetve hogy milyen átcsoportoló hatása lehet a párhuzamos, különleges jogalapoknak.

A Bizottság 2021. évi munkaprogramja¹⁶ összesen 55 új intézkedést irányoz elő az európai zöld megállapodás végrehajtására (*Fit for 55 package*). Ezek közül egy olyan, amely a körforgásos gazdaság jegyében az EUMSZ 114. cikkben alapulóan a fenntartható termékpolitika kialakítására vonatkozik. Több olyan kezdeményezést azonosíthatunk ugyanakkor, amelyek meglévő szabályozásoknak a felülvizsgálatát célozzák az európai zöld megállapodásra tekintettel, így például a csomagolási vagy hulladékcsomagolási irányelvét, az építési termékekre vonatkozó irányelvét. A 2022-es munkaprogram¹⁷ a belső piaci jogalappal összefüggésben az európai zöld megállapodás 21 célkitűzése közül jóval többet tartalmaz az előző évinél. Ide tartozik a veszélyes anyagok elektronikai termékekben való felhasználásának korlátozására vonatkozó új jogalkotási kezdeményezés, a mikroműanyagok környezetbe történő kibocsátásának csökkentésére irányuló intézkedések, a mosó- és tisztítószerek forgalmazásáról és forgalomba hozataláról szóló rendelet felülvizsgálata, az elhasznált járművekről szóló irányelv és a gépjárművek típusjóváhagyásáról szóló irányelv felülvizsgálata, a közösségi formatervezési mintáról szóló rendelet reformja, illetve az osztályozásról, címkézésről és csomagolásról szóló rendelet felülvizsgálata. A 2023-as munkaprogram¹⁸ tizenhárom, az európai zöld megállapodással összefüggő célkitűzése közül egy olyan, amely az EUMSZ 114. cikkben történő előterjesztést igényli, a vegyi anyagokkal kapcsolatos szabályozás,

¹⁵ AKGÜÇ et al. 2020: 7.

¹⁶ Európai Bizottság 2020a.

¹⁷ Európai Bizottság 2021.

¹⁸ Európai Bizottság 2022.

a REACH rendelet módosítása. A 2023-as munkaprogram¹⁹ az európai zöld megállapodás végrehajtása miatt előirányzott három célja közül egy sem olyan már, amely belső piaci harmonizációt tenne szükségessé.

AZ EUMSZ 114. CIKKÉNEK DINAMIKÁJA

Az Egységes Európai Okmány egyik legfontosabb eredménye az volt, hogy enyhítette a Tanácsban a belső piac létrehozását és működését célzó jogalkotási aktusok esetében a szavazási követelményeket. Az EGK-szerződés akkori új 100a. cikke értelmében a Tanács egyhangúság helyett minősített többséggel fogadhatott el irányelveket vagy rendeleteket e területen, míg az Európai Parlament együttműködési (és később, a maastrichti szerződés óta társjogalkotóként együttdöntési) eljárásban vett részt az elfogadásban. Az amszterdami szerződéssel a számozás EK-szerződés 95. cikkre változott, a lisszaboni szerződéssel pedig az EUMSZ 114. cikk lett, a vonatkozó eljárásnak pedig csak a neve változott rendes jogalkotási eljárásra.

Az EUMSZ 114. cikk (illetve jogelődjei) hatályát elfogadása óta fokozatosan alakította a Bíróság ítélkezési gyakorlata.²⁰ E joggyakorlat szerint az EUMSZ 114. cikk alapján elfogadott intézkedéseknek „valóban a belső piac létrehozásának és működésének feltételeit kell javítaniuk”.²¹ Ha nincs olyan akadály vagy torzulás a belső piacon, amit az érintett uniós aktus fel kell hogy számoljon, akkor az uniós szabályozásnak, különösen az EUSZ 5. cikkében nevesített szubszidiaritás tételére is tekintettel, nincs helye. A Bíróság ennek kapcsán így fogalmaz a tagállami jogi előírások eltérése és a belső piaci harmonizáció összefüggéseiről: „Bár a nemzeti szabályozások eltérő volta önmagában nem indokolja az EK 95. cikkre történő hivatkozást, más a helyzet viszont a tagállamok törvényi, rendeleti és közigazgatási rendelkezései

¹⁹ Európai Bizottság 2023.

²⁰ A Bíróság alakító szerepére nézve lásd WEATHERILL 2011.

²¹ A Bíróság C-491/01. sz. British American Tobacco (Investments) és Imperial Tobacco ügyben 2002. december 10-én hozott ítélete, ECLI:EU:C:2002:741, az ítélet 60. pontja, valamint a C-217/04. sz. Egyesült Királyság kontra Parlament és Tanács ügyben 2006. május 6-i ítélete, ECLI:EU:C:2006:279, az ítélet 42. pontja.

közötti olyan eltérések esetében, amelyek gátolják az alapvető szabadságok érvényesülését, és ezáltal közvetlenül érintik a közös piac működését.”²² Vagyis önmagában a más, eltérő szabályozás sosem lehet indoka a közös uniós szabályok elfogadásának. Ezeknek az eltéréseknek gátló jellegűnek kell lenniük. Az akadályoknak azonban nem kell már a szabályozás kialakításakor létező akadályoknak lenniük, elég azok valószínűségét alátámasztani. Az ilyen típusú harmonizáció az, amit a szakirodalom úgynevezett preventív harmonizációnak nevez.²³ „Az EK 95. cikkre, mint jogalapra akkor lehet hivatkozni, ha a nemzeti szabályozások eltérő alakulásából adódó jövőbeni kereskedelmi akadályok megelőzése a cél, az ilyen akadályok keletkezésének valószínűnek kell lennie, és a kifogásolt intézkedésnek ezen akadályok megelőzésére kell irányulnia.”²⁴ Az általunk vizsgált intézkedések kapcsán megállapítható, hogy azok az EUMSZ 114. cikkén alapuló, tehát elsősorban a belső piac létrehozását célzó fenntarthatósági indíttatású jogszabályokként alapvetően preventív harmonizációs eszközök.

Az EUMSZ 114. cikk súlypontja az évek során sokat változott. Míg a kezdeti időszakot az 1985-ös Fehér könyvben előírányzott intézkedések elfogadása jellemezte, így főként a termékekre vonatkozó nemzeti jogszabályokat közelítő, biztonsági és egészségügyi szempontú jogszabályok vagy a fogyasztók bizonyos szintű védelmét biztosító intézkedések meghozatala volt tipikus, a hangsúly lassan szélesebb spektrumra helyeződött át. A klaszszikus, termékekkel kapcsolatos kérdéseken túlmenően olyan új területeket is uniós szinten szabályoztak, mint a személyes adatok védelme, a mobil távközlési vagy postai szolgáltatások, és a szellemi tulajdon védelmének számos olyan aspektusa, amelyek a belső piac létrehozásához vagy működéséhez szükségessé váltak, de már messze túlmutattak a termék-előírásokon. Az 1990-es évek végétől a környezetvédelmi szempontok – amelyeknek a szem előtt tartása az EUMSZ 114. cikk (3) bekezdése értelmében egyébként is kötelező – nagyobb hangsúlyt kaptak a belső piaci jogszabályokban.

²² A Bíróság C-380/03 Németország kontra Parlament és Tanács ügyben 2006. december 12-i ítélete, ECLI:EU:C:2006:772, az ítélet 37. pontja.

²³ WEATHERILL 2021.

²⁴ A Bíróság C-301/06 Írország kontra Parlament és Tanács ügyben 2009. február 10-i ítélete, ECLI:EU:C:2009:68, az ítélet 64. pontja.

Az EUMSZ 114. cikkén elfogadott irányelvek kibocsátási határértékeket állapítottak meg, hulladékszabályokat tartalmaztak, és később, a 2020-as években bizonyos műanyag termékeket teljesen tiltottak a piacról. Ezeket az intézkedéseket – bár tárgyuk szerint alapulhattak volna a környezetvédelmi jogalapon is – erőteljesebb belső piaci kötődésük miatt fogadták el a 114. cikk alapján. A belső piaci jogalap ugyanakkor mind a környezetvédelmi, mind a fogyasztóvédelmi és egészségvédelmi célok tekintetében előírja azok magas szintjének figyelembevételét a belső piaci jogalkotás során. A 114. cikk ezen (3) bekezdése egyfajta átjárhatóságot biztosít az általános és különleges jogalapok célkitűzései között, amelyek – mint majd látni fogjuk – akár szembe is kerülhetnek egymással. A fenntarthatósági fókuszú belső piaci jogalkotás szempontjából ennek az átjárhatóságnak kiemelt szerepe van, hiszen ez teszi lehetővé, hogy környezetvédelmi indíttatású, de markánsan belső piaci akadályokat felszámoló, nemzeti jogszabályokat harmonizáló rendelkezések szülessenek.

Varju Márton az EUMSZ 114. cikkel foglalkozó átfogó írásában az ezen jogalapon elfogadott aktusoknak több típusát különbözteti meg annak fényében, hogy azoknak a tisztán harmonizációs célkitűzésen túl milyen esetleges piactszabályozási hatásai lehetnek.²⁵ Felosztásában megjelennek a ténylegesen jogharmonizációs aktusok, az olyan szabályozó aktusok, amelyek célja valójában a piaci integráció, a belső piaci jogharmonizáció keretein belül szabályozó aktusok, a belső piac mint gazdasági egység érdekében szabályozó aktusok, egy integrált piac megfelelő működése érdekében is szabályozó aktusok, valamint a nem harmonizációs aktusok. A fenntarthatóság jegyében az EUMSZ 114. cikkén elfogadott irányelvek és rendeletek, mivel általában meghatározott piacok működését is erőteljesen érintik, a fenti felosztást követve, környezetvédelmi jogalappal összefüggésben mindenképpen olyanok, amelyek bírnak piactszabályozási hatásokkal, természetesen a szabályozás jellegétől függően kisebb-nagyobb mértékben.

A legújabb jogi aktusok azt mutatják, hogy a belső piaci harmonizáció már olyan, újonnan megjelenő határokon átnyúló szolgáltatások szabályozására is kiterjedt, amelyek meglehetősen távol állnak a belső piac eredeti elképzelé-

²⁵ VARJU 2020.

seitől. Egyértelműen ilyen például a politikai reklámozás.²⁶ Rendezni kellett továbbá új típusú vagyonelemek, így a kriptoeszközök sorsát,²⁷ valamint egyfajta védelmet kellett kiépíteni a belső piac számára a külföldről érkező támogatásokkal szemben.²⁸ Létrejött a digitális szolgáltatások egységes piaca, amely alapvetően egy biztonságos és megfelelő versenyfeltételek mellett működő digitális teret hoz létre,²⁹ és az EU elsőként fogadott el átfogó rendeletet a mesterséges intelligenciáról. Ezzel párhuzamosan a belső piaci jogszabályokban jelentős súllyal jelentek meg a közérdekű szempontok, nem piaci értékek és az alapvető jogok, amelyek szintén a belső piac kiteljesedésének mutatóivá váltak.³⁰ A belső piaci jogszabályok hosszú utat tettek meg a termékhez kötött szempontoktól a horizontális jelentőségű kérdésekig.

IRÁNYELVEK HELYETT RENDELETEK

Nemcsak a szabályozási területek, hanem a szabályozási eszközök típusa is változott az idők során. Az EUMSZ 114. cikke és annak korábbi változatai lehetővé tették irányelvek és rendeletek elfogadását egyaránt, az intézkedésekre való általános hivatkozással, ezáltal jelentős mérlegelési jogkört hagyva a jogalkotónak, hogy az érintett kérdések tekintetében a legmegfelelőbb harmonizációs eszközt válassza. Ahogyan azt a Bíróság az Egyesült Királyság kontra Európai Parlament és Tanács ügyben is megállapította

„az EK 95. cikkben szereplő »[jogszabályok] közelítésére vonatkozó intézkedések« kifejezéssel a Szerződés alkotói a kívánt eredmény elérése céljából – a harmonizálандó terület általános összefüggései és sajátos körülményei függvényében – mérlegelési jogkört kívántak biztosítani a közösségi jogalkotó számára a közelítés legmegfelelőbb módját ille-

²⁶ DE VRIES 2024: 33.

²⁷ Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2023/1113 rendelete.

²⁸ Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2022/2560 rendelete.

²⁹ GOMBOS 2023.

³⁰ DE VRIES 2024: 28.

tően, különösen azokban a tárgykörökben, amelyeket összetett műszaki sajátosságok jellemeznek”.³¹

A belső piaci jogszabályokat évtizedekig az irányelvek uralták, így a tagállamok bizonyos mozgásteret kaptak a harmonizált szabályokhoz való igazításuk során, hiszen az átültetés eszközét, a hazai jogba illesztés mikéntjét, adott esetben a nemzeti jogi terminológiához igazítását³² maguk végezhették el. Ez a tendencia az elmúlt 15 évben megváltozni látszik, és a rendeletek, amelyek közvetlenül alkalmazandó jellegük folytán jobban képesek a valóban egységes alkalmazást biztosítani, fokozatosan egyre gyakoribb harmonizációs eszközzé váltak. Míg az EGK-szerződés 100a. cikkén alapuló 298 intézkedés közül csak 11 volt rendelet (1987–1993 közötti időszak), az EK 95. cikkén alapuló 277 jogi aktusból pedig csak 34 (1993–2009 közötti időszak), addig az EUMSZ 114. cikke alapján 2010 óta eddig elfogadott 166 intézkedés esetében már 76 jogi aktust fogadtak el rendelet formájában (2010–2024).³³ A rendeletek előnyben részesítésének ez a tendenciája bizonyos esetekben a szabályozási eszköz megváltoztatásához is vezetett, amikor a korábbi irányelvek helyébe, azokat felváltva rendeletek léptek.

A szabályozási forma ilyen váltásának több oka lehet. Az egyik legkézenfekvőbb a rendeleti formára való áttérés olyan irányelvek esetében, „amelyek kevés teret hagynak a tagállamok mérlegelésére a belső jogba történő átültetés során, és emellett gyakori módosítás tárgyai, amely módosítások az egyedi irányelveknek a technológiai fejlődéshez történő gyors hozzáigazításához szükségesek”.³⁴ Jó példa erre a digitális belső piac megteremtése és az azzal összefüggő jogalkotás. Az ennek érdekében meghozott új uniós jogszabályokat zömében rendeleti formában fogadták el, gondoljunk csak

³¹ A Bíróság C-217/04 sz. Egyesült Királyság kontra Parlament és Tanács ügyben 2006. május 6-i ítélete, ECLI:EU:C:2006:279, az ítélet 43. pontja.

³² SOMSSICH 2003.

³³ Forrás: Eurlex, a lekérdezés időpontja 2024. június 15.

³⁴ Így fogalmaz többek között az Európai Parlament és a Tanács 1935/04/EK rendelete (2004. október 27.) az élelmiszerekkel rendeltetésszerűen érintkezésbe kerülő anyagokról és tárgyokról, valamint a 80/590/EGK és a 89/109/EGK irányelv hatályon kívül helyezéséről, lásd különösen annak (2) preambulumbekzdését.

a digitális piacokról szóló jogszabályra (*Digital Markets Act, DMA*)³⁵ vagy a digitális szolgáltatásokról szóló rendeletre (*Digital Services Act, DSA*).³⁶ Emellett a már meglévő irányelvi szabályokat azok átdolgozása során gyakran rendelet váltotta fel. A digitális belső piaci jogalkotás területén az irányelvi szabályozás elhagyásáról tanúskodik az úgynevezett gigabites infrastruktúráról szóló rendelet, ami a 10 évvel korábban elfogadott 2014/61/EU irányelvet váltotta fel. A rendeleti szabályozás indokai között található, hogy a rendkívül nagy kapacitású hálózatok fogadására alkalmas fizikai infrastruktúra Unió-szerte történő, a belső piac működését előmozdító módon való kiépítésének elősegítését a tagállamok a fennálló eltérő megközelítések és a 2014/61/EU irányelv lassú és nem hatékony átültetése miatt nem tudják kielégítően megvalósítani.³⁷

Vries és szerzőtársai szerint a közvetlenül alkalmazandó rendeletek favorizálása kifejezetten szükséges volt az átfogó, magas szintű alapjogvédelemmel rendelkező egységes digitális piac megvalósításához.³⁸ Ráadásul éppen ez az a terület, ahol az utóbbi években néhány kiemelkedő jelentőségű rendeletet – még a hivatalos cím részeként is – angolul *Act-nek* neveztek el, ezzel egyfajta kiváltságos státuszt biztosítva ezeknek az aktusoknak más rendeletekkel szemben, annak ellenére, hogy a Szerződések nem ismernek ilyen típusú jogalkotási eszközöket. A magyar nyelvű változatok – szemben az angollal – következetlenül, helyenként ugyanúgy rendeletnek, máshol jogszabálynak nevezik ezt a rövidített, kiemelt elnevezést, még kapcsolódó aktusoknál is, így például a DSA esetében rendeletet, míg a DMA esetében jogszabályt használnak. A magyar nyelvű jelölés távol tartja magát az angol által sugallott, nemzeti jogi kontextusban a törvényhozó által elfogadott törvényeknek fenntartott kifejezéstől (*parliamentary Act*), szemben például a német nyelvű változattal, amelyik a *Gesetz* jelölést is használja, amely

³⁵ Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2022/1925 rendelete (digitális piacokról szóló jogszabály).

³⁶ Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2022/2065 rendelete (digitális szolgáltatásokról szóló rendelet).

³⁷ Lásd az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2024/1309 rendeletét (a gigabites infrastruktúráról szóló rendelet) és különösen ennek (70) preambulumbekzdését.

³⁸ DE VRIES et al. 2023: 586, 692.

egyértelműen törvényt jelent német jogi kontextusban, és korábban uniós joganyagban nem szerepelt. Természetesen jogi szempontból nincs különbség egy közönséges rendelet és egy *Act*-nek nevezett rendelet között, de szimbolikus szinten a megkülönböztetés fontos. Arra is érdemes rámutatni, hogy az *Act*-ek informális bevezetése bizonyos értelemben egyfajta bűjtött alkotmányozásként is értelmezhető, ha arra gondolunk, hogy az Alkotmány szerződés bevezette volna a magyarul európai törvénynek, illetve kerettörvénynek nevezett kategóriákat,³⁹ amire a sikertelen népszavazások és ekként az Alkotmány szerződés bukása miatt nem kerülhetett sor.

Egy másik indok, amely az irányelvi szabályozás rendelettel való felváltásánál releváns lehet, olyan esetekben merül fel, ahol „követelményeket meghatározó szabályokat egységesen kell alkalmazni valamennyi gazdasági szereplőre Uniós-szerte, és azok nem engedhetnek teret a tagállamok általi eltérő végrehajtásnak”.⁴⁰ Ez jellemző alapvetően a fenntarthatósági célú belső piaci jogszabályokra is, mint ahogyan az idézett indoklás is az akkumulátorok újrafeldolgozásával, illetve életciklus végi kezelésével foglalkozó rendelet preambulumból való, ami az európai zöld megállapodásban és annak alapján az Új cselekvési tervben is megfogalmazott, az akkumulátorok körforgásos és fenntartható jellege biztosításának célkitűzését hajtotta végre. A rendelet egy 2008-as irányelvet helyezett hatályon kívül. Hasonló formaváltást irányoz elő a csomagolási irányelvet felváltani kívánó rendelet tervezete, amely még csak javaslati formában létezik és a jogalkotási eljárás útvesztőit járja. A javaslat abból, az európai zöld megállapodásban és az új cselekvési tervben szintén lefektetett célkitűzésből indult ki, hogy 2030-ra minden csomagolás újrahasználatos vagy újrafeldolgozható legyen. A rendelet az 1994-ben elfogadott, többször módosított 94/62/EK csomagolási irányelvet váltaná fel. A bizottsági javaslat a (138) preambulumbekkezdésében ad számot arról, hogy miért is szükséges az irányelvnek rendelettel való felváltása. A preambulumban szerint az európai zöld megállapodás szerinti kötelezettségvállalások, valamint „a csomagolásra vonatkozó ambíció-

³⁹ Megjegyzendő, hogy ezek esetében az angol nem az *Act*, hanem a *Law* kifejezést használta, ugyanakkor a német változatban a *Gesetz* szerepelt.

⁴⁰ Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2023/1542 rendelete, (10) preambulumbekkezdés.

zus, ám harmonizált keret létrehozása érdekében” szükséges rendeletet elfogadni, amelyik „meghatározza a csomagolásra vonatkozó követelményeket annak teljes életciklusára kiterjedően”. Ez esetben tehát a szabályozás komplexebbé válása, a gyártókat közvetlenül kötelező rendelkezések tették szükségessé a közvetlenül alkalmazandó szabályozási forma használatát a korábbi irányelvi szabályozással szemben. Ugyancsak részben a gyártók érdekeire hivatkozik a környezeti terméktervezési irányelvet 2024-ben felváltó rendelet (119) preambulumbekzdése. E szerint a rendeleti forma azt tudja biztosítani, hogy valamennyi gazdasági szereplő számára a jogbiztonság, valamint a belső piacon működő vállalkozások számára az egyenlő versenyfeltételek garantáltak legyenek, illetve hogy egyes rendelkezések, így nevesítetten az eladatlan fogyasztási cikkek leselejtezésére vonatkozó átláthatósági kötelezettségek és a kijátszásra és a piacfelügyeletre vonatkozó rendelkezések egységesen alkalmazandók kell legyenek Unió-szerte valamennyi gazdasági szereplő számára.

E három példa is jól mutatja, hogy a körforgásos gazdaság által megkövetelt szabályozás olyan jellegű, amely egy-egy termék vagy gyártási elv esetében teljes életcikluson fut keresztül, sokkal több aspektust kíván lefedni, mint a korábbi irányelvi szabályozások, és nem tudja elkerülni a gyártói, eladói, forgalmazó közvetlen kötelezést. Alapvetően ez a komplexitás igényli a rendeleti formára való áttérést. Ha csak a környezettudatos tervezést nézzük, az irányelvhez képest a rendelet jelentős mértékben bővítette a környezettudatos tervezéssel érintett termékek körét, míg a 2009-es irányelv csak az energiafogyasztást befolyásoló termékekre vonatkozott, valamint kiterjeszti a környezettudatos tervezési követelmények fogalmát.

A rendeleti formára való áttérés a hagyományos termékszabályozásoknál is megfigyelhető. A gépekről szóló 2006/42/EK irányelvet azért helyezték hatályon kívül, és váltotta fel az uniós jogalkotó egy rendelettel az egységes végrehajtás igénye mellett, mert azt túlságosan sokszor módosították, és úgy mérte fel, hogy még további módosítások is szükségesek lesznek.⁴¹ Hasonlóképpen rendelet lépett a gépjárművekről szóló 2007/46/EK irányelv helyébe, amire a rendelet (60) preambulumbekzdése szerint a közért-

⁴¹ Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2023/1230 rendelete, (84) preambulumbekzdés.

hetőség, az észszerűség és az egyszerűsítés érdekében volt szükség azért, hogy a rendelkezések közvetlenül alkalmazandók, továbbá kellő időben és hatékonyabban naprakésszé tehetők legyenek.

Látható tehát, hogy az uniós jogalkotó az egységes belső piacot ma már valóban egységesen érvényesülő és alkalmazandó normák útján kívánja létrehozni, élve az EUMSz 114. cikke által felkínált, szabályozási eszközök közötti választással és kizárva a tagállami mozgástérből automatikusan következő esetleges eltéréseket, és ez a tendencia hatványozottan érvényesül a fenntarthatósági célú jogalkotás során is.

JOGALAPOK VERSENGÉSE ÚJ KÖNTÖSBEN?

Az európai bírósági joggyakorlatnak az 1980-as, 1990-es években markáns részét képezték az úgynevezett jogalapokkal kapcsolatos jogviták. A belső piaci jogalap és a különleges jogalapok csatája és a közöttük való választás szükségessége addig volt különösen érdekes, amíg ezekhez eltérő döntéshozatali eljárás kapcsolódott, különböző részvételi formát biztosítva az uniós intézményeknek. A belső piaci jogalap esetében az Európai Parlament társjogalkotói részvételét biztosító korábbi együttműködési, majd együttdöntési eljárást (ma rendes jogalkotási eljárást) kellett alkalmazni, míg más jogalapokhoz, így például a témánk szempontjából különösen fontos környezetvédelmi jogalaphoz a Parlamentnek pusztán véleményezési lehetőséget biztosító konzultációs eljárás érvényesült sokáig, egészen 1999-ig. A kettős jogalap tehát az eljárások különbözősége miatt nem volt lehetséges,⁴² ezért a Bíróság a híressé vált Titanium-dioxid ügyben hangsúlyozta, hogy önmagában a környezetvédelmi cél követése nem zárja ki a belső piaci jogalapra támaszkodást, hiszen annak át kell járnia más uniós szakpolitikákat is.⁴³ Azt is kimondta a Bíróság, hogy amennyiben az intézkedés célja azonos módon és mértékben követ belső piaci, illetve

⁴² A Bíróság 300/89. sz. titanium-dioxid ügyben 1991. június 11-én hozott ítélete, ECLI:EU:C:1991:244, az ítélet 16–21. pontja.

⁴³ A Bíróság 300/89. sz. titanium-dioxid ügyben 1991. június 11-én hozott ítélete, az ítélet 22. pontja.

szakpolitikai célokat és nem állapítható meg a kettő között hierarchikus kapcsolat, azt a jogalapot kell választani, amelyek a nagyobb demokratikus legitimációt biztosítja.⁴⁴

Emlékeztetni kell ugyanakkor, hogy a környezetvédelmi jogalap csupán az Egységes Európai Okmánnyal került be az akkori EGK-szerződésbe, azt megelőzően a környezetvédelmi indíttatású és célú szabályozások jobbjára a 114. cikk jogelőjeként használt, akkor még egyhangúságot megkövetelő EGK-szerződés 100. cikke és/vagy az úgynevezett rugalmassági kizárulaként működő EGK-szerződés 235. cikke (ma EUMSZ 352. cikke) alapultak.⁴⁵ Ezek későbbi módosításaihoz azonban már alapvetően a környezetvédelmi jogalap (ma EUMSZ 192. cikk),⁴⁶ vagy erősebb belső piaci érintettség esetén a 114. cikk (vagy annak jogelője) szolgált alapul.⁴⁷

Miután a hatályos EUMSZ mind a belső piaci jogalap, mind pedig a környezetvédelmi jogalap esetében rendes jogalkotási eljárást irányoz elő, a kettős jogalapnak az elméleti lehetősége ma már adott minden olyan esetben, amikor a jogszabály azonos módon követ belső piaci és környezetvédelmi célokat. A kettős jogalap ilyen esetekben más problémákat vet fel. Jól illusztrálja ezt az elemekről, illetve akkumulátorokról és a hulladékelemekről, illetve -akkumulátorokról szóló európai parlamenti és tanácsi (EU) 2023/1542 rendelet, amely egyúttal hatályon kívül helyezte az azonos című és tárgyú előzmény irányelvét, a 2006/66/EK irányelvet. A Bizottság a rendeletre vonatkozó javaslatát a belső piaci jogalapra, az EUMSZ 114. cikkre alapította. A jogalkotási eljárásban azonban a Tanács megváltoztatta a jog-

⁴⁴ A Bíróság 165/87. sz. Bizottság kontra Tanács ügyben 1988. szeptember 27-én hozott ítélete, ECLI:EU:C:1988:458.

⁴⁵ BÁNDI 2018.

⁴⁶ Ilyen volt például az Európai Parlament és a Tanács 2006/7/EK irányelve (2006. február 15.) a fürdővizek minőségéről és a 76/160/EGK irányelv hatályon kívül helyezéséről, ami már a környezetvédelmi jogalapon (akkori 175. cikk) nyugodott, míg a hatályon kívül helyezett 76/160/EGK irányelv jogalapja még a 100. cikk és a 235. cikk volt együttesen. De ugyanilyen okoknál fogva ide tartozik az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2020/2184 irányelve (2020. december 16.) az emberi fogyasztásra szánt víz minőségéről, aminek jogalapját már egy '98-as módosítás megváltoztatta, hatályon kívül helyezve az eredeti, 1984-es irányelvet.

⁴⁷ FAHEY–POLI 2022.

alapot és kiegészítette azt a 192. cikk (1) bekezdésével, kifejezve, hogy a módosított jogszabályban az európai zöld megállapodásra is tekintettel a környezetvédelmi célok hangsúlyosabbá váltak. A Parlament elvi beleegyezését adta a jogalap kiegészítéshez, azonban annak környezetvédelmi bizottsága (ENVI) aggályokat fogalmazott meg a kettős jogalap megfelelőségével kapcsolatban, ezért a jogi bizottság (JURI) véleményét kérte. Az aggályok arra voltak visszavezethetők, hogy bár a két jogalaphoz azonos jogalkotási eljárás kapcsolódott, azok teljesen más mozgásteret biztosítanak a tagállamok számára a harmonizált intézkedésektől való eltérés tekintetében. Míg a 114. cikk (4) és (5) bekezdése csak meghatározott feltételek esetén engedik meg korábbi, szigorúbb tagállami intézkedések fenntartását és még szűkebb körben ilyenek bevezetését és mindkét esetben a Bizottság engedélyéhez kötik ezt, addig a 193. cikk feltétel nélkül teszi lehetővé a tagállamoknak a 192. cikk alapján elfogadott intézkedéseknél szigorúbb intézkedések bevezetését, és esetükben csupán a Bizottság értesítése szükséges. A JURI, a Parlament Jogi Szolgálatának álláspontjára hivatkozva, arra hívta fel a figyelmet, hogy a jogalapokhoz kapcsolódó nagymértékben eltérő tagállami hatáskörök miatt a kettős jogalap használata jogbizonytalansághoz vezethet. Erre tekintettel azt, a korábban esetenként már alkalmazott, de a Bíróság által még nem értékelt technikát javasolja, hogy a rendelet maga határozza meg, hogy mely kérések azok, amelyeknek az egyik, és melyek, amelyeknek a másik jogalap nyújtott alapot az elfogadáshoz.⁴⁸ Így egyértelművé tehető, hogy milyen kérdésekben, melyik típusú további tagállami mozgástér érvényesül. A JURI szakvéleménye utal rá, hogy ez a megoldás bizonyos szempontból megkérdőjelezi a jogi aktus által követett célok szétválaszthatatlanságát, ugyanakkor a rendelet által hatályon kívül helyező 2006/66/EK irányelv is hasonló módon alapult kettős jogalapon, csak éppen fordítva: ott az elsődleges jogalap a környezetvédelmi volt, míg a belső piac csak három cikk tekintetében volt érintett. A rendelet végül valóban kettős jogalapra épült: elsődlegesen a 114. cikkre, és 54–76. cikkei tekintetében a 192. cikk (1) bekezdésére.

⁴⁸ PE745.228vo2-00. A Parlament Jogi Szolgálatá szalámizásnak (*saussiconage*) nevezi ezt a technikát.

A 114. cikk kizárólagosságának elhagyása és kiegészítése a környezetvédelmi jogalappal azonban más jogszabályok módosítása esetében a jogszabályok által érintett piaci szereplőkben láthatóan kételyeket ébresztett. A 94/62/EK csomagolási irányelvet hatályon kívül helyezni tervező rendeletjavaslat, amelyet a Bizottság 2022 decemberében terjesztett elő, az akkumulátorokról szóló rendeletjavaslathoz hasonlóan a 114. cikkben alapult.⁴⁹ Látva az akkumulátorokról szóló javaslat alakulását mintegy 120 ipari szövetség Európa-szerte közös nyilatkozatot írt alá, amelyben azt kérte, hogy ne változzon a javaslat jogalapja, és az ne egészüljön ki a 192. cikkel, akár csak egyes cikkek tekintetében sem, kinyitva a minimumharmonizáció és az újabb tagállami jogi eltérések, az EUMSz 114. cikke erodálódásának lehetőségét.⁵⁰ Álláspontjuk szerint a 192. cikkhez kapcsolódó minimumharmonizációs lehetőség a tagállami toldott-foldott kiegészítő szabályokkal lerontaná a harmonizált normákat a fogyasztók, a környezetvédelem és az európai ipar kárára. A piaci szereplők tehát a jogbiztonság szempontjából egyébként kifogástalan, az akkumulátorokról szóló rendelet esetében alkalmazott darabolási technikát sem tartják kielégítőnek a valóban egységes szabályozás szempontjából. Ebben az eljárásban, amelyben egyelőre az EP első olvasatban már elfogadta álláspontját, nem történt javaslat a jogalap kiegészítésére sem a Tanács, sem pedig az EP oldaláról.

A jogalapok közötti versengés látható módon nem tűnt teljesen el a jogalkotási eljárások egységesedésével, hanem inkább egy másik szintre helyeződött át. A fenntarthatósági célú, de egyúttal belső piaci vonatkozású jogszabályoknál ez értelemszerűen a környezetvédelmi jogalap erősödéséhez vezet és kinyithatja az utat a kettős jogalap lehetőségének, a jogalapokhoz kapcsolódó tagállami maradványhatáskörök eltérősége azonban újabb nemzeti jogi eltéréseknek adhat alapot. Fontos jogalkotói döntés, hogy a környezetvédelmi jogalap beemelésével a szigorúbb tagállami szabályozás váljék-e lehetővé vagy maradjon meg a belső piaci jogalap kizárólagossága és ezáltal a szabályozás homogenitása is.

⁴⁹ Javaslat COM(2022) 677 final.

⁵⁰ Safeguarding the Internal Market Legal Basis of the Packaging and Packaging Waste Regulation to obtain best possible outcomes 2023.

HARMONIZÁCIÓS HATÁROK: FENNTARTHATÓSÁG KONTRA FOGYASZTÓVÉDELEM

A fenntarthatósági célok gyakran más célkitűzésekkel együtt, azokba beépülve valósulnak meg, akad azonban olyan eset is, hogy ezek a célok szembekerülnek egymással. A fogyasztóvédelem az Unió meghatározó politikája az 1990-es évek óta, az uniós jogi gyökerű fogyasztóvédelmi előírások fontos elemei a tagállami jogoknak, jellegüknél fogva gyakran elérve a magánjog hagyományos rétegeit is. A fogyasztóvédelem számos ponton szükséges a fenntarthatósági célok megvalósításához, elsősorban a fogyasztók tudatossá tételében, hogy döntéseiket a termékek fenntarthatósága mellett hozzák meg, illetve pontosan lássák más irányú döntéseik következményeit. A fenntarthatósági és fogyasztóvédelmi célok összekapcsolódását, illetve összeütközését példázza a közelmúlt egyik irányelvjavaslata, amelynek elsődleges célja az volt, hogy ösztönözze a megvásárolt termékek javítását újak vásárlása helyett. A javításhoz való jog érvényre juttatásának szükségessége már az európai zöld megállapodásban is megjelent, kiemelve, hogy ez a körforgásos gazdaságra vonatkozó cselekvési terv részét kell hogy képezze.⁵¹ A Bizottság erre vonatkozó irányelvének tervezete 2023 februárjában jelent meg,⁵² és 2024. júniusi elfogadásáig⁵³ sok változáson ment keresztül, a változások pedig elsősorban az áru adásvételére vonatkozó irányelv⁵⁴ szavatossági jogi előírásainak módosítását érintették. Az „árujavítási irányelv” célja, a fenntartható fogyasztás elősegítése érdekében, hogy segítsen azon akadályok felszámolásában, amelyek a meghibásodott termékek esetében a fogyasztókat visszatartják attól, hogy új áru vásárlása helyett inkább a kijavítás mellett döntsenek. Bár az irányelv alapvetően az eladó felelősségén kívüli javításra vonatkozik és e körben teszi a gyártók kötelezettségévé az irányelv mellékletében felsorolt áruk kijavítását, egyúttal módosítja az áru adásvételi irányelvet is, hogy előmozdítsa az eladó felelősségi körén

⁵¹ Európai Bizottság 2019: 2.1.3. pont.

⁵² Javaslat, COM/2023/155 final.

⁵³ Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2024/1799 irányelve.

⁵⁴ Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2019/771 irányelve.

belüli (szavatossági kötelezettséggel érintett) javítást. A módosítás éppen ezen a ponton váltott ki ellenreakciókat és mutatott rá a fenntarthatósági célkitűzések magánjogi, fogyasztóvédelmi inherens korlátaira. Az eredeti bizottsági javaslat úgy kívánta volna módosítani az irányelvet, hogy megvonta volna a fogyasztó választási jogát a kicserélés és a kijavítás között abban az esetben, amikor a csere legalább akkora költségekkel jár vagy drágább, mint a javítás.⁵⁵ Ilyenkor ugyanis az eladónak mindenképpen ki kellett volna javítania az árut. A javasolt módosítás nemcsak a vonatkozó polgári törvénykönyvek, fogyasztóvédelmi jogszabályok koncepcionális megváltoztatását jelentette volna, hanem jelentősen ütközött volna a fogyasztót védő alapvető szabályokkal is. Ahogyan az Európai Jogi Intézetnek az irányelvtervezetről készített jelentése fogalmaz: a fogyasztó választási jogának elvételét nem kompenzálta semmilyen intézkedés, ami az immár egyetlen reparációs formaként szóba jöhető kijavításba vetett bizalmát növelhette volna, mint például a javítást követő új szavatossági igényérvényesítési idő bevezetése, annak lehetősége, hogy más, már javított árut kapjon csereként, ami a fenntarthatósági szempontot ugyanúgy követi, illetve helyettesítő termék használata a javítás ideje alatt.⁵⁶ Jelentős technikai akadályként minősítette továbbá az Intézet, hogy a javítás és a csere közötti meghatározó szempontot, vagyis a javítással járó költségeket az eladó kalkulálja önkényesen, úgy, hogy arra a fogyasztónak nincs rálátása.⁵⁷ A javítást követő újabb felelősségvállalási időtartam a Bizottság 2022-es fogyasztóvédelmi stratégiájában is megjelent, ekkor még az áru adásvételi irányelv módosításának, felülvizsgálatának reális esélyével.⁵⁸

A bizottsági javaslat másik érdekessége, hogy elfogadása esetén egyes jogok – így a magyar jog – esetében is rövid időn belül drasztikus változás következett volna be a szavatossági jogok sorrendjében, a magyar jog vonatkozásában történetesen visszaállt volna az áru adásvételi irányelv előtti 1999/44/EK irányelv⁵⁹ átültetését megelőző állapot. A régi Ptk. ugyanis

⁵⁵ Lásd a javaslat 12. cikkét.

⁵⁶ European Law Institute 2023: 14.

⁵⁷ European Law Institute 2023: 14.

⁵⁸ Európai Bizottság 2020: 3.1. pont.

⁵⁹ Az Európai Parlament és a Tanács 1999/44/EK irányelve.

a 2002. évi XXXVI. törvény általi módosításig a kellékszavatossági igények esetében főszabály szerint csak a kijavítás és az árleszállítás közötti választást tette lehetővé a fogyasztó számára, aki kicserélést csak akkor kérhetett, ha a hiba rövid idő alatt értékcsökkenés nélkül nem volt kijavítható vagy az sértette volna a jogosult érdekét.⁶⁰ Az 1999/44/EK irányelv átültetésével a szabályozás úgy változott, ahogyan az a hatályos Ptk.-ban is fellelhető. A 6:159 § (2) a) értelmében kijavítás vagy kicserélés igényelhető, kivéve, ha a választott kellékszavatossági jog teljesítése lehetetlen, vagy ha az a kötelezettnek másik szavatossági igény teljesítésével összehasonlítva – aránytalan többletköltséget eredményezne. A magyar jog az irányelvi szabályokat a kellékszavatossági jogokra általános jelleggel átvette, függetlenül attól, hogy az irányelv alapján csak a fogyasztói szerződések esetében érvényesülne. Mindebből következően az árujavítási irányelv eredeti tervezetének elfogadása a magyar jog tekintetében a teljes kellékszavatossági rendszer esetében a korábbi szabályokhoz való visszatérést jelentette volna. A bizottsági javaslat kapcsán tehát nemcsak az merül fel aggályként, hogy háttérbe szorítja a fogyasztóvédelmi célkitűzéseket, hanem az is, hogy egy olyan kardinális elvi és dogmatikai vonatkozású kérdés tekintetében, mint a szavatossági jogok sorrendje, szabad-e két évtized alatt ilyen szintű koncepcionális változásokat tenni, különösen, ha a tagállamok ezeket a szabályokat nemcsak fogyasztói szerződések, hanem valamennyi, az áru adásvételére vonatkozó szerződés esetében is alkalmazták, vagyis ha ezt az egységes megközelítést fenn akarják tartani, akkor a teljes szavatossági rendszerük újra átalakul.

Az elfogadott árujavítási irányelv végül nem borította fel a szavatossági jogok sorrendjét, sőt egyáltalán nem nyúlt azokhoz, csupán az eladó tájékoztatási kötelezettségét erősítette. A módosított 13. cikk új (2a) bekezdése értelmében az eladónak tájékoztatnia kell a fogyasztót a javítás és a csere közötti választás jogáról, mielőtt az döntene az igénybe vett reparációs formáról.

⁶⁰ 1959. évi IV. törvény, 306. §. Az irányelv előtti magyar szabályozás és az irányelv viszonyáról lásd VÉKÁS 2000; LUSZCZ 2000.

ÖSSZEGZÉS

A belső piac már régen nem csupán az a határok nélküli térség, amelyben a négy szabadság meg tud valósulni. A hangsúly egy ideje áttevődött a minőségi szempontokra: milyen minőségű gazdasági javak áramlását biztosítsuk és egy milyen értékeken alapuló belső piacon? Éppen ezért a fenntarthatóság, mint az EUSZ 3. cikkében is deklarált célkitűzés, egyre hangsúlyosabban áthatja a belső piacot, így a belső piaci jogalkotást is, ami ezáltal új szabályozási kihívások elé néz. A teljes termékciklusra kiterjedő szabályozások, a gyártók, eladók közvetlen kötelezése a szabályozási eszközökben is változást hoztak: egyre markánsabb a közvetlenül alkalmazandó rendeletek száma az irányelvekkel szemben, és a tagállamok láthatóan megengedőbbek a számukra kisebb mozgásteret biztosító jogi formával szemben. A fenntarthatósági szempontok megjelenése és a környezetvédelmi jogalap esetleges egyenrangú jogalapként való feltüntetése azonban egyúttal új típusú jogalapproblémákat hozott felszínre a maradvány tagállami hatáskörök tekintetében, és már most látható, hogy a jogalkotónak adott esetben egyensúlyoznia kell a különböző célkitűzések megvalósítása között.

Az EUMSZ 114. cikk – széles körű felhatalmazása miatt – mindig is egy mozgó, állandó alakulásban lévő jogalap volt. Ezt a változó jelleget erősíti tovább a legújabb, már a körforgásos belső piacot építő jogalkotás is.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- AKGÜÇ, Mehtap – COUNTOURIS, Nicola – HANCKÉ, Bob – POCHET, Philippe (2022): *Rethinking the European Single Market: Moving Towards New Frontiers for a Highly Competitive, Socio-Ecologically Sustainable and Resilient Europe*. ETUI. Online: www.etui.org/publications/rethinking-european-single-market
- BÁNDI Gyula (2018): A környezeti szabályozás útja az európai integrációban, példákkal illusztrálva. *Iustum Aequum Salutare*, 14(2), 121–148.
- DE VRIES, Sybe – KANEVSKAIA, Olia – DE JAGER, Rik (2023): Internal Market 3.0: The Old “New Approach” for Harmonising the Regulation of AI. *European Papers*, 8(2), 583–610.

- DE VRIES, Sybe A. (2024): Recent Trends in EU Internal Market Legislation. Bringing Back the Old Concept? In VAN DEN BRINK, Ton – PASSALACQUA, Virginia (szerk.): *Balancing Unity and Diversity in EU Legislation*. Edward Elgar Publishing, 17–41.
- European Law Institute (2023): *European Commission's Proposal for a Directive on Common Rules Promoting the Repair of Goods (COM(2023) 155 final)*. Online: www.europeanlawinstitute.eu/fileadmin/user_upload/p_eli/Publications/ELI_Feedback_Right_to_Repair.pdf
- FAHEY, Elaine – POLI, Sara (2022): *The Strengthening of European Technological Sovereignty and Its Legal Bases in the Treaties*. City Law School Research Paper 2022/08, London, UK: City Law School, City, University of London. Online: <https://openaccess.city.ac.uk/id/eprint/28346/>
- GOMBOS Katalin (2023): A Digital Services Act és a Digital Markets Act várható kihívásai a jogalkalmazásban. In *Medias Res*, 12(2), 92–119.
- LETTA, Enrico (2024): *Much More Than a Market. Speed, Security, Solidarity Empowering the Single Market to deliver a sustainable future and prosperity for all EU Citizens*. Online: www.consilium.europa.eu/media/ny3j24sm/much-more-than-a-market-report-by-enrico-letta.pdf
- LUSZCZ Viktor (2000): Szavatosság és jótállás az EK és Magyarország jogában. *Jogtudományi Közlöny*, 55(12), 503–511.
- Safeguarding the Internal Market Legal Basis of the Packaging and Packaging Waste Regulation to obtain best possible outcomes*. Brussels, 17 April 2023. Online: www.business-europe.eu/publications/safeguarding-internal-market-legal-basis-packaging-and-packaging-waste-regulation
- SOMSSICH Réka (2003): A jogfogalmi megfeleltetés problémái a közösségi jogban az irányelvek átültetésének szintjén – a jogi „fordítás” sajátos formája. *Magyar Jog*, 50(12), 746–753.
- VARJU Márton (2020): Jogharmozás, az EUMSZ 114. cikk és az EU Bíróság: jogharmonizációs korlátok és lehetőségek az ítélkezési gyakorlatban. *Állam és Jogtudomány*, 61(2), 5–35.
- VÉKÁS Lajos (2000): A fogyasztói adásvételről szóló EK-irányelv és átültetése a magyar polgári jogba. *Magyar Jog*, 2000/11., 646–660.
- WEATHERILL, Stephen (2011): The Limits of Legislative Harmonization Ten Years after Tobacco Advertising: How the Court's Case Law has become a "Drafting Guide". *German Law Journal*, 12(3), 827–864.
- WEATHERILL, Stephen (2021): The Function and Limits of Legislative Harmonization in Making the Internal Market (May 4, 2021). In TRIDIMAS, Takis – SCHÜTZE, Robert (Megjelenés alatt): *Oxford Principles of European Union Law: Volume II*. Oxford University Press. Online: <https://ssrn.com/Abstract=3839580>

Jogi források

- Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2022/1925 rendelete (2022. szeptember 14.) a digitális ágazat vonatkozásában a versengő és tisztességes piacokról, valamint az (EU) 2019/1937 és az (EU) 2020/1828 irányelv módosításáról (digitális piacokról szóló jogszabály) (EGT-vonatkozású szöveg)
- Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2022/2065 rendelete (2022. október 19.) a digitális szolgáltatások egységes piacáról és a 2000/31/EK irányelv módosításáról (digitális szolgáltatásokról szóló rendelet) (EGT-vonatkozású szöveg)
- Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2022/2560 rendelete (2022. december 14.) a belső piacot torzító külföldi támogatásokról. Online: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/ALL/?uri=CELEX:32022R2560>
- Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2023/1113 rendelete (2023. május 31.) a pénztartalásokat és egyes kriptoeszköz-átruházásokat kísérő adatokról és az (EU) 2015/849 irányelv módosításáról (EGT-vonatkozású szöveg). Online: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/ALL/?uri=CELEX:32023R1113>
- Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2023/1542 rendelete (2023. július 12.) az elemekről, illetve akkumulátorokról és a hulladékelemekről, illetve -akkumulátorokról, a 2008/98/EK irányelv és az (EU) 2019/1020 rendelet módosításáról, valamint a 2006/66/EK irányelv hatályon kívül helyezéséről
- Európai Parlament és a Tanács (EU) 2024/1309 rendelete (2024. április 29.) a gigabites elektronikus hírközlő hálózatok kiépítési költségeinek csökkentésére irányuló intézkedésekről, az (EU) 2015/2120 rendelet módosításáról, és a 2014/61/EU irányelv hatályon kívül helyezéséről
- Európai Bizottság (2015): *A Bizottság Közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának. Az anyagkörülforgás megvalósítása – a körforgásos gazdaságra vonatkozó uniós cselekvési terv.* COM(2015) 614 final.
- Európai Bizottság (2019): *A Bizottság Közleménye az Európai Parlamentnek, az Európai Tanácsnak, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak, és a Régiók Bizottságának – Az európai zöld megállapodás.* COM(2019) 640 final. Online: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/ALL/?uri=COM:2019:640:FIN>
- Európai Bizottság (2020a): *A Bizottság Közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának. A Bizottság 2021. évi munkaprogramja Életerős Unió egy sérülékeny világban.* COM(2020) 690 final. Online: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/ALL/?uri=CELEX:52020DC0690>
- Európai Bizottság (2020b): *A Bizottság Közleménye az Európai Parlamentnek és a Tanácsnak, Új fogyasztóügyi stratégia. A fogyasztói reziliencia erősítése a fenntartható helyreállítás*

érdekében. COM(2020) 696 final. Online: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX:52020DC0696>

Európai Bizottság (2021): A Bizottság Közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának. A Bizottság 2022. évi munkaprogramja. Együtt erősebbé tesszük Európát. COM(2021) 645 final. Online: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52021DC0645>

Európai Bizottság (2022): A Bizottság Közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának. A Bizottság 2023. évi munkaprogramja. Egységében erős Unió. COM(2022) 548 final. Online: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:52022DC0548>

Európai Bizottság (2023): A Bizottság Közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának. A Bizottság 2024. évi munkaprogramja. Ma cselekszünk, hogy felkészüljünk a holnapra. COM(2023) 638 final. Online: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/HTML/?uri=CELEX:52023DC0638>

European Commission (2020): *Commission Staff Working Document Delivering on the UN's Sustainable Development Goals – A comprehensive approach*. SWD(2020) 400 final. Online: <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-13120-2020-INIT/en/pdf>

Javaslat Az Európai Parlament és a Tanács rendelete a csomagolásról és a csomagolási hulladékról, az (EU) 2019/1020 rendelet és az (EU) 2019/904 irányelv módosításáról, valamint a 94/62/EK irányelv hatályon kívül helyezéséről, COM(2022) 677 final. Online: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/ALL/?uri=COM:2022:677:FIN>

Javaslat az Európai Parlament és a Tanács irányelve az áruk javítását előmozdító közös szabályok meghatározásáról, továbbá az (EU) 2017/2394 rendelet, valamint az (EU) 2019/771 és az (EU) 2020/1828 irányelv módosításáról. COM(2023) 155 final.

Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2024/1799 irányelve (2024. június 13.) az áruk javítását előmozdító közös szabályok meghatározásáról, továbbá az (EU) 2017/2394 rendelet, valamint az (EU) 2019/771 és az (EU) 2020/1828 irányelv módosításáról

A ZÖLD ÁTÁLLÁS ESZKÖZEI AZ EU SZABÁLYOZÁSPOLITIKÁJÁBAN¹

ABSZTRAKT

A zöld átállás olyan általános cél, amely az EU szabályozáspolitikájában számos helyen megjelenik. A politikai és jogi eszközök pontosabb megismerése céljából a tanulmány vizsgálja a hatályos, illetve a már elfogadott, de még hatályba nem lépett uniós jogi normákat, valamint a vonatkozó támogatáspolitikát, különös tekintettel a közlekedés és az épületek hatékonyságának növelése, a dekarbonizáció és a mezőgazdaság vonatkozásában. A tanulmány arra a következtetésre jut, hogy míg egyes szakpolitikai területeken leginkább támogatásokkal próbálják a zöld átállást elősegíteni az Európai Unióban, addig más szakpolitikai területeken a piaci szereplőktől várják, hogy az átálláshoz szükséges lépéseket önerőből megtegyék, a rájuk irányadó uniós és/vagy tagállami normákkal összhangban. Az eltérő szabályozási gyakorlatot természetesen az adott területek eltérő tulajdonságai indokolják, amely sajátosságokat és a kapcsolódó összefüggéseket bemutatjuk a tanulmányban.

Kulcsszavak: zöld átállás, fenntartható fejlődés, energiapolitika, dekarbonizáció, CCS-technológiák

¹ A tanulmány az NMHH-val kötött EM-1/1/2022. számú együttműködési megállapodásban részletezett feladatok végrehajtása céljából készült.

TOOLS FOR THE GREEN TRANSITION
IN EU REGULATORY POLICY

ABSTRACT

The green transition is a general objective that is reflected in EU regulatory policy in many areas. In order to gain a better understanding of the policy and legal instruments, the study examines the existing EU legislation, as well as those EU legislations that have been adopted but not yet entered into force, and the relevant aid schemes, with a particular focus on transport and building efficiency, decarbonisation and agriculture. The study concludes that, while in some policy areas subsidies are the main instrument to promote the green transition in the EU, in other policy areas market actors are expected to take the necessary steps to make the transition at their own cost, in line with the EU and/or national legislation that apply to them. The different regulatory practices are of course justified by the different characteristics of the areas concerned, which are presented in this study, together with the relevant context.

Keywords: green transition, sustainable development, energy policy, decarbonisation, CCS technologies

BEVEZETÉS

Az éghajlatváltozás jelentette fenyegetés miatt napjaink egyik legdivatossabb és egyben legfontosabb témája a zöld átállás, amely a gyakorlatban alapvetően a fenntartható gazdasági és társadalmi politikának és azok végrehajtásának felel meg. A zöld átállás az élet minden területét érinti, mégis vannak olyan területek, amelyek nagyobb hangsúlyt kapnak. Ennek oka az adott területben lévő, a környezeti előnyökön túlmutató gazdasági lehetőségekben rejlik (például zöld energia), vagy abban, hogy a változás az adott területen a legsürgetőbb (például közlekedés).

A megújuló energia a zöld átállás egyik alapvető feltétele. Olyan lehetőség ez az államok és a gazdasági szereplők részére, amely bár eltérő minőségben és feltételekkel, de valamilyen formában minden szereplő rendelkezésére áll.²

A tanulmány megvizsgálja a hatályos, illetve a már elfogadott, de még hatályba nem lépett uniós jogi normákat, valamint a vonatkozó támogatáspolitikát. Tekintettel arra, hogy a technológia folyamatosan fejlődik, valamint arra, hogy egyre szigorúbb feltételeket állít a társadalom a zöld átállás kapcsán, ezért egy folyamatosan változó, fejlődő, egyre szigorúbb követelményeket állító normarendszert, valamint széles körű, különböző területeket egy-egy programban lefedő támogatási rendszert figyelhetünk meg. A szabályozás kialakítása, valamint hatálybalépése kapcsán az is látható, hogy sok közép- és hosszú távú célt is meghatároznak, mivel a jogalkotó is tisztában van azzal, hogy a jelentős támogatási keretek ellenére a zöld átállás erősen tőke- és innovációigényes folyamat.

A jelen tanulmány alapvetően a zöld átálláson belül gazdasági vagy társadalmi szempontból különösen fontos területekre, azaz az energiapolitikára és azon belül is kiemelve a közlekedés és az épületek hatékonyságának növelésére, a dekarbonizációra, valamint a mezőgazdaságra koncentrálna. Az alábbiakban először az energiapolitika általános keretrendszerét mutatja be.

ENERGIAPOLITIKA AZ UNIÓBAN

Az Európai Unió energiapolitikájának céljait az Európai Unió működéséről szóló szerződés tartalmazza,³ amelyek az alábbiak:

- az energiapiac működésének és az energiaellátás biztonságának Unión belüli biztosítása;

² SCHOLTEN 2018.

³ Az Európai Unió működéséről szóló szerződés egységes szerkezetbe foglalt változata.

- ♦ az energiahatékonyság és az energiatakarékosság, valamint a megújuló energiaforrások előmozdítása és fejlesztése; valamint
- ♦ az energiahálózatok összekapcsolása.⁴

Az energiapolitika tagállamonként eltérő, aminek legfontosabb oka a különböző energiaforrások léte.⁵ Az eltérő tagállami energiapolitikák jelentőségét mutatja, hogy az EUMSZ külön rögzíti a tagállamok jogát az energiaforrások kiaknázására vonatkozó feltételek meghatározására, valamint arra, hogy a tagállamok meghatározhassák a különböző energiaforrások közötti választásukat és az energiaellátásuk általános szerkezetét. A Bizottság által közzétett, a stabil és alkalmazkodóképes energiaunióról és az előretekinthető éghajlat-politikáról szóló 2015-ös keretstratégia⁶ (a továbbiakban: Keretstratégia) két fő kérdéskört jár körbe, nevezetesen azt, hogy miért van szükség energiaunióra, valamint az energiaunió megvalósításához kapcsolódó jövőbeli célokat, illetve irányokat.

A Keretstratégia a tagállamok közötti szolidaritásra épít, az első részében ismerteti a releváns számadatokat, amelyek a Keretstratégia közzétételének időpontjában az alábbiak szerint alakultak:

- ♦ a szükséges energia 53%-a importból származik (az EU a világ legnagyobb energiaimportőre);
- ♦ hat tagállam egyetlen országból (Oroszországból) importálja a teljes gázszükségletét;
- ♦ az unión belüli lakásállomány 75%-ának nem megfelelő az energiahatékonysága;
- ♦ a közlekedési ágazat 94%-ban kőolajtermékeket használ fel, amelyből 90% import;
- ♦ az EU összességében 120 milliárd eurót költ energiatámogatásra;

⁴ Az energiahálózatok összekapcsolása a belső piac biztosításához is elengedhetetlen, az EUMSZ később külön is nevesíti a transzeurópai hálózatok létrehozásának és megerősítésének szükségességét a közlekedés, a távközlés és az energiaipari infrastruktúra területén, amely a nemzeti hálózatok összekapcsolódását és átjárhatóságát, valamint a hálózatokhoz való hozzáférést foglalja magában.

⁵ GOMBOS 2022.

⁶ Európai Bizottság 2015a.

- a tagállamokat öregedő energetikai infrastruktúra és a megújuló energiatermelést nem megfelelően ösztönző szakpolitika jellemzi.

A Keretstratégia 5 fő célkitűzést rögzít továbbá, amelyek az alábbiak:

- energiabiztonság, szolidaritás és bizalom;
- teljesen integrált európai energiapiac;
- energiahatékonyság a kereslet csökkenése érdekében;
- dekarbonizáció; és
- kutatás, innováció és versenyképesség.

A jövőbeli célok, illetve irányok bemutatása során az energiabiztonságra vonatkozó célkitűzéshez kapcsolódóan, annak legfontosabb eszközeként a kínálat – ideértve az energiaforrásokat, a szállítókat és az útvonalakat is – diverzifikációját rögzítették. Ennek kapcsán fontos eredmény a Keretstratégia megjelenése óta, hogy 2020-ban átadták a mintegy 877 kilométer hosszú transzadriai gázvezetékét.⁷ Ezenfelül fontos intézkedés volt, hogy az Európai Stratégiai Beruházási Alap 2020-ig lehetővé tette 500 milliárd euró értékű beruházás (magán- és közfinanszírozással történő) megvalósítását,⁸ amelyet az InvestEU Program követett 372 milliárd eurós beruházási céllal,⁹ és a Helyreállítási és Rezilienciaépítési Eszköz összesen 648 milliárd eurós támogatás és hitel formájában.¹⁰ A diverzifikációnál már a Keretstratégiában kiemelték az LNG (azaz a cseppfolyós földgáz) behozatali arányának növelését mint célkitűzést, amely azóta folyamatosan növekvő tendenciát mutat, 2023-ban az EU több mint 120 milliárd köbméter LNG-t importált (szemben az Oroszországból származó import teljes gáztranzitmennyisé-

⁷ Adria gázvezeték: Tények és adatok a gázvezetékéről, lásd: www.tap-ag.com/infrastructure-operation/pipeline-facts-and-figures

⁸ Európai Stratégiai Beruházási Alap: <https://eur-lex.europa.eu/HU/legal-content/summary/european-fund-for-strategic-investments.html>; InvestEU Programme: https://investeu.europa.eu/investeu-programme_en

⁹ Európai Stratégiai Beruházási Alap: <https://eur-lex.europa.eu/HU/legal-content/summary/european-fund-for-strategic-investments.html>; InvestEU Programme: https://investeu.europa.eu/investeu-programme_en

¹⁰ Az Európai Parlament és a Tanács 2021. február 12-i (EU) 2021/241 rendelete.

gével, ami 43 milliárd köbmétert tett ki).¹¹ Az atomenergia és a megújuló energiaforrások diverzifikációban betöltött szerepét ebben a fejezetben csak megemlíti a Keretstratégia. Itt érdemes kiemelni, hogy a Keretstratégia rögzíti azon célkitűzést, amely szerint a megújuló energia részarányának 2030-ra el kell érnie a 27%-ot, amihez azonban jelentős beruházásokra van szükség, ideértve az új technológiák és az intelligens hálózatok kiépítését is és a kutatási és innovációs tevékenységeket.

A következő, szolidaritásra épülő fejezet alapvetően a szomszédos tagállamok és az Európai Bizottság szerepéről rendelkezik. A tagállamoknak ellátási zavar esetén segítséget kell nyújtaniuk a szomszédos tagállamoknak, amire az energiaellátó rendszert fel kell készíteni. A Bizottság szerepe az önkéntes kereslet-összevonási mechanizmusokkal kapcsolatos opciók megfelelő értékelésében, valamint az ellátásbiztonsági értékelés elkészítésében jelenik meg a Keretstratégiában. Az Európai Bizottság 2023-as évről kiadott jelentésében pozitív tendenciákat és eredményeket rögzített, ideértve az előző öt évhez viszonyított 18%-os gázmegtakarítást, a megújulóenergia-kapacitások növekedését, valamint a gáztározók feltöltöttségi szintjének kimagasló eredményeit.¹²

A Keretstratégia külön fejezetet szentel az Unió globális energiapiaci szerepének, ahol a partnerségi együttműködések fejlesztését, valamint az energiapolitikai szempontok más szerződések kapcsán történő előtérbe helyezésének jelentőségét emeli ki. A Keretstratégia utal továbbá a tagállamok villamosenergia-termelési kapacitásának összekapcsolására vonatkozó követelményekre is,¹³ amihez a korábban bemutatott támogatási programok elengedhetetlen segítséget nyújtanak. A támogatási programok megfelelő felhasználása érdekében a dokumentum kiemeli a belső energiapiaci intézkedéscsomag tagállamok általi végrehajtásának jelentőségét, valamint annak Bizottság általi ellenőrzését. A Keretstratégia megjelenése óta két újabb energiaügyi csomagot fogadtak el, amelyeket a Keretstratégia részben előre is vetített. A negyedik csomag elsősorban a „tisza energiára”, tehát

¹¹ Lásd: Az Európai Unió Tanácsa [é. n.]

¹² Európai Bizottság 2023.

¹³ Európai Bizottság 2015b.

a megújuló energiára koncentrált, míg az ötödik az Unió energetikai célkitűzéseit az éghajlatvédelmi célkitűzéseivel hangolta össze, és kiterjesztette az intézkedéseket a hidrogénre¹⁴ is.¹⁵

A jelen cikk szempontjából leginkább releváns rendelkezések az energiahatékonyságra vonatkoznak, a legtöbb állami támogatás is eme célkitűzéssel függ össze. A jelenleg hatályos irányelv alapján 2030-ig – a 2020-as előrejelzésekhez képest – legalább 11,7%-kal csökkenteni kell az EU végső-energia-fogyasztását.¹⁶ Ezen belül a Keretstratégia kiemeli a jelen cikkben külön fejezetként tárgyalt közlekedési ágazat és az épületek mint jelentős energiafogyasztók helyzetét és irányvonalát.

A Keretstratégia végezetül 15 pontban foglalja össze az energiaunió megvalósításához szükséges intézkedéseket, amelyek alapvetően a fenti kérdésekre terjednek ki intézkedés formájában.

A legújabb fejlemények tükrében az Európai Unió energiapolitikája tovább bővült a dekarbonizáció és az energiaátállás irányába. Az EU elkötelezett a szén-dioxid-kibocsátás 55%-os csökkentése mellett 2030-ig, amelyet a *Fit for 55*¹⁷ csomagban rögzített. Ez a jogalkotási csomag számos intézkedést tartalmaz, amelyek célja a megújuló energiaforrások arányának növelése, az energiahatékonyság javítása, valamint a közlekedési és építési ágazat szén-dioxid-mentesítése.

Az EU emellett kiemelt figyelmet fordít a zöld hidrogén előállítására és felhasználására, amelyet a dekarbonizáció kulcsfontosságú elemének tekint. A Bizottság által kidolgozott Hidrogén Stratégia¹⁸ részeként az EU célja, hogy 2030-ig jelentős zöld hidrogéntermelési kapacitást építsen ki, amely hozzájárulhat a nehezen szén-dioxid-mentesíthető iparágak, mint például az acélgyártás és a vegyipar átállásához.

¹⁴ A hidrogénnek mint megújuló üzemanyagforrásnak van kiemelkedő jelentősége több iparág esetén, ideértve a közlekedést is.

¹⁵ Európai Parlament 2025.

¹⁶ Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2023/1791 irányelve.

¹⁷ Európai Bizottság [é. n.]

¹⁸ Európai Bizottság 2020a.

Továbbá, a REPowerEU¹⁹ terv keretében az EU célja az orosz fosszilis tüzelőanyagok függőségének csökkentése és a tiszta energiaforrásokra való gyors áttérés. Ez a terv elősegíti a közös energiabeszerzést, a megújuló energia termelésének felgyorsítását, valamint az energiahatékonysági intézkedések kiterjesztését.

Összefoglalva, az Európai Unió energiapolitikája az energiapiac működésének biztosítására, az energiahatékonyság növelésére, a megújuló energiaforrások fejlesztésére és az energiahálózatok összekapcsolására irányul. A 2015-ös Keretstratégia meghatározó szerepet játszik az energiaunió kialakításában, rögzítve az olyan hosszú távú célokat, mint az energiabiztonság, az integrált energiapiac és a dekarbonizáció, amelyek az energiaunió megvalósításához szükségesek. A legújabb kezdeményezések, mint a Fit for 55 csomag, a Hidrogén Stratégia és a REPowerEU terv ezt a keretet tovább bővítik az energiafüggetlenség és a fenntarthatóság irányába.²⁰

Ahogy már a Keretstratégia is kiemelte, az abban foglalt célok nem érhetők el az energiahatékonyság, azon belül is „a legnagyobb hatékonyságnövelési potenciállal rendelkező” közlekedési ágazat és az épületek hatékonyságának jelentős javítása nélkül, ezért a következőkben elsőként ezeket tekintem át.

Közlekedés – a gépjárművek energiahatékonyságának növelése

Ahogy az a Keretstratégiában is megjelölték, a közlekedési ágazatnak igen jelentős energiaigénye van. Az Európai Parlament és a Tanács vonatkozó rendelete (a továbbiakban: Rendelet) alapján az Unióban a személygépjárműveknél 55%-kal, a haszongépjárművek esetén pedig 50%-kal kell csökkenteni 2030-ra az új járművek szén-dioxid-kibocsátását, azzal, hogy 2035-re mindkét kategória esetén zero kibocsátást kell elérni.²¹ A Rendelet kiemeli, hogy a közlekedés az egyetlen olyan ágazat, ahol 1990 óta nőtt a kibocsátás.

¹⁹ REPowerEU terv: https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/european-green-deal/repowereu-affordable-secure-and-sustainable-energy-europe_en

²⁰ URPELAINEN–AKLIN 2018.

²¹ Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2023/851 rendelete.

A Rendelet által előírt követelmények a gyakorlatban elég komoly kihívás elé állították elsősorban a gépjárműgyártókat, de magukat a vásárlókat is. A közelmúltig a gyártók és a fejlesztők a fosszilis üzemanyaggal működő, azaz klasszikus benzines és dízelmotorok fejlesztésére koncentráltak. A környezetvédelem okozta igény a változásra viszonylag gyorsan robbant be, amiben jelentős szerepet játszott az Európai Unió. A gépjárművek környezetvédelmi besorolása – amely EU-s irányelvekkel összhangban történik – mindenki számára ismert.²² A mindennapokban e besorolásokhoz különböző joghatások kapcsolódhatnak, például lehet adózási alap meghatározásához kapcsolódó kategória, de nagyvárosok esetén behajtási tilalmakat is fűzhetnek hozzá. A legfontosabb azonban az, hogy a vonatkozó irányelvek alapján az Európai Unióban nem lehet újonnan forgalomba helyezni olyan járművet, amely nem felel meg a legújabb, hatályos irányelvben foglalt feltételeknek. Kérdés azonban, hogy mit vásárolhatnak 2035 után a fogyasztók, milyen technológia fog a rendelkezésükre állni. A Rendelet szerint jelenleg az akkumulátoros elektromos járművek, az üzemanyagcellás és egyéb hidrogénüzemű járművek tartoznak a kibocsátásmentes gépjárművek közé. A Rendelet felsorolása azonban nem zárt, sőt maga a Rendelet is rögzíti, hogy a technológiai innováció folyamatban van. Az, hogy mely technológiák lesznek elfogadottak, még azért is nyitott, mert az e-üzemanyaggal²³ működő gépjárművek elfogadhatósága (és ezzel a belső égésű motorok fennmaradása) kérdéses.²⁴ Az e-üzemanyaggal működő járművek ugyan szén-dioxidot juttatnak a levegőbe, de az üzemanyag előállításához ugyanilyen mennyiségű szén-dioxidot ki is vonnak a levegőből. Mindazonáltal több kérdés is felmerül az e-üzemanyaggal kapcsolatban, az egyik a belső égésű motorok fosszilis üzemanyaggal való működésének kizárása, a másik pedig az e-üzemanyag töltőállomásokra szállításával kapcsolatos kérdések.²⁵

²² Az Európai Parlament és a Tanács 2014/45/EU irányelve.

²³ Olyan szintetikus üzemanyag, azaz légkörből megkötött szén-dioxidból vagy szén-monoxidból, illetve megújuló energiával előállított üzemanyag, amely szén-dioxid-semlegesnek tekinthető.

²⁴ SZEGEDI 2023.

²⁵ WACKET 2023.

Nehezíti a fogyasztók döntési helyzetét, hogy az autógyártók sem tudják előre meghatározni a trendeket, és a jelentős fejlesztések nem feltétlenül jelentik a jövőt. A gyakorlatban azt láthattuk az elmúlt időszakban, hogy a német autógyártók egészen a dízelbotrány kitöréséig, azaz amíg ki nem derült, hogy az autógyártók manipulálták a kibocsátásra vonatkozó adatokat, a dízelmotorok fejlesztésére fordították a legnagyobb hangsúlyt (a piacra dobott modellek, illetve a kapcsolódó reklámok egyértelműen ezt tükrözték).²⁶ Ezzel szemben a japán autógyártók ekkor már közel egy évtizede az elektromos, pontosabban hibrid autók fejlesztésére koncentráltak. A dízelbotrány kitörésére az Európai Bizottság válasza nagyon határozott volt,²⁷ és 8,5 millió autó vonatkozásában rendelte el a visszahívást és ingyenes javítást, valamint a botránnal érintett autók vásárlóinak kártalanítását.²⁸ Az Európai Unió Bíróságának nagytanácsa 2022-ben előzetes döntéshozatali eljárás során tárgyalta részleteiben a botránnal kapcsolatos műszaki kérdéseket, amely döntés összhangban volt az Európai Bizottság által megállapítottakkal.²⁹

A Keretstratégia hangsúlyozza, hogy az autóipar dekarbonizációjának előmozdítása érdekében nélkülözhetetlen a zöld finanszírozás,³⁰ amelyet az InvestEU és a Helyreállítási és Rezilienciaépítési Eszközök támogatnak. Ezek a programok alapvető szerepet játszanak a kibocsátásmentes járműtechnológiák fejlesztésében és az energiahatékonyság növelésében. Az EU *Fit for 55* csomagja pedig előírja a technológiai innovációk elősegítését, amelyek lehetővé teszik az autógyártók számára, hogy új, környezetbarát megoldásokkal válaszoljanak a szigorúbb kibocsátási előírásokra, ideértve az elektromos és hidrogénhajtású járművek fejlesztését. Emellett az Európai Unió hidrogénstratégiája különös hangsúlyt fektet a hidrogénalapú technológiákra, amelyek hosszú távon hozzájárulhatnak a közlekedési

²⁶ SZEGEDI 2018.

²⁷ SZEGEDI 2022.

²⁸ Európai Bizottság 2017.

²⁹ IR és Volkswagen AG, C-134/20. sz. ügy, ECLI:EU:C:2022:571.

³⁰ SOVACOOL–DWORKIN 2015.

ágazat teljes dekarbonizációjához, összhangban a 2035-re kitűzött zero kibocsátási célokkal.³¹

A fentieknek azért is van jelentősége, mert az egymás mellett párhuzamosan futó fejlesztések szükségesek a legjobb megoldás megkereséséhez. Mindazonáltal a gépjárművek vonatkozásában nem szabad elfelejteni, hogy megfelelő töltési lehetőségek nélkül az átállás szinte lehetetlen. Az elektromos autókkal szemben még mindig a legnagyobb ellenérv a töltőállomás kiépítettségének hiányossága bizonyos területeken, tehát más technológiák, mint például a fent ismertetett e-üzemanyag esetén is hangsúlyt kell fektetni a hajtáshoz szükséges energia megfelelő biztosítására.

Magyarországot vizsgálva azt látjuk, hogy a közlekedési ágazat zöldítése érdekében a környezetkímélő gépjárművek számos kedvezményben (azaz állami támogatásban) részesültek, ideértve azt, hogy tulajdonosuknak nem kell cégautóadót, gépjárműadót, regisztrációs adót és vagyonszerzési illetéket fizetni, valamint a zöld rendszámok 2015-ben történő bevezetését követően az ingyenes parkolást.³² Azonban a technika fejlődése, illetve az egyre szigorúbb uniós elvárások azt eredményezték, hogy a környezetkímélő gépjárművek definícióját módosítani kellett. A vonatkozó rendelet módosítása nyomán hazánkban 2024. szeptember 1-jétől kizárólag a tisztán elektromos gépkocsi és a nulla emissziós gépkocsi minősül környezetkímélőnek, ami jelentős szigorítást jelent a korábbi szabályozáshoz képest, amely alapján a plug-in hibrid és a növelt hatótávolságú hibrid gépkocsik is annak számítottak.³³

A fentieken kívül 2024-ben a tisztán elektromos gépjárművek beszerzéséhez 30 milliárd forint keretösszegű pályázatot írtak ki, amelyre Magyarországon székhellyel vagy az Európai Gazdasági Térség területén székhellyel és Magyarországon telephellyel rendelkező olyan vállalkozások pályázhatnak, amelyek nem gépjármű-kereskedelemmel vagy gépjármű-kölcsönzéssel foglalkoznak.³⁴ A pályázat uniós forrása a korábban már említett Helyreállítási és Rezilienciaépítési Eszköz.

³¹ Európai Bizottság 2020a.

³² ANTALÓCZY 2024.

³³ 6/1990. (IV. 12.) KÖHÉM rendelet.

³⁴ Magyarország Kormánya 2025.

Épületek energiahatékonyságának növelése

Az épületek energiahatékonyságáról már 2010-ben született irányelv (a továbbiakban: az Irányelv),³⁵ amelyet 2018-ban, tehát a Keretstratégia után módosítottak, és előírta a tagállamok számára, hogy készítsenek hosszú távú stratégiát a meglévő épületállomány felújításának támogatására.

Az Irányelv egyrészt minimumkövetelményeket állapít meg az új épületek és rendeltetési egységeik vonatkozásában, másrészt meghatározza a közös általános módszertani keretét az épületek energiahatékonyságának kiszámításához, hogy a minimumkövetelményeket valóban egységesen számítsák és alkalmazzák. A minimumkövetelményeket természetesen nem kizárólag az új épületekre, de a jelentős felújításon áteső épületekre is alkalmazni kell. A jelentős felújítás követelményrendszerét az Irányelv vaglyagos jelleggel rögzíti, azzal, hogy a tagállamok jogosultak a meghatározások közül választani. A jelentős felújításon áteső épületek annak érdekében kerültek a szabályozás alá, hogy az ilyen épületek esetén a felújítás szempontrendszerében az energiahatékonyság hangsúlyosan megjelenjen.

Az Irányelvben foglalt minimumkövetelményektől a tagállamok eltérhetnek, de kizárólag olyan irányba, amely az Irányelvben foglalt követelményeknél szigorúbb energiahatékonysági követelményeket állapít meg. Tekintettel arra, hogy az építőiparban is folyamatosan jelennek meg az új, egyre nagyobb energiahatékonyságot elérő technológiák, ezért az Irányelv kötelezi a tagállamokat arra is, hogy a tagállami szinten megállapított minimumkövetelményeket rendszeresen, de legalább öt évente felülvizsgálják. Az Irányelv meghatározza azokat az épületfajtákat, amelyeknél eltérést enged a minimumkövetelményektől (ilyen például az istentiszteletre vagy vallásos tevékenységre használt épületek, a védett épületek, valamint az ideiglenes, nem hosszú távú és rendszeres használatra szánt épületek), de a tagállamokra bízta, hogy ezen épületfajtáknál a tagállami szabályozás hogyan alakul. Az Irányelv leginkább ismert rendelkezései azonban azok, amelyek alapján a tagállamoknak biztosítania kellett, hogy 2019-től a hatóságok által használt vagy tulajdonukban lévő épületek, illetve 2021-től minden új épület közel

³⁵ Az Európai Parlament és a Tanács 2010/31/EU irányelve.

nulla energiaigényű legyen. A tagállamoknak az Irányelv alapján nemzeti terveket kell készíteniük annak érdekében, hogy minél több közel nulla energiaigényű épület legyen, amelyek tartalmazzák a fogalommeghatározás gyakorlati részleteit, az időközi célokat és a kapcsolódó szakpolitikák és pénzügyi vagy egyéb intézkedések összefoglalását is.

Fontos, hogy az Irányelv még nem egészen két évig lesz hatályban, utána felváltja az új épületek energiahatékonyságáról szóló irányelv (a továbbiakban: az Új Irányelv).³⁶ Az Új Irányelv rögzíti, hogy az épületek 75%-a továbbra sem energiahatékony az Európai Unióban, és a végső energiafogyasztás 40%-át az épületek teszik ki. Az Új Irányelv lényegesen több területen állapít meg minimumkövetelményeket, sokkal több technikai részlettel egybekötve, amelyek közül érdemes kiemelni a napenergia épületekben való hasznosítására, valamint az épületfelújítási útlevelekre vonatkozó követelményeket.

A napenergia vonatkozásában az Új Irányelv rögzíti, hogy minden új épület esetén biztosítani kell a kialakításkor, hogy az épület optimális napenergia-termelési potenciállal rendelkezzen. Ezen túl az Új Irányelv rögzíti azokat az épületfajtákat, ahol a napenergiát hasznosító berendezések telepítése, az Új Irányelvben meghatározott időponttól kezdve, kötelező.

Az Új Irányelv alapján bevezetni tervezett épületfelújítási útlevél érdekes, új megoldás, amelynek lényege, hogy ütemtervet tartalmaz egy adott épület olyan felújításához, amelynek eredményeként közel nulla energiaigényű épület vagy kibocsátásmentes épület lesz, ezzel gyakorlatilag átvéve a korábbi energetikai tanúsítványban szereplő ajánlások szerepét is. Az épületfelújítási útlevél használata az Új Irányelv szerint önkéntes az épületek tulajdonosai részére, kivéve ha valamely tagállam azt kötelezővé teszi.

Az Új Irányelv bevezeti a kötelező épület-korszerűsítés rendszerét is. Ez a rendszer különösen az alacsony energiahatékonyságú épületek esetében egy olyan új előírás lehet, amely segíti az épületek fokozatos felzárkózását az Új Irányelv által elvárt közel nulla energiaigényű szinthez. Az építési folyamatok során nagyobb hangsúly kerül a szén-dioxid-kibocsátás csök-

³⁶ Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2024/1275 irányelve.

kentésére, ideértve a zero kibocsátású épületek létrehozását és az építési folyamatok karbonlábnymának mérséklését is.

Az Új Irányelv alapján a tagállamoknak az új épületechnikai rendszerekre vonatkozóan követelményeket kell előírni, valamint itt is konkrét időpontokat megjelölve tartalmazza azon épületfajtákat, amelyeknek olyan épületautomatizálási és -szabályozási rendszerekkel kell rendelkezniük, amelyek lehetővé teszik az energiafogyasztás optimalizálását és valós idejű nyomon követését.

Az Új Irányelv az elektromos autók további terjedését veszi alapul, hiszen komoly követelményeket állít töltőpontok és előkábelerés létesítésére vonatkozóan. Fontos, hogy az Új Irányelv alapjaiban nem változtatja meg az Irányelv rendszerét és céljait, inkább kiegészíti azt.

Továbbá az Új Irányelv részletesebben szabályozza a tagállami támogatási rendszereket és pénzügyi ösztönzőket, amelyek célja az energiahatékony felújítások előmozdítása, valamint külön figyelmet fordít arra, hogy ezek a fejlesztések minden társadalmi réteg számára hozzáférhetőek legyenek.

Az Új Irányelv szerint a tagállamoknak biztosítaniuk kell, hogy az energiahatékonysági beruházásokhoz megfelelő pénzügyi eszközök és ösztönzők álljanak rendelkezésre, mint például közvetlen támogatások, kedvezményes hitelprogramok, adókedvezmények és visszatérítések. Az Új Irányelv előírja a nemzeti támogatási programok létrehozását is, amelyek célja az alacsony jövedelmű háztartások és a társadalmilag hátrányos helyzetű csoportok számára elérhetővé tenni az energiahatékonysági beruházásokat, különös tekintettel a legrosszabb állapotú épületek felújítására. A tagállamok kötelesek integrálni az energiahatékonysági célokat a nemzeti energia- és klímaterveikbe, és elsőbbséget biztosítani azoknak a beruházásoknak, amelyek a legnagyobb energiahatékonysági nyereséget eredményezik, különös tekintettel a szén-dioxid-kibocsátás csökkentésére. Az Új Irányelv ösztönzi az innovatív finanszírozási eszközök, például az energetikaiteljesítmény-szerződések (EPC-k) és a zöld kötvények használatát, és előírja a technikai szakértelem és kapacitások bővítését is, beleértve a képzési programokat az építőipar szereplői és az épülettulajdonosok számára.

Ezek az új elemek jelentősen hozzájárulhatnak az épületek energiahatékonyságának javításához és a dekarbonizációs célok eléréséhez.

A hazai lakóingatlanok vonatkozásában is jelentős korszerűsítésekre van szükség, hiszen a hazai lakásállomány kevesebb mint 15%-át teszik ki az ezredforduló után készült ingatlanok, tehát a lakóingatlanok jelentős része régi, korszerűtlen és többnyire rendkívül rossz energiahatékonysággal rendelkezik.³⁷ A 2021-ben indult lakásfelújítási támogatás csak részben célozta az ingatlanok energiahatékonyságának növelését, hiszen a támogatási összeg nem energiahatékonyságot célzó munkálatokra, mint például belső tér felújítására is felhasználható volt. A 2024-ben indított otthonfelújítási program célkeresztjében már kifejezetten az energiahatékonyság növelése áll, hiszen támogatás olyan beruházáshoz igényelhető, amely legalább 30%-os mértékű csökkentést eredményez a primerenergia-fogyasztásban a kiinduló állapothoz viszonyítva.³⁸ Az otthonfelújítási programot a tisztán elektromos meghajtású gépjárművek támogatására vonatkozó programmal együtt uniós forrásból, azaz a Helyreállítási és Rezilienciaépítési Eszközből finanszírozzák.

A fentiekén túl említést érdemelnek a napelem-telepítésekre vonatkozó pályázatok, amelyek 2021 óta szintén hatalmas sikert arattak, hiszen akár 100%-os állami támogatással tudott a lakosság napelemeket létesíteni.³⁹ A jelenleg futó Napenergia Plusz Program pedig tárolóval kiegészített háztartási méretű kiserőművek⁴⁰ telepítéséhez nyújt támogatást a lakosság számára.⁴¹ Az új támogatási program keretében maximum 5 millió forint támogatás igényelhető, amely nem haladhatja meg az elszámolható költségek 66%-át. A program elsődleges célja, hogy az idén januárban bevezetett bruttó elszámolás ellenére is folytatódjon a napelemek lakosság általi telepítése.

³⁷ Portfolio 2024.

³⁸ Magyarország Kormány 2024.

³⁹ Portfolio 2021.

⁴⁰ Ide tartoznak a maximum 5 kW teljesítményű inverterrel és maximum 10 kWh kapacitású tárolóval rendelkező erőművek.

⁴¹ Napenergia Plusz Program, pályázati felhívás: <https://napenergiaplus.nffku.hu>

MEZŐGAZDASÁG

Az Európai Unió klímasemlegességre törekvő stratégiájának egyik kulcsfontosságú eleme a mezőgazdaság környezetvédelmi szempontokkal való összhangjának megteremtése. Az EU közös agrárpolitikája jelentős mértékben befolyásolja a mezőgazdasági termelést és az élelmiszeripart az EU-ban. Az új, 2023 és 2027 közötti időszakra vonatkozó közös agrárpolitikai reform hangsúlyosan támogatja a fenntartható mezőgazdasági gyakorlatokat, az ökológiai gazdálkodás terjedését, valamint a biodiverzitás védelmét. A közös agrárpolitika keretében az EU támogatási rendszereket és pénzügyi ösztönzőket biztosít a gazdálkodók számára, hogy megfeleljenek a fenntarthatósági céloknak. Az EU 2021 és 2027 közötti időszakra szóló Horizont Európa kutatási és innovációs programja külön figyelmet fordít az élelmiszerrendszerek fenntarthatóságának javítására. A program támogatja a kutatást és az innovációt a fenntartható mezőgazdasági gyakorlatok, az élelmiszer-termelési technológiák, valamint a fenntarthatóbb élelmiszer-ellátási láncok fejlesztése terén.⁴²

A mezőgazdaságban a termelőtől a fogyasztóig elv mint a mezőgazdaság környezetvédelmi szempontú megközelítése, valamint a biodiverzitás mezőgazdaságban betöltött szerepe olyan jelentős kérdések, amelyeket feltétlenül érdemes közelebből is megvizsgálni.

*Termelőtől a fogyasztóig elv, azaz a mezőgazdaság
és feldolgozóipar átalakítása*

Az Európai Bizottságnak az európai zöld megállapodás című közleménye⁴³ kiemeli, hogy az élelmiszer-termelési lánc minden szakaszában szükség van a környezetvédelmi szempontok érvényesítésére, kezdve a mezőgazdasági termeléstől a feldolgozáson át a szállításon és tároláson keresztül egészen a fogyasztók asztaláig. Az EU célja, hogy az élelmiszerrendszer egészé-

⁴² Közös Agrárpolitika (KAP): https://agriculture.ec.europa.eu/cap-overview_hu

⁴³ Európai Unió 2019.

ben csökkentse a környezeti lábnyomot, minimalizálja az üvegházhatású gázok kibocsátását, és támogassa a fenntartható termelési módszereket, amelyek hozzájárulnak a biodiverzitás megőrzéséhez. A fenntartható élelmiszerrendszer létrehozása érdekében az EU ösztönzi az ökológiai gazdálkodás kiterjesztését, a rövid ellátási láncok előnyben részesítését, valamint az élelmiszer-pazarlás csökkentését célzó intézkedéseket. Kiemelt figyelmet fordítanak arra is, hogy a termelési és feldolgozási folyamatok energiahatékonyabbá váljanak, ezáltal csökkentve az energiateljesítményt és a kibocsátást az élelmiszeriparban. A fent hivatkozott közlemény hangsúlyozza a tisztességes kereskedelmi feltételek biztosításának fontosságát is, amelyek lehetővé teszik, hogy a gazdálkodók méltányos árat kapjanak termékeikért, miközben a fogyasztók számára is megfizethető és egészséges élelmiszerekhez való hozzáférést biztosítanak. Az élelmiszerrendszer átalakítása nemcsak a környezeti fenntarthatóság szempontjából fontos, hanem hozzájárul az EU szociális és gazdasági célkitűzéseinek eléréséhez is, különösen a vidéki területek fejlődése és a helyi gazdaságok támogatása tekintetében. Az Európai Unió elkötelezett amellett, hogy a jövő élelmiszerrendszerei méltányosak, egészségesek és környezetbarátak legyenek, ennek érdekében pedig számos szakpolitikai és pénzügyi eszközt vet be, hogy támogassa a tagállamokat a szükséges változtatások végrehajtásában.

A „termelőtől a fogyasztóig” elvet követő fenntartható élelmiszerrendszer kialakítása az Európai Unió számos részletes szabályozása és programja révén valósul meg.

A 2020-ban indított Farm to Fork Stratégia⁴⁴ átfogó megközelítést kínál az élelmiszerrendszerek fenntarthatóbbá tételére. Az EU célja a fenntarthatóság jegyében, hogy 2030-ra:

- az összes mezőgazdasági terület 25%-a ökológiai gazdálkodás alatt álljon;
- a peszticidhasználat és a peszticidkockázatok, valamint állattenyésztésben és akvakultúrában használt antimikrobiális szerek 50%-os csökkentése;
- a tápanyagvesztés 20%-os csökkentése, ezzel 50%-kal csökkentve a műtrágyahasználatot; és

⁴⁴ Termőföldtől az asztalig stratégia: https://food.ec.europa.eu/horizontal-topics/farm-fork-strategy_hu

- ♦ a kiskereskedelmi élelmiszer-pazarlás 50%-os csökkentése és a rövid ellátási láncok kialakítása.

Biodiverzitás és az erőforrások megőrzése

A biodiverzitás, más néven a biológiai sokféleség alapvető követelmény a fenntarthatósághoz, azonban napjaink gazdasági és társadalmi változásainak, ideértve például az urbanizációt és a túlhalászatot, negatív hatása van. Az EU 2030-ig szóló biodiverzitási stratégiája⁴⁵ célul tűzi ki az EU területén található természeti ökoszisztémák helyreállítását, a mezőgazdasági biodiverzitás növelését, és az ökológiai gazdálkodás előmozdítását. A stratégia támogatja az olyan mezőgazdasági gyakorlatokat, amelyek hozzájárulnak a természeti erőforrások megőrzéséhez, és összhangban állnak a fenntartható élelmiszer-termelés céljaival.

Ahogy az ellátási láncoknál is szóba került, az EU különös figyelmet fordít az élelmiszer-pazarlás csökkentésére. E téren a cél, hogy 2030-ig az élelmiszer-pazarlás mértéke a felére csökkenjen. Ennek érdekében számos intézkedést és irányelvet fogadtak el, amelyek elősegítik az élelmiszer-hulladék csökkentését a termeléstől kezdve a fogyasztásig.

Ilyen például a szigorú állatjóléti szabályok bevezetése, amelyek a fenntartható és etikus élelmiszer-termelés részeként kezelik az állattartást. Ezek a szabályok előírják az állatokkal való humánus bánásmódot, az állatjóléti standardok betartását és az állatok egészségének és jólétének megőrzését a teljes termelési lánc során.

Az EU ösztönzi továbbá a fenntarthatósági címkék és tanúsítványok használatát az élelmiszeriparban, amelyek segítik a fogyasztókat abban, hogy környezettudatosabb döntéseket hozzanak. Ezek a címkék igazolják, hogy az élelmiszerek előállítása és forgalmazása során betartották a fenntarthatósági és környezetvédelmi előírásokat.

Ezek a szabályok és programok együttesen alkotják az Európai Unió azon keretrendszerét, amely a termelőtől a fogyasztóig terjedő fenntartható élel-

⁴⁵ Európai Bizottság 2020b.

miszerrendszer kialakítását és a biodiverzitás megőrzését célozza, biztosítva az élelmiszer-biztonságot, a környezetvédelmet és a fenntartható fejlődést.

DEKARBONIZÁCIÓ

A cikk elején ismertetettek szerint a dekarbonizáció a Keretstratégia egyik fő célja: olyan cél, amely rendkívül sok területet befolyásol, éppúgy láthattuk a dekarbonizáció megjelenését a közlekedés zöld átállása, mint az épületek energiahatékonysága során. A dekarbonizáció rövid távon a szén-dioxid-kibocsátás csökkentését, míg hosszú távon a karbonsemlegesség elérését foglalja magában.

Az Európai Unió dekarbonizációs törekvéseinek egyik legfontosabb eleme a technológiai innovációk és fenntartható megoldások fejlesztése és támogatása, különös tekintettel a szén-dioxid-leválasztási és -tárolási (a továbbiakban: a CCS) technológiákra.⁴⁶ Az EU különböző programok és pénzügyi eszközök révén támogatja e technológiák bevezetését és elterjedését. Az Innovációs Alap az egyik legnagyobb ilyen jellegű program, amely kifejezetten az alacsony szén-dioxid-kibocsátású technológiákra, így a CCS-re is összpontosít. Ez az alap az EU szén-dioxid-kereskedelmi rendszerének (a továbbiakban: az ETS) bevételeiből finanszírozza a projekteket, így stabil tőkeforrást biztosít a CCS-technológiák kutatására és fejlesztésére, különös tekintettel az ipari létesítményekre.

A korábban már említett Helyreállítási és Rezilienciaépítési Eszköz⁴⁷ szintén jelentős forrásokat biztosít a zöld és digitális átállás támogatására, beleértve a CCS-technológiák fejlesztését. Ezen eszköz célja a gazdasági helyreállítás elősegítése a Covid-19-világjárvány után, miközben a dekarbonizációs célok eléréséhez is hozzájárul. A nemzeti helyreállítási tervek keretében benyújtott projektek között számos CCS-t támogató kezdeményezés található, amelyek a kibocsátáscsökkentést célozzák meg.

⁴⁶ NG 2024.

⁴⁷ Az Európai Parlament és a Tanács 2021. február 12-i (EU) 2021/241 rendelete.

A Horizont Európa⁴⁸ program mint az EU fő kutatási és innovációs eszköze is külön forrásokat biztosít a CCS-technológiák kutatására és fejlesztésére. A program célja, hogy elősegítse a technológiai innovációkat, beleértve a CCS-t, valamint a megújuló energiaforrások integrációját az ipari folyamatokba. Ezen túlmenően a Horizont Európa program lehetőséget ad a kutatási eredmények piaci hasznosítására, ezzel segítve a CCS-technológiák szélesebb körű elterjedését.

Az InvestEU program tőkealapú befektetéseket és hitelgaranciákat kínál a CCS-technológiák fejlesztésére és bevezetésére is.⁴⁹ Az InvestEU célja, hogy mozgósítsa a magánszektor befektetéseit olyan területeken, amelyek hozzájárulnak az EU klímavédelmi céljainak eléréséhez. A program különösen fontos azok számára, akik magas kockázatú, de potenciálisan nagy hatású dekarbonizációs projektekbe kívánnak befektetni, mint amilyen a CCS is.

Az Európai Stratégiai Beruházási Alapnak, amely a Juncker-terv részeként jött létre, célja, hogy ösztönözze a beruházásokat Európában, különösen a magas kockázatú, de stratégiai fontosságú területeken.⁵⁰ Az Európai Stratégiai Beruházási Alap forrásai elérhetők a CCS-technológiák fejlesztésére is, különösen az ipari létesítmények esetében, ahol a kibocsátáscsökkentés kritikus jelentőségű. Az alap különleges figyelmet fordít azokra a projektekre, amelyek hosszú távon jelentős hozzájárulást tehetnek a dekarbonizációs célok eléréséhez.

Számos tagállam külön nemzeti programokat is indított a CCS-technológiák támogatására, amelyek kombinálják az EU-s és saját forrásokat. Ezek a programok különböző típusú támogatásokat nyújtanak, beleértve a közvetlen állami támogatásokat, adókedvezményeket és hitelgaranciákat. A programok célja, hogy elősegítsék a CCS-technológiák szélesebb körű

⁴⁸ Lásd: https://research-and-innovation.ec.europa.eu/funding/funding-opportunities/funding-programmes-and-open-calls/horizon-europe_en

⁴⁹ Európai Stratégiai Beruházási Alap: <https://eur-lex.europa.eu/HU/legal-content/summary/european-fund-for-strategic-investments.html>; InvestEU Programme: https://investeu.europa.eu/investeu-programme_en

⁵⁰ Európai Stratégiai Beruházási Alap: <https://eur-lex.europa.eu/HU/legal-content/summary/european-fund-for-strategic-investments.html>

alkalmazását az iparban, különösen ott, ahol a szén-dioxid-kibocsátás csökkentése nehezen megoldható.

Az Európai Beruházási Bank szintén aktív szerepet vállal a CCS-technológiák finanszírozásában. Az Európai Beruházási Bank alacsony kamatozású hiteleket és garanciákat biztosít olyan projektek számára, amelyek célja a szén-dioxid-kibocsátás csökkentése. Az Európai Beruházási Bank támogatása különösen fontos azokban az esetekben, amikor a piaci kockázatok miatt nehéz lenne magántőkét bevonni, így az Európai Beruházási Bank által nyújtott pénzügyi eszközök alapvető fontosságúak a CCS-projektek sikeréhez.

A CCS-technológiák finanszírozása nemcsak az Európai Unió programjain keresztül történik, hanem számos magánkezdeményezés is jelentős szerepet vállal ebben a folyamatban. Olaj- és gázipari vállalatok, valamint technológiai cégek egyaránt befektetnek CCS-projektekbe, hogy csökkentsék saját karbonlábnyomukat, és új üzleti lehetőségeket teremtsenek a dekarbonizációs megoldások piacán. Ezek a vállalatok gyakran kutatási és fejlesztési projekteket indítanak, és együttműködnek egyetemekkel, technológiai cégekkel, valamint más ipari partnerekkel. A dekarbonizációs törekvéseik mögött jellemzően belső stratégia áll, amelyet kifejezetten az adott vállalat adottságait figyelembe vevő elemzésre alapítanak.⁵¹

A fentieken túl még magántőke- és kockázati tőkealapok is aktív szereplők a CCS-technológiák finanszírozásában. Felismerik a technológia hosszú távú fenntarthatósági potenciálját, különösen az ipari szektorokban, ahol a szén-dioxid-kibocsátás csökkentése különösen nagy kihívást jelent. Ezek az alapok befektetnek olyan innovációkba, amelyek segítenek az ipar és az energiatermelés zöld átállásában.

Technológiai cégek és startupok szintén kulcsszereplők a CCS-megoldások fejlesztésében. Ezek a vállalatok új technológiákat dolgoznak ki, amelyek lehetővé teszik a szén-dioxid hatékony leválasztását és tárolását, gyakran szoros együttműködésben nagyobb ipari szereplőkkel és a befektetőkkel. E cégek tevékenységét gyakran támogatják nagyobb technológiai vállalatok, valamint környezetvédelmi alapok.

⁵¹ BLOKDYK 2023.

A pénzügyi szektor is egyre nagyobb figyelmet fordít a CCS-technológiákra. Környezetvédelmi alapok és pénzügyi intézmények zöld kötvények kibocsátásával biztosítanak forrásokat, amelyeket CCS-projektek finanszírozására használnak fel. Ezek a befektetések egyre népszerűbbek, mivel a befektetők körében növekvő érdeklődés mutatkozik a fenntartható és környezetbarát befektetések iránt.

Végül az iparágak közötti partnerségek is jelentős szerepet játszanak a CCS-technológiák finanszírozásában. Ezek az együttműködések lehetővé teszik, hogy különböző ipari szereplők közösen dolgozzanak a szén-dioxid-leválasztási és -tárolási megoldások kiépítésén, ezáltal hozzájárulva a dekarbonizációs célok eléréséhez.

A bioszén előállítása és alkalmazása egyedülálló helyzetben van a dekarbonizációs technológiák között, mivel egyetlen alkalmazáson belül egyszerre szolgál ipari és mezőgazdasági dekarbonizációs megoldásként. Ez a technológia, amely a CCS-technológiák közé tartozik, képes arra, hogy az iparban megkötött szén-dioxidot stabil formában tárolja, ugyanakkor a mezőgazdaságban is közvetlen előnyöket biztosítson. A bioszén, amely növényi biomassa pirolízisével jön létre, stabil formában képes megkötni a szén-dioxidot, és ezzel jelentős mértékben hozzájárul a légköri szén-dioxid-koncentráció csökkentéséhez. Az előállítás során keletkező melléktermékek, mint a bioolaj és a szintézisgáz, további hasznosítási lehetőségeket kínálnak a fenntartható energiatermelésben és az ipari folyamatok energiahatékonyságának növelésében.⁵²

A bioszén különlegessége abban rejlik, hogy hatékonyan összekapcsolja az ipart és a mezőgazdaságot. Az ipari alkalmazása révén a bioszén jelentős mértékben csökkenti a karbonlábnyomot, míg mezőgazdasági felhasználása javítja a talaj minőségét és termékenységét, növelve ezzel a terméshozamot és a fenntarthatóságot. Ezáltal a bioszén előállítása és alkalmazása nemcsak az ipari dekarbonizációban, hanem a fenntartható mezőgazdasági technikák meghonosításában is kulcsszerepet játszik, és hozzájárul az EU hosszú távú klímavédelmi céljainak eléréséhez.

⁵² RAMOLA et al. 2022.

Ez az egyedülálló képesség teszi a bioszenet különösen fontos technológiává az Európai Unió dekarbonizációs stratégiájában, amely összekapcsolja a különböző szektorokat és integrált megoldásokat kínál a szén-dioxid-kibocsátás csökkentésére. Az ilyen integrált megközelítések nélkülözhetetlenek ahhoz, hogy az Európai Unió sikeresen teljesítse a 2050-re kitűzött klímasemlegességi céljait.

ÖSSZEGZÉS

A zöld átállással kapcsolatos uniós szabályozáspolitikai vizsgálata nehéz, komplex feladat, hiszen az életnek gyakorlatilag minden területét érinti és a kapcsolódó szabályozás jellemzően komoly, több évtizedes múltat tekint vissza. Mindazonáltal a jogalkotás és jogalkalmazás (értve ez alatt a Bizottság által kiadott, nem kötelező erejű dokumentumok vizsgálatát is) elemzése olyan, általános jellegű következtetéseket enged levonni, amelyek jól mutatják a zöld átállás kapcsán irányadó jogalkotási trendet.

A jelen tanulmány elsődleges célja az volt, hogy megvizsgálja, milyen eszközökkel segítik az Európai Unióban a zöld átállást. A vonatkozó uniós szabályozások áttekintését követően kijelenthető, hogy a válasz attól függ, milyen időtávon vizsgáljuk a kérdést. Több területen jól látható ugyanis, hogy míg a már meglévő tárgyak, illetve infrastruktúra esetén az állami támogatás a célravezető (épületek energiahatékony felújítása, meglévő gépjárműpark cseréjének támogatása az elektromos járművek elterjedésének érdekében, elektromos töltőállomások létesítésének támogatása), addig hosszabb távon – az uniós jogalkotás szabályozási eszközei útján – a zöld megoldások előállítására, forgalmazására vonatkozó kötelezettséget a piaci szereplőkre telepíti. Számptalan ilyen kötelezettséget találunk a szabályozások vizsgálata során, mint például a töltőpontok és előkábelerzés létesítésére vonatkozó – támogatás nélkül kirótt – kötelezettségek, a zéró kibocsátással rendelkező gépjárműveknek a követelménye, valamint a közel nulla energiaigényű épület vagy kibocsátásmentes épületek követelménye. Ezek meghatározása mind arra épít, hogy a jövőben olyan szabályozási környezet jöjjön létre, amely a zöld átállást segíti elő, és amely hosszabb felkészülési idővel a piaci

szereplőkre telepíti a fenntartható gazdasági és társadalmi fejlődéshez szükséges megoldások bevezetését. A szabályozás kapcsán megfigyelhető még, hogy a nagyobb nemzeti sajátosságokat mutató épületenergetikai kérdések esetén az irányelvek elfogadása a célszerű, minimumkövetelmények és célok meghatározásával, míg a tagállami specifikumokat alapvetően nélkülöző közlekedés esetén a teljes jogharmonizáció, azaz a rendeleti forma.

Természetesen az Unión belüli zöld átállás megvalósításában, habár hatásukat eltérő időhorizonton fejtik ki, a különböző támogatási rendszerek és a megfelelő szabályozáspolitiká ugyanolyan fontosságú, hiszen, a fentiek szerint, e két eszköz együttesen lesz képes mindenki számára érzékelhető változásokat hozni az éghajlatváltozás elleni küzdelemben.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- ANTALÓCZY Tibor (2024): Marad-e az adó- és illetékkedvezmény, ha elveszik a zöld rendszámot? *Villanyautósok*, 2024. június 18. Online: <https://villanyautosok.hu/2024/06/18/marad-e-az-ado-es-illetekkedvezmeny-ha-elveszik-a-zold-rendszamot/>
- BLOKDYK, Gerardus (2023): *Decarbonisation A Complete Guide – 2023 Edition*. Brendale Australia: The Art of Service.
- Európai Bizottság [é. n.]: *Fit for 55*. Online: www.consilium.europa.eu/en/policies/fit-for-55
- Európai Bizottság (2017): *Dízelbotrány. Volkswagen*. Online: https://commission.europa.eu/live-work-travel-eu/consumer-rights-and-complaints/enforcement-consumer-protection/coordinated-actions/dieselgate_en
- Európai Parlament (2025): *A belső energiapiac*. Online: www.europarl.europa.eu/ftu/pdf/hu/FTU_2.1.9.pdf
- NG, Kam (2024): *Decarbonizing Our Future with Carbon Capture and Storage*. [ePub]. Kindle Edition.
- GOMBOS Katalin (2022): Állami részesedés a kőolajforgalomból. In GLAVANITS Judit (szerk.): *Az Európai Unió belső piaca – jogesetek az alapszabadságok és a versenyjog köréből*. Győr: Universitas-Győr Nonprofit Kft, 17–19.
- Magyarország Kormánya (2024): *Otthonfelújítási Program Lakossági Energiahatékonysági beruházások megvalósításához RRF-REP-10.13.1-24*. Online: www.palyazat.gov.hu/kozlemenyek/megjelent-az-otthonfeljtsi-program-lakossagi-energiahatkonysagi-beruhazsok-megvalstshoz-cm-rrf-rep-10131-24-azonost-jel-felhvs

- Magyarország Kormánya (2025): *Közúti elektromos jármű beszerzés támogatása vállalkozásoknak RRF-REP-10.10.1-24*. Online: www.palyazat.gov.hu/programok/helyreallitasi-es-ellenallokepességi-terv/rrf/rrf-rep-10101-24/dokumentumok?fbclid=IwAR1eVKxWYaYptTVP3OeKxgsh7PNFuwp_t5QfoeOVs-WajXy7BOmpqAEHPRs
- Portfolio (2021): Lakossági napelem pályázat 2021: mutatunk mindent, amit tudni kell a kihagyhatatlan vissza nem térítendő napelem támogatásról. *Portfolio*, 2021. november 4. Online: www.portfolio.hu/gazdasag/20211104/lakossagi-napelem-palyazat-2021-mutatunk-mindent-amit-tudni-kell-a-kihagyhatatlan-vissza-nem-teritendo-napelem-tamogatasrol-508368
- Portfolio (2024): Most kiderül, milyen állapotban van a magyar lakásállomány. *Portfolio*, 2024. április 23. Online: www.portfolio.hu/ingatlan/20240423/most-kiderul-milyen-allapotban-van-a-magyar-lakasallomany-681889
- RAMOLA, Sudipta et al. (2022): *Engineered Biochar*. Singapore: Springer.
- SCHOLTEN, Daniel szerk. (2018): *The Geopolitics of Renewables*. [ePub]. Cham: Springer. Online: <https://doi.org/10.1007/978-3-319-67855-9>
- SOVACOO, Benjamin K. – DWORKIN, Michael H. (2015): *Global Energy Justice: Problems, Principles, and Practices*. Cambridge: Cambridge University Press.
- SZEGEDI László (2023): Alacsony kibocsátású zónákkal küzdenek a tisztább levegőért az EU városai az EU egységes piacon belül: A jövő zöld szereplői vagy az eljárási korlátozások „áldozatai? (EU Cities Fighting for cleaner Air with Low-Emission Zones within the EU's Single Market: Future Green Actors or 'Victims' of Procedural Constraints?) *ELTE Law Journal*, 1, 41-54.
- SZEGEDI László (2018): The Crisis Management of the „Dieselgate” – Transboundary (and) Crisis Driven Evolution of EU Executive Governance with or without Agencies? *Európai Tükör*, 21 (különszám), 85–100.
- SZEGEDI László (2022): EU Expert Bodies in Light of the Glyphosate Saga and the Dieselgate Scandal. *Európai Tükör*, 25(3–4), 93–116. Online: <https://doi.org/10.32559/et.2022.3-4.5>
- URPELAINEN, Johannes – AKLIN, Michael (2018): *Renewables: The Politics of a Global Energy Transition*. Cambridge: Mit Press.
- WACKET, Markus (2023): Exclusive: EU Drafts Plan to Allow E-Fuel Combustion Engine Cars. *Reuters*, 2023. március 21. Online: www.reuters.com/business/autos-transportation/eu-proposes-exception-e-fuel-combustion-engines-2023-03-21/

Jogi források

- 6/1990. (IV. 12.) KöHÉM rendelet a közúti járművek forgalomba helyezésének és forgalomban tartásának műszaki feltételeiről. Online: <https://njt.hu/jogszabaly/1990-5-20-5E>

- Az Európai Unió működéséről szóló szerződés egységes szerkezetbe foglalt változata. Online: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX:12012E/TXT>
- Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2021/241 rendelete (2021. február 12.) a Helyreállítás és Rezilienciaépítési Eszköz létrehozásáról. Online: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX%3A32021R0241>
- Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2023/851 rendelete (2023. április 19.) az (EU) 2019/631 rendeletnek az új személygépkocsikra és az új könnyű haszongépjárművekre vonatkozó szén-dioxid-kibocsátási előírásoknak az Unió fokozott éghajlatvédelmi törekvéseivel összhangban való megerősítése tekintetében történő módosításáról. Online: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX:32023R0851>
- Az Európai Parlament és a Tanács 2010/31/EU irányelve (2010. május 19.) az épületek energiahatékonyságáról. Online: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX%3A32010L0031>
- Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2024/1275 irányelve (2024. április 24.) az épületek energiahatékonyságáról. Online: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX%3A32024L1275>
- Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2023/1791 irányelve (2023. szeptember 13.) az energiahatékonyságról és az (EU) 2023/955 rendelet módosításáról (átdolgozás). Online: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX:32023L1791>
- Az Európai Parlament és a Tanács 2014/45/EU irányelve (2014. április 3.) a gépjárművek és pótkocsijaik időszakos műszaki vizsgálatáról és a 2009/40/EK irányelv hatályon kívül helyezéséről. Online: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:32014L0045&qid=1687163360311>
- Az Európai Unió Tanácsa [é. n.]: Honnan származik az Unió által felhasznált gáz? Online: <https://www.consilium.europa.eu/hu/infographics/where-does-the-eu-s-gas-come-from/>
- Európai Bizottság (2015a): A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak, a Régiók Bizottságának és az Európai Beruházási Banknak: A stabil és alkalmazkodó képes energiaunió és az előretekintő éghajlat-politika keretstratégiája. COM(2015) 080 final. Online: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX:52015DC0080>
- Európai Bizottság (2015b): A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek és a Tanácsnak – Az energiahálózatok összekapcsolására vonatkozó 10%-os célkitűzés elérése. Az európai villamosenergia-hálózat felkészítése a 2020. évre. COM(2015) 082 final. Online: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX%3A52015DC0082>
- Európai Bizottság (2019): A Bizottság Közleménye az Európai Parlamentnek, az Európai Tanácsnak, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak, és a Régiók Bizottságának – Az európai zöld megállapodás. COM(2019) 640 final. Online: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/ALL/?uri=COM:2019:640:FIN>

- Európai Bizottság (2020a): A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának. Hidrogénstratégia a klímasemleges Európáért. COM(2020) 301 final. Online: https://ec.europa.eu/energy/sites/ener/files/hydrogen_strategy.pdf
- Európai Bizottság (2020b): A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának. A 2030-ig tartó időszakra szóló biodiverzitási stratégia. COM(2020) 380 final. Online: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=celex%3A52020DC0380>
- Európai Bizottság (2023): A Bizottság Jelentése az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának. Az energiaunió 2023. évi helyzetéről szóló jelentés (az energiaunió és az éghajlat-politika irányításáról szóló (EU) 2018/1999 rendelet alapján). COM(2023) 650 final. Online: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX%3A52023DC0650>
- IR és Volkswagen AG, C-134/20. sz. ügy, ECLI:EU:C:2022:571. Online: <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=263596&pageIndex=0&doclang=EN&mode=req&dir=&occ=first&part=1&cid=9731281>

A KIBERBIZTONSÁGRA VONATKOZÓ
NIS 2 IRÁNYELV HATÁSAI A NÉMET
ÉS MAGYAR JOGBAN – FELOLDHATÓK
A KIBERBIZTONSÁG ÉS A VERSENYKÉPESSÉG
KÖZÖTTI ELLENTÉTEK?¹

ABSZTRAKT

2025-re világszerte előreláthatólag 41 milliárd készülék kapcsolódik majd a dolgok internetéhez, ugyanakkor Európában és világszerte egyre gyakoribbá és kifinomultabbá válnak a kibertámadások és a kiberbűncselekmények. Az Európai Unió csak az elmúlt fél évtizedben két irányelvvel szabályozta újra a kiberbiztonságra vonatkozó követelményeket az európai gazdaság, a vállalatok és a polgárok, valamint a tagállamok és az Unió védelmében. Jelen tanulmány a 2024 októberéig átültetendő úgynevezett NIS 2 irányelv fő rendelkezéseit ismerteti, valamint annak átültetésének hatásait a német és magyar jogban, összehasonlítva a NIS 2 irányelv rendelkezéseit a korábbi uniós jogszabályi környezettel, különös tekintettel a NIS irányelvben foglaltakra. Ezenfelül a NIS 2 irányelvet kontextusba helyezzük egyéb aktuális uniós jogi aktusokkal ezen a területen, például a digitális elemeket tartalmazó termékekre vonatkozó horizontális kiberbiztonsági követelményekről, valamint a 168/2013/EU és az (EU) 2019/1020 rendelet, és az (EU) 2020/1828 irányelv módosításáról szóló (EU) 2024/2847 rendelettel (a kiberrezilienciáról szóló rendelet).

¹ A tanulmány az NMHH-val kötött EM-1/1/2022. számú együttműködési megállapodásban részletezett feladatok végrehajtása céljából készült.

Kulcsszavak: európai versenyképesség, kiberbiztonság, NIS irányelv, NIS 2 irányelv, átültetés, Kibertantv, biztonsági követelmények, kiberbiztonsági események, NIS 2 irányelv értelmében vett szervezetek

THE EFFECTS OF THE NIS 2 DIRECTIVE
ON CYBERSECURITY IN GERMAN AND
HUNGARIAN LAW – CAN THE CONFLICTS
BETWEEN CYBERSECURITY AND
COMPETITIVENESS BE RESOLVED?

ABSTRACT

By 2025, there will be globally approximately 41 billion devices connected to the Internet of Things while in Europe and globally the number and quality of cyberattacks and crimes committed on this field are increasing. The European Union has adopted only in the last one and a half decades two directives to regulate the requirements of cybersecurity protecting the European economy, the enterprises and citizens as well as Member States and the EU itself. This essay introduces the main regulatory elements of the new NIS 2 directive which must be implemented by October 2024, exploring also the impacts of the directive in the German and Hungarian national legal systems. This includes also a comparison of the provisions of the NIS 2 directive with earlier EU legislative frameworks in this field, especially the NIS directive. The essay also examines the context of the NIS 2 directive with other EU legislation on this field, for example Regulation (EU) 2024/2847 of the European Parliament and of the Council of 23 October 2024 on horizontal cybersecurity requirements for products with digital elements and amending Regulations (EU) 168/2013 and (EU) 2019/1020 and Directive (EU) 2020/1828 (Cyber Resilience Act). Keywords: European competitiveness, cybersecurity, NIS directive, NIS 2 directive, implementation, Hungarian legislative act (Kibertantv.), cybersecurity requirements, cybersecurity incidents, entities under the scope of the NIS 2 directive

BEVEZETÉS

Az Európai Bizottság felkérése alapján Mario Draghi, az Európai Központi Bank korábbi elnöke által jegyzett, 2024 szeptemberében megjelent jelentés az Európai Unió versenyképességéről (a továbbiakban: Draghi-jelentés) számos szakterület mellett a digitalizációt és az abban rejlő lehetőségeket is részletes elemzés alá veti.² A jelentés a 3. fejezetében (*Digitalisation and advanced technologies*) kiemeli, hogy a digitalizáció nélkülözhetetlen eszköze az európai jóléti és szociális politikák fenntartásának, valamint az uniós karbonsemlegességi célok elérésének. Ezenfelül a jelentés előrevetítése alapján a világ gazdaságban az elkövetkező tíz évben előállított értékek 70%-át digitális technológiák támasztják, így Európa további lemaradása a digitális szektorban komoly kihívások elé állíthatja a kontinenst. A kibertámadások és a kiberbűncselekmények ráadásul a világon és Európában³ egyre gyakoribbá és kifinomultabbá válnak. Ez a tendencia a jövőben várhatóan tovább fog fokozódni, tekintettel arra, hogy 2025-re világszerte előreláthatólag 41 milliárd készülék kapcsolódik majd a dolgok internetéhez.⁴

Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2016/1148 irányelve (2016. július 6.) a hálózati és információs rendszerek biztonságának az egész Unióban egységesen magas szintjét biztosító intézkedésekről (a továbbiakban: NIS irányelv) 2016. júliusi hatálybalépését követően 2018. május 10-től kezdve kötelezte a tagállamokat az irányelv alapján elfogadott nemzeti jogszabályok alkalmazására. Jól szemlélteti a hálózati és információs rendszerek és szolgáltatások megbízhatóságának és biztonságának lényeges szerepét a gazdasági és társadalmi biztonság szempontjából, valamint e terület gyors fejlődését az a tény, hogy a NIS irányelv szabályainak alkalmazását követően mindössze 4 és fél évvel később új uniós szabályok rendelkeznek a kiberbiztonság alapvető kérdéseiről. Az Európai Parlament és a Tanács

² Európai Commission 2024: 67.

³ A kiberbiztonságot és az EU, valamint számos ország, illetve szervezet stratégiáit részletesen ismerteti KOVÁCS 2018.

⁴ Lásd: www.consilium.europa.eu/hu/policies/cybersecurity. A témakört részletesen ismerteti Európai Unió Tanácsa 2021.

(EU) 2022/2555 irányelve (2022. december 14.) az Unió egész területén egységesen magas szintű kiberbiztonságot biztosító intézkedésekről, valamint a 910/2014/EU rendelet és az (EU) 2018/1972 irányelv módosításáról és az (EU) 2016/1148 irányelv hatályon kívül helyezéséről (a továbbiakban NIS 2 irányelv) rendelkezéseit a tagállamok 2024. október 17-ig kötelesek átültetni, és a vonatkozó nemzeti szabályokat alapvetően 2024. október 18-tól alkalmazni.

A NIS 2 irányelv elfogadása mellett az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2022/2554 rendelete (2022. december 14.) a pénzügyi ágazat digitális működési rezilienciájáról, valamint az 1060/2009/EK, a 648/2012/EU, a 600/2014/EU, a 909/2014/EU és az (EU) 2016/1011 rendelet módosításáról (a továbbiakban: DORA rendelet) is hatályba lépett, amelyet 2025. január 17-től kell alkalmazni. Ezenfelül rendes jogalkotási eljárás keretében folyamatban van az úgynevezett kiberreziliencia rendelet (*Cyber Resilience Act*)⁵ elfogadása is.⁶ Ennek megfelelően számos területet érint az uniós jog által támasztott kiberbiztonsági követelményeknek való megfelelési kötelezettség a tagállamok, valamint az érintett ágazati szereplők részéről is.

Jelen tanulmány a NIS 2 irányelv átültetésével hatályba lépő változások, a kiberbiztonság területét érintő új szemléleteket, jogintézményeket kívánja bemutatni, valamint a magyar és német jogrendszerekben kiváltott hatásokat, esetleges jogértelmezési kérdéseket ismertetni.

AZ UNIÓS JOG

A tagállamoknak 2024. október 17-ig kell elfogadniuk és kihirdetniük azokat a rendelkezéseket, amelyek szükségesek ahhoz, hogy a NIS 2 irányelvben foglaltaknak megfeleljenek. Ezenfelül a tagállamok 2025. április 17-ig kötelesek összeállítani az alapvető és fontos szervezetek, valamint a doménnév-nyilván-

⁵ Európai Bizottság 2022.

⁶ A rendes jogalkotási eljárásban jelenleg a Tanács 1. olvasat keretében megfogalmazandó állásfoglalására vár: [https://oeil.secure.europarl.europa.eu/oeil/popups/ficheprocedure.do?lang=en&reference=2022/0272\(COD\)](https://oeil.secure.europarl.europa.eu/oeil/popups/ficheprocedure.do?lang=en&reference=2022/0272(COD))

tartási szolgáltatásokat nyújtó szervezetek jegyzékét, amelyeket rendszeresen, de legalább két évente kötelesek felülvizsgálni, és adott esetben frissíteni.

A NIS 2 irányelv átültetésére vonatkozó vizsgálatok előtt szükséges röviden kitérni az azt megelőző uniós jogszabályi környezetre annak érdekében, hogy pontosan bemutathassuk azokat a változásokat, amelyeket a NIS 2 irányelv elrendel a NIS irányelvhez képest. Ezt követően tekintjük át a német, illetve magyar jogalkotást, valamint azokat a felmerülő jogértelmezési, illetve gyakorlati kérdéseket, amelyeket a két jogrendszer tekintetében tárgyal a szakirodalom.

A NIS irányelv

A NIS irányelv a hálózati és információs rendszerek biztonságára vonatkozó nemzeti stratégiák létrehozására, a nemzeti képességek kialakítására és az egyes tagállamok által azonosított alapvető infrastruktúrákra és szervezetekre vonatkozó szabályozási intézkedések végrehajtására kötelezte a tagállamokat, a jogalkotói szándék szerint ezáltal biztosítva a hálózati és információs rendszerek biztonságára vonatkozó nemzeti keretek kiegészítését és közéletét. A NIS irányelv ezenfelül az úgynevezett együttműködési csoport,⁷ valamint a nemzeti számítógép-biztonsági eseményekre reagáló csoportok hálózata⁸ létrehozásával hozzájárult az uniós szintű együttműködéshez is. A fentiekben összegzett eredmények ellenére a NIS irányelv felülvizsgálata során olyan hiányosságokat tártak fel az uniós döntéshozók, amelyek gátolták a jelenlegi és a jövőben felmerülő kiberbiztonsági kihívásokkal szembeni hatékony fellépést. A legfőbb hiányosságok közé tartozik egyebek között, hogy a szolgáltatásokat nyújtó vagy gazdaságilag jelentős tevékenységeket végző szervezetekre előírt kiberbiztonsági követelmények a NIS irányelv hatálya alatt jelentősen eltértek az egyes tagállamokban a követelmények típusa, részletességi szintje és a felügyelet módja tekintetében, ami a határon átnyúló gazdasági tevékenységek versenyképességét is érintette.⁹ Ezenfelül

⁷ NIS irányelv 4. preambulumbekzdés.

⁸ NIS irányelv 32. preambulumbekzdés.

⁹ NIS 2 irányelv 4. preambulumbekzdés.

a NIS irányelv hatálya tekintetében is lényegesek az eltérések tagállami szinten, hiszen az irányelv hatályának lehatárolása nagyrészt a tagállamok mérlegelési jogkörében maradt. Szintén tagállami mérlegelési jogkör tárgya maradt a NIS irányelv értelmében vett úgynevezett biztonsági és eseményjelentési kötelezettségek végrehajtása, így ezen a területen is lényegesek az eltérések.

A NIS 2 irányelv és a Bizottság végrehajtási jogi aktusa

A NIS 2 irányelvnek a fentieknek megfelelően az a fő célja, hogy kiküszöbölje a tagállamok közötti lényeges eltéréseket, különösen egy összehangolt szabályozási keret működésével kapcsolatos minimumszabályok megállapításával, továbbá az egyes tagállamok felelős hatóságai közötti hatékony együttműködés mechanizmusainak meghatározásával.¹⁰ Ezenfelül a kiberbiztonsági kötelezettségek hatálya alá tartozó ágazatok és tevékenységek listája is frissül a NIS 2 irányelv hatálya alatt, valamint olyan hatékony jogorvoslatokat és végrehajtási intézkedéseket hivatott biztosítani az új irányelv, amelyek elengedhetetlenek az általuk érintett kötelezettségek tényleges érvényesítéséhez. Egyes digitális szektorbeli szereplők tevékenységének határokon átnyúló jellegére tekintettel a NIS 2 irányelv értelmében a Bizottságnak uniós szinten össze kell hangolnia a szabályokat. A Bizottság e célból kidolgozott végrehajtási rendelete¹¹ hivatott elősegíteni ezt a folyamatot, illetve meghatározni, hogy mely esetekben kell egy kiberbiztonsági eseményt jelentősnek tekinteni. A rendelet tervezetére vonatkozó konzultáció 2024. július 25-én lezárult, és a rendelet 2024. október 17. napján lépett hatályba.¹²

¹⁰ A Bizottságon belüli szakértői testületek felállításával és egyéb kérdésekkel kapcsolatban a digitalizációt érintő egyéb uniós jogalkotás keretében lásd STRIHO – SZEGEDI 2023.

¹¹ Ref. Ares (2024) 4640447–27/06/2024; A rendelet tervezete letölthető itt: https://ec.europa.eu/info/law/better-regulation/have-your-say/initiatives/14241-A-digitalis-infrastruktura-szolgáltatoinak-es-az-IKT-szolgáltatások-kezelőinek-kiberbiztonsági-kockázatkezelési-es-adatszolgáltatási-kötelezettségei_hu

¹² Lásd: https://ec.europa.eu/info/law/better-regulation/have-your-say/initiatives/14241-A-digitalis-infrastruktura-szolgáltatoinak-es-az-IKT-szolgáltatások-kezelőinek-kiberbiztonsági-kockázatkezelési-es-adatszolgáltatási-kötelezettségei_hu

*A két irányelv közötti legfőbb eltérések**Tágabb hatály*

A NIS 2 irányelv lényegesen kibővíti az uniós kiberbiztonsági szabályozás hatályát. A NIS irányelv hatálya alá tartozó, kritikus jelentőségű¹³ ágazatok, például energetika, közlekedés, ivóvízellátás, pénzügyi infrastruktúra¹⁴ mellett jelentősen kibővült az érintett szolgáltatások köre, amelyeket a NIS 2 irányelv két csoportra bontva vagy „kiemelten kritikus ágazatként vagy pedig egyéb kritikus ágazatként szabályozza”.¹⁵ Az új szektorok közé tartoznak például a digitális infrastruktúrák, a közigazgatás, az úralapú szolgáltatások, kivéve a nyilvános elektronikus hírközlő hálózatok szolgáltatóit, a hulladékgazdálkodás vagy az élelmiszeripar.

A NIS 2 irányelvben foglalt kötelezettségek alkalmazásának az adott ágazatba tartozás mellett további feltételei is lehetnek. Ilyen például egy bizonyos gazdasági méret elérése egyes szolgáltatók esetében. Főszabályként az irányelvet ugyanis olyan állami vagy magánvállalatokra kell alkalmazni, amelyek a 2003/361/EK ajánlás¹⁶ mellékletének 2. cikke értelmében vett középvállalkozásoknak minősülnek vagy meghaladják az említett cikkben a középvállalkozásokra vonatkozóan előírt küszöbértékeket, feltéve, hogy az érintett szervezet az Unión belül nyújtja szolgáltatását vagy végzi tevékenységét. A főszabálytól eltérően, meghatározott esetekben, a NIS 2 irányelv hatálya méretétől függetlenül is kiterjed egy szervezetre, amennyiben például az érintett szervezet egy tagállamban az egyetlen szolgáltató egy olyan szolgáltatás tekintetében, amely elengedhetetlen a kritikus társadalmi vagy gazdasági tevékenységek fenntartásához, vagy valamely tagállam által annak nemzeti jogával összhangban meghatározott, központi kormányzathoz tartozó közigazgatási szerv.¹⁷

¹³ NIS irányelv 5. cikk (2) bekezdés a) pontja.

¹⁴ NIS irányelv II. melléklete.

¹⁵ NIS 2 irányelv 1. és 2. sz. mellékletek.

¹⁶ A Bizottság 2003/361/EK sz. ajánlása.

¹⁷ NIS irányelv 2. cikk (2)–(4) bekezdések.

Ennek megfelelően sokkal több vállalatcsoport, illetve szektor köteles megfelelni az újított biztonsági követelményeknek, és lényeges fejlesztéseket kell tenniük a kiberbiztonsági intézkedéseik körében.

Alapvető és fontos szervezetek

A kiberbiztonsági kockázatkezelési intézkedéseknek és jelentéstételi kötelezettségeknek való megfelelés céljából a NIS 2 irányelv hatálya alá tartozó szervezeteket két kategóriába, nevezetesen az alapvető szervezetek és a fontos szervezetek közé sorolja, ami a jogalkotói szándék szerint tükrözi annak mértékét, hogy az érintett szervezetek az ágazatuk vagy az általuk nyújtott szolgáltatások típusa szempontjából mennyire kritikusak, valamint a méretüket.¹⁸ Fontos szervezetnek minősülnek a NIS 2 irányelv I. vagy II. mellékletben említett típusú olyan szervezetek, amelyek nem minősülnek alapvető szervezetnek a NIS 2 irányelv 3. cikk (1) bekezdése értelmében, továbbá azok a szervezetek, amelyeket a tagállamok a 2. cikk (2) bekezdésének b)–e) pontja alapján fontos szervezetként azonosítanak.¹⁹

Szigorúbb követelmények és súlyosabb szankciók

A NIS 2 irányelv hatálya alá eső szervezet, amennyiben jelentős eseményről szerez tudomást, haladéktalanul, és minden esetben 24 órán belül köteles benyújtani egy első bejelentést. Ezenfelül a jelentős eseményről való tudomás-

¹⁸ NIS 2 irányelv 15. preambulumbekkezdése.

¹⁹ Az alapvető szervezeteket a következő csoportok mentén lehet összefoglalni: 1. a kiemelten kritikus ágazatokba tartozó azon szervezetek, amelyek meghaladják a közép-vállalkozásokra vonatkozóan előírt küszöbértékeket; 2. az ún. minősített bizalmi szolgáltatók és a legfelső szintű doménnév-nyilvántartók, valamint a DNS-szolgáltatók, méretüktől függetlenül; 3. a nyilvános elektronikus hírközlő hálózatok szolgáltatói vagy a nyilvánosan elérhető elektronikus hírközlési szolgáltatásokat nyújtó szolgáltatók, amelyek közép-vállalkozásoknak minősülnek; 4. bizonyos közigazgatási szervek; 5. a NIS 2 irányelv I. vagy II. mellékletében említett típusú bármely egyéb szervezet, amelyet egy tagállam alapvető szervezetekként azonosított; 6. a 2022/2557 irányelv értelmében kritikus szervezetként azonosított szervezetek; 7. amennyiben a tagállam úgy rendelkezik, azon szervezetek, amelyeket az adott tagállam 2023. január 16. előtt a 2016/1148 irányelvvel (NIS irányelv) vagy a nemzeti joggal összhangban alapvető szolgáltatásokat nyújtó szereplőként azonosított.

szerzéstől számított 72 órán belül részletes eseménybejelentést kell benyújtani, azzal a céllal, hogy az érintett szervezet frissítse az első bejelentés keretében benyújtott információkat, és közölje a jelentős esemény első értékelését, annak súlyosságát és hatását, továbbá a fertőzőtségi mutatókat, amennyiben utóbbiak rendelkezésre állnak. Legkésőbb az eseménybejelentéstől számított egy hónapon belül zárójelentést kell benyújtani.²⁰ Amennyiben az irányelv értelmében vett alapvető szervezet megsérti e kötelezettségét, úgy legalább 10 millió EUR közigazgatási bírsággal sújtandó. Amennyiben ez magasabb, úgy a bírság legalább azon vállalkozás előző pénzügyi évi globális éves forgalma teljes összege 2%-ának megfelelő összeg, amellyel az érintett alapvető szervezet tartozik. Az irányelv értelmében vett fontos szervezet esetében ugyanez a bírság legalább 7 millió EUR, vagy ha ez magasabb, legalább azon vállalkozás előző pénzügyi évi globális éves forgalma teljes összege 1,4%-ának megfelelő maximális összege, amellyel a fontos szervezet tartozik.²¹ Fontos kiemelni, hogy amennyiben a GDPR rendelet²² 55. vagy 56. cikkében említett felügyeleti hatóságok a GDPR rendelet 58. cikke (2) bekezdésének i) pontja alapján közigazgatási bírságot szabtak ki, az illetékes hatóságok nem szabhatnak ki a NIS 2 irányelv 34. cikke szerinti közigazgatási bírságot az e cikk (1) bekezdésében említett olyan jogsértésért, amely ugyanazon magatartásból ered, mint amely a GDPR rendelet 58. cikke (2) bekezdésének i) pontja szerinti közigazgatási bírság tárgyát képezte. Az illetékes hatóságok azonban előírhatják a NIS irányelv szerinti egyéb végrehajtási intézkedéseket.

A vállalatvezetők felelőssége vonatkozására

A NIS 2 irányelv közvetlen felelősség előírását rendeli el az érintett ágazati vállalatok vezetői terhére. A tagállamok az irányelv értelmében ugyanis kötelesek biztosítani, hogy az alapvető és fontos szervezetek vezető testületei jóváhagyják az e szervezetek által a NIS 2 irányelv 21. cikkének való megfelelés érdekében tett kiberbiztonsági kockázatkezelési intézkedéseket,

²⁰ NIS 2 irányelv 23. cikk, illetve az irányelv 102. preambulumbekkezdése.

²¹ NIS 2 irányelv 32. cikk.

²² Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2016/679 rendelete. A GDPR rendelet tagállami szintű végrehajtásából fakadó kihívásokkal kapcsolatban lásd RUOHONEN–HJERPPE 2022.

felügyeljük annak végrehajtását, és felelősségre vonhatók legyenek az említett cikknek a szervezetek általi megsértéséért. Ilyen kiberbiztonsági intézkedés lehet például a NIS 2 irányelv értelmében vett kockázatelemzési és az informatikai rendszerek biztonságára vonatkozó szabályzatok kidolgozása és elfogadása, vagy alapvető kiberhigiéniai gyakorlatok és kiberbiztonsági képzések szervezése.

Tagállamokat érintő kötelezettségek áttekintése

Ahogy a NIS irányelv, úgy a NIS 2 irányelv is számos kötelezettséget ró a tagállamokra az átültetésen túlmenően. A legfontosabb ilyen kötelezettségek az alábbiak.

Egy lényeges tagállami kötelezettség egy nemzeti kiberbiztonsági stratégia kialakítására irányul, és annak keretében a szakpolitikák elfogadására és összehangolására a NIS 2 irányelv 7. cikke alapján. További kötelezettség az illetékes hatóságok és egyedüli kapcsolattartó pontok létrehozása vagy kijelölése a NIS 2 irányelv 8. cikke alapján. További kötelezettségi kör a nemzeti kiberbiztonsági válságkezelési keretek kijelölése vagy létrehozása (ennek keretében például hatóságok megjelölése, nagyszabású kiberbiztonsági események és válságok elhárítására szolgáló nemzeti terv kidolgozása és elfogadása és számos egyéb intézkedés) a NIS 2 irányelv 9. cikke alapján. További tagállami kötelezettség a tárgyalt irányelv 10. cikke alapján a számítógép-biztonsági eseményekre reagáló csoportok (a továbbiakban: CSIRT-, *Computer Security Incident Response Team*) létrehozása vagy kijelölése, amelyek közül tagállamonként egy CSIRT-et koordinátorként kell megjelölni a sérülékenységek összehangolt közzététele céljából az irányelv 12. cikke alapján. Ezenfelül a tagállamokat fontos kötelezettségek terhelik az irányelv hatálya alá eső uniós és nemzetközi szintű együttműködés keretében, amelyek a NIS irányelvben foglalt kereteket fejlesztik tovább, így az együttműködési csoport, a CSIRT hálózat, az Európai Kiberválságügyi Kapcsolattartó Szervezetek Hálózatának (a továbbiakban: EU-CyCLONE) létrehozása, illetve e platformokban való részvétel az irányelv 14–16. cikkei alapján.

*A NIS 2 irányelv hatálya alá tartozó
szervezeteket érintő kötelezettségek*

A NIS 2 irányelv hatálya alá eső szervezetekre alapvetően a korábbi NIS irányelv alapján kialakított követelményrendszer, illetve kötelezettségek vonatkoznak, amelyeket az új irányelv ugyanakkor sokkal részletesebben szabályoz, így a már hatályban lévő nemzeti jogszabályok vonatkozó rendelkezései is jelentős pontosításon esnek majd át.²³ A NIS 2 irányelv értelmében²⁴ vett alapvető és fontos szervezetek fő kötelezettségei az alábbi területeken jelennek meg. Az érintett szervezetek kötelesek megfelelő és arányos technikai, operatív és szervezési intézkedéseket meghozni annak érdekében, hogy kezeljék azokat a kockázatokat, amelyek a működésük vagy szolgáltatásaik nyújtása során használt hálózati és információs rendszerek biztonságát fenyegetik, és megelőzzék vagy minimalizálják az eseményeknek a szolgáltatásaik igénybe vevőire és más szolgáltatásokra gyakorolt hatásait. Ezeknek az intézkedéseknek a NIS 2 irányelv 21. cikk (2) bekezdése alapján legalább 10 kötelező elemet kell lefedniük, például a kockázatelemzési és az informatikai rendszerek biztonságára vonatkozó szabályzatok kidolgozása vagy átdolgozása, az eseménykezelés rendszerének kialakítása, vagy az üzletmenet-folytonosság (ide érthető például, de nem kizárólag a tartalékrendszerek kezelése, valamint katasztrófa utáni helyreállítás és válságkezelés).

²³ Már a NIS irányelv átültetése is számos jogszabályt érintett, például az elektronikus kereskedelmi szolgáltatások, valamint az információs társadalommal összefüggő szolgáltatások egyes kérdéseiről szóló 2001. évi CVIII. törvény, a létfontosságú rendszerek és létesítmények azonosításáról, kijelöléséről és védelméről szóló 2012. évi CLXVI. törvény, a víziközmű-szolgáltatásról szóló 2011. évi CCIX. törvény, az állami és önkormányzati szervek elektronikus információbiztonságáról szóló 2013. évi L. törvény, a bejelentés-köteles szolgáltatást nyújtókról szóló 410/2017. (XII. 15.) Korm. rendelet, a létfontosságú rendszerek és létesítmények azonosításáról, kijelöléséről és védelméről szóló 2012. évi CLXVI. törvény végrehajtásáról szóló 65/2013. (III. 8.) Korm. rendelet, az energetikai létfontosságú rendszerek és létesítmények azonosításáról, kijelöléséről és védelméről szóló 360/2013. (X. 11.) Korm. rendelet. Az érintett összes jogszabályt az alábbi szakmai blog felsorolja: PÓK 2018.

²⁴ NIS 2 irányelv 21. cikk.

Összefoglalás

Azokat a fő új elemeket, amelyeket a NIS 2 irányelv az elődjéhez képest bevezet az európai kiberbiztonsági szabályozási keretbe, az 1. táblázatban foglaljuk össze.

1. táblázat: A NIS irányelv és a NIS 2 irányelv összevetése

Érintett terület	NIS irányelv	NIS 2 irányelv
Hatály	Kritikus szektorok	Jelentősen bővült a szektorok köre
Biztonsági követelmények	Alapvető követelmények	Szigorúbb, részletes kiberbiztonsági kockázatkezelés
Események bejelentése	72 órán belül	Első bejelentés 24 órán belül, majd részletes beszámoló 72 órán belül
Szankciók	1 millió euróig terjedő bírság vagy az éves forgalom 2%-a	10, illetve 7 millió euróig terjedő bírság vagy az éves forgalom 2%-a, illetve 1,4%-a
Felelősség	Nem szabályozza	Vállalatmenedzsment kifejezetten felelősségre vonható
Kooperáció	Nemzeti együttműködés	EU-szintű együttműködés, EU-CyCLONe bevezetése
Sérülékenységek közzététele	Nincs kifejezetten szabályozva	Sérülékenységek összehangolt közzététele
Érintett vállalatok	Nagyvállalatok	Nagy- és középmeretű vállalatok (több 50 alkalmazottnál vagy 10 millió euró forgalom)

Forrás: a szerző szerkesztése

AZ ÁTÜLTETÉS A MAGYAR ÉS NÉMET JOGBAN

A német jog

A kiberbiztonság Németországban 2011 óta országos stratégiai szinten jelen van.²⁵ Érdemes ezzel kapcsolatban kiemelni, hogy a német közvélemény hagyományosan érzékeny a kiberbiztonságra és az adatvédelemre, ami a politikai pártok programjaiban is tetten érhető.²⁶ Németországban jelenleg hozzátétőleg 30 jogszabály alkalmazását érinti egyedül szövetségi szinten a kiberbiztonság kérdése.²⁷

A NIS 2 irányelv hatálybalépését megelőző német szabályozás

A NIS irányelvet Németországban egy 2017. június 29-én kihirdetett törvénnyel ültették át a gátlami jogrendbe.²⁸

Ezenfelül a NIS irányelv átültetését megelőző időszakban, már 2015-ben létezett egy általános IT-biztonságot szolgáló törvény (*Gesetz zur Erhöhung der Sicherheit informationstechnischer Systeme*, a továbbiakban: IT-Sicherheitsgesetz), amelynek hatálybalépése a szövetségi kormány által 2011-ben kidolgozott nemzeti kiberbiztonsági stratégia (*Cyber-Sicherheitsstrategie für Deutschland*)²⁹ első mérföldköve volt. Szintén a 2011. évi nemzeti stratégia megvalósításának részeként fogadta el a szövetségi kormány a 2014. évi digitális agendáját (*Digitale Agenda der Bundesregierung*).³⁰ E keretek között dolgozták ki az IT-Sicherheitsgesetz részleteit, különös tekintettel a kritikus infrastruktúrákra (a továbbiakban: KRITIS), például a villamosenergia-

²⁵ A német gyakorlatot összevetésben számos uniós országgal ismerteti KOVÁCS 2018.

²⁶ SZIRBIK–BERNÁTH 2023.

²⁷ A szövetségi kormány törvényjavaslata a NIS 2 irányelv átültetése és az információ-biztonsági intézkedések lényeges alapelveinek szabályozása céljából, Gesetzentwurf der Bundesregierung 2024: 6–7.

²⁸ Gesetz zur Umsetzung der Richtlinie (EU) 2016/1148.

²⁹ Bundesministerium des Innern 2011.

³⁰ Die Bundesregierung 2014.

és vízellátás, egészségügy, pénzügy vagy távközlés.³¹ E rendszerek kiesése vagy a vonatkozó ellátórendszerek tartós meghibásodása a fentiekben említett agenda kidolgozóí szerint drámai következményekkel fenyegetné a német társadalom egészét, a gazdaság és az állam működését. Ennek megfelelően az IT-Sicherheitsgesetz egyik fő pillére az IT-rendszerek elérhetőségének és biztonságának fokozását biztosító törvényi szabályozás megalkotása volt, különös tekintettel a kritikus infrastruktúrákra. Ezenfelül az IT-Sicherheitsgesetz a német vállalatok, valamint a szövetségi közigazgatás IT-biztonságának fokozását szolgálta, továbbá általánosan magasabb fokú védelmet hivatott biztosítani a lakosság számára is. Az IT-Sicherheitsgesetz rendelkezéseinek betartatását az Információs Technológia biztonságáért felelős Szövetségi Hivatal (*Bundesamt für Sicherheit in der Informationstechnik*, a továbbiakban: BSI) felügyelte. A kritikus infrastruktúrák üzemeltetői, amennyiben szolgáltatásukkal főszabályként elérték vagy meghaladták az 500 ezer ember ellátását jelentő határértéket, úgy kötelesek voltak legalább két évente felülvizsgálni az IT-rendszereik biztonságát. A BSI jogosult volt esetlegesen feltárt biztonsági kockázatok elhárítását előírni. Ezenfelül a KRITIS ágazat szolgáltatóit jelentéstételi kötelezettség terhelte a BSI felé minden lényeges rendszerzavar fellépése esetében. A telekommunikációs vállalatok ezenfelül kötelesek voltak a fogyasztóikat tájékoztatni abban az esetben, ha IT-támadást észleltek, illetve a fogyasztókat útmutatókkal voltak kötelesek támogatni a veszélyhelyzet elhárítása érdekében.

A NIS 2 irányelv átültetése

A német átültetési folyamat keretében – nem utolsósorban az összetett szabályozási terület, a vonatkozó rendelkezések számos címezettje, valamint a tartományi kompetenciákat is érintő jogalkotási eljárás okán – összesen négy előadói tervezet született, amelyeket jellemzően élénk konzultáció és heves kritikák öveztek.³² A szövetségi kormány végül 2024. július

³¹ A jelen bekezdésben közölt adatokkal kapcsolatban lásd Bundesamt für Sicherheit in der Informationstechnik 2016.

³² Lásd sokak helyett KIPKER 2024.

22. napján fogadta el törvényjavaslatát.³³ A német szövetségi parlament az őszi ülésszakban tervezte tárgyalni a törvényjavaslatot, ugyanakkor a német szakirodalom,³⁴ illetve a parlamenti képviselők is kételkedtek abban, hogy az átültetést szolgáló törvényt sikerül-e még határidőn belül elfogadni, különösen arra való tekintettel, hogy a tartományi kompetenciákat is érintő jogszabálytervezetet a Szövetségi Tanácsnak (*Bundesrat*) is tárgyalnia kell még. Ezenfelül az időközben lebonyolított előrehozott választások, majd az ezt követő kormányalakítási koalíciós tárgyalások okán is késlekedik a német szövetségi szintű jogalkotás.³⁵ Tekintettel arra, hogy a törvényjavaslat hatálybalépését követően szakmai becslések szerint 30 ezer vállalkozást érint Németországban, valamint számos közigazgatási szervet, a törvényjavaslat alakulását nagy figyelem övezi.³⁶ Az összesen 32 szövetségi törvény, törvénykönyv vagy rendelet módosítására irányuló törvényjavaslat mindösszesen hét fő jogalkotási súlypontot azonosított, amelyeket az alábbiak szerint foglalhatunk össze.

A törvényjavaslat legfontosabb eleme kétségtelenül a fentiekben ismertetett BSI, avagy az információs technológia biztonságáért felelős szövetségi hivatal működését szabályozó törvény³⁷ teljes revíziója. Már az elmúlt évek során fokozatosan átalakította a jogalkotó ezt a törvényt a BSI jogállását, eljárásait, hatásköreit szabályozó törvényből egy átfogóbb kiberbiztonsági törvénnyé, amely tendencia most a NIS 2 irányelv átültetése során kiteljesül. A szabályozás központi elemeit a fenti törvény tartalmazza, amely szabályozást számos szakterületről rendelkező törvény vagy rendelet módosítása egészíti ki, például a kritikus ágazatok, illetve a NIS 2 irányelv értelmében vett fontos vagy alapvető szervezetek tekintetében. További szabályozási elem a fent említett hét súlypont keretében a NIS 2 irányelv értelmében vett szervezetek definiálása és bevezetése a német jogba, a NIS 2 irányelv 21. cikk

³³ A szövetségi kormány törvényjavaslata a NIS 2 irányelv átültetése és az információ-biztonsági intézkedések lényeges alapelveinek szabályozása céljából: Gesetzentwurf der Bundesregierung 2024.

³⁴ KIPKER 2024: 1491.

³⁵ Deutscher Bundestag Drucksache 20/11633.

³⁶ WEISSMANN 2024; ARFWEDSON et al. 2024; továbbá LESSNER–MAYR 2024.

³⁷ Gesetz über das Bundesamt für Sicherheit in der Informationstechnik.

(2) bekezdésében felsorolt, összesen tíz minimális kiberbiztonsági kritérium bevezetése, az eddig egylépéses eseménybejelentési rendszer a NIS 2 irányelvben foglaltak alapján 3 szintű rendszerre való átalakítása, a szövetségi közigazgatást érintő új feladatok és kötelezettségek kialakítása, valamint egy föderális szintű koordinátori feladatokat ellátó hatóság felállítása: *Chief Information Security Officers* (a továbbiakban: CISO Bund). Utóbbi tekintetében még nincs eldöntve, hogy a CISO Bund a szövetségi kormány által irányítva, annak közvetlen érdekképviselőt ellátva járjon el, vagy a kormányzattól függetlenebbre alakítandó BSI-be beolvasztva.³⁸

Szakmai kritikák a tervezettel kapcsolatban

Nem meglepő, hogy mivel ez egy teljesen új szabályozás olyan területen, amely új kötelezettségeket ró a címzettekre és szankciók megállapítását is lehetővé teszi, számos részletre, jogértelmezési kérdésre kiterjedő szakmai kritika éri az adott tervezetet. A NIS 2 irányelvet átültetni hivatott német tervezetet érintő összes kérdésre jelen tanulmányban terjedelmi okokból nem tudunk kitérni, ugyanakkor néhány kiemelt területet röviden ismertetünk jelen fejezetben. Összeségében megállapítható, hogy a szakirodalom feltételezései alapján számos részletkérdést a bíróságok lesznek kénytelenek tisztázni, tekintettel arra, hogy az átültetési határidőn belül a jogalkotás keretében nem sikerült minden kérdést kielégítően tisztázni az érintetteknek.

A vállalatvezetők NIS 2 irányelv 20. cikk (1) bekezdés értelmében vett kötelezettségeire való tekintettel nem egyértelmű a német átültetési törvényjavaslat alapján, hogy a kiberbiztonsági intézkedést csak jóváhagynia kell a vezetőségnek, vagy a vezetőség köteles-e szakmailag kidolgozni az intézkedéseket, ugyanakkor a szakirodalom jellemzően a kibervédelmi intézkedések minősége érdekében amellet érvel, hogy a vezetőség csak koordinálja a kidolgozást, és ellenjegyzéssel fogadja el az eredményt.³⁹ Míg a korábbi előadói tervezetek értelmében korlátozható volt a vállalatvezetők belső felelőssége, a végleges tervezet egyértelművé teszi, hogy az általános német társasági jog szabályai alapján kötelesek a keletkezett károkat meg-

³⁸ BRECHT 2024.

³⁹ KUSKA–WULF 2024.

téríteni a vállalat irányába is,⁴⁰ és olyan társaságok esetében, amelyekre a törvény nem ír elő ilyen belső felelősséget, a NIS 2 irányelvet átültető törvény elrendeli annak fennállását ezekre a speciális esetekre. További gyakori kritika, hogy a jogalkotó a vállalatokra vonatkozó kötelezettségeket általában nem terjesztette ki a szövetségi szintű állami intézményekre, így az állam nem mutat jó példát és nem is szerez sok közvetlen tapasztalatot az új joganyag gyakorlati kérdéseivel kapcsolatban.⁴¹ Szintén gyakori kritika, hogy a jogalkotó nem tette egyértelművé a NIS 2 irányelv értelmében vett partnervállalkozásokkal rendelkező vagy kapcsolt vállalkozásként működő szervezetek helyzetét. A NIS 2 irányelv értelmében ugyanis, annak elkerülése érdekében, hogy alapvető vagy fontos szervezetnek tekintsek a fenti szervezeteket olyan esetben, amikor ez aránytalan lenne, a tagállamok a 2003/361/EK ajánlás⁴² melléklete 6. cikke (2) bekezdésének alkalmazásakor figyelembe vehetik a szervezetek partnereikkel vagy kapcsolt vállalkozásaikkal szembeni függetlenségének mértékét. E függetlenség gazdasági, jogi és tényleges szempontú kritériumai alapvetően minden eset külön vizsgálatát teszik szükségessé, így sokáig tart majd egy megbízható joggyakorlat kialakulása, ráadásul a német jogalkotó nem illesztette be jól e fogalmakat a szabályozás kontextusába, hiszen más rendelkezések is használják e kifejezéseket, és nem egyértelmű, hogyan viszonyulnak egymáshoz ezek a tényállások.⁴³

A magyar jog és a kiberbiztonság Magyarországon

A kiberbiztonság Németországhoz hasonlóan Magyarországon is a 2010-es években jelent meg átfogóbb stratégia képében, amelynek jelen formája a NIS irányelv átültetésében teljesedett ki.⁴⁴ Jelen fejezetben a NIS 2 irányelv alapján hatályba lépő változásokat ismertetjük.

⁴⁰ Például részvénytársaságok esetében a részvénytársaságokról szóló törvénynek (Aktiengesetz) a vezető tisztséget betöltő személyek általános belső felelősségére irányuló 93. §-a alapján.

⁴¹ KIPKER 2024: 1491.

⁴² A Bizottság 2003/361/EK sz. ajánlása.

⁴³ LESSNER 2024.

⁴⁴ 1035/2012. (II. 21.) Korm. határozat. Lásd továbbá KOVÁCS 2018: 232.

A NIS 2 irányelv átültetése

Magyarországon az átültetést szolgáló törvényjavaslat kidolgozói kifejezetten korán, a NIS 2 irányelv 2024. október 17-ei átültetési határideje előtt, már 2023. március 21-én benyújtották a vonatkozó törvényjavaslatot az Országgyűlésnek.⁴⁵ Ezt követően 2023. június 13. napján elfogadták és 2023. május 15-én kihirdették a kiberbiztonsági tanúsításról és a kiberbiztonsági felügyeletről szóló 2023. évi XXIII. törvényt (a továbbiakban: Kibertantv.), amely lényegében átülteti a NIS 2 irányelv rendelkezéseit.⁴⁶ Fontos kiemelni ugyanakkor, hogy a NIS 2 irányelv alkalmazási körében lényeges, a kritikus szervezetek rezilienciájáról és a 2008/114/EK tanácsi irányelv hatályon kívül helyezéséről szóló európai parlamenti és tanácsi (EU) 2022/2557 irányelv [a továbbiakban: (EU) 2022/2557 irányelv]⁴⁷ átültetése során a Kormány 2024. évi őszi törvényalkotási programja keretében ezen területen további jogszabály-módosítások születtek.⁴⁸ További szabályokat az alábbi rendeletek tartalmazznak ezen a területen. A 23/2023. (XII. 19.) SZTFH rendelet az érintett szervezetek kiberbiztonsági felügyeleti hatósági nyilvántartásáról, a 7/2024. (VI. 24.) MK rendelet a biztonsági osztályba sorolás követelményeiről, valamint az egyes biztonsági osztályok esetében

⁴⁵ Miniszterelnökség 2023.

⁴⁶ Kibertantv. 32. § (2) bekezdés.

⁴⁷ Az (EU) 2022/2557 irányelv szerinti kritikus szervezetként azonosított szervezeteket a NIS 2 irányelv értelmében alapvető szervezeteknek kell tekinteni, illetve a tagállamok kötelesek például a NIS 2 irányelv értelmében vett kiberbiztonsági stratégiájuk keretében biztosítani egy szakpolitikai keretet az adott tagállamon belül a NIS 2 irányelv és az (EU) 2022/2557 irányelv szerinti illetékes hatóságai közötti fokozott koordinációhoz. Lásd NIS 2 irányelv (30) preambulumbekezdése.

⁴⁸ A Kormány 2024. évi őszi törvényalkotási programja, TÖRVF-Á/5/2024., 2024. június 6. (3. tétel): Törvényjavaslat a kritikus szervezetek ellenálló képességéről szóló törvény, valamint a közbiztonságot érintő törvények módosításáról. A tervezet tartalmazza a megalkotásra váró új törvényt, valamint azon törvénymódosításokat, amelyek indokoltak az új szabályozás kialakítása miatt: www.parlament.hu/documents/d/guest/tvalk_program_2024_osz?fbclid=IwY2xjawE49C1eHRuA2FlbQIxMAAB-HVMXnTcBxIKrv8SNEHIRMfQEX9gyw57Tpg9ZWWIOCX9j-TCYyi-hWfG7og_aem_s6YLjfYRozOuj_Cf7KtR6g

alkalmazandó konkrét védelmi intézkedésekről, valamint a 7/2024 (VI. 24.) SZTFH rendelet a kiberbiztonsági audit végrehajtására jogosult auditorok nyilvántartásáról és az auditorral szemben támasztott követelményekről. A Kibertantv. alkalmazási köre nagyságrendileg 2500 vállalkozást érint Magyarországon.⁴⁹ A jogalkotó felügyeleti jogkörrel ruházta fel a Szabályozott Tevékenységek Felügyeleti Hatóságát⁵⁰ a NIS 2 irányelv hatálya alá tartozó azon vállalatok, szervezetek vonatkozásában, amelyek a társadalom és a gazdaság működése szempontjából alapvető szolgáltatásokat nyújtanak, illetve a digitalizáció fejlődése miatt nélkülözhetetlen infrastrukturális szolgáltatásokat biztosítanak. A Kibertantv. ezenfelül meghatározza a nemzeti kiberbiztonsági tanúsítási rendszerek követelményeit, a nemzeti kiberbiztonsági tanúsítási rendszerek megbízhatósági szintjeit, valamint a törvény hatálya alá tartozó szervezeteket, illetve definiálja az alapfogalmakat.

Szakmai kritikák a hazai szabályozással kapcsolatban

Németországhoz hasonlóan Magyarország is megfigyelhető az új fogalmak és jogintézmények alkalmazására vonatkozó bizonytalanság, illetve a szakmai szereplők és szakjogászok kritikája a jogalkotó által elkövetett vélt vagy valós mulasztások, nem egyértelmű fogalommeghatározások tekintetében. Egy ilyen kritika például arra vonatkozik, hogy nem ültették át pontosan a NIS 2 irányelv azon rendelkezését, miszerint a hatálya alá tartozó szervezeteket a letelepedésük szerinti tagállam joghatósága alá tartozónak kell tekinteni. A nyilvános elektronikus hírközlő hálózatok szolgáltatóit vagy a nyilvánosan elérhető elektronikus hírközlési szolgáltatásokat nyújtó szolgáltatókat azonban azon tagállam joghatósága alá tartozónak kell tekinteni, ahol szolgáltatásaikat nyújtják, és a Kibertantv. ezt a kivételt a kritikák alapján nem szabályozza.⁵¹

⁴⁹ HETÉNYI–MENCZELESZ 2024.

⁵⁰ Szabályozott Tevékenységek Felügyeleti Hatósága: <https://sztfh.hu/tevekenysegek/kiberbiztonsagi-tanustas/kiberbiztonsagi-felugyelet/>

⁵¹ KOZMA–ÁLMÁSY 2024.

ÖSSZEGZÉS

Mindkét vizsgált ország átfogó revízió alá vetette a kiberbiztonságra vonatkozó nemzeti jogszabályait. A NIS 2 irányelv új jogintézményei, részletesebb kiberbiztonsági követelményei, jóval tágabb címzettek köre és tárgyi hatálya okán számos részletkérdésben számíthatunk arra, hogy jogértelmezési bizonytalanság jellemzi majd a nemzeti jogszabályok hatálybalépését követő időszakot, így a nemzeti bíróságoknak és az előzetes döntéshozatali eljárás keretében az Európai Unió Bíróságának, valamint az Európai Bizottságnak fontos szerepe lesz e kérdések tisztázásában. Ezenfelül a tagállamokban már a NIS 1 irányelv hatálya alatt kialakuló piaci szereplők kiberbiztonsági tanácsadásra irányuló szolgáltatásai is nagymértékben segíthetik a kiberbiztonság szempontú gyakorlatok egységes szabványok szerinti kialakulását az adott nemzeti stratégiákkal és előírásokkal összhangban. Érdeemes ugyanakkor a jelen tanulmány bevezető részében hivatkozott Draghi-jelentésre is visszautalni, amely alapján a digitális technológiák meghatározó szerepet játszanak a világgazdaság előttünk álló évtizedében, ugyanakkor az Európai Unióra jellemző túlszabályozási tendencia ezen a területen is versenyhátrányt okozhat az európai gazdasági szereplőknek.⁵² A NIS 1-2 irányelvek gyors szabályozási üteme, valamint a jelen tanulmányban tárgyalt tagállamokban megfigyelhető átültetési nehézségek és adminisztratív terhek – például az egyedül Magyarországon a NIS 2 irányelv által érintett 2500 vállalkozó – jól szemléltetik, hogy Európa gazdaságának versenyképessége szempontjából mennyire létfontosságú az arányos jogalkotás.

⁵² A Draghi-jelentés deregulációt, és egyszerűbb szabályozást javasol a kiberbiztonság területén is. European Commission 2024: 76.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- 1035/2012. (II. 21.) Korm. határozat Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiájáról
ARFWEDSON, Jan – DÖRING, Andre – DÜNN, Hans-Wilhelm – HARTHUN, Hannes –
A Bizottság 2003/361/EK sz. ajánlása (2003. május 6.) a mikro-, kis- és középvállalkozások
meghatározásáról
- Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2016/679 rendelete (2016. április 27.) a természetes
személyeknek a személyes adatok kezelése tekintetében történő védelméről és az ilyen
adatok szabad áramlásáról, valamint a 95/46/EK rendelet hatályon kívül helyezéséről
(általános adatvédelmi rendelet) (EGT-vonatkozású szöveg)
- Az Európai Unió Tanácsa (2021): *Tervezet – A Tanács következtetései a digitális évtizedre
vonatkozó uniós kiberbiztonsági stratégiáról*. Brüsszel, 2021. március 9. Online: [https://
data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-6722-2021-INIT/hu/pdf](https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-6722-2021-INIT/hu/pdf)
- BRECHT, Christian (2024): *Zuversicht beim CISO. Behörden Spiegel*, 2024. július 2.
Online: www.behörden-spiegel.de/2024/07/02/dahns-zuversicht-beim-ciso/
- Bundesamt für Sicherheit in der Informationstechnik (2016): *Das IT-Sicherheitsgesetz.
Kritische Infrastrukturen schützen*. Online: [www.bsi.bund.de/SharedDocs/Downloads/
DE/BSI/Publikationen/Broschueren/IT-Sicherheitsgesetz.pdf?__blob=publica-
tionFile&v=1](http://www.bsi.bund.de/SharedDocs/Downloads/DE/BSI/Publikationen/Broschueren/IT-Sicherheitsgesetz.pdf?__blob=publicationFile&v=1)
- Bundesministerium des Innern (2011): *Cyber-Sicherheitsstrategie für Deutschland*. Online:
https://cyber-peace.org/wp-content/uploads/2013/05/DE_cyberSecurityStrategie.pdf
- Deutscher Bundestag Drucksache 20/11633, 20. Wahlperiode 04.06.2024: Antrag der
Fraktion der CDU/CSU Cyberresilienz stärken und kritische Infrastrukturen wirk-
sam schützen – NIS-2-Richtlinie unverzüglich umsetze. Online: [https://dserver.
bundestag.de/btd/20/116/2011633.pdf](https://dserver.bundestag.de/btd/20/116/2011633.pdf)
- Die Bundesregierung (2014): *Digitale Agenda 2014 – 2017*. Online: [www.bmwk.de/
Redaktion/DE/Publikationen/Digitale-Welt/digitale-agenda.pdf?__blob=pub-
licationFile&v=1](http://www.bmwk.de/Redaktion/DE/Publikationen/Digitale-Welt/digitale-agenda.pdf?__blob=publicationFile&v=1)
- Európai Bizottság (2022): *Javaslat Az Európai Parlament és a Tanács rendelete a digitális
elemeket tartalmazó termékekre vonatkozó horizontális kiberbiztonsági követelményekről
és az (EU) 2019/1020 rendelet módosításáról*. COM(2022) 454 final. Online: [https://eur-lex.
europa.eu/resource.html?uri=cellar:864f472b-34e9-11ed-9c68-01aa75ed71a1.0003.02/
DOC_1&format=PDF](https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:864f472b-34e9-11ed-9c68-01aa75ed71a1.0003.02/DOC_1&format=PDF)
- European Commission (2024): *The Future of European Competitiveness, In-depth analysis
and recommendations (Part B)*. 2024 szeptember 9. Online: [https://commission.
europa.eu/topics/strengthening-european-competitiveness/eu-competitiveness-look-
ing-ahead_en](https://commission.europa.eu/topics/strengthening-european-competitiveness/eu-competitiveness-looking-ahead_en)

- Gesetzentwurf der Bundesregierung (2024): *Entwurf eines Gesetzes zur Umsetzung der NIS-2-Richtlinie und zur Regelung wesentlicher Grundzüge des Informationssicherheitsmanagements in der Bundesverwaltung (NIS-2-Umsetzungs- und Cybersicherheitsstärkungsgesetz)*. Online: www.bmi.bund.de/SharedDocs/gesetzgebungsverfahren/DE/Downloads/kabinettsfassung/CI/nis2-regierungsentwurf.pdf?__blob=publicationFile&v=1
- Gesetz zur Umsetzung der Richtlinie (EU) 2016/1148 des Europäischen Parlaments und des Rates vom 6. Juli 2016 über Maßnahmen zur Gewährleistung eines hohen gemeinsamen Sicherheitsniveaus von Netz- und Informationssystemen in der Union.
- GOMBOS Katalin (2023): A Digital Services Act és a Digital Markets Act várható kihívásai a jogalkalmazásban. In *Medias Res*, 12(2), 92–119. Online: <https://doi.org/10.59851/imr.12.2.5>
- HETÉNYI Kinga – MENCZELESZ Adrián (2024): NIS2 a kiberbiztonságról – Június 30. az első fontos határidő a cégeknek! – Mely társaságoknak milyen ütemtervet ír elő az új jogszabály és mik a szankciók meg nem felelés esetén? *Jogi Fórum*, 2024. június 25. Online: www.jogiforum.hu/hir/2024/06/25/nis2-a-kiberbiztonsagert-juni-us-30-az-első-fontos-hatarido/
- KOVÁCS László (2018): *Kiberbiztonság és -stratégia*. Budapest: Dialóg Campus.
- KIPKER, Dennis-Kenji (2024): NIS2UmsuCG: Wie viel Neues enthält der aktuelle Referentenentwurf vom 7.5.2024? *MMR – Zeitschrift für IT-Recht und Recht der Digitalisierung*, 1488–1491.
- KOZMA Zoltán – ALMÁSY Márk (2024): NIS2 irányelv: 2024. június 30. a nyilvántartásba vételi határidő az érintett szervezetek részére. *Advocatus. A DLA Piper Hungary Jogi Blogja*, 2024. június 26. Online: <https://blogs.dlapiper.com/advocatus/2024/06/nis2-iranyelv-2024-junius-30-a-nyilvantartasba-veteli-hatarido-az-erintett-szervezetek-reszere/>
- KUSKA, Michael – WULF, Hans M. (2024): NIS2-Richtlinie: Update zum deutschen Umsetzungsgesetz und der neuen EU-Durchführungsverordnung. *Heuking*, 2024. július 2. Online: www.heuking.de/de/news-events/newsletter-fachbeitraege/artikel/nis2-richtlinie-update-zum-deutschen-umsetzungsgesetz-und-der-neuen-eu-durchfuhrungsverordnung.html
- LESSNER, Anne – MAYR, Lucas (2024): Besonderheiten für Konzerne in den NIS-Richtlinien und dem BSIG. *MMR – Zeitschrift für IT-Recht und Recht der Digitalisierung*, (2), 148–153.
- LESSNER, Anne (2024): Konzernspezifische Änderungen aus der NIS2-Richtlinie und ihre Umsetzung. *MMR – Zeitschrift für IT-Recht und Recht der Digitalisierung*, 226–231.
- LÖW, Alexander (2024): *Positionspapier zum NIS-2-Umsetzungs- und Cybersicherheitsstärkungsgesetz (NIS2UmsuCG)*. Berlin: Cyber-Sicherheitsrat Deutschland e.V. Online: <https://cybersicherheitsrat.de/wp-content/uploads/Positionspapier-zur-NIS2-Umsetzung-des-CSR-D-e.V.pdf>

- Miniszterelnökség (2023): *A kiberbiztonsági tanúsításról és a kiberbiztonsági felügyeletről.* Törvényjavaslat iromány száma: T/3314. Benyújtó: Dr. Semjén Zsolt, miniszterelnök-helyettes. Online: www.parlament.hu/irom42/03314/03314.pdf
- PÓK László (2018): A GDPR árnyékában: a hálózati és információs rendszerek biztonságára vonatkozó új szabályok. *GDPR-blog*, 2018. május 14. Online: https://gdpr.blog.hu/2018/05/14/a_gdpr_arnyekaban_a_halozati_es_informacios_rendszerek_biztonsagara_vonatkozó_uj_szabalyok
- RUOHONEN, Jukka – HJERPPE, Kalle (2022): The GDPR Enforcement Fines at Glance. *Information Systems*, 106. Online: <https://doi.org/10.1016/j.is.2021.101876>
- STRIHÓ Krisztina – SZEGEDI László (2023): A digitális egységes piac kezdeti lépései. *Pro Publico Bono – Magyar Közigazgatás*, 11(4), 127–147. Online: <https://doi.org/10.32575/ppb.2023.4.7>
- SZIRBIK, Miklós – BERNÁTH Sára (2023): A Digital Markets Act és a Digital Services Act várható hatásai a német jogrendszerben a magyar gyakorlat szempontjából. *In Medias Res*, 12(2), 169–189. Online: <https://doi.org/10.59851/imr.12.2.8>
- WEISSMANN, Paul (2024): *NIS2 Umsetzungsgesetz*. Online: www.openkritis.de/it-sicherheitsgesetz/nis2-umsetzung-gesetz-cybersicherheit.html

FENNTARTHATÓ, DIGITÁLIS
ÉS ELLENÁLLÓ PIAC ÉPÍTÉSE
AZ EURÓPAI UNIÓBAN, A ZÖLD
DEMOKRÁCIÁK TÜKRÉBEN¹

ABSZTRAKT

A 2015 és 2030 közötti időszakra vonatkozóan, az ENSZ által meghirdetett fenntarthatósági program (SDG) integráns részét képezi a zöld, fenntartható települések építése (SDG11). Az Európai Unió (EU) az egyik fő letéteményese és támogatója a célkitűzések megvalósításának. A fenntartható településekkel kapcsolatos célkitűzés hatékony megvalósítása különösen fontos, tekintve, hogy az EU-ban 332 millió ember, az EU lakosságának csaknem háromnegyede él urbanizált környezetben, ebből csaknem 40% városban. Továbbá, az EU által meghatározott zöld átállás olyan alternatívák közötti választásokat jelent, amelyek között a digitális megoldások nélkülözhetetlenek. Ugyanakkor a digitalizáció, ideértve a mesterséges intelligencia alkalmazását, erőforrás-igényes és jelentős környezeti hatásokkal jár. Az Európai Unió által elfogadott „Európai digitális egységes piaci stratégia” mérföldkő volt a fenntartható, digitális és ellenálló piac létrehozásában. Jelen tanulmány keretei között az EU által meghirdetett „digitális egységes piac” fenntarthatósági vonatkozásait vizsgálom. A kutatásnak a zöld demokráciák adnak keretet, amely tekintetben az EU erőfeszítéseit veszem górcső alá, különösen

¹ A tanulmány az NMHH-val kötött EM-1/1/2022. számú együttműködési megállapodásban részletezett feladatok végrehajtása céljából készült.

a klímareziliencia és a zöld települések építése szempontjából. További kérdésként merülnek fel a digitális megoldások környezeti hatása és azok társadalmi támogatottsága. A kutatás jelentős hangsúlyt fektet a vonatkozó nemzetközi mutatók és az EU által elfogadott programok összegző megjelenítésére.

Kulcsszavak: fenntartható fejlődés, klímareziliencia, zöld átállás, zöld demokráciák, digitalizáció

BUILDING A SUSTAINABLE, DIGITAL, AND RESILIENT MARKET IN THE EUROPEAN UNION, IN LIGHT OF GREEN DEMOCRACIES

ABSTRACT

Building green, sustainable communities (SDG11) is an essential component of the UN's Sustainable Development Goals (SDGs) for the 2015–2030 period. The European Union (EU) plays a vital role as a “custodian” and promoter of these goals. The effective implementation of the “Sustainable Human Settlements” objective is incredibly crucial, considering that 332 million people in the EU – nearly three-quarters of its population – reside in urban areas, with almost 40% living in cities. Furthermore, the EU's green transition entails making choices between alternatives where digital solutions are indispensable. However, digitalisation, including the use of artificial intelligence, is resource-intensive and has significant environmental impacts. The European Digital Single Market Strategy adopted by the EU marked a significant milestone in establishing a sustainable, digital, and resilient market. In this study, I will examine the sustainability aspects of the “Digital Single Market” as announced by the EU. The research is framed by green democracies, focusing on the EU's efforts, particularly regarding climate resilience and the development of green cities. Additional considerations include the environmental impact of digital solutions and their social embeddedness. The research will place

a strong emphasis on summarising relevant international indicators and the programmes adopted by the EU.

Keywords: sustainable development, climate resilience, green transition, green democracies, digitalisation

BEVEZETŐ GONDOLATOK

Az elmúlt évtizedekben az éghajlatváltozás káros hatásai az egész nemzetközi közösség számára egyértelművé váltak. Az úgynevezett „fejlett” térségek országainak lakossága sokszor azt feltételezi, hogy a klímaváltozás csak a fejlődő országokat érinti. Ugyanakkor a negatív környezeti hatások az európai térségben is erőteljesen éreztetik hatásukat. Az elmúlt években Magyarországon is szélsőséges időjárási mintákat tapasztalhatunk, gondolva a hónapokig tartó aszályos időszakokra és a hirtelen lezúduló nagy mennyiségű csapadéokra. Az Európai Unióban (EU) cselekvési tervek, jogszabályok és programok széles skáláját fogadták el annak érdekében, hogy 2050-re megvalósuljon a klímasemleges kontinens elképzelése. Ugyanakkor, az EU 27 különálló tagállamból áll, amelyeknek sajátos kihívásokkal kell szembenéznük.

Mindeközben a technológiai fejlődés és a digitalizáció, ideértve a mesterséges intelligencia alkalmazását is, alapvetően formálták át a mindennapokat és a fejlesztési lehetőségeket. Utat nyitottak olyan megoldások alkalmazásának, amelyek hozzájárulnak a fenntarthatóság eléréséhez és akár az emberek hétköznapi tevékenysége során is felhasználhatók. A különböző természetmegőrzési és környezetvédelmi programok már bebizonyították, hogy sokszor sikeresebbek az alulról építkező megoldások, amelyek a *bottom-up* megközelítést alkalmazzák. Továbbá, hosszan tartó és valódi eredményeket hozó változás csakis a társadalom erőteljes támogatásával érhető el. Ezért nagyon fontos hangsúlyt helyezni a kisközösségekre, fenntartható településekre. Nem véletlen, hogy a fenntarthatóság elérését célzó ENSZ² programok között is helyet kapott a fenntartható települések építése. Ehhez

² ENSZ: Egyesült Nemzetek Szervezete.

a kérdéskörhöz kapcsolódik a zöld democráciák építése, amely fogalom az 1970-es évek környezetvédelmi ébredésével párhuzamosan alakult. Örök kérdés, vajon a demokratikus államberendezkedés szavatolhatja-e a környezeti megfontolások előtérbe helyezését, azonban ennek megválaszolása túlmutat jelen tanulmány keretein. A *Walter Bradford Cannon* által bevezetett „biocracy” fogalom „az élettudományi tudás hatalmát képviseli a modern társadalomban”.³ Az ökológiai, zöld democráciák megszilárdítása az európai térségben mindenképpen előre vinné a környezetvédelem ügyét, a még oly elkötelezett Európai Unióban is.

Jelen tanulmány célja, hogy a fenntartható, digitális és ellenálló piac kérdését összekapcsolja a zöld democrációkkal, mindezt a fenntartható települések keretében vizsgálva. Elsősorban röviden kitérek a digitális belső piac uniós fogalmára, annak történetére és szabályozási keretére. Ezt követően, a fenntarthatósági célkitűzések uniós megvalósulását vizsgálom, különös tekintettel a 11. fenntartható fejlődési célra, amely a fenntartható emberi településekre koncentrál. Külön figyelmet nyert a digitalizáció és végül a klímareziliencia (ellenállóság) uniós megvalósítása. Jelen tanulmány alapjait az elmúlt két évben folytatott kutatásaim adják, és elsősorban irodalomelemzésen nyugszik, saját összefüggések és vélemény meghatározásával.

A fenntartható, digitális és ellenálló piac jelentése és szabályozási háttere az Európai Unióban

Az Európai Unió 2015-ben fogadta el az „Európai digitális egységes piaci stratégia” elnevezésű dokumentumot (a továbbiakban: Stratégia), amely fontos mérföldkő volt a fenntartható, digitális és ellenálló piac létrehozásában.⁴ A digitális egységes piac fogalmát a Stratégia indokolása a következőképpen határozza meg: „a digitális egységes piac olyan piac, amelyben biztosított az áruk, a személyek, a szolgáltatások és a tőke szabad mozgása, és ahol az egyének és vállalkozások akadálymentesen, a fogyasztó- és adatvédelmi szabályok messzemenő betartása és tisztességes versenyfeltételek mellett vé-

³ CALDWELL 1988: x.

⁴ Európai Bizottság 2015.

gezhetik internetes tevékenységeiket. A digitális egységes piac megvalósítása révén Európa megtarthatja a digitális gazdaságban elfoglalt vezető pozícióját, elősegítve az európai vállalkozások globális növekedését.”⁵ A Bizottság és az Európai Unió számára kulcsfontosságú technológiai területként azonosították az alapvető ágazati interoperabilitást és az egészségügyet (ideértve a telemedicinát és a mobil egészségügyet), illetve a közlekedési ágazatot (például az utazástervezést, e-fuvarozást), a környezet és az energia területén érvényes szabványokat.⁶ A Stratégiába foglalt tizenhat célzott intézkedést három tematikába sorolva határozták meg. Elsősorban, az internetes termékek és szolgáltatások elérhetőbbé tételét az európai fogyasztók számára, másodsorban a digitális hálózatok és innovatív szolgáltatások fellendülését elősegítő feltételeket és egyenlő versenyfeltételek megteremtését, végül, a digitális gazdaság növekedési potenciáljának maximalizálását. Az elmúlt években az uniós jog számos olyan forrással bővült, amely a Stratégiában meghatározott célok elérését szolgálja.⁷ Különösen ismert intézkedésnek tekinthető a barangolási „roaming” díjak eltörlése, ami lehetővé teszi az online tartalomszolgáltatásokhoz való hozzáférést, az EU-n belül utazva.⁸

A 2017-ben közreadott, „A digitális egységes piaci stratégia végrehajtásának félidős értékelése” címet viselő közleményben már konkrét környezetvédelmi és fenntarthatósági vonatkozások jelennek meg.⁹ A közleményben kiemelten megnevezik a fenntartható fejlődési célokat is (*Sustainable Development Goals*, SDGs). A Bizottság az SDGs támogatásának részeként általánossá kívánja tenni a digitális technológiák és szolgáltatások használatát. A digitálisan a fejlődésért (Digital4Development) megközelítés a szegénység, az egyenlőtlenség és az erőforrások szűkössége elleni küzdelem részeként digitális megoldásokat támogat. Felhívják a figyelmet, hogy a kezdetben a középpontban Afrika áll, ahol bebizonyosodott, hogy legnagyobb eredménnyel a mobiltelefonhoz kapcsolódó fejlesztések járnak. Továbbá, az Európai Unió kiemelt projekteket indít több területen is,

⁵ Európai Bizottság 2015.

⁶ Európai Bizottság 2015.

⁷ ANGYAL 2020: 5–6.

⁸ Vonatkozó jogforrás: az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2017/1128 rendelete.

⁹ Európai Bizottság 2017.

ideértve az e-mezőgazdaságot, a digitális készségeket, az e-kormányzást és az induló vállalkozásokra irányuló együttműködést. A közlemény külön kiemeli az innovatív közlekedési szektort: „az együttműködő, összekapcsolt és automatizált mobilitás felé történő elmozdulás csökkentheti a balesetek számát, a környezetszennyezést és a forgalmi torlódásokat, és javítja a forgalom- és kapacitásgazdálkodást, valamint az energiahatékonyságot.”¹⁰ Az uniós vállalkozások kapcsán felhívják a figyelmet a digitális technológia kínálta lehetőségek kiaknázására, elősegítve „a termelékenységet, az erőforrás-hatékonyságot és a fenntarthatóságot”.¹¹ A Bizottság „általános politikai célkitűzése az, hogy az online gazdaságban biztosítsa a tisztességes, kiszámítható, fenntartható és végső soron megbízható üzleti környezetet”.¹²

FENNTARTHATÓSÁGI CÉLKITŰZÉSEK ÉS AZ EURÓPAI UNIÓ

A fenntartható fejlődés fogalma már az 1970-es években megjelent az Egyesült Nemzetek Szervezetének „policy” dokumentumaiban, azonban pontos és máig használt fogalmát az 1983-ban létrehozott Környezet és Fejlődés Világbizottság határozta meg, 1987-ben közreadott, *Közös Jövőnk* című jelentésében.¹³ A fenntarthatóságnak a Brundtland Bizottság által meghatározott definíciója utat talált a jogba, ágazatpolitikai szabályozási eszközökbe és az Európai Unió cselekvési terveibe is: „olyan fejlődés, amely megfelel a jelen igényeinek anélkül, hogy veszélyeztetné a jövő nemzedékek képességét saját szükségleteik kielégítésére.”¹⁴ A millennium évében és 2015-ben a nemzetközi közösség pontos célokat határozott meg a fenntartható fejlődés elérése érdekében. 2000-től 2015-ig a Millenniumi Fejlődési Célok

¹⁰ Európai Bizottság 2017.

¹¹ Európai Bizottság 2017.

¹² Európai Bizottság 2017.

¹³ *Report of the World Commission on Environment and Development. Our Common Future* 1987.

¹⁴ *Our Common Future* 1987: 15. 3. Sustainable Development, 27. „Humanity has the ability to make development sustainable to ensure that it meets the needs of the present without compromising the ability of future generations to meet their own needs.”

(*Millenium Development Goals*, MDGs), majd 2015 után az SDGs biztosít keretet a fenntartható fejlődés eléréséhez. A 2015-től 2030-ig tartó időszakra vonatkozóan 17 célt, 169 feladatot és ezekhez kapcsolódó indikátorokat határoztak meg. A Fenntartható Fejlődési Célkitűzések felépítése igazodik a fenntarthatóság három pilléréhez, a környezeti, társadalmi és gazdasági aspektusokhoz.¹⁵ Az Európai Unió kiemelt szereplőnek tekinthető a fenntarthatóság elérésében, és ezt felismerve „pozitív és konstruktív” módon járul hozzá a 2030-ig tartó időszakra vonatkozó menetrend megvalósításához. Az EU aktív nemzetközi együttműködésben, prioritásaival együtt halad előre a vonatkozó fenntartható fejlődési célok felé, a tervezéstől a végrehajtáson át a jelentéstételig. Az EU és tagállamai a hivatalos fejlesztési támogatás¹⁶ vezető adományozói a világon. 2022-ben együttesen 92,8 milliárd eurót adtak, ami a globális támogatás 43%-át tette ki. 2021 decemberétől az EU globálisan is bevezette az úgynevezett „Global Gateway-t”, az infrastruktúrába való fenntartható beruházásokra vonatkozó stratégiáját. A Global Gateway közvetlenül hozzájárul az egymással összefüggő fenntartható fejlődési célok megvalósításához, különösen a közlekedési, az energetikai és a digitalizációs infrastruktúrába, valamint az egészségügybe és az oktatásba történő beruházások révén.¹⁷

A fenntartható növekedési stratégia az Európai Unió gazdasági és társadalmi prioritásait határozza meg, amely az európai szemeszter 2020. évi ciklusának kezdetétől négy szempontra összpontosít: a környezeti fenntarthatóságra, a termelékenységre, a méltányosságra és a makrogazdasági stabilitásra.¹⁸ Az EU-ban kulcsfogalommá lépett elő a „versenyképes fenntarthatóság”, amely egyben a fenntarthatósági célkitűzések integrálását is jelenti a makrogazdasági dimenzióra, különös hangsúllyal a szociális jogok európai pillérére. Ezzel párhuzamosan bővült és változott az országjelentések felépítése is, azok a fenntartható fejlesztési célkitűzésekkel kapcsolatos kihívásokat az európai zöld megállapodás és a fenntartható növekedési

¹⁵ A 17 célkitűzés elérhető online: <https://sdgs.un.org/goals#goals>

¹⁶ ODA: official development assistance.

¹⁷ Lásd: https://international-partnerships.ec.europa.eu/policies/sustainable-development-goals_en

¹⁸ Európai Bizottság [é. n.].

stratégia keretében jelenítik meg. Az országjelentések új melléklete pedig megjeleníti az egyes tagállamok eredményeit az SDGs megvalósításáról és a jelentés kiadását megelőző öt év tendenciáit is.¹⁹ Az Eurostat 102 mutató mentén követi nyomon az EU előrehaladását az SDGs felé. Az uniós indikátorkészlet tükrözi a statisztikai minőséget és az uniós szakpolitikai kontextusban való relevanciát. A mutatókat évente értékelik rövid (a rendelkezésre álló adatok elmúlt öt éve) és hosszú távú (tizenöt) időszakra vonatkozóan. A 2024-ben kiadott jelentés a nyolcadik a sorozatban. A jelentés a negyedéves és havi adatok alapján, közelmúltbeli fejleménynek az SDG-kre gyakorolt hatását is vizsgálja. Emellett tartalmaz egy, az EU-t a világban bemutató részt, és elemzi az uniós fogyasztás tovaggyűrűző hatásait. A pontos adatok nélkülözhetetlenek a további lépések meghatározása érdekében, illetve az uniós önértékelés pontos képet biztosít átfogóan az EU és az egyes tagállamok helyzetét illetően.²⁰

Fenntartható települések és zöld demokráciák az Európai Unióban

Szoros kapcsolat van a fenntartható települések, a zöld demokráciák, a környezeti jogok és az éghajlatváltozással szembeni ellenálló képesség (reziliencia) között. A jelen tanulmány kereteit túllépne a zöld demokráciák történetének és fogalmának részletes elemzése, így annak összefoglaló definícióját jelenítem meg. Bár az SDG-k nem határozzák meg a demokratikus intézményeket az SDG 11. célkitűzésének részeként, a demokratikus értékek, a környezetvédelmi megfontolások és a fenntartható életkörülmények szorosan kapcsolódnak egymáshoz. E megfontolások alapján a fenntartható városok meghatározása a következő: „a fenntartható városok olyan közösségek, ahol a polgárok teljes mértékben élvezhetik az urbanizáció előnyeit a modern életmód hátrányai nélkül. A fenntartható városok továbbá egészséges környezetet biztosítanak a lakosok számára, figyelembe véve az energia – környezet – szociális szempontok összefüggéseit.” A fenn-

¹⁹ NYIKOS 2022: 28–29.

²⁰ Eurostat 2024b.

tartható városok keretein belül a zöld demokrácia meghatározó elemei a következők: a) részvétel a döntéshozatalban, a közvetlen demokrácia gyökerei; b) a zöld szempontok integrálása; c) az éghajlatváltozással szembeni ellenálló képesség; d) az emberi jogok érvényesülése, beleértve az emberi jogok harmadik generációját.²¹ A fenntartható települések építésének megkerülhetetlen összetevője a digitalizáció, hiszen az „okos” megoldások, az innováció és az új technológiák szükségesek ahhoz, hogy az emberiség zöldebb megélhetés iránti vágya teljesüljön. Az ökológiai felelősség a környezet védelmének és fenntartható kiaknázásának kötelezettségét tükrözi, így a környezeti felelősség szorosan kapcsolódik a fenntarthatósághoz és az erőforrások megfelelő felhasználásához. Az emberiségnek kötelessége, hogy a rendelkezésre álló erőforrásokat a fenntarthatóság elveinek megfelelően használja fel. A társadalmi igazságosság azt jelenti, hogy mindenki egyenlő gazdasági, politikai és társadalmi jogokat és lehetőségeket érdemel. A fenntarthatóság kontextusában a társadalmi igazságosság egyenlő az „igazságtalan kizsákmányolás elkerülésének értékével”, különös tekintettel az üzleti gyakorlatokra.²²

A fenntartható fejlődési célkitűzések közül a tizenegyedik kifejezetten a fenntartható városokra és közösségekre összpontosít, amelyek „biztonságos, megfizethető és rugalmas városokat hoznak létre, zöld és kulturálisan inspiráló életkörülményekkel”. A 11. SDG a fenntartható települések több aspektusát is magában foglalja: 11.1. biztonságos és megfizethető lakhatás; 11.2. megfizethető és fenntartható közlekedési rendszerek; 11.3. befogadó és fenntartható urbanizáció; 11.4. a világ kulturális és természeti örökségének védelme; 11.5. a természeti katasztrófák káros hatásainak csökkentése; 11.6. a városok környezeti hatásainak csökkentése; 11.7. biztonságos és befogadó zöld helyekhez való hozzáférés biztosítása; 11.8. erős nemzeti és regionális fejlesztési tervezés; 11.9. a befogadást, az erőforrás-hatékonyságot és a katasztrófakockázat csökkentését célzó politikák végrehajtása 11.10. a legkevésbé fejlett országok támogatása a fenntartható és ellenálló építésben.²³

²¹ SZIEBIG 2024a: 4.

²² WINSTON 2011: 35.

²³ Lásd: <https://sdgs.un.org/goals/goal11>

A zöld demokráciák fő kérdése az, hogy a demokratikus intézmények és a döntéshozatal képesek-e biztosítani a fenntarthatóságot. Természetesen a demokratizmus jót tesz a környezetnek, amint azt a posztszovjet országok példáján keresztül láthatjuk, amelyekben a rendszerváltás után az államok környezetvédelmi aggályai kulcsfontosságúvá váltak. Napjainkban az európai országokban a demokrácia biztosított. A fő kérdés azonban az, hogy miként lehet olyan demokratikus döntéshozatali reformot végrehajtani, hogy a polgároknak nagyobb hatalmat biztosítsunk, és ezáltal a környezetvédelmi szempontok érvényesülését is. Az EU szintjén egyre inkább az a tendencia figyelhető meg, hogy az európai polgárok számára több eszközt biztosítsanak az uniós intézmények döntéshozatali folyamatának közvetlen befolyásolására. A különböző uniós tagállamoknak rendkívül eltérő kihívásokkal kell szembenéznie, tekintettel azok eltérő társadalmi-gazdasági helyzetére és történetére. Továbbá, a klímaváltozás is eltérően érinti az európai országokat, így a sajátos körülményekre tekintettel kell kidolgozni és végrehajtani a reziliencia elérését célzó programokat.²⁴

Az európai szférában a fenntartható városok különös figyelmet kaptak. Elfogadták a *Basque Declaration*-t, amely új utakat biztosít az európai települések számára, hogy „produktív, fenntartható és ellenálló városok jöjjenek létre egy élhető és befogadó Európa érdekében”. A nyilatkozatot 2016-ban a fenntartható városokról szóló 8. európai konferencián ünnepelték. A terv a fenntartható fejlődés három jelentős pillérét veszi figyelembe, hogy az európai városok a környezeti problémák miatt felmerülő gazdasági, környezeti és társadalmi kihívásoknak megfeleljenek.²⁵ Az Európai Unió a fenntartható városokért létrehozott partnerségen keresztül is fontos lépéseket tesz a fenntartható településekért, amelyben uniós tagállamok és harmadik országok vesznek részt. A program 2018-ban indult, és 165 millió eurót mozgósított „a városirányítás megerősítésére a fenntarthatóság három dimenziójának egyikének támogatásával”. A program célja a városokban a jólét és az innováció előmozdítása, beleértve a digitális készségeket is.²⁶

²⁴ SZIEBIG 2023: 49–73.

²⁵ *The Basque Declaration* 2016.

²⁶ Lásd: <https://international-partnerships.ec.europa.eu/>

A fenntartható településekkel kapcsolatos célkitűzés hatékony megvalósítása különösen fontos az Európai Unióban, hiszen mintegy 332 millió ember, az EU lakosságának csaknem háromnegyede él városi (urbanizált) területeken,²⁷ és ebből csaknem 39 százalékuk lakik városokban. Az SDG 11 nyomon követése uniós kontextusban elsősorban a városok és közösségek életminőségének, a fenntartható mobilitásnak és a káros környezeti hatásoknak a feltérképezését jelenti. Ugyanakkor az Eurostat által kiadott jelentés alapján egyértelmű, hogy a fenntartható, zöld települések tekintetében az EU csak kis előrelépést tett a vizsgált időszakban. Néhány területen sikerült javulást elérni. Pozitív példának tekinthető a túlszűfolt lakókörnyezet arányának csökkenése 2010 és 2020 között. Negatív ellenpontként hozható fel a települési hulladék újrahasznosítása, amely területen az EU nem érte el a meghatározott célkitűzést. A 2017 és 2022 közötti időszakban az újrahasznosított települési hulladék aránya csak 2,3 százalékponttal nőtt. Összességében a fenntartható települések építésére az Európai Unió kiemelt célként tekint, de több területen is erőteljesebb fellépés szükséges. Természetesen a választási alternatívák okozta bizonytalanság és a koronavírus-járvány sem kedvezett a zöld települések építésének.²⁸

A digitalizáció jelentősége a célkitűzések megvalósításában

A digitalizáció széles körben használt fogalom, ugyanakkor nincsen egységesen elfogadott definíciója. Az elmúlt években intenzív tudományos diskurzus alakult ki a digitalizáció, technológiai fejlődés és digitális átállás témákban.²⁹ A digitalizáció legalább annyira felkapott témának minősíthető – az Európai Unióban is – mint a fenntarthatóság, hiszen a technológiai fejlődés radikálisan átalakította az emberiség mindennapjait és lehetőségeit. A digitalizáció új lehetőségeket nyit meg a fenntartható fejlődési célkitűzések megvalósításában, ugyanakkor kihívásokat is hoz. Ez a megállapítás különösen igaz a mesterséges intelligencia alkalmazása vonatkozásában.

²⁷ Városi területnek minősül a város, a külváros és a község.

²⁸ Eurostat 2024a.

²⁹ VIAL 2019.

Az Európai Unió törekszik a technológiai „szuverenitás” elérésére, amely kezdetben az EU űr-, biztonság- és védelempolitikai stratégiáival kapcsolatos viták során merült fel, valamint az EU katonai képességek kiépítésével kapcsolatos kérdések vonatkozásában. Tágabb értelemben, az új technológiai szuverenitási narratíva célja, hogy az egész EU-ban konszenzus alakuljon ki Európa vezető szerepéről és az autonómia megőrzéséről a kulcsfontosságú technológiai területeken. Ez az EU kísérlete arra, hogy pragmatikus és autonóm megközelítést javasoljon a függőségek és a geopolitikai kényszer elkerülése érdekében a kritikus technológiai ágazatokban.³⁰

A digitalizáció és a fenntarthatóság összefüggésére egyre több tanulmány mutat rá, kifejezetten a V4-országok³¹ tekintetében is készült ilyen kutatás, és az eredmények szoros kapcsolatot mutatnak a két vizsgált téma között. A fenntarthatóság mérésére több mutatót³² is kidolgoztak, míg a digitalizáció tekintetében a Digitális Gazdasági és Társadalmi Index (Digital Economy and Society Index, DESI) releváns indikátornak tekinthető. A DESI-t az uniós tagállamok digitális versenyképességének mérésére és azok digitális fejlődésének nyomon követésére hozták létre, míg az SDG Index a fenntartható fejlődés többdimenziós perspektíváját mutatja be, mivel számos mutatóra épülnek. A digitalizáció jelentős potenciállal rendelkezik a fenntartható fejlődési célok eléréséhez való hozzájárulásban. Többek között segíthetnek a döntéshozóknak jobban megérteni a digitalizáció alkalmazásának új trendjeit, valamint azt, hogy ezek a trendek milyen mértékben segítik elő a fenntarthatóságra való áttérést. Ez a megértés lehetővé teszi a jobb fenntartható fejlődést szolgáló nemzeti digitális gazdaságpolitikák és programok kidolgozását és összehangolását, így arra ösztönözheti a kormányokat, hogy növeljék a digitális technológiai infrastruktúra kiépítését, és intézményi szemléletet fogadjanak el a technológiai tehetségek mobilitása előtt álló akadályok felszámolása érdekében, a fenntartható fejlődés

³⁰ CSERNATONI 2021.

³¹ Csehország, Lengyelország, Magyarország és Szlovákia.

³² Többek között: Global Innovation Index, Global Competitiveness Index, The Good Country Index, Sustainable Society Index, Sustainable Development Goal Index, Spillover Index.

megvalósítása érdekében.³³ A Visegrádi Együttműködés államaira kiterjedő kutatás alapján megállapítható, hogy a digitális kapacitás növekedésében jelentős szerepet játszott a koronavírus-járvány is, amikor a személyes interakciók jelentős része „kényszerűen” átkerült az online térbe, ezzel is előmozdítva a digitális átállást.³⁴

Fenntartható települések és a digitalizáció összekapcsolódása

A digitalizáció alapjaiban változtatta meg az emberek életét és napjainkban egyre többet hallani a mesterséges intelligenciáról (*Artificial Intelligence*, AI), amely szintén utat talált a hétköznapiakba. A digitalizáció alapvetően hozzájárulhat az életminőség javításához és az elérhető lehetőségek bővítéséhez, ugyanakkor reális veszélyekkel és kihívásokkal is számolni kell, ami különösen igaz az AI alkalmazása tekintetében. A zöld demokráciák építésének több aspektusához is jelentősen hozzájárulhat a körültekintően alkalmazott digitalizáció. Különösen ilyennek tekinthető a részvételi demokrácia elősegítése, ahol a digitális platformok nagyban segítik a polgárok beleszólási lehetőségét a döntések mikénti alakításába és a véleményalkotásba. Utóbbi aspektus szorosan kapcsolódik az ellenállóság-építés társadalmi vonatkozásaihoz és a jó kormányzás elvéhez. Nehéz megbecsülni a digitalizáció hatását a döntéshozatalra, de alapvetően kijelenthető, hogy a társadalmi részvétel előmozdításában pozitív szerepe van. Erre mutat rá az Európai Unióban a közvetlen demokrácia eszközeinek alkalmazásában a digitális platformok megjelenése. Különösen az európai polgári kezdeményezés kapcsán láthatjuk, hogy az uniós polgárok gyakran az őket különösen érdeklő „zöld” kérdések esetében éltek a kezdeményezés lehetőségével. A kezdeményezés szabályainak legutóbbi reformja kapcsán kifejezetten igyekeztek előmozdítani az online platformok használatát, leegyszerűsítve és elérhetőbbé téve az eszközt.³⁵ A polgári kezdeményezésekkel kapcsolatos szakirodalmi álláspontok igen eltérők, különösen a hatékonyság

³³ IONESCU-FELEAGĂ – IONESCU – STOICA 2023: 974–975.

³⁴ ESSES – SZALMÁNÉ CSETE – NÉMETH 2021.

³⁵ GOMBOS–SZIEBIG 2020: 556–565.

kérdésében.³⁶ Álláspontom szerint már önmagában a társadalmi részvétel biztosításának elvi lehetősége is jelentős sikerként könyvelhető el. Ugyanakkor a kezdeményezések sikerrátáját vizsgálva láthatjuk, hogy az Európai Bizottság az eredményes kezdeményezések töredékében tartja indokoltnak jogalkotás kezdeményezését, valójában egyedül a vízkérdéshez kapcsolódó kezdeményezés váltott ki ilyen hatást. A részvételi demokrácia ezen eszköze tekinthető az uniós polgárokat érintő „zöld” kérdések gyűjteményének is, mivel jelentős számú kezdeményezés köthető az állatvédelem, a környezetvédelem, a beporzók és a vízi élővilág védelméhez.³⁷

Az elmúlt évtizedekben a városok élen jártak a technológiai innovációban. Egyre több település vezet be „okos” megoldásokat, ideértve a közlekedési lámpák új hálózatát, megújult hulladékmenedzsmentet, és igyekeznek fejleszteni a települések információtechnológiai hálózatait. A koronavírus-járvány, a gazdasági válság és az egyéb kihívásokra való reagálás pedig elősegítették a fejlesztéseket. Az európai térségben egyre intenzívebb diskurzus zajlik a közös jogi szabályozási keret kidolgozásáról.³⁸ Az „okos” városok³⁹ lehetővé teszik, hogy a technológiai innováció segítségével jelentős előrelépést tegyenek a fenntarthatóság felé, ideértve a digitális megoldások alkalmazását is. A költséghatékony és alacsony erőforrás-igényű megoldások a fejlődő államok számára is elősegíthetik az élhető, zöld települések létrehozását. A közlekedési szektor területén az intelligens közlekedési jelzések, az autómegosztás, a kerékpárkölcsonzés, a valós idejű tömegközlekedési információk, az intelligens parkolás lehetővé tehetik az élő forgalomra való reagálást, a torlódások csökkentését és a jobb közlekedés előmozdítását. A hulladékgazdálkodás körében alkalmazható megoldásokkal csökkenthető a hulladék mennyisége és növelhető az újrahasznosítás mértéke. Azokon a területeken, ahol nem állnak rendelkezésre speciális orvosi létesítmények, a távgyógyászat igénybe vehető a távoli egészségügyi ellátás és kezelés érdekében, továbbá a digitalizált egészségügyi adatbázisok hatékonyabba teszik az egészségügyi szolgáltatásokat.

³⁶ Vö. CSIBOR 2023; TÁRNOK 2023.

³⁷ Lásd: https://citizens-initiative.europa.eu/_en

³⁸ Eurocities 2023.

³⁹ Angol nyelvű terminológiában: *smart cities*

Emellett az M-health (mobil egészségügyi) beavatkozások bizonyítottan javítják az egészségügyi eredményeket és csökkentik az egészségügyi költségeket. Az energia- és vízfogyasztás területén a kibocsátási szintek ellenőrzése, valamint a személyi kiadások csökkentése érdekében olyan alkalmazások állnak rendelkezésre, mint az intelligens utcák, a minőség- és szivárgásérzékelés, az intelligens öntözés, az otthoni és irodai felügyeleti rendszerek.⁴⁰ Ezek az ágazati területek kifejezetten szerepelnek a digitális egységes piacról szóló Stratégiában is.

A digitális megoldások alkalmazása elősegíti az emberi jogok érvényesülését is, amelyek a zöld demokráciák fontos építőkövei. Az ivóvízhez, élelemhez, környezethez való jogok a harmadik generáció körébe tartoznak, és hatékony kikényszerítésük megkérdőjelezhető. Az okos városok építésével, egyben elősegítve a fenntarthatóságot is, megszilárdítható az emberi jogok rendszere és szavatolható a kötelező jogi háttérrel kevésbé rendelkező, harmadik generációs emberi jogok biztosítása.⁴¹

A digitális technológiák elterjedése és az okos megoldások alkalmazása nagyban függ a polgárok digitális kompetenciáitól és a technológiai hozzáféréstől. A kép még az Európai Unióban sem egységes. 2021-ben a 16–74 éves uniós lakosság alig több mint egynegyede (26%) számolt be alapszintűnél magasabb szintű digitális készségekről. A nagyvárosokban élők körében magasabb arányt mértek (33%), míg a kis- és külvárosokban (24%) és a vidéki térségekben (20%) élők körében alacsonyabb volt az alapszintűnél magasabb általános digitális készségekkel rendelkezők aránya. A 27 uniós tagállamból 26-ban a városokban élők körében volt a legmagasabb az alapszintű általános digitális készségekkel rendelkezők aránya. Málta az egyik ország, ahol a nagyvárosok helyett a nem városias környezetben élők körében volt magasabb az alapszintűnél jobb digitális készségekkel rendelkezők aránya. Az átfogó digitális készségmutató öt tényezőn alapuló összetett mérőszám. Figyelembe veszi az információs és adatismereti készségeket, a kommunikációs és együttműködési készségeket, a digitálistartalom-készítési készségeket, a biztonsági készségeket

⁴⁰ SUBHLOK 2022: 30–34.

⁴¹ SZIEBIG 2024b: 329–340.

és a problémamegoldó készségeket is. 2021-ben a 16–74 éves uniós lakosság több mint háromnegyede (77%) rendelkezett az alapszintet meghaladó digitális kommunikációs és együttműködési készségekkel. A városokban élők körében magasabb (82%), míg a vidéken élők körében alacsonyabb (71%) volt az arány. Ez a mintázat az összetett mutató által lefedett mind az öt területen megismétlődött, a legnagyobb digitális szakadék a tartalomkészítési készségek esetében volt.⁴²

REZILIENCIA- (ELLENÁLLÓSÁG-) ÉPÍTÉS

Általánosságban a „reziliencia” a nehézségekből való gyors „felépülés”, illetve a szerencsétlenségekhez vagy változásokhoz való könnyű alkalmazkodás képessége. Az éghajlati ellenálló képesség „az éghajlattal kapcsolatos veszélyes események, tendenciák vagy zavarok előrejelzésére, az azokra való felkészülésre és az azokra való reagálásra való képesség”.⁴³ Az éghajlati ellenálló képesség olyan akut eseményekhez⁴⁴ kapcsolódhat, amelyek az éghajlatváltozás miatt még gyakoribbá vagy intenzívebbé válnak. Mindazonáltal a pontos ellenállóképesség-tervezés a krónikus eseményekre is reagál, mint például a tengerszint emelkedése, a levegőminőség romlása és az éghajlati migráció. Az Éghajlatváltozási Kormányközi Testület (*Intergovernmental Panel on Climate Change*, IPCC) meghatározása szerint az ellenálló képesség „egy társadalmi vagy ökológiai rendszernek az a képessége, hogy elviselje a zavarokat, miközben megtartja ugyanazt az alapvető struktúrát és működési módot, az önszerveződési képességet, valamint a stresszhez és a változáshoz való alkalmazkodási képességet”.⁴⁵ Az éghajlatváltozással szembeni ellenálló képesség kialakítására irányuló programoknak figyelembe kell venniük a városi területek, a sérülékeny társadalmi csoportok és a fejlődő országok

⁴² Lásd: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Urban-rural_Europe_-_digital_society

⁴³ UNFCCC Global Climate Action, Marrakesh Partnership 2020: 3.

⁴⁴ Ide sorolhatók a hóhullámok, a heves felhőszakadások, hurrikánok, erdőtűzek, súlyos aszályok és szélsőséges időjárási események.

⁴⁵ PACHAURI–REISINGER 2007: 76–89.

egyedi igényeit. Az ellenálló, zöld közösségek építéséhez a társadalomnak aktívan részt kell vennie a tervezésben, a fejlesztésben és a megvalósításban. Az előre nem látható események és az éghajlati hatások miatt folyamatos újratervezésre és alkalmazkodásra van szükség. Ahogy az elmúlt néhány év megmutatta, a vilájárványok, a háborús események és a kedvezőtlen gazdasági folyamatok nagymértékben befolyásolják az éghajlati intézkedések, az energia- és nyersanyag-ellátási láncok érvényesítését.

A városi rendszerek és a lakosság ki van téve az éghajlatváltozás hatásainak: „a városi ellenálló képesség a városok azon képességével függ össze, hogy képesek-e helyreállni a zavarokból, fenntartani funkcióikat és virágozni egy hirtelen sokk vagy hosszú távú stressz, gazdasági válság, természeti és technológiai katasztrófák vagy éghajlatváltozás után.”⁴⁶ Az ellenállóság fejlesztése több aspektusból is megragadható. Beszélhetünk a városi ökológiai ellenálló képességről, a városi veszélyek és a katasztrófakockázat csökkentéséről, a városi és regionális gazdaságok ellenálló képességéről, végül pedig az ellenálló képesség előmozdításáról a városi kormányzás és intézmények révén.⁴⁷

Az Európai Unió 2014 és 2020 között jelentős erőforrásokat biztosított az intelligens városok építésére, a kutatás és innováció terén ide sorolható a mintegy 400 millió euró értékű Horizont 2020 Világítótorony program. A program bár összességében sikerként könyvelhető el, az uniós kezdeményezések, valamint a köz- és magánfinanszírozás közötti koordináció hiánya akadályozzák a megoldások széles körű elterjedését. A program sikerét vizsgáló különjelentés kiemeli, hogy a polgárok bevonásával és hatékonyabb koordinációval javíthatók az intelligens városok elérését célzó projektek, amelyek 2027-ig száz uniós várost kívánnak támogatni a klímasemlegesség elérése érdekében. A pozitív példaként szolgáló településeket pedig 2050-ig követheti a többi európai város.⁴⁸

Az éghajlatváltozással kapcsolatos teljesítményindex (*Climate Change Performance Index*, CCPI) olyan eszköz, amely lehetővé teszi a nemzeti

⁴⁶ LEICHENKO 2011: 164.

⁴⁷ LEICHENKO 2011: 164.

⁴⁸ Európai Számvevőszék 2023: I–IX.

és nemzetközi éghajlat-politika átláthatóságát. A CCPI szabványosított keretrendszer segítségével hasonlítja össze 63 ország és az Európai Unió éghajlati teljesítményét, amelyek együttesen az üvegházhatású gázok globális kibocsátásának több mint 90%-áért felelősek. Az éghajlatváltozás mérséklésének teljesítményét négy kategóriában értékelik: üvegházhatásúgáz-kibocsátás, megújuló energia, energiateljesítmény és éghajlat-politika. Az Európai Unió – köszönhetően az ambiciózus éghajlati céloknak – évről évre javít a CCPI-rangsorban elfoglalt helyén. 2023-ban a 19., 2024-ben a 16. helyen szerepelt. A szakértői jelentések ugyanakkor kiemelik, hogy az EU-nak törekednie kell az energiaigény csökkentésére, továbbá az Egyesült Államokkal, Azerbajdzsánnal, Algériával és más országokkal kötött új szállítási megállapodások kockázatokat hordoznak a gázimporthoz szükséges új infrastruktúra miatt.⁴⁹ Tizennégy uniós tagállam szerepel a jó (*high*) és közepes (*medium*) teljesítményt nyújtó országok között, az összesített rangsort Dánia (4.) és Észtország (5.) vezetik. Olaszország azonban 15. helyet rontva a 44. helyre esett vissza, főként az éghajlat-politika kategóriában az előző évhez képest gyengébb szereplése miatt. Lengyelország (55. hely) az egyetlen olyan uniós tagállam, amely nagyon alacsony (*very low*) minősítést kapott. Magyarország minősítése továbbra is az alacsony (*low*) kategóriába esik, ugyanakkor sikerült négy helyet javítania 2023-hoz képest (49.).⁵⁰

A zöld átállás, annak finanszírozási eszközei és a belső piac összeegyeztethetősége kapcsán az uniós intézmények felmérései is ambivalens képet festenek. Az Európai Számvevőszék jelentései rámutatnak, hogy bár a zöld átállás szélesebb kört fed le, mint önmagában a klímaváltozás elleni küzdelem, a Helyreállítási és Rezilienciaépítési Eszköz⁵¹ kizárólag az éghajlattal kapcsolatos intézkedésekre vonatkozóan hoz létre nyomonkövetési rendszert. Továbbá az éghajlat-együtthatók pontosabb hozzárendelése érdekében – mutat rá a Számvevőszék – érdemes lett volna alcélokat és intézkedéseket meghatározni a pénzügyi eszközök hatékonyabb allokációja érdekében.

⁴⁹ BURCK et. al. 2023: 20.

⁵⁰ BURCK et al. 2024: 6.

⁵¹ Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2021/241 rendelete.

A tagállami végrehajtás során pedig az éghajlatváltozással kapcsolatos célértékek hiányára tekintettel nem lehet egyértelműen nyomon követi a zöld átállás érdekében kifejtett előrehaladást.⁵² Az energiaellátottság területén ugyancsak kevésbé pozitív kép rajzolódik ki. Az Európai Unió tagállamainak vonatkozásában már régóta ismert problémák a földgázimportra való rászorultság, az orosz energiahordozóktól való függőség és a nemzetközi piacok ingadozásának való kitettség. Az elmúlt tíz év adatait vizsgálva a tagállamok eltérően reagáltak az energiaszegénységre és a piaci ármozgásokra. A korábbi modellek tekintetében nem vizsgálták a piaci áremelés fogyasztókra és versenyképességre gyakorolt hatásait, annak ellenére, hogy az Európai Bizottság prioritásként kezeli a megfizethetőséget. A válsághelyzetekre kialakított regionális együttműködési csoportok pedig annak ellenére sem biztosították a remélt előnyöket, hogy kifejezetten a válsághelyzetekben való cselekvés érdekében hozták létre őket.⁵³

ÖSSZEGRÉS

Napjainkban a technológiai innováció pont olyan megállíthatatlannak tűnik, mint a klímaváltozás és a kedvezőtlen éghajlati jelenségek. Az Európai Unió és a digitalizáció kérdését kiemeli a 2024 szeptemberében bemutatott Draghi-jelentés is. A radikális reformokat szorgalmazó dokumentum az Európai Unió versenyképességének jövőjéről szól, amely egyre inkább függ az összes ágazat digitalizációjától és a fejlett technológiákban való erősödéstől, ami ösztönözi fogja a beruházásokat, a munkahelyteremtést és a jólétet. A digitalizáció és a mesterséges intelligencia alkalmazása szintén alapvető fontosságú ahhoz, hogy a közigazgatás képes legyen európai közjavakat biztosítani, ideértve az egészségügyet, az igazságszolgáltatást, az oktatást, a jólétet, a mobilitást és a környezet védelemét. Ugyanakkor a digitális átállásban rejlő lehetőségek kiaknázásához szükséges az uniós polgárok digitális készségeinek fejlesztése

⁵² Európai Számvevőszék 2024b: 16–35.

⁵³ Európai Számvevőszék 2024a: 18–50.

és a jelentés álláspontja szerint a digitális belső piac reformja is.⁵⁴ Évről évre egyre élénkebben tapasztaljuk a negatív környezeti hatásokat, amelyek már a mindennapjainkat is érintik. Az Európai Unió a környezetvédelmi intézkedések egyik fő letéteményese, ugyanakkor a klímasemleges kontinens megvalósításának terve csak akkor lehet sikeres, ha minden szereplő aktívan bekapcsolódik annak kivitelezésébe. Az európai térségben mindinkább előtérbe kerülnek a fenntartható települések, és várhatóan közös szabályok elfogadására is sor kerülhet a közeljövőben. A fenntartható településekre vonatkozó átfogó keretet mindenképpen az ENSZ által elfogadott fenntartható fejlődési célkitűzések (SDG 11) biztosítják, de annak megvalósításában az Európai Unió is aktív közreműködőként szerepel. Így szakpolitikai területtől függően, de számos környezeti kérdés kapcsán is megfigyelhető a nemzetközi fellépés – uniós implementáció – nemzeti szintű megvalósítás hármasa. Ilyen környezeti szabályozási területnek minősül a klímaváltozás elleni küzdelem, a biodiverzitás védelme és számos természetvédelmi vonatkozás. Az uniós tagállamokban élő demokratikus értékek mindenképpen a környezetvédelmi intézkedések megvalósításának javára szolgálnak. A digitális egységes piac létrehozásával az Európai Unió pedig fontos előrelépést tett a 21. század kihívásaira való reagálás tekintetében. A versenyképes, fenntartható gazdaság megteremtése ugyanúgy szolgálja az uniós polgárok érdekeit, mint a tagállamokét. A digitális egységes piac lényege még jobban megragadható a mesterséges intelligencia kapcsán elfogadott közleményben található idézetten keresztül: „a technológiák fenntartható megközelítésével, a változásokban rejlő lehetőségek uniós értékeken alapuló kiaknázása révén az EU versenyelőnyre tesz szert.”⁵⁵

⁵⁴ European Commission 2024: 67–82.

⁵⁵ Európai Bizottság 2018.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- ANGYAL Zoltán (2020): Úton a digitális egységes piac felé. *Miskolci Jogi Szemle*, 15(3), különszám, 5–13.
- BĂNICĂ, Alexandru – MUNTELE, Ionel (2017): Urban Transitions and Resilience of Eastern European Union Cities. *Eastern Journal of European Studies*, 8(2), 45–69.
- BURCK, Jan – UHLICH, Thea – BALS, Christoph – HÖHNE, Niklas – NASCIMENTO, Leonardo (2023): *Climate Change Performance Index 2024. Results Monitoring Climate Mitigation Efforts of 63 Countries plus the EU – covering more than 90% of the Global Greenhouse Gas Emissions*. Online: <https://ccpi.org/wp-content/uploads/CCPI-2024-Results.pdf>
- BURCK, Jan – UHLICH, Thea – BALS, Christoph – HÖHNE, Niklas – NASCIMENTO, Leonardo (2024): *Results Monitoring Climate Mitigation Efforts of 63 Countries plus the EU – covering more than 90% of the Global Greenhouse Gas Emissions*. Online: www.legambiente.it/wp-content/uploads/2023/12/CCPI_-2024.pdf
- CALDWELL, Lynton Keith (1988): *Biocracy: Public Policy and The Life Sciences*. New York: Routledge.
- CERNATONI, Raluca (2021): *The EU's Rise as a Defense Technological Power: From Strategic Autonomy to Technological Sovereignty*. Carnegie Europe Program. Online: <https://carnegieendowment.org/research/2021/08/the-eus-rise-as-a-defense-technological-power-from-strategic-autonomy-to-technological-sovereignty?lang=en¢er=europe>
- CSIBOR, Ferenc (2023): The Potential Indirect Impact of the European Citizens' Initiative on EU Legislation The Example of the Initiative to Ban Glyphosate. *Európai Tükör*, 26(3), 83–103. Online: <https://doi.org/10.32559/et.2023.3.6>
- ESSES DIÁNA – SZALMÁNÉ CSETE MÁRIA – NÉMETH BÁLINT (2021): Sustainability and Digital Transformation in the Visegrad Group of Central European Countries. *Sustainability*, 13(11), 5833–8847. Online: <https://doi.org/10.3390/su13115833>
- Eurocities (2023): *Cities Embrace Digital Transformation for a Sustainable Future*. Eurocities, 2023. szeptember 27. Online: <https://eurocities.eu/latest/cities-embrace-digital-transformation-for-a-sustainable-future/>
- Európai Bizottság [é. n.]: *Az európai szemeszter őszi csomagja*. Online: https://commission.europa.eu/business-economy-euro/european-semester/european-semester-timeline/european-semester-autumn-package_hu
- Európai Számvevőszék (2023) *Különjelentés 24. Intelligens városok. A széttagoltság kérdéssé teszi az érdemi megoldások széles körű alkalmazhatóságát*. Online: www.eca.europa.eu/ECAPublications/SR-2023-24/SR-2023-24_HU.pdf

- Európai Számvevőszék (2024a): *Különjelentés, 09. A földgázellátás biztonsága az Unióban. Az uniós keret segítette a tagállamokat a válságra való reagálásban, de egyes válságreagálási intézkedések hatása nem bizonyítható.* Online: www.eca.europa.eu/ECAPublications/SR-2024-09/SR-2024-09_HU.pdf
- Európai Számvevőszék (2024b): *Különjelentés, 14. Zöld átállás. Nem egyértelmű a Helyreállítási és Rezilienciaépítési Eszköz hozzájárulása.* Online: www.eca.europa.eu/ECAPublications/SR-2024-14/SR-2024-14_HU.pdf
- European Commission (2024): *The Future of European Competitiveness, Part-B. In-Depth Analysis and Recommendations.* Online: https://commission.europa.eu/topics/strengthening-european-competitiveness/eu-competitiveness-looking-ahead_en#paragraph_47059
- Eurostat (2024a): *SDG 11 – Sustainable cities and communities.* Online: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=SDG_11_-_Sustainable_cities_and_communities&oldid=567291#Sustainable_cities_and_communities_in_the_EU:_overview_and_key_trends
- Eurostat (2024b): *Sustainable Development in the European Union. Monitoring Report on Progress Towards the SDGs in an EU Context 2024 Edition.* Luxembourg: Publications Office of the European Union. Online: <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/15234730/19397895/KS-05-24-071-EN-N.pdf/730c983a-fa93-6ce2-7905-2379de04f3e9?version=1.0&t=1718611411114>
- GOMBOS Katalin – SZIEBIG Orsolya Johanna (2020): A polgári kezdeményezés mint a közvetlen demokrácia eszköze az Európai Unióban – jegyzetek az új szabályozás margójára. *Jogtudományi Közlöny*, 75(12), 556–565.
- IONESCU-FELEAGĂ, Liliana – IONESCU, Bogdan-Ştefan – STOICA, Oana Cristina (2023): The Link between Digitization and the Sustainable Development in European Union Countries. *Electronics*, 12, 961–975. Online: <https://doi.org/10.3390/electronics12040961>
- LEICHENKO, Robin (2011): Climate Change and Urban Resilience. *Current Opinion in Environmental Sustainability*, 3(3), 164–168. Online: <https://doi.org/10.1016/j.cosust.2010.12.014>
- NYIKOS Györgyi (2022): *Fejlesztéspolitika. Következő Nemzedék EU Helyreállítási és Rezilienciaépítési Eszköz.* Budapest: Nemzeti Közszerológati Egyetem, Közigazgatási Továbbképzési Intézet.
- PACHAURI, Rajendra K. – REISINGER, Andy (szerk.) (2007): *Climate Change 2007: Synthesis Report. Contribution of Working Groups I, II and III to the Fourth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change.* Geneva: Switzerland. Online: www.ipcc.ch/site/assets/uploads/2018/02/ar4_syr_full_report.pdf
- Report of the World Commission on Environment and Development, Our Common Future [Brundtland report].* (1987). New York: United Nations.

- SUBHLOK, Zari (2022): Creating Smart Cities to Help Build the Future: Embracing Digitalisation and Sustainability. *Built Environment Economist: Australia and New Zealand*, 30–34. Online: <https://search.informit.org/doi/10.3316/informit.549201160271763>
- SZIEBIG, Orsolya Johanna (2023): The Challenges of the Eastern European States in Building Climate Resilience and Green Democracies - Tendencies and New Happenings. *European Review of Public Law*, 35(1), 49–73.
- SZIEBIG, Orsolya Johanna (2024a): *Green Democracy in the Era of Digitalisation, with Particular Regard to Artificial Intelligence*. Kézirat. [Megjelenés alatt].
- SZIEBIG, Orsolya Johanna (2024b): The Human Rights Implications of Green Democracies in the Era of Digitalisation. In *XXI International Scientific Conference „Legal days - Prof. Slavko Carić, PhD”. The Responses of Legal Sciences to the Challenges*. Novi Sad: Faculty of Law for Commerce and Judiciary, 329–340. Online: <https://doi.org/10.5937/PDSC24329S>
- TÁRNOK, Balázs (2023): The First Ten Years of the European Citizens' Initiative. Is it an Instrument for Enhancing Democracy or Advocacy? *Hungarian Yearbook of International Law and European Law*, 11(1), 87–98. Online: <https://doi.org/10.5553/HYIEL/266627012023011001007>
- The Basque Declaration. New Pathways for European Cities and Towns to create productive, sustainable and resilient cities for a liveable and inclusive Europe* (2016). Online: https://sustainablecities.eu/fileadmin/repository/Basque_Declaration/BD_May_Update/Basque-Declaration-ENGLISH-www.pdf
- UNFCCC Global Climate Action, Marrakesh Partnership (2020): *Climate Action Pathway. Climate Resilience Executive Summary*. Online: https://unfccc.int/sites/default/files/resource/ExecSumm_Resilience_o.pdf
- United Nations (1987): *Report of the World Commission on Environment and Development. Our Common Future*. Online: <https://digitallibrary.un.org/record/139811?v=pdf>
- VIAL, Gregory (2019): Understanding Digital Transformation: A Review and a Research Agenda. *The Journal of Strategic Information Systems*, 28(2), 118–144. Online: <https://doi.org/10.1016/j.jsis.2019.01.003>
- WINSTON, Morton (2011): Sustainability and Social Justice. *International Journal of Business and Social Science*, 2(16), 33–37.

Jogi források

- Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2017/1128 rendelete (2017. június 14.) az online tartalomszolgáltatásoknak a belső piacon való, határokon átnyúló hordozhatóságáról (EGT-vonatkozású szöveg). Online: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/ALL/?uri=CELEX:32017R1128>

- Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2021/241 rendelete (2021. február 12.) a Helyreállítási és Rezilienciaépítési Eszköz létrehozásáról. Online: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2021/241/oj?locale=hu>
- Európai Bizottság (2015): A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának: Európai digitális egységes piaci stratégia. COM(2015) 192 final. Online: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/HTML/?uri=CELEX:52015DC0192>
- Európai Bizottság (2017): A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának. A digitális egységes piaci stratégia végrehajtásának félidős értékelése. Összekapcsolt digitális egységes piac mindenki számára. COM(2017) 228 final. Online: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=COM:2017:228:FIN>
- Európai Bizottság (2018): A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának. A közös európai adattér kialakítása felé. COM(2018) 237 final. Online: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/ALL/?uri=CELEX:52018DC0237>

A KÖTET SZERZŐI

- GOMBOS KATALIN egyetemi tanár, Nemzeti Közszerológálati Egyetem Államtudományi és Nemzetközi Tanulmányok Kar Európai Köz- és Magánjogi Tanszék
- KOZÁK KORNÉLIA egyetemi tanársegéd, Nemzeti Közszerológálati Egyetem Államtudományi és Nemzetközi Tanulmányok Kar Európai Köz- és Magánjogi Tanszék
- MAGYAR LAURA ANNA európai uniós és nemzetközi fogyasztóvédelmi szakértő, Nemzetgazdasági Minisztérium
- SELNICEAN LÁSZLÓ egyetemi tanársegéd, Nemzeti Közszerológálati Egyetem Államtudományi és Nemzetközi Tanulmányok Kar; PhD-hallgató, Nemzeti Közszerológálati Egyetem Államtudományi és Nemzetközi Tanulmányok Kar Közigazgatás-tudományi Doktori Iskola
- SIMON KÁROLY LÁSZLÓ bírő, Pécsi Törvényszék; címzetes egyetemi docens, Nemzeti Közszerológálati Egyetem
- SOMSSICH RÉKA egyetemi tanár, Eötvös Lőránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Nemzetközi Magánjogi és Európai Gazdasági Jogi Tanszék
- STRIHÓ KRISZTINA tudományos munkatárs, Nemzeti Közszerológálati Egyetem Államtudományi és Nemzetközi Tanulmányok Kar Európai Köz- és Magánjogi Tanszék
- SZIEBIG ORSOLYA JOHANNA adjunktus, Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Nemzetközi Jogi és Európa-Jogi Tanszék
- SZIRBIK MIKLÓS adjunktus, Nemzeti Közszerológálati Egyetem Államtudományi és Nemzetközi Tanulmányok Kar Európai Köz- és Magánjogi Tanszék
- SZÜCS ANIKÓ EDIT tanársegéd, Nemzeti Közszerológálati Egyetem Államtudományi és Nemzetközi Tanulmányok Kar Európai Köz- és Magánjogi Tanszék

A 21. század digitális forradalma a természeti és társadalmi környezetünk gyors változásaira irányította a figyelmünket. A 2019-ben megkötött európai zöld megállapodás ambiciózus célokat fogalmazott meg a digitális és zöld átállásra vonatkozóan. A digitalizáció, a fenntarthatóság jelentősen befolyásolja a polgárok jogérvényesítési lehetőségeit, tájékozottságukhoz, a megfelelő információkhoz való hozzáférésükhez különös érdekek fűződnek, ugyanakkor nem lehet figyelmen kívül hagyni az online térben, közösségimédia-felületeken az adatvédelmi szabályok, az elektronikus tér adta lehetőségek jogbiztonsági szempontból is megfelelő használatára vonatkozó szabályokat sem. A digitális és zöld átállás jelentős mértékben befolyásolta, részben át is alakította az Európai Unió egységes belső piacát, a négy szabadság és a szabadpiaci verseny területét, az egyes uniós politikákat. A most zajló folyamatok, jelenségek vezetnek el a digitális belső piac új fogalmaihoz.